

Schwarz, Michal; Srba, Ondřej

Vietnam v éře západních velmocí

Vietnam v éře západních velmocí Vydání první Brno: Filozofická fakulta,
Masarykova univerzita, 2016

ISBN 978-80-210-8492-6

ISSN 1211-3034 (print); ISSN 2787-9291 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-8492-2016>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136869>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220902

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

#461

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPIŠY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

Vietnam v éře západních velmocí

Michal Schwarz • Ondřej Srba

#461

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

BRNO 2016

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Schwarz, Michal

Vietnam v éře západních velmocí / Michal Schwarz, Ondřej Srba. -- Vydání první.
-- Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016. -- 190 stran. -- (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 461)

Anglické resumé

ISBN 978-80-210-8492-6

94(597)

- Vietnam -- dějiny -- 16.-21. století

- kolektivní monografie

94(59) - Dějiny států jihovýchodní Asie [8]

Kniha vznikla v návaznosti na projekt MUNI/FR/1652/2014 (2014)

a v rámci řešení grantu GAČR (GA15-12215S).

Recenzovali: prof. RNDr. Jaroslav Malina, DrSc. (Masarykova univerzita)

PhDr. L'ubica Obuchová (Univerzita Karlova)

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8492-6

ISSN 1211-3034

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8492-2016

OBSAH

Poděkování	9
0 ÚVOD	11
0.1 Metodické poznámky	12
1 PRVNÍ KONTAKTY EVROPANŮ S VIETNAMEM	13
2 VIETNAM V 16. A 17. STOLETÍ	15
2.1 Celková perspektiva a mocenské vztahy rodů Lê, Mạc, Trịnh a Nguyễn	15
2.2 Úpadek dynastie Lê na počátku 16. století	16
2.3 Vítězství rodu Mạc	18
2.4 Restaurace dynastie Lê	20
2.5 Hospodářství a vláda rodů Trịnh a Nguyễn	25
2.6 Linie hlavních představitelů obou rodů	27
2.6.1 Rod Nguyễn – s dvorem v Phú Xuânu a Huế	27
2.6.2 Rod Trịnh	29
2.7 Kontext války rodů Nguyễn a Trịnh a konec dynastie Lê	32
2.7.1 Dodatek – přehled panovníků dynastie Lê	33
2.8 Povstání a dynastie rodu Tây Sơn (1778–1802)	34
3 SITUACE V REGIONU NA POČÁTKU KOLONIÁLNÍHO OBDOBÍ	39
3.1 Vztah Vietnamu k Číně na počátku koloniálního období	39
3.2 Vývoj v Laosu a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období	40
3.3 Vývoj v Kambodži a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období ..	42
3.4 První evropští misionáři ve Vietnamu	43
3.5 Reakce Vietů na křesťanství a podmínky v křesťanských misiích	45
3.6 Nová dynastie Nguyễn	46
3.7 Následníci Minh Mạga	51

4 KOLONIÁLNÍ ÉRA	55
4.1 Zahájení dobývání Vietnamu Francií	57
4.2 Válka Francie a Číny o Vietnam	59
4.3 Významní francouzští velitelé vojsk při dobývání Indočíny	61
4.4 Přehled francouzsko-vietnamských smluv z 18. a 19. století	62
4.5 Struktura koloniální správy	64
4.6 Limity rozvoje Vietnamu v rámci koloniální správy	65
4.6.1 Vzdělání	66
4.6.2 Rozvoj a investice	67
4.6.3 Kultura	69
4.6.4 Ekonomika a demografie	70
4.6.5 Pozitiva a negativa	73
4.6.6 Zajímavosti	74
4.7 Vztah koloniální správy k národnostním menšinám	75
4.8 Přehled nejvýznamnějších oficiálních představitelů Francie v Indočíně	76
4.8.1 Představitelé do ovládnutí roku 1885	76
4.8.2 Generální guvernéri po roce 1885	78
4.9 Vietnamská státnost v 19. století a za francouzské koloniální správy	81
4.9.1 Vietnamští císařové pod francouzskou nadvládou	82
5 PROTIFRANCOUZSKÁ POVSTÁNÍ A VIETNAMSKÝ NACIONALISMUS	85
5.1 Ozbrojená povstání první fáze do roku 1900	87
5.2 Povstání přechodové fáze v letech 1900–1925	88
5.3 Povstání po roce 1925	91
5.4 Začátky vietnamského komunismu	93
5.5 Národnostní menšiny v koloniální a antikoloniální politice	98
5.6 Hlavní představitelé vietnamského komunismu	99
5.6.1 Generální tajemníci perzekuovaní a popravení do roku 1945	99
5.6.2 Druhá generace působící po represích v severovietnamské vládě	100
5.6.3 První představitelé nové generace působící v politice až po roce 1945	101
6 VÁLKY V INDOČÍNĚ	103
6.1 Konec druhé světové války, posílení nacionalismu a obnovení vlivu zahraničních států	103
6.2 První válka v Indočíně z vnější perspektivy	106
6.2.1 Konference v Ženevě	107
6.2.2 Důsledky první války v Indočíně	108
6.3 1945–1954: Vietnamský komunismus od vyhlášení VDR a první válka v Indočíně z vnitřní perspektivy	109
6.3.1 Srpnový převrat a obsazení Indočíny zahraničními vojsky	109
6.3.2 Dvojvládí, bezvýchodná diplomacie a první fáze války do roku 1949	110
6.3.3 Obrat ve válce	111
6.4 Rozdělení na severní a jižní Vietnam	112
6.5 Vývoj v jižním Vietnamu (v Republice Vietnam)	115
6.5.1 Počáteční politický vývoj	115
6.5.2 Vývoj ve společnosti a ekonomice	118
6.6 Exkurz k buddhismu ve 20. století	121

6.7 Vývoj v severním Vietnamu (ve Vietnamské demokratické republice)	122
6.7.1 Počáteční vývoj	122
6.7.2 Přehled severovietnamských politických orgánů	124
6.7.3 Severovietnamští politici 50. a 60. let	125
6.8 Širší mezinárodní vztahy v Indočíně	127
6.9 Americká válka v Indočíně	129
1963	130
1964	131
1965	132
1966	133
1967	134
1968	135
1969	136
1970	136
1971	137
1972	138
1973	139
1974	139
1975	140
6.10 Druhá válka v Indočíně v číslech, odhadech a paradoxech	140
6.11 Dodatky k druhé válce v Indočíně	143
7 SJEDNOCENÍ A POVÁLEČNÝ VÝVOJ	145
7.1 Znovusjednocení Vietnamu	145
7.2 Migrace, etnická stratifikace a demografické důsledky války	148
7.3 Ekonomicko-politická východiska poválečného vývoje	151
7.4 Změna v zahraniční politice a nastartování ekonomických změn	153
7.5 Vývoj ekonomických a populačních ukazatelů	156
7.6 Rozvoj ve vztahu k přírodnímu prostředí	157
7.7 Vietnamská komunistická strana od sjednocení země do současnosti	159
7.8 Zahraniční vztahy poválečného Vietnamu	163
7.9 Vietnam a Česko mezi velmocemi	166
8 ZÁVĚREČNÉ REFLEXE	167
8.1 Poznámky k etologii politického chování	167
8.2 Možnosti budoucího výzkumu a poznámky k mentalitě ve Vietnamu	169
BIBLIOGRAFIE	171
SUMMARY	189

Poděkování

Základ předložené monografie tvoří text připravený v projektu MUNI/FR/1652/2014, který byl postupně několikrát rozšířen a přijat k publikaci do edice Spisy FF MU. Na rukopisu mohli oba autoři pracovat se zdroji v zahraničí. Michal Schwarz čerpal z fondu knihovny Vietnamské státní univerzity v Ho Či Minově městě – pobyty se realizovaly díky podpoře vědeckého růstu odborných asistentů v letech 2015 a 2016. Ondřej Srba navštívil v roce 2016 Minzu University of China v Pekingu s podporou Ústavu jazykovědy a baltistiky FF MU. Rozšíření rukopisu bylo možné realizovat i díky programu podpory strategických jazyků na FF MU v letech 2015 a 2016. Autoři děkují za finanční podporu vydání Filozofické fakultě MU a recenzentům vděčí za pročtení textu a řadu věcných poznámek. Svým obsahem je výsledná podoba monografie dílčím výstupem řešení projektu GAČR (GA15–12215S).

O ÚVOD

Moderní dějiny Vietnamu jsou neobvyklé A) velkým počtem zemřelých a zraněných v konfliktech 20. století, B) velkým počtem nejvlivnějších států, které do jeho vývoje v posledních dvou staletích zasáhly, a C) tím, že se konflikty odehrály v nedávné době. Vietnam si proto uchovává zvýšenou ostražitost v bezpečnostních otázkách a vojenskou pohotovost kvůli sporům o ostrovy v Jihočínském moři.

I proto se v moderních dějinách detaily z nejnovější současnosti nepopisují příliš podrobně nebo neanalyzují, protože jsou stále příliš citlivé. Rovněž přemíra propagandy ze strany mnoha zemí či nedostupnost pramenů ve státních archívech neumožňují zcela objektivní zhodnocení současnosti. Přesto je diplomaticky zdrženlivé psaní o soudobém Vietnamu přínosné, protože jde o zemi s bohatými vnitřními procesy a mezinárodními interakcemi, které ovlivňují také dění v České republice. S textem však jsou spojeny specifické rysy či nároky. Kromě skrytě politických interpretací, kterým se nelze vyhnout (viz metodické poznámky) je na místě prosba, aby čtenář nevěřil statistickým údajům, byť se o ně výklad mnohdy opírá a odkazuje na zdroje. Relativně vyšší důvěru lze vztahovat k číselným údajům ke staršímu období, k ekonomickým ukazatelům posledních dekád (lze je lépe kontrolovat) a k údajům, které nefigurují v politických interpretacích. Výklad k moderním dějinám zůstane vždy z části provizorní a bude vyžadovat opravy po uvolnění nových nebo upřesnění stávajících dat.

Na systematické líčení vývoje v oblasti kultury, ekonomiky, literatury apod. nebyl v rámci omezeného rozsahu publikace prostor. I mezi hlavními tématy muselo zůstat mnoho opomenuto, několik desítek stran excerpovaných materiálů včetně chronologií nebylo možné zařadit a některé oblasti

jsou popsány nedostatečně. V budoucnu by takovým tématům měly být věnovány samostatné knihy.

0.1 Metodické poznámky

Kvůli limitovanému rozsahu publikace jsou místo dějin standardního formátu občas z praktických důvodů upřednostněny přehledy a jinde naopak analytické komentáře. Ve vztahu k *Dějinám Vietnamu* vydaným v Nakladatelství Lidové noviny (Hlavatá et al. 2008) se předkládaný text snaží být spíše komplementární četbou. Větší prostor v knize věnujeme politickému vývoji ve 20. století, vzniku stranických orgánů a mezinárodně-politickým vztahům Vietnamu. Tato orientace není dána osobní politickou preferencí, ale snahou lépe pochopit kořeny soudobé politické elity ve Vietnamu, proto je jim v textu věnován větší prostor. Naopak výklady k posledním dekadám a zvláště období po sjednocení Vietnamu se místo politiky neutrálněji soustředí spíš na vývoj hospodářství a na sociální podmínky života v zemi.

S ohledem na diplomaticky komplikované reálie Vietnamu je v případě některých témat krajně obtížné dosáhnout neutrality výkladů a vyváženosti se zpravidla docíluje střídáním perspektiv a popisem hledisek více stran. Komentáře historických událostí jsou proto do určité míry vždy politické nebo s politikou sousedí. Relativně neutrální zůstává popisný přístup jako v případě přírodních věd: když například biolog popisuje lidská společenstva a státy jako organismy, aniž by měl potřebu do jejich procesů zasáhnout. Historik má obtížnější roli, protože často hlavně ve vztahu k vlastní zemi předkládá hodnocení historie, které se stává východiskem pro politické jednání (apel na snahu vyvarovat se opakování chyb z minulosti; stejně často dějiny psané z politického hlediska, které mají legitimizovat politický systém apod.). Běžně se současně historických výkladů stávají hodnocení nebo soudy s morálním podtextem, které mají vždy politický potenciál. Na řadu politických interpretací čtenář narazí i ve výkladech v předložené knize a jednotlivé části mohou být svými různými hledisky značně protichůdné. Některá témata a období jsou proto líčena ve vztahu k různým politickým celkům i vícekrát. Propojující a neutrálnější perspektivu nabízím v Závěrečných reflexích.

Za autorský kolektiv,
Michal Schwarz

1 PRVNÍ KONTAKTY EVROPANŮ S VIETNAMEM

Z archeologických dokladů v dnes vietnamském říčním přístavu Óc Eo v deltě řeky Mekong je prokázáno, že již kolem přelomu letopočtu se do jihovýchodní Asie dostávalo zboží i z evropského Středomoří (Osborne 2000: xiii). Protože v tu dobu mezi Evropou a Asií neexistovala přímá dálková doprava, přeprodávalo se zboží přes sítě obchodních stezek. Suchozemská trasa vedla severně přes turkické a íránské oblasti Střední Asie a dnešní severozápadní Čínu. Druhá jižní síť vedla postupnou lodní plavbou podél pobřeží Indie (Přední Indie) a Indočínského poloostrova (Zadní Indie). V prvním tisíciletí byl Vietnam po většinu doby začleněn do čínské říše jako její provincie, a tak se dálkový obchod podpořený na východě růstem moci a ekonomiky čínských dynastií Han (206 př. n. l. – 220 n. l.) a Tang (618 – 907 n. l.) stal nejpravděpodobnější možností, jak se vybrané zboží z antické Evropy mohlo dostat až ke šlechtickým rodům Vietů.

Turkický a íránský svět středoasijských stepí a celou Čínu si ve 13. století podrobili Mongolové, kterým se od 10. století již relativně samostatný Vietnam (Annam) po vyčerpávajících bojích ubránil (Corfield 2008: 9–10). Také Evropa byla kvůli mongolským vpádům v pohotovosti, nicméně obavy postupně vystřídal zájem o obchod a mongolská diplomacie. První evropský kupec, který zanechal postřehy z cesty do mongolské říše, byl Marco Polo, jenž se při návratu a přechodu z Číny do Bengálska dostal až na okraj Indočíny, když v Yunnanu překročil řeku Mekong. Jeho cestopis *Milion* vzbudil v tehdejší Evropě naprostou senzací. Zájem o misie na východ vyvolali též mongolští chánové, kteří požádali o vyslání evropských misionářů, stejně jako žádali o vyslání buddhistických lamů z Tibetu.

Ve 13. století se na východ k Mongolům nejprve jen do Střední Asie, ale později znovu až do mongolské Číny, vydal Jan z Montecorvina na žádost chánů

a z pověření papeže Mikuláše IV. Jan z Montecorvina založil roku 1299 u Mongolů i misii. Později roku 1318 byl k Mongolům vyslán Odoric z Pordenone z pověření agilního papeže Jana XXII. Do Asie cestovali Jan z Montecorvina i Odoric jižní lodní trasou přes Indii a Odoric se před příjezdem do dnešního Kantonu (Guangzhou – tehdy již v mongolské Číně) zastavil v Čampě. Čampu na území dnešního jižního Vietnamu a město Panduranga/Phan Rang navštívil ve 14. století i cestovatel arabského původu ibn Battúta.

Kočinčina byla první a Evropanům nejlépe známá lokalita v dnešním Vietnamu. Původní termín *Caucichina* je portugalský a odvozuje se od jména přístavu *Giao Chi* (viet. *Giao Chi*), které Portugalci zapisovali jako *Cauci*. Z Indie cestovatelé znali podobně nazvaný přístav *Kóči* (nebo *Kóčin*) v dnešním státě Kérala, a indočínské Cauchi se postupně začalo nazývat *Caucichina*, tj. „Kóčin v Číně“. Až Francouzi ale rozšířili význam tohoto termínu na jižní Vietnam.¹

K jazykovému zprostředkování zeměpisného termínu přes portugalsčinu došlo proto, že od roku 1494 byla celá východní Asie podle Tordesillaské smlouvy v církevně-koloniální kompetenci Portugalska. Kvůli portugalské misijní správě hovořili z praktických důvodů portugalsky téměř všichni Evropané, kteří se v tu dobu vydávali do východní a jihovýchodní Asie. Celé vietnamské pobřeží včetně Čampy v deltě řeky Mekong proto Portugalci znali díky lodní plavbě, protože od roku 1514 začali pravidelně připlouvat do jihočínského přístavu v Guangzhou (Cotterel 1993: 171). Nevhodné chování evropských námořníků však v Číně pohoršovalo a neshody vyřešil až pronájem přístavu v Macau, které se stalo na čas základnou i pro evropské misionáře a misijní působení ve Vietnamu.

Když Španěl Fernão de Magalhães připlul roku 1521 na Cebu na Molukách, vznesl nárok na ostrovní oblast ve prospěch Španělska (Goodno 1991: ix). Rozdělení sfér vlivu se poté potvrdilo Zaragozskou smlouvou z roku 1529, ve které se Španělsko vzdalo Moluk ve prospěch Portugalska a Portugalci zase uvolnili Španělům Filipíny (Cotterel 1993: 169). Roku 1535 se do Vietnamu do Đà Nẵngu a Faifo/Hội Anu dostává portugalský mořeplavec a objevitel António da Faria a od té doby i do těchto dvou vietnamských přístavů pravidelně připlouvaly portugalské lodi. Před výkladem o dalším pronikání Evropanů do Vietnamu a jihovýchodní Asie je nutno souvisle vylíčit jeho základní historické reálie v 17. a 18. století do sjednocení v povstání Tây Sơn.

---

1 V dnešní vietnamštině se severní Vietnam (tehdejší Tonkin) nazývá *Bắc kỳ*, střední Vietnam (tehdejší Annam) *Trung kỳ* a jižní Vietnam (oblasti Čampů a Khmerů, tj. v evropských jazycích Kočinčina) *Nam kỳ*.

2 VIETNAM V 16. A 17. STOLETÍ

2.1 Celková perspektiva a mocenské vztahy rodů Lê, Mạc, Trịnh a Nguyễn

Období od roku 1427 (po vyhnání okupačních vojsk čínské dynastie Ming) do Tâysónského povstání roku 1789 se považuje za zlatý věk vietnamských dynastií (Parker 2005: 22). Jedná se o období vrcholu vietnamské kultury, která ještě nebyla utvářena vlivy ze vzdálené Evropy, byť se v tu dobu formovaly koloniální zájmy námořních velmocí.

Na přelomu 16. a 17. století byl Vietnam rozdělen na sever a jih soupeřícím dvou dynastických rodů Mạc a pozdní Lê. Přes respekt k vladařskému mandátu však byla leckdy jejich vláda spíše nominální a oba dynastické rody se musely opírat o mocné šlechtické rody Trịnh a Nguyễn, které pozvolna převzaly výkon administrativní správy a kontrolovaly i výběr daní. Rod Mạc byl vyhnán z hlavního města Thăng Longu, ovšem vítězná dynastie pozdní Lê žila jen z podpory mocného rodu Trịnh, který jejím jménem v severním Vietnamu fakticky vládl, zatímco Nguyễnové přesídlili do dnešního středního, tj. tehdejšího jižního Vietnamu.¹ Zatímco válka mezi opozičními dynastiemi Mạc a Lê probíhala v letech 1545–1592, hlavní střety mezi nástupnickými vládami opozičních rodů Trịnh a Nguyễn spadají do let 1627–1672. Později se rozbroje mezi oběma mocnými šlechtickými rody zmírnily, ovšem vývoj správního systému doznal značného úpadku, s úřednickými hodnostmi se kupčilo a rozpad koordinace lokální moci nezajistil adekvátní péči o po-

---

¹ Dnešní jižní Vietnam a oblast Saigonu byly vietnamizovány teprve postupně; pozor proto i na termín Kočincína, který později označoval dnešní jižní Vietnam, kdežto v první fázi misí se tento termín užíval pro střední Vietnam.

zemky, systém zavlažování a zavádění opatření, která by zabránila hladomorům; dočasné rovnováže pomohly příznivé přírodní podmínky a fakt, že přes faktickou vládu rodů Trịnh a Nguyễn v zemi stále formálně vládla dynastie pozdní Lê (Müllerová 2004: 55).

Rozdělení Vietnamu na severní a jižní způsobil Nguyễn Hoàng, který roku 1558 přechnul do oblasti budoucího Hué v provincii Quảng Nam, kde se kromě obrany věnoval budování vojska. I když válka rodů Nguyễn a Trịnh začala až roku 1627, faktické rozdělení Vietnamu na severní a jižní část platilo od roku 1600 a skončilo teprve sjednocením za povstání roku 1777, nicméně obě oblasti si dodnes udržely vlastní specifika (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: 2. strana před číslovanými oddíly).

Mocné šlechtické rody Nguyễn, Trịnh a dynastický rod Lê se díky tradici diplomatických sňatků značně provázaly (viz schéma v Nguyễn Tấn Hưng 2011: 57) a boje mezi rody Nguyễn a Trịnh probíhaly, i když některé osobnosti měly předky z rodu, proti kterému bojovaly. Hlavní svazky představuje provdání Nguyễn Kimovy (1545) dcery Ngọc Bả za Trịnh Kiěma (1545–1570), kdy se z jejich spojení narodil Trịnh Tùng (1570–1623). Dále Trịnh Tungova dcera Ngọc Trinh byla provdána za Lê Kính Tônga (1600–1619) a porodila krále Lê Thành Tônga, který vládl dvakrát (1619–1643 a 1649–1662) a pojal za ženu Nguyễn Kimovu pravnučku Ngọc Trúć/Ngọc Hành, která porodila krále Lê Chân Tônga (1643–1649), od něhož se odvozuje další rod králů dynastie Lê. Rovněž hlavní větev rodu Trịnh vládnoucí v Tonkinu se odvozuje od Trịnh Tặa (1657–1682), který byl synem Nguyễn Kimovy vnučky Ngọc Tú.

2.2 Úpadek dynastie Lê na počátku 16. století

Dynastie Lê došla za téměř čtyřicetileté vlády Lê Tư Thànhe (císař Lê Thánh Tông, 1460–1497) všestranného rozkvětu. Moc dynastie se díky autoritě aktivního a vzdělaného panovníka upevnila. Dynastie se konečně vyrovnala s neblahým dědictvím spolubojovníků zakladatele dynastie, kteří po několik desetiletí zasahovali do dvorské politiky a drželi také rozsáhlá panství na venkově. Za Lê Tư Thànhe došlo k dobudování administrativy založené na úřednících jmenovaných z centra. Rovněž dvorští hodnostáři se začali rekrutovat především z absolventů státních úřednických zkoušek. Zkouškový systém se sice pozvolna zaváděl po několik staletí již od konce 11. století, ale hlavním klíčem ke kariérnímu postupu se stal teprve za dynastie Lê. K rozvoji konfuciánské ortodoxie ve Vietnamu výrazně přispěla i relativně krátká, avšak velmi intenzivní okupace severního Vietnamu mingskou říší na počátku 15. století. Konfuciánská ortodoxie potlačující jistý buddhistický kosmopolitismus předchozích staletí posilovala přesvědčení o civilizační výjimečnosti země a jejího vládce,

které se opět propracovanějším způsobem odrazilo v nové redakci historických kronik. To dodávalo legitimitu úspěšné územní expanzi, která posunula hranice vietnského vlivu daleko na jih na úkor území osídlených austronéskými Čamy. Slibný rozvoj poznamenaný centralizujícím vlivem dvora pod vládou císaře Lê Tư Thành se již na začátku 16. století obrátil v neprospěch vládnoucí dynastie. Boje mezi jednotlivými elitními rody s navzájem velmi proměnlivými vztahy otevřely cestu k nerovnoměrnému rozvoji v regionech (nyní včetně vzdáleného jihu nepoznamenaného problémy nížin severovietnamských řek). Vývoj tak pozvolna směřoval k úplnému politickému rozdělení země v 17. a 18. století.

Císař Lê Tư Thành zemřel patrně na syfilis, podle kronik „na chronickou nemoc kvůli častému navštěvování žen“ (Taylor 2013: 222). Jeho následovník, Lê Tranh 黎鑑 (Lê Hiến Tông 黎憲宗, 1497–1504), vládl po vzoru svého otce a následoval zavedených pravidel, avšak nedokázal poskytnout dospělého následníka.² Po smrti Lê Tranhe došlo na dvoře ke sporům o následnictví jeho nedospělých synů, v nichž se snažily prosadit rody královen matek. Lê Tranh osobně za svého nástupce zvolil svého třetího syna Lê Thuàna 黎濬 (chrámovým jménem Lê Túc Tông 黎肅宗), který však oficiálně vládl jen několik měsíců na přelomu let 1504 a 1505 (TT XIV 35b-38b).

Nakonec se k moci dostal druhý syn, šestnáctiletý Lê Tuán 黎濬 (chrámovým jménem Lê Uy Mục 黎威穆). Kolem něj se shromáždili příbuzní jeho zemřelé matky, rodina jeho manželky a rodina jeho adoptivní matky, Nguyễn Kinh – s touto rodinou přišel z východních nížin na dvůr pozdější uzurpátor Mạc Đăng Dung 莫登庸, který získal místo v palácové gardě. Rodina jeho zemřelé matky opanovala sever země, zatímco západní část opanovala rodina jeho manželky. Rodinní příslušníci zcela ovládli dvůr a zavedli vládu teroru, která vyvrcholila pokusem o vyvraždění císařské rodiny rodu Lê. Část rodu se stáhla do Thanh Hoá, odkud pod vedením Lê Tư Thànhova vnuka Lê Oánh 黎濤 zaútočila, císaře Lê Tuána zajala a otrávila. Lê Oánh se stal císařem (Lê Tương Dực 黎襄翼) a všichni úředníci doufali, že se s ním navrátí pokojná doba. Konfuciánští vzdělanci se snažili obrátit pozornost mladého císaře ke vzorům jeho děda a formulovali zásady vlády Lê Tư Thànha, aby mladému císaři připomněli jeho morální poslání. Lê Tư Thànhovo ideologické dědictví bylo například vtěleno do nové redakce oficiální kroniky pořázené Vũ Quỳnhem 武瓊 (1452–1516) v roce 1511 (Федорин 2011: 12, 104), vznikala nicméně i další historiografická díla. Lê Oánhovu vládu však doprovázela dílčí povstání někdejších přívrženců Lê Tuána, v roce 1511–1512 pak povstání jistého Trần Tuána 陳珣, kterého ještě před obsazením hlavního města hrdinně a odvážně probodl jeden z císařových generálů (TT XV 14a-16a). Další povstání však pokračovala, až

2 Jeho krátká vláda je popsána v kronice TT XIV: 1a-35b.

v roce 1516 bylo zachváčeno celé království a administrativní systém zavedený Lê Tư Thànhem se de facto zhroutil. Dosavadní administrativní systém totiž závisel na pevné ruce vládce s vysokou morální integritou. Lê Tuấn i Lê Oánh jako nedospělí císařové bez vzdělání a morální soudnosti naopak celý dosavadní systém jen bořili. Lê Oánh se navíc pustil do extravagantních stavitelských plánů, které zcela vyčerpaly síly císařského vojska, dělníků v císařských službách a řemeslníků v hlavním městě, ale i venkovských rolníků, kteří byli na stavbu povoláni v rámci povinných prací. Kromě extravagantních projevů, v nichž císař dokazoval, že nedokáže rozlišit to, co je pro vládu důležité a co škodlivé, se neustále obracel zády k ostatním členům císařské rodiny a důležitým rodům, které byly dosud oporou dynastie (Taylor 2013: 229). Na příštích pět let se země ocitla rozdělená vlnou nepřehledných povstání.

Jako první povstalec vystupoval Trần Cao 陳曺, který byl potomek dynastie Trần, společně s generálem čamského původu Phan Atem. Proti němu se postavil dosavadní zastánce dynastie Nguyễn Hoàng Dụ 阮弘裕 (?–1518), syn hodnostáře Nguyễn Văn Langa 阮文郎, který krátce předtím pomohl na trůn Lê Oánhovi. Byl to právě tento rod Nguyễn, který nadále hrál významnou roli ve vietnamské politice a v 19. století se stal rodem císařským.

Císař Lê Oánh byl však v roce 1516 zabit a dvůr se rozdělil na podporovatele jeho dvou možných následníků. Jedním z nich byl Lê Quang Trị 黎光治 (žil 1509–1516), jenž byl prohlášen císařem, avšak krátce nato zabit. Druhým kandidátem byl jen o tři roky starší Lê Y 黎椅, kterého podporovali Trịnh Duy Sảm 鄭惟慳 (?–1516) se svým adoptivním synem Trần Chânem 陳真 (?–1518) a Nguyễn Hoàng Dụ (?–1518). Ti se svým kandidátem utekli do Tây Đô. Třetího hráče představoval zmíněný Trần Cao se svým synem Trần Cungem 陳昇 (také psáno Trần Thăng 陳昇), kteří se stáhli, avšak nebyli poraženi. Postupem doby se představitelé rodu Trịnh a Nguyễn rozhádali a Nguyễnové byli vytlačeni do Thanh Hoá. Rod Trịnh reprezentovali tři bratři Trịnh Duy Đại 鄭惟岱 (?–1517), Trịnh Duy Sảm, Trịnh Tuy 鄭綏 (?–1524) a adoptivní Trần Chan. Vzájemné boje těchto skupin zdevastovaly nížinu Rudé řeky, kde byly vypáleny stovky vesnic i hlavní město (Taylor 2013: 230–231).

2.3 Vítězství rodu Mạc

Za těchto okolností zůstalo poměrně klidným místem stranou bojů východní pobřeží kolem přístavního ostrova Vân Đồn (dnešní provincie Quảng Ninh), kde se v roce 1517 opět objevuje Mạc Đăng Dung 莫登庸. Původně významná rodina Mạc na počátku 15. století ochotně sloužila Mingům. Za Lê Lợi se ztrácí z historických záznamů. Mạc Đăng Dung narozený na území dnešního

Hải Phòngu již vyšel z chudých poměrů, z nichž se však díky systému vzdělávání a vojenských zkoušek dostal na císařský dvůr. Mạc Đăng Dung využil bojů mezi rody z Thanh Hoá a obrátil se pomocí elegantně napsaných podání císaři na zastánce dynastie Lê a vzdělané dvorské kruhy, aby vytvořil zdání, že je velmi morálním člověkem a zastáncem vládnoucí dynastie. Ve svých prohlášeních volal po ukončení bojů mezi aristokratickými rody. Zatímco jejich představitelé (Trịnh x Nguyễn) soupeřili na jihu v Thanh Hoá, Mạc Đăng Dung nechal v hlavním městě zajmout a popravit Trần Chân. Díky tomu Mạc Đăng Dungovi spojenci opanovali hlavní město. Trịnh Tuy se raději snažil vybrat vlastního císařského kandidáta. Po vzájemných bojích se v roce 1519 Mạc Đăng Dung usadil v hlavním městě, kam se vrátil i císař Lê Y (chrámové jméno Lê Chiêu Tông 黎昭宗), kde uspořádal zkoušky, aby si získal podporu vzdělaných konfuciánských představitelů dvora. Avšak císař Lê Y se pokusil zbavit závislosti na Mạc Đăng Dungovi, povstal, ale musel uprchnout z hlavního města. Mạc Đăng Dung si vybral nového císaře (Lê Xuân 黎椿, chrámové jméno Lê Cung Hoàng 黎恭皇), s nímž se uchýlil z hlediska obrany do bezpečnějšího sídla v okrese Gia Lộc. Lê Y se vrátil do hlavního města, avšak brzy byl stažen Trịnh Tuyem do Thanh Hoá. Mạc Đăng Dung proto opět obsadil hlavní město a pokusil se získat si jeho obyvatele a vrátit život do běžných kolejí. V roce 1527 Mạc Đăng Dung velmi promyšleným způsobem postupně převzal císařskou moc (Taylor 2013: 232–238).

Osudy dosavadních zastánců dynastie Lê byly různé. Někteří dostali milost, jiní byli posláni do polovičního vyhnanství na jih na nedávno dobytá území Čampy v Quảng Namu. Většina úředníků přijala novou vládu bez větších výčitek. Jsou známi jen dva vzdělanci, kteří spáchali sebevraždu, protože se nemohli smířit s uzurpací moci dynastie Lê Mạc Đăng Dungem. Avšak někteří vzdělanci nemohli na dvoře dynastie Mạc kvůli svému původu uspět ani v případě, že o to sami usilovali. Například vzdělaný syn hodnostáře Lương Đắc Bằnga 梁得朋, jménem Lương Hữu Khánh, nemohl dosáhnout úspěchu ve státních zkouškách, protože pocházel z nepřátelského Thanh Hoá. Odešel proto do Thanh Hoá a dal se do služeb obnovené dynastie Lê (Taylor 2013: 239).

K největším vzdělancům dynastie Mạc náležel Nguyễn Bình Khiêm 阮秉謙 (1491–1585). Pocházel z rodiny hodnostářů a po dlouhých letech studia v roce 1535 uspěl v nejvyšších zkouškách. Dvorské kariéře se věnoval jen do roku 1542, kdy po smrti Mạc Đăng Dunga odešel na venkov, aby se vyhnul intrikám kolem svého neoblíbeného zetě (Pham Dao). Na venkově si založil školu, kde se scházeli studenti z celé země, a Nguyễn Bình Khiêm tak patřil k nejlépe informovaným lidem o politickém dění i v nepřátelských oblastech. Proto k němu přicházeli na konzultace i dvorští úředníci. Někdy je srovnáván s Nguyễn Trãiem a mnichem Vạn Hạnhem – spojuje je programová služba

novému panovnickému domu a odchod do ústraní, v němž se i nadále snažili sloužit dynastii, kterou pomohli založit (Taylor 2013: 239).

K Nguyễn Bình Khiêmovým žákům patřil Phùng Khắc Khoan 馮克寬 (1528–1613), který sloužil obnovené dynastii Lê v Thanh Hoá, a Nguyễn Dữ,³ který sepsal *Truyện kỳ mạn lục* 傳奇漫錄 (Záznamy o podivuhodných příhodách) po vzoru „Nových vyprávění při světle lampy“ mingského autora Qu Youa (1341–1427).⁴ Záznamy o setkáních lidí s duchy, démony a božstvy – interakce mezi světem lidí a božským světem byly tou dobou v módě. Nebyly to jen příběhy o dávné minulosti, například princezna Liễu Hạnh (Liễu Hạnh Công chúa 柳杏公主), vtělení dcery Jadeitového císaře, hlavního božstva Nebes, měla žít v polovině 16. století (Taylor 2004; Dror 2007; Taylor 2013: 241).

Dynastie Mạc přispěla také k obnově buddhismu. Stát podporoval obnovu buddhistických svatyní v povodí Rudé řeky i místní kulty. Tato aktivita přispěla k oživení tranských architektonických a uměleckých slohů. Podpora místních kultů se projevovala budováním komunitních svatyní *dinh*, kde vykonávali obřady muži, zatímco ženy se rády shromažďovaly v buddhistických chrámech. Jako odpověď na politický chaos druhé poloviny 16. století se snažili lokální vzdělanci zdůrazňovat konfuciánské etické normy.

2.4 Restaurace dynastie Lê

Když Mạc Đăng Dung převzal trůn, Nguyễn Hoàng Dụu syn Nguyễn Kim (1468–1545) se i se svou rodinou a přívrženci uchýlil do Laosu, kde se stali oficiálně poddanými laoského císaře, který jim přidělil území u pramenů řek Mã a Chu, které protékají Thanh Hoá. Když v letech 1530–1531 Mạc Đăng Dung dobyl Thanh Hoá, připojili se ke Nguyễn Kimovi další političtí utečenci. V roce 1533 Nguyễn Kim vybral za nástupce císaře Lê Yho jeho osmnáctiletého syna Lê Duy Ninh 黎維寧.

Mingové situaci ve Vietnamu neřešili až do roku 1537, kdy se chystali vyslat jižním tributárním státům poselstva, která by je informovala o narození korunního prince. Na mingském dvoře zazněly hlasy pro podporu Lê i pro Mạc. Mingové Mạcy nabádali, že pokud uznají formálně císaře z rodu Lê, čínské armády je nenapadnou. Když Mạcové odmítli, Mingové je v roce 1540 začali ohrožovat. Avšak jak Mạcové, tak i Mingové se snažili bojům vyhnout. Min-

3 Pozor na záměnu s pozdějším básníkem Nguyễn Du 阮攸 (1766–1820).

4 Francouzský překlad Nguyễn-Tran-Huan 1989. Jeden xylograf a tři rukopisné verze díla z Vietnamské národní knihovny jsou v digitální podobě přístupné v databázi The Vietnamese Nôm Preservation Foundation <http://lib.nomfoundation.org/collection/1/subject/1>. Edice sinovietnamského textu: *Yuenan hanwen xiaoshuo congkan* 越南漢文小說叢刊 1987–1992: *di yi ji, di yi ce* 第一輯, 第一冊. Podrobný rozbor Ren Minghua 2010: 100–173.

gové byli totiž ze severu ohrožování Mongoly, zatímco Mạcové představiteli exilového dvora dynastie Lê. V roce 1540 se Mạc Đăng Dung, členové jeho rodiny a část úřednictva spektakulárně podřídili dynastii Ming, když na hranici poklekli se symbolickými oprátkami na hrdlech. Mingové skutečně vládu rodu Mạc uznali, ačkoli na nižší úrovni než vládu dynastie Lê. V prohlášení ming-ského dvora stálo také, že pokud se prokáže, že vládce v Thanh Hoá je skutečně potomkem císařů Lê, musí mu rod Mạc dovolit vládu v Thanh Hoá.⁵

Mạc Đăng Dung již v roce 1530 jmenoval svého nástupce, syna Mạc Đăng Doanhe 莫登瀛 (1530–1540) za mladšího císaře (sám zůstal starším císařem) – vědomě tak navazoval na tradice dynastie Trần (Launay 1883: 130). Mạc Đăng Doanhe ještě roku 1540 zemřel a na něj navázal jeho syn Mạc Phúc Hải 莫福海 (1540–1546). Když i ten v roce 1546 zemřel, zanechal jen nedospělého následníka Mạc Phúc Nguyên 莫福源 (1546–1561). Generál Phạm Tử Nghi 范子儀 (1509–1551) odmítl uznat dětského císaře kvůli ohrožení z Thanh Hoá a navrhl Mạc Đăng Dungova mladšího syna Mạc Chính Trunga 莫正中 (1546–1547). Phạm Tử Nghi utekl se svým kandidátem (Mạc Chính Trungem) z hlavního města. Strýc legitimního následníka (Mạc Phúc Nguyên) jménem Mạc Kính Điển 莫敬典 (?–1580), jenž držel reálnou moc na dvoře, bojoval proti Phạm Tử Nghimu až do roku 1551, kdy jej zabil a zabil. Druhý kandidát na císaře a Phạm Tử Nghiův chránělec (Mạc Chính Trung) poté utekl do Číny a jeho útěk vyvolal pohraniční spory (Taylor 2013: 245).

Nguyễn Kimovi se mezitím podařilo ovládnout Thanh Hoá. První vpád podnikl Trịnh Kiêm, původem neurozený člověk patrně nesouvisející s rodem Trịnh Duy Sána, který se připojil ke skupině kolem Nguyễn Kima. V roce 1544 již Nguyễn Kim ovládal celé Thanh Hoá a napadal Nghệ An. Následujícího roku se již chystal útočit na nížinu Rudé řeky. Ale ještě téhož roku byl Nguyễn Kim otráven někdejší mắckým správcem Thanh Hoá. Jeho místo zaujal schopný generál Trịnh Kiêm 鄭檢 (1503–1570). Nguyễn Kimův nejstarší syn zemřel za nevyjasněných okolností a vedení rodu převzal druhý syn Nguyễn Hoàng 阮潢 (1525–1613) (Taylor 2013: 244).

V roce 1550 část vlivných osobností ze dvora dynastie Mạc odešla po neshodě s Phạm Daoem do Thanh Hoá. Mezi nimi byl i generál Lê Bá Ly 黎伯驪 (1476–1557), jehož Trịnh Kiêm poslal v roce 1551 vést útok na Đông Kinh (Launay 1884: 133). Mắcký dvůr uprchl na východ. Boje probíhaly nepřetržitě až do roku 1557, kdy se obě strany vyčerpaly. V bojích zahynuli i hlavní aktéři Lê Bá Ly a Nguyễn Thiến 阮蒨 (?–1557) (Taylor 2013: 245–246). Nguyễn Thiến původně zběhl od rodu Mạc k rodu Lê, ale poté se zase vrátil.

5 Geoff Wade, translator, *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource*, Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/2861>, accessed July 13, 2016.

V roce 1556 došlo k úplnému vymření hlavní linie rodu Lê. Trịnh Kiêm přemýšlel, zda má dynastii prohlásit za vymřelou a sám usednout na trůn, ale požádal raději o konzultaci Nguyễn Binh Khiêm, který doporučil zajistit kontinuitu výběrem kandidáta z některé vedlejší větve rodu. Trịnh Kiêm, jehož autorita závisela plně na loajalitě rodu Lê, tudíž vyhledal Lê Duy Banga, potomka Lê Lgiova staršího bratra. Navíc musel brát ohledy na stále velmi vlivný rod Nguyễn, který měl v Thanh Hoá značnou oblibu. Představitelé rodu Trịnh (Trịnh Kiêm) a Nguyễn (Nguyễn Hoàng) byli sešvagřeni a vycházeli spolu ve shodě (Taylor 2013: 248).

V 60. letech 16. století boje mezi Mạcy a Trịnh Kiěmem pokračovaly se střídavými úspěchy a prohrami obou stran. V roce 1570 Trịnh Kiêm zemřel a po jeho smrti proti sobě zahájili jeho dva synové boj, z něhož brzy vyšel vítězně Trịnh Tùng 鄭松 (1550–1623), který se paralelně s Nguyễn Hoàngem pustil do bojů s Mạcy (Niu Junkai 2012: 24). V důsledku vnitřních bojů mezi bratry uprchla část obyvatelstva do hor, což vedlo ke dvou letům neúrody a hladomoru. Spor se odrazil také na situaci v rodu Lê. Lê Cập Đệ vedl odpor proti Trịnh Tungovi, avšak byl Trịnh Tungem chycen a zabit (Launay 1884: 136). Císař Lê Duy Bang v obavách i se svými čtyřmi syny utekl do Nghệ Anu. Trịnh Tùng jej proto odvolal a dosadil vlastního císaře, jeho pátého syna Lê Duy Đama. Nakonec byl Lê Duy Bang zabit.

Mezitím stále pokračovaly každoroční útoky Mạců, kteří byli od 70. let poněkud úspěšnější. Pod vedením Nguyễn Binh Khiěmova žáka Nguyễn Quyèna dosáhly maceské armády vrcholu. V bojových sezónách opanovávali Mạcové nížiny Thanh Hoá a Nghệ Anu. Trịnh Tùng i přes úspěšnou obranu ztrácel na oblibě, popularitu naopak přinášely dílčí úspěchy Nguyễn Quyènovi. Mạcové byli donuceni k ústupu po roce 1580, kdy zemřel Mạc Kính Điển. Poslední aktivní výpad Mạců do Thanh Hoá byl odražen v roce 1583 a Trịnh Tùng se zase dostal do provincie Ninh Bình (Launay 1884: 138). Díky tomu si obyvatelstvo v Thanh Hoá a Nghệ An mohlo oddechnout a obnovit život bez válečné zátěže.

Když dospěl Mạc Mậu Hợp 莫茂洽 (1561–1592), ukázalo se, že se bude jednat o nepříliš schopného panovníka. Bránily mu zdravotní obtíže – v roce 1578 jej zasáhl blesk, na čas paralyzoval a oslepil. V roce 1582 nechal budovat velký zábavní palác, který však shořel ještě před dokončením. V roce 1585 na smrtelné posteli Nguyễn Binh Khiêm věstil dynastii Mạc nedobrou budoucnost a doporučil, aby se dvůr v ohrožení uchýlil do hor v Cao Bằng na mingských hranicích (Taylor 2013: 249–250). V letech 1586–1588 armády Trịnh Tungy plenily Ninh Bình a tamní obyvatelstvo se rozuteklo kvůli hladomoru. V roce 1589 se dynastie Mạc pokusila o tažení na jih, avšak armáda byla rozprášena na hranicích: tisíc vojáků bylo zabito a šest set padlo do zajetí rodu Trịnh, který je vlídně přijal na svou stranu (Taylor 2013: 250).

Zatímco severní část Vietnamu pod vládou Mạců i Trịnhů byla střídavě sužována válečnými událostmi a hladomory, jižní část Vietnamu, provincie Thuận Hóa a Quảng Nam žily poměrně poklidným životem pod vládou rodu Nguyễn, který se sem přestěhoval v roce 1558. Především mezinárodní přístav Hội An se stal místem setkávání čínských, japonských a portugalských obchodníků (pro Portugalce ležel Hội An na cestě z Malakky do Macaa). Na jihu kvetl obchod, hedvábnictví a lidé měli možnost bohatnout a zvětšovat svůj soukromý majetek. Z Japonska se dovážela keramika, zbraně, brnění a nářadí. Zemědělství vykazovalo nadbytek produkce – rýže, cukru i hedvábí, které mohly být vyváženy a směňovány. Místní řemeslníci záhy dokázali napodobit evropské zbraně (Taylor 2013: 252). Civilní prostředí na jihu bylo velice svobodné v kontrastu k velmi přísné disciplíně, kterou Nguyễn Hoàng zachovával ve vojsku, jež bylo schopné potlačit jakýkoli projev odporu proti jeho osobě. Do 70. let byly vztahy Trịnh Kiěma s Nguyễn Hoàngem velmi dobré, avšak již Trịnh Tùng přestal Nguyễn Hoàngovi důvěřovat. Nicméně v intenzivních bojích s Mạcy se jeho pomoc nakonec hodila.

V roce 1591 Trịnh Tùng mobilizoval rozsáhlou armádu, s níž se vypravil na sever a přes hory napadl Đông Kinh. Mạcské armády, které vedl sám Mạc Mậu Hợp, se nedokázaly ubránit a Trịnhové obsadili hlavní město (na začátku roku 1592). Mạc Mậu Hợpův dvůr unikl na severní břeh Rudé řeky a usadil se v Bồ đề. Trịnh Tùng neměl prostředky, jak s armádou překonat Rudou řeku, a proto se soustředil na zajištění pozic v okolí hlavního města. Je zajímavé, že oba dvory, Mạc v Bồ đề i Trịnh v Tây Đô uspořádaly toho roku jako obvykle nejvyšší státní zkoušky (Taylor 2013: 251).

Někteří generálové se obrátili na stranu dynastie Lê kvůli osobním sporům s císařem Mạc Mậu Hợpem. Mạc Mậu Hợp raději abdikoval a svěřil trůn svému synu Mạc Toànovi 莫全, avšak oba byli záhy nato zabiti. Když Trịnh Tùng překročil Rudou řeku, mactští generálové a hodnostáři se nadále podřizovali dynastii Lê. V roce 1593 Trịnh Tùng prorazil mactskou obranu, zajal a popravil představitele rodu jménem Mạc Kính Chi 莫敬止 a část hodnostářů převezl zpět do Đông Kinhu. V témže roce (1593) se Mạc Kính Cung 莫敬恭 prohlásil císařem a shromáždil pod svým velením zbylé vojáky (Niu Junkai 2012: 26–27). Obyvatelstvo planiny Rudé řeky bylo docela věrné rodu Mạc a ochotné se bránit proti Trịnhům. Trịnh Tùng proto přestěhoval císaře z rodu Lê do Đông Kinhu do nového císařského paláce a oficiálně potvrdil restauraci dynastie Lê. Mezitím přispěl Nguyễn Hoàng z jihu s přísunem nových vojáků, slonů, koní, rýže a zbraní, přičemž se přijel osobně poklonit oficiálně jmenovanému císaři Lê v Đông Kinhu. Jeho vojenská pomoc boje s rodem Mạc urychlila, ale i tak byla 90. léta 16. století zvláště pro východní část planiny Rudé řeky katastrofální. V důsledku bojů a hladomoru zahynula nejméně jedna třetina

obyvatelstva, podle jiných kronik vymřela celá polovina obyvatelstva, z něhož také pocházely početné lupičské bandy. Nakonec v roce 1596 byl rod Mạc zatlačen do pohraničí v provincii Cao Bằng (Taylor 2013: 253).

Tak jako při každé významné politické změně bylo i tentokrát potřeba vysvětlit novou situaci čínskému dvoru. Mingský dvůr se zpočátku v situaci nemohl vyznat, a proto zaujal vyčkávací pozici. Rod Mạc si stěžoval mingským pohraničním úředníkům s tím, že rod Lê právoplatně vymřel a že současná situace je zapříčiněna rodem Trịnh, který uzurpoval moc pro sebe. Císař Lê Duy Đam 黎維潭 a Nguyễn Hoàng v čele delegace za dynastii Lê se osobně dostavili na hranice, aby Mingy přesvědčili o své verzi (Niu Junkai 2012: 29). Pohraniční úředníci nechtěli měnit dosavadní čínské stanovisko, ale nesměli se do vietnamských záležitostí aktivně míchat, protože mingský dvůr byl zaměstnán japonským útokem na Koreu. Formálně proto uznali nároky rodu Mạc a delegaci dynastie Lê odeslali zpět v naději na pozdější diplomatické vyřešení situace.⁶ V roce 1597 Mingové opět pozvali delegaci z Đông Kinhu na hranice (Niu Junkai 2012: 31–33), vzdělaný Phùng Khắc Khoan 馮克寬 byl pozván na mingský dvůr.⁷ Výsledek však byl nerozhodný, neboť Mingové uznali obě strany za rovnocenné, což jim přinášelo výhodný dvojí tribut. Na reálné angažování byla dynastie Ming již příliš slabá. Díky čínské podpoře však v pohraničí zůstal rod Mạc u moci až do roku 1677.

Neúroda nadále udržovala všeobecný zmatek a nepokoje, kterých využívali přívrženci rodu Mạc k podvratným akcím jako byl požár v hlavním městě. Avšak postupně se dařilo situaci v centrální planině dostat pod kontrolu. Trịnh Tùng se prohlásil princem a v roce 1599 odvolal staršího korunního prince a dosadil mladšího, kterého posléze mohl ovládat jako regent.

Nguyễn Hoàng byl nadále držen v hlavním městě nedobrovolně. Ačkoli si přál vrátit se na jih, nemohl tak učinit, aniž by to bylo považováno za vzpouru. Pěťasedmdesátiletý Nguyễn Hoàng, který byl strýcem Trịnh Tunga, viděl, že na severu bude do budoucna pevně zakotven rod Trịnh a že rod Nguyễn se může realizovat výhradně na jihu. Trịnh Tùng jej chtěl mít pod kontrolou, formálně jako dvorního rádce v hlavním městě. Návrat se Nguyễn Hoàngovi nakonec podařil částečnou lstí. V roce 1600 došlo k povstání tří generálů podél vodní cesty k moři. Nguyễn Hoàng získal povolení vyrazit proti nim se svým loďstvem, ve skutečnosti však uprchl. Nezdá se pravděpodobné, že Nguyễn

6 Záznam v *Ming shilu*, *juan* 110. Geoff Wade, translator, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource, Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/3034>, accessed July 12, 2016. Launay 1884: 141.

7 Záznam v *Ming shilu*, *juan* 110. Geoff Wade, translator, Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource, Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl/entry/3035>, accessed July 12, 2016.

Hoàng celou akci sám zosnoval, ale patrně cíleně využil snahy protivníků rodu Trịnh získat v rodu Nguyễn spojence. Na povstání zareagovali i zbylí přívrženci rodu Mạc na východě a armády rodu Mạc z Cao Bằngu. Na čas se rodu Mạc dokonce podařilo obsadit hlavní město, když Trịnh Tùng i s císařem vyrazil zachraňovat Thanh Hoá, o němž si myslel, že se jej Nguyễn Hoàng chystá obsadit. Avšak po několika měsících Đông Kinh znovu dobyl a Mạcové se vrátili do svého pohraničního území.

Do vzájemných bojů se nicméně rody Trịnh a Nguyễn prozatím nepustily a své výčitky posílal Trịnh Tùng Nguyễn Hoàngovi diplomatickou cestou. Nguyễn Hoàng se snažil vztahy zklidnit omluvou a nabídkou sňatkového spojení (Taylor 2013: 256–257). Vietnamští historikové interpretují období 16. století jako dobu politického rozdělení, v němž představovali sjednocující prvek konfuciánští vzdělanci vytvářející alespoň intelektuální kontinuitu jednotného kulturního okruhu z prvního staletí vlády dynastie. Po roce 1600 se však vývoj na severu na panství Trịnh Tunga a na jihu na panství Nguyễnů zcela rozdělil.

2.5 Hospodářství a vláda rodů Trịnh a Nguyễn

Období, kdy se Vietnam začíná dělit na dvě části, lze datovat do šestnáctého století k roku 1558, když se Nguyễn Hoàng jako švagr Trịnh Kiěma odebral na jih. Nguyễnové se na jihu (v dnešním středním Vietnamu) nejprve snažili konsolidovat hospodářství založené podobně jako na severu na zemědělství a vývozu dostupných přírodních produktů. Ty se mezi severní a středojižní částí dnešního Vietnamu lišily. V první polovině 17. stol. se například z Tonkinu do Japonska vyváželo několik druhů hedvábí, kardamom, skořice a jeden druh trávy určené k barvení látek. Z Kočincíny byl vývoz druhově bohatší: kromě zlata, několika druhů hedvábí a speciálních látek se vyvážely léčivé rostliny a vonná dřeva jako longzhao, agarové dřevo, černý cukr, med, pepř, ratan a další. Mnohem bohatší byly seznamy zboží vyváženého do Japonska ze Siamu a Kambodže a lišily se výraznějším zastoupením kůží z antilop, slonoviny a rohů (Li Tana 1998: 66).

Rod Trịnh na severu Vietnamu (v Tonkinu) se těšil několika výhodám. I když se z jeho oblastí vyváželo méně druhů zboží, obýval ekonomické centrum země v deltě Rudé řeky a disponoval odpovídajícími prostředky. Stálé osobní kontakty s vladařským dvorem dynastie Lê mu také zajistily výsadní postavení u panovníka a s ovládnutím hospodářství získal politickou moc. Koncem šestnáctého století již Nguyễnové tuto vazbu vnímali jako formu zneužití moci a odmítali na sever posílat daně. Trịnhové si i tak nárokovali vládu „své“ dynastie Lê i na jihu. K roku 1660 již existovalo skutečné dvojvládí obou

rodů, které se obviňovaly z rozpoutání bojů, přesto oba rody stále uznávaly legitimitu dynastie Lê (Coedès 1969: 209), která by se naopak bez podpory obou konkurenčních rodů neobešla.

Vládnoucí dvůr rodu Nguyễn se ve středním Vietnamu postupně zařizoval pro sebe, pěstoval samostatné zahraniční styky a zaváděl svůj vlastní tributární systém. Francouzský obchodník a vedoucí delegace Francouzské východoindické společnosti Pierre Poivre tak mohl na návštěvě Hué v letech 1749–1750 pozorovat samozřejmost, s níž představitelé dvora očekávali automatické dodávky produktů z Čampy, Kambodže a Laosu, kde se etničtí Vietové usazovali a místy narušovali obchodně-ekonomické postavení původních etnik. Například Čamové byli postupně vyřazováni z klíčové role styčného obchodu mezi horskými etniky, živícími se těžbou vzácných dřev, a obchodníky v přístavech, kteří se věnovali exportu do zahraničí. Vůči delegacím z Čampy také projevoval tehdejší vládce Võ Vương neskrývanou nadřazenost a aroganci (Wong Tze Ken 2011 in Trần Kỳ Phương & Lockhart 2011: 255–256).

Silně rozdílné byly dovozní daně, vybírané šlechtici rodu Nguyễn společně s částí zboží, které museli dopravci dvoru povinně odevzdat. Zvláště velké poplatky platily zámořské lodě z Evropy, což bylo dáno i jejich velikostí. Obvykle platily taxu 8.000 quanů. Poloviční částku platily lodě z portugalského Macaa a Japonska. Částku 3.000 quanů platily lodě z Číny, Thajska a Filipín. Výrazně nižší částku 500 quanů platily lodě z čínského Hainanu a Singapuru. Nejnižší taxu 300 quanů platily lodě z vietnamských oblastí Hà Tiên a Sơn Đò (Howland 2011: 147).

Vývozní poplatky za lodi odplouvající z přístavů v deltě řeky Mekong (vliv Nguyễnů se tam rozšířil v 18. stol.), byly nižší než poplatky za vjezd do přístavu a také jejich výše souvisela s cílovou destinací a velikostí lodi. V polovině 18. stol. se tak platily výjezdní poplatky 300 quanů za loď odplouvající do Kantonu; 200 do Fujianu, Siamu a filipínského Luzonu; 800 do Evropy; 400 do Macaa a Japonska; 50 na Hainan a do Palembangu a konečně 30 do Hà Tiên a Sơn Đò (Li Tana 1998: 83).

Prostředky získané z daní a obchodních poplatků umožňovaly v neválečné době kulturní rozvoj. Đòan Thi Điểm (1705–1746) – literátka známá i pod jménem Hồng Hà proslula svým nadáním – byla povolána vzdělávat mladé dívky na císařském dvoře a pak si otevřela vlastní školu v Hà Đôngu. Jedno z jejích nejznámějších děl je *Nářek vojákovy ženy* (*Chinh phụ ngâm*) (Whitfield 1976: 71).

Jiné významné dílo *Nářek dvorní dámy* (*Cung oán ngâm khúc*) je dílo, jež v písmu nôm napsal básník Nguyễn Gia Thiều (1741–1798), líčí osud konkubíny, kterou si císař nejprve oblíbil a pak ji opustil (Whitfield 1976: 52).

2.6 Linie hlavních představitelů obou rodů

2.6.1 Rod Nguyễn – s dvorem v Phú Xuânu a Huế

Nguyễn Hoàng /Chúa Tiên/ (1558–1613) – zakladatel vlády rodu byl druhý syn Nguyễn Kima, který bojoval proti dynastii Mạc, aby pomohl obnovit dynastii Lê (pozn. Nguyễn Kim byl vojenský úředník a generál a předek politického klanu Nguyễn – vládl na jihu, ale podporoval obnovenou dynastii Lê jednak proti dynastii Mạc, jednak proti rodu Trịnh – Whitfield 1976: 201). Když Nguyễn Hoàngova bratra zabil představitel konkurenčního rodu Trịnh Kiêm, Nguyễn Hoàng uprchl ze stejné obavy preventivně do oblasti Quảng Trị, jež mu byla roku 1558 svěřena do správy i s provinciemi Thuận Hóa a Quảng Nam. Svou adaptací a vliv v novém místě prokázal odražením útoku vojsk dynastie Mạc a zjetím jejich velitele. Dynastie Mạc však ohrožovala i vládnoucí rod Lê, proto se Nguyễn Hoàng i přes konkurenční tlaky spojil roku 1593 s Trịnh Kiěmem i rodem Lê a táhl se svými vojsky na pomoc na sever, kde bojoval po boku Trịnhů proti dynastii Mạc. Roku 1600 se směl vrátit zpět na jih, aby potlačil povstání na svém území. V roce 1604 ustavil správu v Quảng Namu a roku 1607 nechal postavit buddhistický chrám v čamském hlavním městě Tra Kieu (Taylor 2013: 267). V tu dobu byly vztahy mezi oběma nedynastickými rody dočasně méně napjaté a Nguyễn Hoàng se je snažil ještě diplomaticky zlepšit tím, že svou dceru provdal za Trịnh Tráng. Své schopnosti Nguyễn Hoàng prokázal ještě i ve vysokém věku, kdy ovládl Qui Nhơn/Quy Nhơn (1602) a na sklonku života čamskou oblast Phú Yên (Coedès 1969: 210). Vztahy obou rodů nicméně začal kazit úpadek hospodářství a hladomor, před kterým od roku 1608 prchalo obyvatelstvo na jih (do středního Vietnamu) do Nguyễn Hoàngových oblastí. U Trịnhů to vyvolávalo značnou nelibost a začali na Nguyễny nahlížet jako na odpadlíky, které je nutno si podřídit (Taylor 2013: 272).

Nguyễn Phúc Nguyên /Chúa Sãi/ (1613–1635) – byl syn zakladatele Nguyễn Hoànga a dál po něm spravoval provincie Thuận Hóa a Quảng Nam. Roku 1620 obsadil příbřežní části řeky Gianh v provinciích Quảng Bình a Hà Tĩnh. Roku 1623 nechal po sňatku kambodžského krále s vietnamskou princeznou založit obchodní a celní stanici v oblasti dnešního Saigonu (Coedès 1969: 210). Své postavení si Nguyễn Phúc Nguyên udržel i v roce 1627, když na něj neúspěšně zaútočil představitel konkurenčního rodu Trịnh Tùng a mezi oběma rody se rozpoutala válka.

Za pokračujících střetů vedl rod třináct let i jeho třetí představitel **Nguyễn Phúc Lan** /Chúa Thương/ (1635–1648; k celkové perspektivě rodu viz Nguyễn Quang Lê 2001: 586–587). Stejně pokračovaly neustálé vzájemné vojenské výpady mezi oběma rody, i když vládl čtvrtý představitel **Nguyễn Phúc Tần** /Chúa Hiền nebo Hiền Vương/ (1648–1687). Ten však dokázal dobýt i další čampská území, protože Čamové byli ve svém sídle v Phan-ri slabí. Nguyễn Phúc Tần proto mohl založit okresy Ninh Hòa a Diên Khánh v oblasti dnešní provincie Khánh Hòa a roku 1653 obsadil i dnešní provincie Nha Trang a Phan Rang. Roku 1658 Nguyễnové převzali Mô Xoài (dnes Bà Rịa) a poté již otevřeně zasahovali v Kambodži a obsadili oblasti dnešního Saigonu/Ho Či Minova města/, Kampot a Phnom Penh. Navíc roku 1679 poslal Hiền Vương čínské uprchlíky, aby kolonizovali oblast Gia Định, a během imigrace se jich část usídlila v dnešním městě Mỹ Tho a část pokračovala po řece Đồng Nai a usadila se v Biên Hòa. Po smrti Ang Nona, který již byl vazalem Nguyễnů, Vietové obsadili celé údolí řeky Đồng Nai (Cœdès 1969: 210).

Pátý představitel rodu **Nguyễn Phúc Trăn** /Chúa Nghĩa/ (1687–1691) založil hlavní město rodu v Phú Xuânu v oblasti dnešního Huế.

Nguyễn Phúc Chu /Quốc Chúa/ (1691–1725) - šestý vládnoucí představitel a hlava rodu Nguyễn v letech 1691–1725. Podařilo se mu získat pod správu rodu nové oblasti (u Gia Định, Hà Tiên) včetně dnešní provincie Bình Thuận, kterou odňal Čampě. Rod Trịnh musel na severu brát ohledy na expanzivní politiku mandžuského císaře Kangxi, který roku 1683 dobyl Taiwan. Nguyễnové se díky větší vzdálenosti od čínských hranic báli Mandžů o poznání méně, a tak na rozdíl od správců Thăng Longu dovozovali čínským uprchlíkům, aby se i nadále usazovali v jižním Vietnamu, osídlovali Saigon a jeho okolí v souvislosti s tím, jak ho v roce 1691 získali od Čamů (Cotterel 1993: 161). Roku 1698 se na jihu obsazené území nově rozdělilo na 3 distrikty odpovídající dnešním lokalitám Gia Định, Biên Hòa a vlastnímu centru dnešního Ho Či Minova města/Saigonu. Za vlády Nguyễn Phúc Chua se Vietnamcům podařilo alianční cestou získat vládu nad kambodžskými provinciemi Banteay a Meas. Původně je totiž pro Kambodžany spravoval Číňan Mo Jiu (鄭玖, viet. Mạc Cửu), ale vzhledem k vývoji situace se rozhodl, že bude lépe, když přejde na stranu Nguyễnů (Cœdès 1969: 213). Nguyễn Phúc Chu vyslal i posly do Číny, aby ho císař uznal nezávislým králem, ale neuspěl. Tento zdatný vládce měl údajně 146 dětí.

Sedmý představitel rodu **Nguyễn Phúc Trú** /Ninh Vương/ (1725–1738) se zasloužil o rozšíření vietnamského vlivu na další území. Vyhlásil protektorát

nad Kambodžou (Chân Lạp), kde obsadil hlavně kambodžské provincie Vĩnh Long a Mỹ Tho (Cœdès 1969: 213).

V politickém posílení rodu na území Vietnamu byl více úspěšný až osmý představitel **Nguyễn Phúc Khoát** nebo Võ Vương (vládl 1738 až do své smrti 1765), který získal další území u Gia Định a roku 1744 vyhlásil založení království a zřídil regulérní dvůr. Za Võ Vương byly obsazeny provincie Basak (nyní Sóc Trăng) a vojska rychle pokračovala v tažení i na Oudong, Kambodžané však raději výměnou dohodli odstoupení oblastí Go-cong a Tan-an (Cœdès 1969: 213). Válečná léta neumožnila stabilizovat hospodářství a postupně se ve všech oblastech společenského života včetně náboženství začaly objevovat známky blížící se krize (Cadière 1955: 12).

Po Võ Vươngově smrti vznikla složitá situace kolem následnictví **Nguyễn Phúc Thuần** /Định Vương/ nebo /Hue Vương/ (vládl 1765–1777). Jeho volba nerespektovala pravidla následnictví. Silným vlivem a nakonec i formálním regentstvím disponoval mocný úředník Trương Phúc Loan, který nového představitele rodu dosadil na trůn jako svou loutku. Situace vyústila v různé formy zneužívání moci a nepokoje obyvatelstva, které vedly k povstání bratrů z Tây Sơn. Ti roku 1773 obsadili nejprve provincii Bình Định a tím získali kontrolu nad celou střední oblastí jižního Vietnamu. Současně rod Trịnh napadnul ze severu Quảng Trị a Thừa Thiên a nakonec roku 1775 dobyl i hlavní město Nguyễnů Phú Xuân (v oblasti pozdějšího Huế). Hue Vương musel prchnout zcela na jih, kam s sebou vzal svého synovce Nguyễn Ánha. Nguyễn Ánh byl syn prince, který byl v následnictví upozaděn ve prospěch Hue Vương (Cœdès 1969: 213–214). Ještě roku 1775 předal Utei Vietnamcům výměnou za pomoc se získáním kambodžské koruny 5 oblastí: mimo jiné Kompong Som, Kampot, znovu Basak a Prah Trapeang (Sóc Trăng a Trà Vinh) (Cœdès 1969: 213).

Armáda rodu Nguyễn čítala 25.000 mužů roku 1651 a asi 50.000 na konci 18. století (Đặng Phương Nghi 1969: 128). Tento počet přesto nestačil a poslední představitel rodu **Nguyễn Phúc Ánh/Nguyễn Ánh** (1778) musel prchnout do exilu a do země se mohl vrátit teprve s pomocí zahraničních vojsk.

2.6.2 Rod Trịnh

Rod Trịnh (Whitfield 1976: 304–308) – jeho představitelé začali užívat titul *chúa* „lord“, stejně jako konkurenční rod Nguyễn, kterému se tím chtěli vyrovnat.

Zakladatel vlády rodu **Trịnh Kiêm** vládl 1539–1569. Rod Trịnh se dostal k moci díky vazbě na dynastii Lê: když byl Lê Trang Tông vyhlášen roku 1533 císařem, Trịnh Kiêm získal post generála a bojoval s dynastií Mạc (1527–1592), aby od ní získal trůn pro císaře Lê. Po válečných úspěších roku 1564 obsadil i Thăng Long a obnovil vládu dynastie Lê. Po jeho smrti rod vedl v letech 1569–1570 jeho syn **Trịnh Cối** než ho přemohl jeho bratr **Trịnh Tùng** /Bình An Vương/, který během své vlády v letech 1570–1623 bojoval s dynastií rodu Mạc až se mu 1591 podařilo obsadit Thăng Long a nakonec zajmout a popravit císaře Mạc Mậu Hợpa, a později zatkl i jeho následníka Mạc Kính Chiho. Vláda dynastie Mạc nad Vietnamem v letech 1527–1592 tímto skončila a po roce 1592 tato dynastie dál pokračovala už jen v oblasti dnešní provincie Cao Bằng jako malé periferní knížectví pod ochranou sousední mandžuské Číny.

Třetí hlavou rodu se stal Trịnh Tùngův syn **Trịnh Tráng** /Thanh Đô Vương/ v letech 1623–1657. Za něj se roku 1627 rozpoutala pětáctýřicetiletá válka s rodem Nguyễn, když Trịnh Tráng napadl vojska Nguyễn Phúc Nguyên. Od třicátých let proto oba rody organizovaly veřejnou správu tak, aby usnadňovala efektivní mobilizaci obyvatel do armády (Taylor 2013: 287). Všechny čtyři vojenské výpravy Trịnhů proti Nguyễnům v letech 1627, 1633, 1635 a 1648 však byly neúspěšné. Jeden z prvních oficiálních dopisů z Vietnamu na západ pochází ze severního Vietnamu. Je od Trịnh Tránga a napsán čínskými znaky je adresovaný papeži Urbanovi VIII. (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: komentář k obr. 19). Z toho je vidět, kdo se považoval být oficiálním představitelem země, ač i Trịnh Tráng stále podléhal rodu Lê.

Čtvrtý představitel rodu **Trịnh Tạc** vládl v letech 1657–1682. Pokračoval v boji proti dynastii Mạc se sídlem v dnešní provincii Cao Bằng. Představitel Mạc Kính Hoan hledal útočiště v Číně, kde však byl roku 1667 dopaden a předán rodu Trịnh do Vietnamu. Po vítězství nad vojsky Mạců nechal Trịnh Tạc odlít i čtyřtunovou bronzovou sochu, která je dnes umístěna ve svatyni u Západního jezera (Vasiljev 1999: 145–146). Paralelně na jihu bojoval Trịnh Tạc s rodem Nguyễn, naštěstí se roku 1672 podařilo dohodnout klid zbraní a Trịnh Tạc se mohl věnovat civilní správě a nechal napsat několik historických děl. Trịnh Tạc a před ním už Trịnh Tráng se snažili pozvednout státní správu opětovným zapojením rodů, které si udržely tradici vzdělávání k úřednickým zkouškám, takže například za Trịnh Tránga zakončilo zkoušky úspěšně 150 kandidátů (Taylor 2013: 284).

Za vlády pátého **Trịnh Cẩn** /Định Vương/ v letech 1682–1709 se za poměrně klidného období rozvíjela civilní správa a za vlády šestého **Trịnh Cương**

/An Đô Vương/ v letech 1709–1729 se prováděly další reformy v administrativě a daních, i když kvůli nevhodným opatřením se prohluboval rozdíl mezi bohatými a chudými.

Za sedmého **Trịnh Gianga** /Uy Nam Vương/ v letech 1729–1740 došlo k výraznému zhoršení podmínek života v zemi, protože za jeho kruté a bezohledné vlády začala moc celého rodu upadat a ekonomika jím ovládaných oblastí trpěla vysokými daněmi bez ohledu na možnosti produktivity hospodářství. Roku 1732 Trịnh Giang přinutil abdikovat a posléze nechal i zavraždit císaře Lê Duy Phương, který měl poměr s ženou jeho předchůdce Trịnh Cương. Trịnh Cương i Trịnh Giang byli silní panovníci, což Trịnh Giang prokázal i potlačením povstání, které roku 1737 vyvolala část rodu Lê jako formu odvety za vraždu císaře (Cœdès 1969: 211). Za hospodářské krize v prvních letech vlády Trịnh Gianga se venkovské obyvatelstvo snažilo unikat daním, proto jejich výběr znepokojivě klesal. Při vyšetřování roku 1730 se například zjistilo, že z 527 vesnic odešlo veškeré obyvatelstvo (Taylor 2013: 351–352). Celkem se částečně vylidnilo 1730 vesnic a velký počet potulné a vnitřně migrující populace zvýšil kriminalitu. Úřednický dvůr se snažil přijmout úlevná opatření za účelem návratu obyvatelstva do jejich domovů, ale tato snaha, díky níž se zřídila i místa pro dvanáct nových vysoce postavených úředníků, neměla úspěch (Nguyễn Khắc Viện 2013: 92).

Za osmého **Trịnh Doanha** /Minh Đô Vương/ v letech 1740–1767 již docházelo k řadě nepokojů a místních revolt. Trịnh Doanh se zpočátku jmenoval Ân Vương (Phan Thanh-Thũy 1985: 104).

Devátý představitel rodu **Trịnh Sâm** /Tây Vương/ v letech 1767–1782 byl úspěšný v potlačování nepokojů na severu, a dobyl od rodu Nguyễn oblasti Quảng Nam a Thuận Hóa. Lê Duy Mật tehdy vedl další povstání proti sídlu rodu Trịnh, protože se roku 1767 doslechl o smrti Trịnh Giangova syna a následníka Trịnh Dinha. V době útoku však již vládl Trịnh Sâm (1767–1782), který Lê Duy Mát odrazil a přinutil ke spáchání sebevraždy. Trịnh Sâm poté vytáhl proti Nguyễnům a Nguyễn Phúc Thuần /Hue Vương/ (1765–1778) musel prchnout z Huế, které Trịnhové okupovali od roku 1775 celých 12 let. To však již propuklo i povstání Tây Sơn (Cœdès 1969: 211). Trịnh Sâm se neúspěšně pokoušel jednat s Čínou, od které chtěl získat jmenování vietnamským císařem.

Namísto právoplatného dědice a prvního syna Trịnh Khâie nechal před svou smrtí jmenovat dědicem svého druhého syna **Trịnh Mána**, jenž byl desátým

představitelem rodu jako dvouleté dítě jen do roku 1782, než ho s pomocí jiné části rodu nahradil původní právoplatný dědic, prvorozený syn a jedenáctý představitel rodu **Trịnh Khải** /Đoan Nam Vương/. Ten v době své vlády v letech 1783–1786 čelil armádě povstání Tây Sơn. Po dobytí hlavního města Thăng Long byl zajat a vlastním mečem spáchal sebevraždu.

Trịnh Bồng /též Ân Đô Vương/ byl poslední dvanáctou hlavou rodu Trịnh za Obnovené dynastie Lê a rod vedl roku 1787 poté, co se 1786 vojska Tây Sơn stáhla ze severního Vietnamu. Na žádost císaře Lê Mẫn Đế přitáhl tâysonský generál Nguyễn Hữu Chỉnh znovu do severního Vietnamu a vládu rodu Trịnh definitivně ukončil (k celkovému přehledu Nguyễn Quang Lê 2001: 585–586).

2.7 Kontext války rodů Nguyễn a Trịnh a konec dynastie Lê

Válka Nguyễnů s rodem Trịnh začala roku 1620, když druhý představitel rodu Nguyễn Phúc Nguyên (Chúa Sãi) vedl své vojenské oddíly, aby obsadil území u řeky Gianh v dnešních provinciích Quảng Bình a Hà Tĩnh. V reakci na to ho byť neúspěšně poprvé napadl Trịnh Tùng (Whitfield 1976: 203). Hlavní boje mezi oběma rody probíhaly se střídavými úspěchy v letech 1620–1673. Nasažení bylo vskutku mohutné a útok Trịnhů na Nguyễny roku 1627 se záštitou krále Lê Duy Kỳho (Lê Thần Tônga) za jeho první vlády měl příležitost sledovat jezuitský misionář Alexandre de Rhodes. Podle něj se na jih vypravila armáda asi 200 000 mužů z části po souši i s třemi sty královskými slony, a z části po moři, kudy se přepravovaly i velitelské oddíly a náklad na celkem asi 200 menších, 24 větších lodích a na 500 člunech (Taylor 2013: 275). Po ne zcela rozhodných bojích o supremaci Nguyễnové nakonec získali uznání Trịnhů jako vládci nezávislí na území, které na severu vymezovala řeka Sông Gianh a na jihu (v rámci postupného dobývání delty řeky Mekong) nejjihnější cíp pevniny Varelův mys. Nguyễnové následně získali značnou výhodu, když ochotněji akceptovali účinnou pomoc Portugalců a Holanďanů, které celkem příznivě přijali a umožnili jim v zemi působit, zatímco Trịnhové byli k cizincům víc odtažití a tím, že nezískali u Evropanů tak dobré povědomí, zůstali v dalších mocenských vztazích odkázáni hlavně na své vlastní zdroje (Coedès 1969: 209), případně se obraceli na sousední Čínu. Později se sousedství se silnější Čínou ukázalo vzhledem k aliančním možnostem jako komparativní výhoda. Rozdělení a vznik samostatných vlád rodů Trịnh a Nguyễn pod patronací dynastie Lê umožnily nejen stabilní rozvoj, ale vedly i ke zneužívání moci, zvýšení daní, nepokojům a obnově mocenských sporů. Ty nakonec vyústily v povstání, které zemi sjednotilo.

Bratři z rodiny Tây Sơn pocházeli z rodu Hồ v provincii Nghệ An. Když jejich oblast okupovala v letech 1653–1657 vojska šlechticů z rodu Nguyễn, museli členové rodu Hồ přijmout nové jméno Nguyễn (jiná interpretace tvrdí, že ho přijali sami dobrovolně) a byli přesídleni do dnešní provincie Bình Định do vesnice Tây Sơn v okrese An Khê. Zde se narodili tři bratři Nguyễn Nhạc, Nguyễn Huệ a Nguyễn Lữ. Nejstarší z bratrů byl Nguyễn Nhạc, prostřední, ale nejschopnější, Nguyễn Huệ, a nejmladší Nguyễn Lữ. Bratry vzdělával vynikající učitel Hiến v politice a vojenství. Od něj dostali i impuls ke společenskému poslání.

Povstání bratři zahájili roku 1771 a financovali ho redistribucí majetku bohatých mezi chudé. Tím si zajistili širší podporu obyvatelstva (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 135). Nejstarší Nguyễn Nhạc povstání inicioval, roku 1776 se prohlásil králem Tây Sơn (Tây Sơn Vương) a jeho bratři se stali princy (Nguyễn Quang Lê 2001: 192). Druhý bratr Nguyễn Huệ a později císař Quang Trung (vládl 1788–1792) vedl během povstání nejvíce bojů. Nejdříve porazil rod Nguyễnů na jihu a pak táhl proti severnímu rodu Trịnh. Zpočátku přenechal dvůr císaři dynastie Lê a sám spravoval nejsevernější část oblasti, kterou si bratři na jihu ponechali ve správě. Bratři dynastii Lê pomohli ještě jednou proti znovu se vzmáhajícímu rodu Trịnh, ale když se nakonec císař dynastie Lê obrátil na čínsko-mandžuskou dynastii Qing, aby mu pomohla potřít i Tây Sơny na jihu, Nguyễn Huệ ztratil potřebu loajality, sám se prohlásil císařem, vyhnal čínskou armádu a ukončil vládu dynastie Lê (Whitfield 1976: 200–202). Převzetím moci a vyhlášením nové byť jen krátkodobé dynastie byl Vietnam po necelých dvou staletích opět sjednocen (*Việt Nam thời Tây Sơn lịch sử nội chiến*: 383–398).

Část tzv. čínských pirátů, kteří podporovali povstání a dynastii Tây Sơn, tvořili i Vietnamci. Další část sice byla čínského původu, ale smíšená s Vietnamci, přijala vietnamskou kulturu, ve které se také nosily dlouhé vlasy (Wheeler 2011: 150).

2.7.1 Dodatek – přehled panovníků dynastie Lê

jméno	chrámové jméno	doba vlády
Lê Duy Đàm	Lê Thế Tông	(1573–1599)
Lê Duy Tân	Lê Kính Tông	(1600–1619)
Lê Duy Kỳ (poprvé)	Lê Thần Tông	(1620–1628)
Lê Duy Hựu	Lê Chân Tông	(1643–1649)
Lê Duy Kỳ (podruhé)	Lê Thần Tông	(1649–1662)

jméno	chrámové jméno	dobu vlády
Lê Duy Vũ	Lê Huyền Tông	(1663–1671)
Lê Duy Hội	Lê Gia Tông	(1672–1675)
Lê Duy Hợp	Lê Hi Tông	(1676–1705)
Lê Duy Đường	Lê Dụ Tông	(1706–1729)
Lê Duy Phương	Lê Lê Đế	(1729–1732)
Lê Duy Tường	Lê Thuần Tông	(1732–1735)
Lê Duy Thìn	Lê Ý Tông	(1735–1740)
Lê Duy Diêu	<i>nejprve</i> Lê Hiễn Tông	(1740–1786)
	<i>pak</i> Lê Mẫn Đế	(1787–1788/9)

Pozn.: Sídlo se z Thanh Hoá roku 1592 přemístilo do Thăng Longu.

2.8 Povstání a dynastie rodu Tây Sơn (1778–1802)

Bratři z rodu Tây Sơn porazili roku 1778 vládu rodu Nguyễn a nejvlivnější z povstavších bratrů Nguyễn Nhạc vyhlásil v jižním Vietnamu založení nové dynastie Tây Sơn a jako panovník přijal nové jméno **Thái Đức**. Vzájemné útoky rodů Nguyễn a Trịnh usnadnily tâysonským bratrům jejich přemožení, protože rod Trịnh se zmocnil nguyễnských oblastí Thuận Hóa a Phú Xuân (pozdějšího Huế). Paralelně i povstavší bratři obsadili nguyễnské provincie Quảng Nam a Bình Định. Po opakovaných pokusech se jim nakonec roku 1783 podařilo dobýt i oblast dnešního Saigonu včetně celého jihu a poslední představitel rodu Nguyễn Ánh musel prchnout z pevniny přes ostrovy Phú Quốc a Poulo Condore až do Siamu (Thajska). V roce 1786 si Nguyễn Nhạc nechal udělit titul Mírotvorný princ východu/Princ míru na východě (Đông Định Vương) a zemřel v Qui Nhơnu roku 1787 (Louis-Henard & Phan Thanh-Thủy 1996: 137). Proti rodu Trịnh a na podporu dynastie Lê se bratři postavili roku 1786, kdy 25. června obsadili při tažení i hlavní město Thăng Long, aby na trůnu loajálně podpořili císaře dynastie Lê. Oddíly vedl nejprve jen Nguyễn Huệ, nicméně po obsazení hlavního města přispěchal i Nguyễn Nhạc, který začal mladšího bratra podezírat, že by se v obsazeném Thăng Longu mohl pokusit uchopit moc. V dubnu 1787 rozdělil Nguyễn Nhạc jižní Vietnam tak, že ve střední části s centrem v Qui Nhơn vládnul sám, část na sever od průsmyku Hải Vân s centrem v Thuận Hóa dostal nejbojovnější Nguyễn Huệ a jižní část s centrem v Gia Định nejmladší bratr Nguyễn Lữ.

K dynastii Lê byli všichni tři bratři zprvu loajální a aktivně ji vojensky podporovali do chvíle, než císař Lê Mẫn Đế, který byl bez pomoci rodu Trịnh oslabený, požádal mandžuskou dynastii Qing o poskytnutí vojsk. Země byla po ozbrojených střetech nestabilní a císař dynastie Lê se obával, že se bratři z rodu Tây Sơn pokusí převzít vládu a sesadí vládnoucí dynastii. Čína císaři Lê Mẫn Đếovi ochotně poslala armádu 200 000 vojáků (podle jiných údajů 290 000 mužů, střední údaj čtvrt milionu uvádí Vasiljev 1999: 127), kteří se soustředili u hlavního města Thăng Longu. Jejich přítomnost v již předtím hustě osídlených oblastech ale vyvolala obrovskou nevoli obyvatelstva. Nguyễn Huệ reagoval na dobrovolné podřízení země čínskému vojsku tím, že se sám prohlásil císařem, přijal jméno **Quang Trung**, a vytáhl s vojskem na sever.⁸ Zatímco se dvůr dynastie Lê s čínskými oddíly připravoval na obranu, Nguyễn Huệ se 22. prosince 1788 prohlásil císařem a 26. prosince vytáhl s armádou 100 000 mužů na sever. Na místo střetu v provincii Ninh Bình dorazil v polovině ledna 1789 a porazil téměř třikrát početnější qingskou armádu (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 138).

Podle místa střetu se slavná bitva proti čínské armádě nazývá *Bitva u Đống Đa*. Quang Trung naplánoval bleskový přesun vojsk a útok na svátky lunárního nového roku, kdy byla šance, že se čínští vojáci budou věnovat přípravám na odpočinek, vaření svátečních pokrmů a nebudou v plné pohotovosti. Vojska táhla tak, že vojáci utvořili trojice, kdy střídavě dva nesli třetího, a nesený odpočíval, takže na sever dotáhli bojeschopní. S využitím momentu překvapení chtěli Vietové Číňany porazit a vlastní Nový rok již oslavit v osvobozeném hlavním městě. To se také podařilo a v rozhodující bitvě bylo zabito přes 10 000 čínských vojáků – organizace čínské armády se zcela rozpadla a Číňané prchli z Vietnamu na sever (Whitfield 1976: 72–73). Básník Ngô Ngọc Du tehdy napsal oslavnou báseň *Loa Sơn*, ve které je i verš (zde s původním překladem):

*Thành Nam thập nhị kinh quê quán
Chiếu diện anh hùng đại võ công.*

*„Hero who made a great victory.
Invader's corpses are piled into twelve hills in South“*

Text verše nebyl nadsázkou – ostatky pobitých čínských vojáků nebyly zcela vysbírány ještě ani v roce 1851, kdy se v oblasti zakládalo tržiště

8 Nguyễn Huệ/Quang Trung byl vynikající generál, který již dříve roku 1784 porazil zahraniční armádu dvacetit tisíc vojáků a tři set válečných lodí, kterou Siam poskytl Nguyễn Phúc Ánhovi. Když v roce 1786 velel vojskům v boji proti rodu Trịnh, navázal vztahy s císařským dvorem dynastie Lê a císař Lê Hiến Tông ho oženil s princeznou Ngọc Hạng. Tímto propojením se ale Nguyễn Huệ pasivně zapletl do sporu o následnictví.

Nam Đồng. Místní administrativa tehdy vydala příkaz ostatky sesbírat a pohřbit na kopci, kterému se začalo říkat Kopec Đống Đa. Na daném místě nedaleko dnešní Hanoje se také začal na počest události slavit každoročně pátý den prvního lunárního měsíce svátek zvaný *Ngày giỗ Đống Đa*. Svátek se koná v chrámu Trung Liệt. Původní vrstvou tradice je svátek *ngày giỗ* na připomínku zemřelých (Whitfield 1976: 188; *Di tích danh thắng Hà Nội và vùng phụ cận. Historical remains and beautiful places of Hanoi and the surrounding areas*, 2000: 76). Ve svátku *ngày giỗ Đống Đa* se tak propojují obě funkce: připomínka vítězství a současně oběť zemřelým, kteří padli v bitvě.

Exkurz k obětem zemřelým: Pro tradičního Vietnamce jako animistického člověka je násilná smrt porušením řádu a duším násilně zemřelých je nutno přinášet oběti k usmíření. Podle vietnamské představy má člověk několik různých duší či duševních funkcí, z nichž některé přetrvávají zemřelého, setrvávají na místě smrti nebo se účastní každodenního domácího uctívání předků. Podobně i dnes někteří lidé ve Vietnamu individuálně obětují duším západních vojáků, kteří padli na jejich pozemcích za americké války ve Vietnamu. V aktu obětí již padlý není brán jako politicko-ideologický nepřítel, ale jako osoba, se kterou je nutno rituálně vycházet a udržovat urovnaný vztah, aby nepřivolala neštěstí. Toto téma se velmi obtížně zkoumá, protože zasahuje do nejintimnější sféry, o které lidé neradi hovoří (více Kwon 2008).

Přestože se Quang Trungovi podařilo vyhnat čínskou armádu, okamžitě se mandžuské Číně podřídil, začal jí platit tribut a na oplátku získal z Číny uznání a vladařský titul Král Annamu. Při změně dynastie měl Quang Trung jen omezené možnosti rychlého zlepšení ekonomiky – snažil se nicméně ponechat ve funkcích všechny schopné úředníky, kladl důraz na územní rozvoj, provedl pozemkovou reformu a úpravu daní. Kvůli riziku odvetného útoku z Číny dál budoval armádu a správu země měla zlepšit podpora vzdělávacího systému. V době, kdy zakládal nové školy, se už preferovala vietnamština v písmu *chữ nôm*, do kterého se překládala klasická díla čínské literatury (Whitfield 1976: 241, 267–269). Vládu císaře Quang Trung (1788–1792) nicméně doprovázela i pragmatická podpora obchodu s Evropany (Dutton & Werner & Whitmore 2012: 148).

Po bitvě u u Đống Đa vedl Quang Trung dále boje proti Nguyễn Phúc Ánhovi. Na konci července 1792 ovšem náhle zemřel a ihned ho zastoupil jeho nejstarší syn Nguyễn Quang Toản, který přijal císařské jméno **Cảnh Thịnh** (1793–1802). Při nástupu na trůn mu však bylo pouze 11 let a moc zprvu usurpoval strýc (bratr jeho matky) Bùi Đắc Tuyên, kterého pověřili regentstvím.

2.8 Povstání a dynastie rodu Tây Sơn (1778–1802)

Ten nebyl schopen vyvinout efektivní obranu proti útokům Nguyễn Phúc Ánh, který se zahraniční podporou postupně dobýval celé území a 16. června 1802 zaútočil i na Thăng Long, popravil císaře i další vlivné představitele dynastie Tây Sơn. Sídlo vlády poté přesunul zpět do oblasti svých předků v Phú Xuânu (více Langlet 1985: 41).

3 SITUACE V REGIONU NA POČÁTKU KOLONIÁLNÍHO OBDOBÍ

3.1 Vztah Vietnamu k Číně na počátku koloniálního období

Na počátku koloniálního období v Číně pozvolna končila vláda etnicky čínské dynastie Ming (1368–1644), nad kterou zvítězili kočovní Mandžuoové ze severovýchodních oblastí a utvořili silnou dynastii Qing (1644–1912; k nástupu dynastie Qing též Srba & Schwarz 2015: 133–135). Komplikované vztahy Vietnamu s Čínou jsou průběžně líčeny v hlavní linii výkladů, proto se jim na tomto místě nevěnujeme. Ale zejména severní oblasti Vietnamu si nikdy nemohly dovolit Čínu ignorovat. S Čínou byl tedy nutně přímo spojený jak zánik Obnovené dynastie Lê (1533–1788) a život posledního císaře Lê Mãn Đế, tak nástupy obou nových dynastií Tây Sơn a Nguyễn. Císaře Lê Mãn Đế vládnoucího pod tímto jménem v letech 1787–1788 vyhnaly armády povstání Tây Sơn do Číny, kde sice nejprve získal podporu, ovšem při tažení do Vietnamu byl poražen a znovu musel uprchnout na sever do Číny, kde nakonec v Pekingu zemřel (Whitfield 1976: 147). Vítězný císař Quang Trung se musel Číně také podřídit, stejně jako nová dynastie Nguyễn získala legitimitu teprve uznáním ze strany mandžuského císaře. S mandžuskou Čínou musela svést válku o vládu ve Vietnamu v osmdesátých letech 19. století také Francie, a i když se jí podařilo vyhrát (v pohraničí si přitom čínská armáda vynutila respekt) a smlouvami ošetřit vymanění Vietnamu z čínské suzerenity, přesto to nakonec byla zase Čína, na kterou se v polovině 20. století obrátila severovietnamská vláda a porazila francouzská vojska. Z perspektivy severního a jižního Vietnamu byla severní část daleko více vázána mocnějším sousedem než více uvolněný jih, v době válek s jinými státy zase znamenala blízkost mocné Číny pro severní Vietnam komparativní výhodu.

Výše uvedené okolnosti provázající běžnou alianční politiku nehrály zásadní roli v pokračujícím vlivu čínské kultury ve Vietnamu. Na jejím aktivním přejímání se zvlášť podílely vysoce postavené osobnosti jako Lê Quý Đôn (1726–1784) – tehdy asi nejtalentovanější historik a syn ministra působící v Číně od roku 1759. Lê Quý Đôn napsal *Dějiny Dai Việtu*, zpracoval úřední záznamy vietnamské ambasády v Číně a vedle vlastní poezie do vietnamštiny překládal i některé čínské klasické knihy, například z oblasti historie *Knihu dokumentů (Shujing)*. Dále se rozvíjel systém státních zkoušek. Roku 1724 zřídila dynastie Lê institut pro konání úředních zkoušek na místě, které je z té doby známo pod jménem Đống Đa, kde byla později svedena bitva s mandžusko-čínskými vojsky.¹

Také sami císařové dynastie Lê přejímali řadu vzorů z Číny, pěstovali Čínou ovlivněné umění a královské hrobky dynastie Lê v provincii Thanh Hoa v Lam Sơnu výrazně připomínají hrobky čínské dynastie Ming. Zvláštní architektonické inovace ale jeví hrobky dynastie Lê v Hoa Lu (Cœdès 1969: 212). Také knižní trh byl ve Vietnamu velmi rozvinutý a zdrojově odvislý na dovozu z Číny. Je však zajímavé, že ne všechny čínské tradice se ve Vietnamu ujaly v úplnosti. Například konfuciánství sice doprovázelo literátskou a úřednickou kulturu a konfucianismus jako ideologie se ve Vietnamu silně ujal, daleko méně se ve Vietnamu ujal praktický kult Konfucia – například před sedmáctým stoletím se ve vietnamských městech neobjevil ani jeden konfuciánský chrám (Li Tana 2011a: 177). Výjimku představoval Chrám literatury v hlavním městě.

3.2 Vývoj v Laosu a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období

V Laosu se po vládě Dhammikaraji (též Chao Thammikarath – 1596–1622) a patnácti letech nepokojů chopil moci roku 1637 jeho praprasynovec Suriyavamsa (též Surinya Vongsa), který vládl 57 let až do své smrti roku 1694. Navázal důležité vztahy s Vietnamem, když se oženil s dcerou císaře Lê Thần Tônga a z doby jeho vlády jsou známy návštěvy a cestovní záznamy prvních evropských cestovatelů: například Holanďan Gerrit van Wusthof (1641) a déle zde působil jezuita L. M. Leria (1641–1647) (Cœdès 1969: 175).

Po Suriyavamsovi se vláda rozdělila mezi dva rivalské státy Vieng Chan (Vientian) a Luang Phrabang. Roku 1696 vznesl nárok na vládu Suriyavamsův synovec Sai Ong Hue, který se narodil ve Vietnamu, odkud získal i vojenskou pomoc. Na trůn usedl roku 1700 ve Vientianu a poslal armádu na

1 *Di tích danh thắng Hà Nội và vùng phụ cận. Historical remains and beautiful places of Hanoi and the surrounding areas*, 2000: 74.

Luang Phrabang, kde vládli Suriyavamsovi vnuci Inthasom a Kingkitsarat. Druhý z nich našel útočiště a podporu v rodné Sipsong panně (dnes na jihozápadě čínské provincie Yunnan), odkud roku 1707 znovudobyl Luang Phrabang, přičemž Sai Ong Huemu potvrdil, že se vzdává nároků na provincie na jihu. Rozdělení Laosu tak bylo dokonáno, navíc Inthasom a Kingkitsarat se po znovuovládnutí Luang Phrabangu rozhádali a Inthasom, který se chopil moci 1726, musel nakonec v letech 1774 a 1776 uzavřít nejprve dohodu se Siamem, která se po obsazení Vientianu Phraya Takem roku 1778 změnila na suzerenitu (Cœdès 1969: 176–177). Na přelomu 20. a 30. let 19. století byl Laos zcela destabilizován, z části ovládnut Siamem a Minh Mäng roku 1832 změnil laoský Muang Pheun na vietnamskou prefekturu Trấn Ninh „Strážce míru“. V padesátých letech 19. stol. (1851 nebo 1855) se proti vietnamské dominanci vzbouřil Xieng Khuang, který ovšem roku 1879 dobyli Hoové, tj. Žluté vlajky (Nožina 2010: 277).

Roku 1861 do Laosu zamířila francouzská přírodovědná expedice Henriho Mouhota a později 20. dubna 1867 Luang Phrabang navštívila výzkumná expedice řeky Mekong, kterou vedli Doudart de Lagrée a François Garnier (Cœdès 1969: 177).

Od roku 1864 se v Laosu datují migrační invaze etnika Ho, které bylo nuceno prchnout z Číny kvůli válce a pohromám. Také Siam v Laosu roku 1872 vojensky intervenoval a kvůli ustavení francouzského protektorátu v Tonkinu (roku 1883) raději roku 1885 vojensky obsadil celý levý břeh řeky Mekong. Týž rok v květnu se podepsala provizorní francouzsko-siamská smlouva, která zahrnovala plán založení francouzských konzulátů v Indočíně a zahájení prací na vymezení francouzsko-vietnamské hranice. Následný protest ze strany Vietnamu vedl ke skutečnému zřízení francouzského vicekonzulátu pod vedením A. Pavieho v Luang Phrabangu. Pavie odtud řídil francouzsko-siamské ozbrojené střety. Roku 1887 byla vytvořena Indočínská unie z území Tonkinu, Annamu, Kočínčiny a Kambodže. V prosinci roku 1888 se Siam vzdal nároků na oblasti Rudé a Černé řeky, které připadly Tonkinu. Na začátku roku 1889 v dubnu Auguste Pavie uzavřel smlouvu o francouzském protektorátu v Lai Châu. Po přímé demonstraci francouzských námořních sil v Bangkoku se 3. října 1893 podepsala smlouva mezi Francií a Siamem, který se stáhl z levého břehu řeky Mekong a uznal Laos jako francouzský protektorát (Cœdès 1969: 178). Na základě dalších jednání se Laos stal roku 1899 autonomním protektorátem a roku 1900 byl Protektorát Laos začleněn do Indočínského svazu (Nožina 2010: 277–278).

3.3 Vývoj v Kambodži a vztahy s Vietnamem na počátku koloniálního období

V Kambodži se roku 1618 dostal na trůn král (Jayajettha) Chey Chetha (†1625), kterému post uvolnil jeho otec. Chey Chetha posílil vazby s Vietnamem, když se roku 1620 oženil s vietnamskou princeznou – dcerou nguyěnského krále Sai Vưonga. Tato vazba vedla ke zřízení vietnamské celní a obchodní stanice v Prey Koru v oblasti dnešního Saigonu / Ho Či Minova města a odstartovala postupné vietnamské osídlování delty řeky Mekong. Za vlády Chey Chethy si také Holanďané navzdory portugalským protestům postavili v Phnom Penhu první manufakturu. Roku 1643 proti ní zakročil král Chan (1642–1658), který na rozdíl od převážně buddhistického kulturního prostředí přestoupil na islám. Chan nechal několik Holanďanů popravit včetně hlavního obchodního manažera Pierra de Regemontes. Před hrozbou aliance Holanďanů se Siamci ale ostatní později propustil a nechal továrnu vyrábět. Roku 1658 Chana zajala vietnamská armáda, kterou do země pozvali Chanovi oponenti, a na trůn dosadili Chey Chethova syna Padumaraju (Padumarádža, Batumreachea), který vládl 1660–1672, a po jeho smrti došlo ke sporu mezi provietnamským synem Ang Nona a prosiamským synem Ang Sora. Toto zahraniční vměšování pokračovalo až do 19. století, narušilo integritu Kambodže a umožnilo postupné rozšiřování území Vietnamu na jih (Cedès 1969: 198–199).

Král Ang Chan byl roku 1806 korunován v Bangkoku, bohatý tribut však platil do Vietnamu, od kterého dostával na oplátku pomoc, aby se omezil vliv Siamu. Roku 1812 se musel ve sporu s bratrem uchýlit do Saigonu, ale Gia Long mu pomohl a roku 1813 ho znovudosadil na trůn. Siamci na oplátku zaútočili na severní Kambodžu a Ang Chan musel roku 1832 znovu utéct do Vietnamu, který opět pomohl Siamce vyhnat. Ang Chan se mohl vrátit do Oudongu a pro jistotu už v Kambodži v Oudongu zůstal i vietnamský generál Trưong Minh Giăng, který měl zabránit znovurozšíření vlivu Siamu. Postupoval tak, že po smrti Ang Chana roku 1834 zabránil dosednout na trůn jeho prosiamským bratrům, a na trůn místo nich dosadil Ang Chanovu dceru jako královnu Ang Mei (1835–1841). Vietnamská vojska byla v Phnom Penhu od roku 1833 a v letech 1835–1841 musela dosazená princezna řídit program vietnamizace, který měl Kambodžu změnit na kulturní satelit Vietnamu. Vietnamizace skončila až za Ang Duonga (1848–1860), který později požádal listem z roku 1853 o pomoc dokonce i Napoleona III., aniž by cokoli tušil o jeho velmocenských cílech (Cotterel 1993: 159–160). Ang Mei musela utéct do Hué před Ang Duongem, který získal podporu v Bangkoku a se siamskou armádou obsadil Kambodžu. Mocenské zájmy všech tří stran nakonec vedly k rovnovážným

dohodám z let 1845 a 1846, které Ang Duonga potvrdily králem Kambodže, siamská armáda se musela stáhnout a Ang Mei získala svobodu. Nadále tak mohl pokračovat stav, kdy si formálně nezávislou Kambodžu rozdělili do sfér vlivu na severu Siam a na jihu Vietnam. Ang Duong zkoušel roku 1854 toto sevržení narušit poselstvem k francouzskému konzulovi do Singapuru. Konzul de Montigny však nebyl dost schopný a francouzská mise z roku 1855 k ničemu nevedla. Stárnoucí Ang Duong se pak raději obrátil na Siam a na žádost mu z Bangkoku poslali jeho nejstaršího syna, který od roku 1859 vládl jako král Norodom (Cœdès 1969: 199–200).

Norodom však musel krátce po dosednutí na trůn prchnout do Siamu před povstáním, které podnítil jeho bratr Si Votha. Z Bangkoku mu při návratu roku 1861 pomohli nejprve přátelským dopisem admirál Charner ze Saigonu a pak praktickou vojenskou pomocí admirál Bonard, který byl pověřen znovu-ustavením vietnamské suzerenity nad Kambodžou. Po jednáních kapitána Doudarta de Lagrée guvernér Kočinčiny La Grandière podepsal v Oudongu v červenci 1863 dohodu, zakládající francouzský protektorát nad Kambodžou. Ovšem ještě předtím, než byla dohoda ratifikována ve Francii, přinutil Siam Norodoma přijmout suzerenitu Siamu. Doudart de Lagrée následně zakázal, aby Norodom odjel na znovu-korunovaci do Bangkoku, kde byly uloženy kambodžské královské insignie, a po ratifikaci ve Francii zařídil převoz koruny z Bangkoku a korunovace proběhla 3. července 1864 v Oudongu tak, že král převzal korunu z rukou francouzského vyslance. Krátce na to však musela Kambodža podle Francouzsko-siamské smlouvy z roku 1867 Siamu odstoupit tři provincie: Battambang, Siem Reap a Sisiphon; zpět je získala až za krále Sisovatha roku 1907 v rámci dohod s Velkou Británií (Cœdès 1969: 201, Nožina 2010: 278).

3.4 První evropští misionáři ve Vietnamu

Vzhledem k blízkému Macau jako základně misí se první křesťanští kněží objevili ve Vietnamu v Tonkinu. Jako první misionář působil v Nam Định roku 1533 otec Ignatio a nejčastěji zobrazovaný kostel s rákosovou střechou stál v Bàu No. Dlouhodobou katolickou misi nicméně založili Evropané v Annamu (= ve středním Vietnamu). Roku 1613 vyslala pobočka britské Východoindické společnosti v Japonsku zástupce do Faifo/Hội Anu kvůli průzkumu trhu. Když pak byli roku 1614 jezuité z Japonska vyhnáni, odešli díky příznivým informacím do středního Vietnamu (Howland 2011: 255), kde od roku 1615 otevřeli misie ve Faifo/Hội Anu a v Tourane/Đà Nẵngu. V obou případech se působištěm misí stala přístavní města. I Viêtové se historicky usazovali přednostně v níže položených místech v blízkosti řek a na pobřeží, zatímco jiné neurbanizované

národy vytlačili do horských oblastí. Mezi prvními misionáři vynikli Diego Carvalho z Portugalska a Ital Francesco Buzoni, který misi vedl. Známy Alexandre de Rhodes přijel později roku 1626. Další italský misionář Cristophoro Borri napsal i první dílo o Vietnamu publikované v Římě roku 1631 *Relazione della nuova missione delli PP. Della Compagnia di Giesu al regno della Cocincina*. Vedle Italů a Portugalců ve středním Vietnamu působili jako misionáři i Japonci a Francouzi. Ve Vietnamu v tu dobu (1613–1635) byla tolerantní vláda císaře Nguyễn Phúc Nguyễnena.

Na rozdíl od termínu Kočincína začali filologicky vzdělaní misionáři používat správný termín Annam podle tehdejšího jména středního Vietnamu, kde misie sídlila. I vietnamština se proto v té době nazývala annamština. Pro zajímavost první annamsko-latinský slovník (*Dictionarium Annamiticum – lusitanium latinum*) A. de Rhodese vyšel v Římě roku 1651, kdy oprávněně velebený autor vycházel ze starších rukopisných slovníků jiných autorů. Druhý rovněž annamsko-latinský slovník napsal Tabert až roku 1838 (Nguyễn Thiện Giáp 1998: 59–60).

Dominantním směrem křesťanství ve Vietnamu i později zůstalo katolictví, uvedené v 16. století misionáři ze Španělska, Francie (jezuité) a Portugalska (dominikáni). Prvního biskupa pro Vietnam jmenoval roku 1659 papež Alexander VII. a první katoličtí kněží byli ordinováni od roku 1668; roku 1685 již bylo v zemi údajně asi 800 000 katolíků (ale tento údaj je patrně značně nadsazený – viz níže). Díky Alexanderu de Rhodesovi se ve Vietnamu zavedla upravená latinka *quốc ngữ*. Křesťanství se vzhledem k propojení s velmocenskou infiltrací setkávalo s pravidelnými represemi – už v roce 1533 zakázal císař Lê Trang Tông misionářské aktivity v provincii Nam Định. Nepřátelství ze strany státu ustalo jen za císaře Gia Longa (vládl 1802–1819), který za své dosazení na trůn vděčil francouzskému biskupovi. Represe ze strany státu ovšem ustaly za francouzské koloniální správy, která naopak křesťanství preferovala (Whitfield 1976: 43–44).

Tlaky a pozdější vývoj dokládá Bazilika La Vang – vznikla v provincii Quảng Trị na útočišti katolických uprchlíků z různých vesnic pronásledovaných za císaře Cảnh Thịnh (1792–1802). Roku 1798 se jim dle pověsti při modlitbách zjevila Panna Marie, slíbila jim vyslyšet jejich prosby a od té doby se jim měla zjevovat opakovaně. Vzniklo zde známé poutní místo navštěvované Vietnamci z celé země i Evropany. První menší stavba baziliky byla dokončena v roce 1901, ale roku 1928 byla nahrazena velkou katedrálou, kterou roku 1972 i s městem Quảng Trị zcela zničilo americké bombardování (Whitfield 1976: 131)

Silné zastoupení měli mezi misionáři ve čtyřicátých letech 18. století příslušníci české provincie Tovaryšstva Ježíšova a etnický Němec Jan Koffler (ve

Vietnamu 1742–1755), Jan Gruber, Jan Siebert a Slovák Karel Slamenský. Většinou působili současně jako i lékaři v Hué (Müllerová 2004: 53–54). Ještě před nimi se stal prvním etnický českým misionářem v Tonkinu Václav Paleček. V druhé polovině 17. století patřili k nejvýznamnějším francouzským kněžím ve Vietnamu biskupové Alexander de Rhodes, Pierre Lambert de la Mothe, biskup a první apoštolský vikář pro Vietnam François Pallu a François Deydier (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: komentář k obr. 17–23). De Rhodes byl činný hlavně v provincii Nghe An, kde do roku 1650 mělo stát v 70 vesnicích 53 kostelů a počet věřících měl čítat 40 000 (Taylor 2013: 288n.).

Misionáři se během misijního působení učili vietnamsky a Christoforo Borri a Portugalec Francesco di Pini se snažili zavádět bohoslužby ve vietnamštině, které byly mnohonásobně úspěšnější než latinské mše (Howland 2011: 122). Vzhledem k tomu začal růst i počet konvertitů. Roku 1639 bylo v jižním Vietnamu asi 15 000 křesťanů, o dalších sto let později (1737) již 250 000 a o 36 let později (1773) půl milionu.

3.5 Reakce Vietů na křesťanství a podmínky v křesťanských misiích

Vietnamská konfuciánská společnost byla do určité míry sešněrována pravidly s povinností úcty ke starším nebo výše postaveným, která lidi vážala v podrízeném postavení a neumožňovala změnu poměrů. Naprostá většina chudých byla vystavena vysokým daním, kterým se lidé útrpně podřizovali. Situaci jim do té doby do určité míry vysvětlovala pouze buddhistická filozofie, podle které je nepříznivé zrození důsledkem špatných činů a chyb v minulých životech. Zlepšení a postupné zrozování v lepších životech mohlo přijít pouze skrze ctnostný pokorný život a finanční podporu buddhistických klášterů. Křesťanství oproti tomu hlásalo spásu, odpuštění hříchů a hovořilo o božím království na zemi, které člověka aktivněji vymaňovalo z tísnivého pocitu nepřízně života. Někteří historikové proto v tomto kontextu vidí v počáteční etapě šíření křesťanství v Asii a v konverzích i formu nenásilného protestu obyvatelstva proti stávajícímu společenskému řádu.

Negativně se ke křesťanství stavěly lokální vietnamské elity, pro které byl v 18. století již rychle rostoucí počet konvertitů cizorodou vlivovou organizací. Křesťanství také odporovalo polygamní identitě vietnamské šlechty (většinou konvertovaly ženy) a narušovalo konfuciánský koncept harmonického řádu společnosti, protože bylo podríženo zahraničnímu papeži jako hlavě církve. Ovšem v době války rodů Trịnh a Nguyễn byla proti křesťanství animozita spíš jen ze strany místních autorit a jiných náboženství. Jak poznamenává

Taylor (2013: 290), naopak vládcí křesťanství spíše tolerovali, ne-li dokonce podle situace preferovali, protože křesťané a vliv Západu byly v této době také efektivně využívány jako způsob zapojení vlivu evropských států do vnitřních bojů mezi severem a jihem.

Kvůli pronásledování a během bojů mezi severem a jihem zahynula násilně asi polovina všech vietnamských křesťanů. Zatímco roku 1655 bylo v severním Vietnamu (Tonkinu) asi 350 000 a ve středním a jižním Vietnamu dohromady 50 000 věřících, roku 1882 bylo v severním Vietnamu už jen 200 000 věřících (Nguyễn Văn Trung 2014: 514). Negativní postoj vietnamských konfuciánských elit ke křesťanství neznamenal celkově negativní postoj Vietnamců k západním zemím: kladně se ze Západu přijímaly moderní technologie a zbraně.

Vietnamští místní správci proto prováděli jen velmi umírněné represe a snažili se misionáře jen omezovat a vyhánět. Postupně však oboustranně narůstalo úsilí misionářů i tlaky proti nim a jak západní země, tak konfuciánští představitelé Vietnamu se začali v postoji k šíření křesťanství angažovat mocensky. Západní vojenská intervence v Tonkinu byla zdůvodňována ochranou annamských konvertitů, jejichž počet se v roce 1678 odhadoval v Tonkinu na 100 000. V druhé polovině 18. století se počet křesťanů odhadoval na 100 000 v Kočinčíně a 400 000 v Annamu a Tonkinu (Pecqueur 2009: 36–38; Joes 1989: 3–4 odhadoval počet katolíků ve Vietnamu už roku 1660 na 400 000, patrně vzhledem k praxi křtů těžce a již nevléčitelně nemocných).

Jinou překážku misii tvořily prakticky až do začátku 20. století obtížné klimatické podmínky a nedostatek lékařů. Ani místní lidé nesnášeli dobře vedra a osazenstvo náboženských seminářů trpělo nemocemi. Představený semináře Hoàng Nguyễn v provincii Nghệ An se zmínil, že spíše než seminář mu jeho zařízení připomínalo nemocniční lazaret, protože ze 170 seminaristů, kteří v průběhu 10 let zařízením postupně prošli, se jich značná část neustále léčila, 40 kvůli špatnému zdraví zemřelo a mnoho dalších muselo kvůli dlouhodobé nemoci zcela odejít (Keith 2012: 32).

3.6 Nová dynastie Nguyễn

Dynastii Nguyễn založil poslední představitel šlechtického rodu Nguyễn. Budoucí císař **Gia Long** (1802–1820), do korunovace Nguyễn Ánh/Nguyễn Phúc Ánh, se narodil roku 1762 jako syn Nguyễn Phúc Luân. Králem (Nguyễn Vương) se nechal prohlásit roku 1780, ale 1783 ho z Vietnamu vyhnalo povstání Tây Sơn. I když Tây Sóni ovládli jih a oblast Saigonu, nepodařilo se jim nejprve Nguyễn Ánha dopadnout, načež se skryl na statku příbuzného Hoàng Nguyễn Phúc Thuầna a později u křesťanů v Hà Tiênu v domě biskupa

Pigneau de Béhaine. Později musel prchnout nejprve na ostrov Thổ Chu a na konec roku 1784 až do Siamu (Thajska). Jeho složitou situaci ilustruje i to, že když se pokoušel dojednat v Siamu azyl, jeho první poselstvo bylo zabito cestou v Kambodži, a azyl dohodla až jeho druhá delegace plující po moři, kterou vedl vyslanec Chu Văn Tiếp. Po zdárném útěku siamský král Nguyễn Ánhovi poskytl vojsko o síle 20 000 mužů a 300 ozbrojených lodí. Tuto armádu, která připlula roku 1785, však porazil Nguyễn Huệ (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: obr. 1). Nguyễn Ánh poté zkusil požádat o pomoc Francii přes biskupa Pigneaua de Béhaine, který 28. listopadu 1787 ve Versailles získal smlouvu, v níž se Francie měla zavázat vyslat expediční sbory do jižního Vietnamu výměnou za svobodu obchodních aktivit a získání přístavu Tourane a ostrova Poulo Condore. Vzhledem k vnitřním problémům však francouzská administrativa smlouvu nenaplnila. De Béhainovi se nicméně podařilo získat neoficiální pomoc francouzských námořníků z Indie. Díky této diplomacii tak měl Nguyễn Ánh několik vojensko-politických poradců z Francie (Barisy Chaigneau, Philippe Vanier) a např. Jean-Marie Dayot se účastnil příprav na útok proti Tâysonům v přístavu Thị Nại (Qui Nhơn) (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: obr. 10–12). Nguyễn Ánh tedy využil francouzské dobrovolníky i zbraně (které získal roku 1788) k potlačení povstání Tây Sơn, kdy nejprve obsadil na jihu země Gia Định (1788), po dvou neúspěšných pokusech (1793, 1797) obsadil i sídlo povstalců v Qui Nhơnu a nakonec i hlavní město Phú Xuân.

S podporou francouzských válečných lodí se Nguyễn Ánh roku 1789 stal znovu vládcem nejjižnějšího cípu Vietnamu, ale moc si pojistil teprve roku 1801, když získal nad Tây Sơnův převahu námořně-vojenskou intervencí v Qui Nhơnu (Hà Văn Thụ & Trần Hồng Đức 2014: 140) a v roce 1802 se mu podřídil i Tonkin. Při korunovaci převzal moc nad zemí, kterou formálně sjednotili již Tây Soni. De Béhaine však zemřel ještě před tím, než se Gia Long chopil moci a na oplátku za jeho služby mu Nguyễn Ánh nechal vystrojit oficiální pohřeb, při kterém mu ve smutečním proslovu již posmrtně udělil titul *Duc* (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: obr. 16).

Roku 1803 si Nguyễn Ánh vyžádal uznání své vlády ze strany Číny, přijal jméno Gia Long (Cœdès 1969: 214), které kombinací užitých slabik symbolicky shrnuje jednotu vlády na území od Gia Định/Saigonu po Thăng Long/Hanoj. Nový císař na rozdíl od Quang Trunga přesunul dvůr zpět do sídla šlechticů rodu Nguyễn do města Phú Xuân (v oblasti dnešního Hué). Přes původní pomoc od Evropanů odmítl s Francií a se Západem dále úžeji spolupracovat, nicméně toleroval křesťanství.

V diplomatické výměně mandžusko-čínský císař dynastie Qing (čínským vladařským jménem Qianlong) sice uznal Gia Longa králem, nesouhlasil však

s přejmenováním země na Nam Việt, protože toto jméno se používalo pro rebel-ské období Triệu Đà (1527–1592 za dynastie Mạc) a mandžuský císař nechtěl nechat obnovit historicky a symbolicky nevhodné asociace. Požadoval proto jméno Việt Nam – i když u Vietů narazilo na odpor, nakonec ho přijali.

Nový vietnamský panovník provedl velké politické a administrativní reformy. Obyvatelstvo se začalo počítat každých 5 let a území státu bylo přerozděle-no na 4 vojenské zóny okolo vládního města (dnes provincie Quảng Trị, Quảng Bình, Quảng Nam a Thừa Thiên/tehdy Trực Lệ Quảng Đức) a 23 krajů (*trấn*), z toho severní zóna s 11 kraji se jmenovala Bắc thành a jižní s pěti kraji Gia Định thành. Střední zóna se rozkládala mezi provinciemi Ninh Bình a Bình Thuận.

Gia Longova vláda měla podle čínského vzoru jen šest ministerstev: vnitra (*Bộ lại*), veřejných prací (*Bộ công*), obřadů (*Bộ lễ*), financí (*Bộ hộ*), spravedl-nosti (*Bộ hình*) a války (*Bộ binh*). Kvůli prevenci zneužití moci na úrovni mezi ministry a panovníkem neměla vláda ministrům nadřazeného představitele, ale jen paralelní poradní orgány. Z podobných mocensko-preventivních důvodů Gia Long nenechal zavést ani instituci královny (např. Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 1994: 21–30).

Na druhou stranu se kladl důraz na vzdělanost, proto rostla vážnost kon-fuciánství a literatura se psala písmem *nôm*. Zavedl se nový zákoník *Hoàng Việt hình luật* (z roku 1812) podle čínského vzoru dynastie Qing, tj. s důra-zem na konfuciánské tradice, nepřátelství vůči buddhismu a poněkud nižší postavení žen. Tento Gia Longův zákoník o 22 svazcích a 398 článcích byl přijat roku 1815 a kromě něj se rovněž podle čínského vzoru psaly velké edi-ce encyklopedické literatury o Vietnamu (Whitfield 1976: 89–90, 195–196). A rovněž dle vzoru inspirovaného mandžuskou Čínou bylo získání některých hodností podmíněno i dosažením vojenských úspěchů (Dutton & Werner & Whitmore 2012: 377). Od císaře Gia Longa preferovali císařové dynastie Nguyễn konfuciánskou ortodoxní politiku na úkor přijímání kulturních změn. Ta totiž podporovala centralizaci vlády, kterou navíc Gia Long po ná-stupu na trůn teprve potřeboval dosáhnout (Woodside 1971: 18). Císař Gia Long se vyznačoval tím, že správu svěřoval schopným lidem a v této perso-nální politice pokračoval i jeho následník Minh Mạng.

Lidnatost Vietnamu za Gia Longa ilustruje systém získávání rekrutů do vojska, který respektoval navíc i ekonomické možnosti různých lokalit. Oblast vymezená provinciemi Quảng Bình a Bình Thuận musela dodávat jednoho ze tří mužů v odpovídajícím věku. Od provincie Biên Hòa na jih šlo o jednoho muže z pěti a od provincie Hà Tĩnh na sever o jednoho ze sedmi mladých mužů (Nguyễn Văn Thái & Nguyễn Văn Mừng 1958: 229–230; k vývoji armády též Lê Nguyễn 1998: 80–81).

Oba dva nejstarší Gia Longovi synové zemřeli v mladém věku. Následníkem se stal princ Nguyễn Phúc Đảm a na trůn nastoupil roku 1820 pod jménem **Minh Mạng** (1820–1840). Minh Mạng se narodil se roku 1791 a na trůn nastoupil ve věku 29 let. Oproti zakladateli dynastie změnil název země na *Đại Nam* „Velký jih“ a administrativně ho přerozdělil. Nové dělení platilo v letech 1832–1884 (Poison 2006: 37):

<i>největší územní celky</i>	<i>střední jednotky</i>	<i>provincie</i>
Trực	Nam trực	Quảng Nam, Quảng Ngãi
	Bắc trực	Quảng Trị, Quảng Bình
Cơ	Tả cơ	Bình Định, Phú Yên, Khánh Hòa, Bình Thuận
	Hữu cơ	Nghệ An, Hà Tĩnh, Thanh Hóa
Kỳ	Nam kỳ	Biên Hòa, Gia Định, Định Tường, Vĩnh Long, An Giang, Hà Tiên
	Bắc kỳ	Hà Nội, Bắc Ninh, Sơn Tây, Nam Định, Hải Dương, Hưng Yên, Thái Nguyên, Hưng Hóa, Tuyên Quang, Ninh Bình, Lạng Sơn, Cao Bằng, Quảng Yên

Stejně jako jeho otec udržoval Minh Mạng diplomatické kontakty s mandžskou dynastií Qing v Číně a byl daleko podezřívavější k cizincům a jakýmkoli vlivům ze západních zemí, současně však podporoval přejímání moderní techniky a toho, co mohlo Vietnamu prospět. V rámci budování armády a stavby lodí například poslal vietnamské loďaře do Evropy, protože chtěl podobné lodi pro boj i dálkovou plavbu stavět též v Đại Namu.

Podobně byli vietnamští vyslanci v Číně pověřeni studiem čínského politického systému a zvláště těch prvků, které by šlo úspěšně převzít ve Vietnamu. Po návratu však byli nuceni psát i eseje, které se k čínské praxi vyjadřovaly kriticky, a to z preventivních důvodů, aby si od Číny udrželi psychologický odstup. Phan Huy Thực například kritizoval bilingvismus mandžského císaře, který s čínskými úředníky hovořil čínsky a s mandžskými na stejném jednání zase mandžsky, takže systém správy nemohl být vnitřně dokonale provázaný (Woodside 1971: 122).

V roce 1821 Minh Mạng založil *Národní univerzitu* (*Quốc tử giám*) a zavedl dvakrát častější konání státních zkoušek pro úředníky druhé a třetí úrovně (každé 3 roky). Každý významnější úředník a správce větší územní jednotky si musel převzít pověření výkonu moci na osobní audienci přímo u císaře.

Roku 1825 Minh Mạng odmítl francouzský požadavek na zřízení konzulátu, i když jej měla podpořit přítomnost válečných lodí *Têtis* a *Espérance* v Đà Nẵng (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: obr. 78). Císař se mohl v tomto ohledu opírat o armádu, kterou budoval. Zatímco podle francouzských zpráv měl Gia Long k dispozici 115 000 mužů, 17 600 námořníků a 200 lodí, za Minh Mạnga se armáda rozrostla na 204 200 a za císaře Thiệu Trị na 212 250 mužů (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: obr. 59).

Roku 1831 získalo dnešní hlavní město Vietnamu svůj nynější název Hanoj (*Hà Nội*). Dříve mělo jiná nebo i paralelní alternativní jména, protože se zčásti přemísťovalo: v letech 866–1009 *Đại La thành* „Pevnost Đại La“, v letech 1010–1805 *Thăng Long*, v letech 1397–1407 *Đông Đô* „Východní hlavní město“, v letech 1407–1430 *Đông Quan*, v letech 1430–1788 *Đông Kinh* „Hlavní město Vietů“, v letech 1788–1805 *Bắc thành* „Severní pevnost“ a v letech 1805–1831 opět *Thăng Long* (Schweyer 2011: 261).

Minh Mạng se významně zasadil o rozvoj veřejných stavebních prací, stavbu zavlažovacích kanálů a přehrad, podporoval rozvoj zemědělství a pozemkové reformy. Díky tomu nechal zřídit dvě nové provincie Kim Sơn a Tiền Hải. Dále se některé osady *động* (např. Trịnh Vạn) začaly nazývat *xã* a získaly nový status (Vũ Ngọc Khánh 2011: 489).

Srovnání pozemkových registrů z dob Gia Longa z roku 1815 a Minh Mạnga z roku 1839 ukázala, že z 210 rodů v provincii Bình Định, jejichž jména se shodně objevují v obou registrech, se u 19 rodů (9,05 %) pozemkovou reformou plocha vlastněné půdy nezměnila, u 92 (43,81 %) byla vlastněná půda redukována a u největšího počtu 99 rodů došlo k nárůstu vlastněné plochy (Phan Phương Thảo 2009: 138). Tato čísla však nelze brát doslova, protože u některých rodů se měnil počet osob v rodinách, a tím i fyzických vlastníků, kteří se brali za základ přepočtu. Komunální půda se distribuovala úředníkům, řemeslníkům a dalšímu obyvatelstvu podle složitého propočtu jednak podle výše platů + postavení v důležitých útvarech (hlavně v armádě a strážních jednotkách), jednak podle sociálních podmínek: zdravým mužům, kterým byly přerозdělovány pozemky, náleželo 5 sào a 2 thước, starším nebo hendikepovaným osobám patřila asi polovina (2 sào a 8 thước a 5 phân), sirotkům a vdovám třetina (1 sào a 13 thước). Přitom voják dostal více než dvojnásobek toho, co zdravý muž, tj. 1 mẫu 3 sào a 2 thước, kdy se k podílu zdravého muže (5 sào a 2 thước) připočítával plat formou pozemku o rozloze 8 sào (pozn. 1 mẫu = 10 sào) (Phan Phương Thảo 2009: 144).

Je pravda, že císař měl k dispozici asi 500 konkubín (*phi*), ale zvěsti, že se z každodenního styku s pěti dívkami mohly zrodit až 4 děti (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: obr. 41) jsou přehnané a jistě se na nich podílel moralistní zájem křesťanských autorů. Navzdory vysokému počtu konkubín císař

zplodil jen 142 dětí, z toho 78 princů a 64 princezen. Pohlavní aktivita však byla součástí výkonu císařské funkce stejně jako v případě čínského panovníka. Minh Mạng zemřel na následky nemoci 20. ledna 1841.

3.7 Následníci Minh Mạnga

Minh Mạgovým následníkem se stal jeho nejstarší syn princ Miên Tông narozený roku 1807, na trůn tedy nastoupil v poměrně vyšším věku 34 let a přijal vladařské jméno **Thiệu Trị** (1841–1847). Měl výborné vzdělání a byl plodný básník. Pokračoval v politice svého otce a v bojích s Kambodžou. Zpočátku byl výrazně méně krutý při potlačování křesťanství. V přísném postupu proti cizincům a katolíkům musel zvolnit kvůli francouzské vojenské intervenci, která ho přinutila propustit katolické misionáře. V posledním roce jeho vlády došlo ke konfliktu v Đà Nẵngu, kam připluly francouzské válečné lodi, aby císař pod tlakem zrušil výnos zakazující křesťanství. Při jednání nicméně propukl konflikt – během útoku na přístav z válečné lodi *Victorieux* bylo potopeno několik vietnamských člunů a při střelbě zahynul velký počet Vietnamců (Whitfield 1976: 280). Císař Thiệu Trị zareagoval vydáním nového ediktu, který v Đại Namu zcela zakazoval kázat zahraničním kněžím. Do své smrti roku 1847 stihl zplodit 74 dětí, z toho 29 princů a 35 princezen.

Thiệu Trịho následníkem se stal jeho druhý nejstarší syn Hồng Nhiệm narozený 25. srpna 1829 (Nguyễn Quang Lê 2001: 210). Na trůn se tedy dostal v osmnácti letech (tj. v 19 letech dle asijského počítání věku od početí) jako císař **Tự Đức** (1847–1883). Nový císař neměl pevné zdraví, snažil se proto příliš necestovat, zato hodně četl a studoval – v tom ho ovlivnila jeho sečtělá matka, kterou často navštěvoval a dokonce zapsal její názory do sešitku *Las-kavé učení matky* (*Từ huấn lục*). Díky ní získal výborné vzdělání a pokračoval v politice svých předchůdců v odporu proti misionářům. Jeho edikty z let 1848 a 1851 měly vyústit v masové stíhání a popravy křesťanů, což Francie využila jako záminku k útoku na přístavy v Đà Nẵng (1856, 1858), obsazení 3 jižních provincií (1862) a dalších tří roku 1874 (k dobývání Vietnamu francouzsko-španělskými vojsky za císaře Tự Đức viz Trần Hồng Đức. 2008: 504). Po útoku na Hanoj roku 1873 byl roku 1883 Tonkin obsazen a stal se i s Annamem Francouzským protektorátem. Francouzům pomáhali v boji proti císaři Tự Đứcovi Španělé. Ačkoliv již předtím Gia Long odmítl dodržet smlouvu z roku 1787 (za pomoc ze strany Francie jí měl postoupit přístav Tourane a ostrov Puolo Condore) a smlouvu považovali za neplatnou i Gia Longovi následníci, zakročilo se až roku 1858 proti císaři Tự Đứcovi. Zatímco Francie získala ve smlouvě z roku 1862 Tourane, Saigon a Kočincínu, Španělsko dostalo jen

válečnou náhradu ve výši 4 miliony dolarů a právo svobodného působení misionářů v Annamu (Cicvárek 1927: 65). Dynastie Nguyễn v boji proti Francouzům příliš neuspěla, rozvíjela silný úřednický aparát na náklady chudého obyvatelstva, které k ní proto nebylo příliš loajální (Whitfield 1976: 313), ale současně se na válku nijak zvlášť neorientovali ani sami konfuciáni. Navíc císař TỰ ĐỨC měl slabší tělesnou konstituci, a díky ní možná i poněkud menší vliv, kdy snáze podléhal konzervativním úředníkům v okolí vládního kabinetu. Místo moderní vědy dvůr podporoval tradiční čínské vzdělání a studium klasických knih. Za císaře TỰ ĐÚC se ĐạI Nam/Vietnam uzavřel zahraničnímu vlivu i obchodu se západem, protože křídlo vlivných úředníků odmítlo požadavky jiných moderněji orientovaných úředníků (1864 Phạm Phú Thứ, 1866 Nguyễn Trường Thộ, 1868 Đinh Văn Điền, 1867 Nguyễn Hiệp, 1881 Lê Đĩnh), kteří chtěli reformy podle vzorů ze západních zemí nebo z Japonska, Thajska či Hongkongu. Například Nguyễn Trường Thộ (1828–1871) byl katolický úředník a reformátor. Protože dříve hodně cestoval po Asii i Evropě, prosazoval podporu rozvoje průmyslu a navázání oficiálních zahraničních vztahů s mnoha zeměmi. Ve školství se snažil prosadit modernizaci vzdělávacího i zkuškového systému a místo čínštiny podporoval jako oficiální úřední jazyk vietnamštinu psanou v jižních znacích (Whitfield 1976: 207).

Nakonec díky neměnnému setrvání na tradicích se dvůr nebyl schopen efektivně bránit tlaku Francie a byl jí dohodami nucen vystavovat obchodní koncese. Roku 1862 se tři provincie v jihovýchodním ĐạI Namu/Vietnamu staly francouzskou kolonií, na kterou se roku 1883 změnil celý jižní Vietnam. Jen o rok později, kdy již na trůnu nebyl TỰ ĐỨC, se pod francouzskou nadvládu dostaly jako protektoráty i severní a centrální Vietnam v rámci podpisu tzv. Patenôtrovy dohody.

Císař TỰ ĐỨC nechal vypracovat *Khâm định Việt sử thông giám cương mục* „Císařské zrcadlo dějin ĐạI Việtu“ (francouzsky *Texte et commentaires formant le miroir complet de l'histoire Việt, établis par ordre impérial*, zkráceně se dílo nazývá též *Cương mục*). Jde o dějiny Vietnamu o 53 svazcích, i když vytištěno bylo až roku 1884. Dějiny pokrývají období od první pololegendární dynastie Hồng Bàng (2897–258 př. n. l.) po vládu císaře Lê Mẫn Đế (1787–1788) (Whitfield 1976: 123; Nguyen Tan Hung 2011: 18). Přístup císaře TỰ ĐÚC k Číně viz Đỗ Bang & Lê Thế Vĩnh (2009: 161).²

ĐỤC ĐỨC byl pátý císař dynastie Nguyễn, který vládl jen několik dní v roce 1883. Nastoupil na trůn po císaři TỰ ĐÚCovi (zemřel v červenci 1883) jako jeho synovec, ale na popud dvorských úředníků ho nahradil šestý císař **HIỆP HÒA**, který vládl jen 4 měsíce roku 1883. Na trůn ho dosadili dvorští úředníci, ale jakmile se jim znelíbil jeho vliv, přinutili ho požit jed (Whitfield 1976: 77, 104).

2 Citováno podle Quốc sử quán triều Nguyễn, ĐạI Nam thực lục, svazek 33, str. 248.

Kiến Phúc byl sedmý císař dynastie Nguyễn v letech 1883–1884. Jako teprve patnáctiletý vládl pouze 7 měsíců místo císaře Hiệp Hòa a byl také nahrazen třináctiletým císařem Hàm Nghi (Whitfield 1976: 126).

Hàm Nghi byl osmý císař dynastie Nguyễn, který vládl od svých 13 let pouhý jeden rok 1884–1885. Císař zaštitil útok na francouzskou posádku v Huế, francouzští vojáci nicméně zvítězili a Vietnamci i s císařem prchli na severozápad (Corfield 2008: xvii), kde působili u hranic s Laosem v provinciích Quảng Trị a Quảng Bình, budovali obranu a iniciovali širší odboj. Císaře nakonec zradil představitel jedné z vesnic (povstalci ho později zabili). Po prozrazení místa úkrytu byl císař roku 1888 dopaden a poslán do vyhnanství do Alžíru, kde zemřel roku 1947 (Whitfield 1976: 100).

Za vlády dynastie Nguyễn vznikala důležitá díla vietnamské literatury. Z děl v sinovietnamštině (v závorce autor) stojí za zmínku *Úřady všech dynastií* (Phan Huy Chú, 1821), *Popis Gia Định* (Trịnh Hoài Đức) nebo *Popis Đại Namu* (Cao Xuân Dục). Nejznámější básníci 19. století píšící ve vietnamštině jsou Hồ Xuân Hương, Nguyễn Công Trứ, Chu Mạnh Trinh a Trần Kế Xương. Většina literatury moderního období je sepsána v latině, ale vrcholná klasická díla ve foneticky vietnamizovaném čínském písmu, tzv. jižních znacích (*chữ nôm*).

Poetická díla s morálním ponaučením reprezentuje zejména *Příběh Kiêu* (*Truyện Kiều*) z roku 1813, kdy ho o délce 3253 veršových řádků napsal císařský úředník Nguyễn Du (1765–1820). Ten napsal řadu dalších děl i v čínštině. Slavný *Příběh Kiêu* o platonické lásce dívky přinucené vnějšími okolnostmi k prostituci je napsán podle čínské novely Jin Yun Qiao (金雲翹, viet. *Kim Vân Kiều*) z konce 18. století. *Příběh* kombinuje buddhistickou představu o převtělování a následcích činů z minulých životů s požadavkem konfuciánské morálky a úcty k rodičům. Část díla je téměř čistým překladem z čínštiny, část však Nguyễn Du edičně zkrátil nebo místy naopak obohatil o vlastní autorské přídavky, které jsou ve srovnání s předlohou formálně vytríbenější. V pořadí druhé nejrozsáhlejší a nejoblíbenější dílo *Lục Vân Tiên* napsal též úředník z jižního Vietnamu Nguyễn Đình Chiểu (1822–1888) a jeho první edice je známa z roku 1865. I on je autorem řady dalších děl, která vycházejí z konfuciánské morálky.

Z čínských předloh se v oblasti dramatu nejvíce ujaly *Příběhy tří království* (čín. 三國志 *San guo zhi*). Z čínské předlohy z konce 18. století vychází také polohistorické dílo situované do doby dynastie Song *Zázračné spojení Kim a Thạch* (*Kim Thạch kỳ duyên*), které před rokem 1860 dokončil Bùi Quang Nghia (1807–1872) (Cœdès 1969: 216).

4 KOLONIÁLNÍ ÉRA

Kolonizaci západním zemím usnadňovala slabost ostrovních států jihovýchodní Asie a někdy ne příliš dobrá informovanost vládců království v kontinentálních oblastech (Tarling 1994: 75–76).

Systematicky se do obchodního obsazování jihovýchodní Asie pustili Portugalci a Španělé, kteří měli na Asii nárok daný papežskou bulou z roku 1491. Nejprve Portugalci roku 1511 obsadili přístav Malacca. Portugalec ve španělských i portugalských službách Magalhães zase připlul roku 1521 na Cebu a vznesl nárok Španělska na ostrovní oblast Filipín (Goodno 1991: ix). Rozdělení sfér vlivu se poté upravilo smlouvou z roku 1529 (Cotterel 1993: 169). Systematické portugalsko-španělské misie do jihovýchodní Asie pak začínají od osmdesátých let 16. století a záhy portugalsští a španělští námořníci, které vedli Blas Cruiz a Diego Veloso, ovlivňovali kambodžský královský dvůr (Osborne 2000: xiii). Od 17. století jihovýchodní Asii objevují také holandsští obchodníci – např. Gerrit van Wuysthoff plul v letech 1641–1642 po Mekongu až do Vientiane.

Jako první známý křesťanský misionář působil v Kambodži v letech 1555–1557 Portugalec Gaspar da Cruz a krátce na to roku 1567 Čína dočasně ukončila politiku uzavřených dveří. Vznikající námořní velmoci to povzbudilo k větší obchodní a misijní aktivitě. Britové chtěli od roku 1600 rozšiřovat svůj vliv na úkor Holanďanů, kteří 1602 založili Východoindickou společnost a již měli vliv v Tonkinu, kdežto oblasti Čampy a jižní Vietnam byly zprvu pod vlivem Portugalců (Joes 1989: 3). Také Francie se začala hlásit o svůj podíl, ale nebyla příliš rychlá. Zatímco Holanďané založili obchodní stanici v Tonkinu v Thăng Longu v roce 1636, Francie zřídila svou stanici až roku 1680 v Phô Hiên. Aktivnější Britové si postupně vynutili konec holandského monopolu na Velkých Sundách, následně začali dominovat v Barmě, Malajsii a Singapuru.

Holandanům zůstala Indonésie s Papuou Novou Guineou a Filipíny převzaly od Španělů USA.

Pronikání evropských obchodníků dále do vnitrozemí kontinentální jihovýchodní Asie pozastavila v druhé polovině 18. stol. expanze Siamu (Thajska), který dvakrát v letech 1778 a 1828 dobyl Vientiane, nicméně od konce 18. a zejména od druhé poloviny 19. stol. začali do kontinentální jihovýchodní Asie ve velkém pronikat zejména francouzští misionáři a obchodníci.

Když Minh Mạng (1820–1841) nahradil vstřícnou politiku Gia Longa nepřátelstvím ke křesťanství, založil tím tradici, kterou ještě víc utužili jeho následníci Thiệu Trị (1841–1847) a Tự Đức (1848–1883), za jehož vlády byli v letech 1851–1852 popraveni dva misionáři a roku 1857 mučen i španělský biskup. Španělsko se proto přidalo k francouzské vojenské intervenci pod vedením admirála Rigaulta de Genouilly. Spojená vojska připlula 31. srpna 1858 k přístavnímu městu Tourane/Đà Nẵngu a zničila jeho hradby. Francouzi však pochopili, že by město sami neovládli a tak de Genouilly navíc využil sezónní vítr, odplul na jih k deltě řeky Mekong a 18. února 1859 obsadil přístav v Saigonu.

Pro západní velmoci však tehdy byly stále nejvíce důležité pozice v Číně v rámci tzv. opiových válek, a když se hlavní francouzská vojska přemístila na misi do Číny, zanechala v Saigonu posádku pouhých osmi set mužů. Vietnamci město rychle ovládli a vojska Francie ho pod vedením admirála Charnera znovu získala teprve na začátku roku 1861 při návratu z Číny. Po bitvě v Chí Hòa 25. února 1861 Charner kontroloval provincie Gia Định, Mỹ Tho, Thủ Dầu Một a části provincií Biên Hòa a Gò Công. Za této situace vietnamský dvůr v Hué raději zkusil upřednostnit jednání a 5. června 1861 uzavřel dohodu s admirálem Bonardem, ve které Francii přenechal tři východní provincie v deltě řeky Mekong. Smlouvu podepsanou ve Vietnamu roku 1862 předložil Napoleonovi III. k úspěšné ratifikaci (roku 1863) markýz de Chasseloup-Laubat. Roku 1863 se ustavil francouzský protektorát také v Kambodži. Fyzicky i organizačně však Francouzi „své“ tři provincie v deltě řeky Mekong obsadili až roku 1867 aniž narazili na vážnější odpor, a teprve tím de facto vznikla francouzská kolonie Kočínčína (Cœdès 1969: 213–215). Sami Vietnamci dokončili dobytí jižních částí země asi jen jedno století před obsazením Francouzi, proto byl Vietnam v tu dobu ještě stále vnitřně nesourodý a proto i Francie uplatňovala v různých částech Vietnamu odlišnou politiku.

Ve Francii ovšem byly obtíže budování vzdálených koloniálních držav dlouho nepopulární a systémový zájem projevil teprve předseda vlády Jules Ferry roku 1880 (Cotterel 1993: 183). Kolonizace Indočíny byla závislá také na vytrvalosti těch, co byli do koloniální služby vysláni. Většina byla ochotna setrvat v nepříznivém klimatu jen několik měsíců až let, přitom manažerské úspěchy zaznamenávali jenom ti, co v oblasti působili dlouhodobě.

Jedním z nich byl Auguste Pavie, který od roku 1886 z Luang Phrabangu řídil intenzivní výzkum Laosu i jeho další vojenské obsazování, protože o Laos a stejně tak Vietnam Francie usilovala kvůli přístupu do Číny a bojovala o něj stejně jako o Kambodžu se Siamem. Lodní průzkum řeky Mekong jako přístupové cesty do jižní Číny zkoumala francouzská expedice už v letech 1866–1868 (Osborne 2000: xiv–xv). Francouzi později postavili most a železnici přes vodopády Khone na kambodžsko-laoské hranici a rozmístili ozbrojené čuny na jejich severní straně.

Zatímco Francii se do přelomu 19. a 20. století podařilo ovládnout dnešní Laos, Kambodžu a Vietnam, Číně se podařilo dosáhnout na evropských mocnostech uznání svrchovanosti v yunnanském příhraničním okrese Xishuangbanna (Osborne 2000: xv). Rusko se v danou dobu nedostalo až do jihovýchodní Asie, ale do severní Číny, kde postupně kolonizovalo Mandžusko a vedle nároků na Koreu pomýšlelo i na Tibet (Zubov 2014: 84–88), Mongolsko a Tuvu. O strategické přístavy na východním pobřeží Číny Rusko soupeřilo s Velkou Británií, ke které se proti ruské expanzi koaličně připojila Francie.

4.1 Zahájení dobývání Vietnamu Francií

Vietnamská politická elita měla s Francouzi zkušenosti ještě z doby před zahájením dobývání, kdy jako Nguyễn Ánhovi vojenští poradci postupně působili od roku 1789 Philippe Vanier (vietnamským jménem Nguyễn Văn Chấn), od roku 1794 Jean-Baptiste Chaigneau (vietnamským jménem Nguyễn Văn Thắng) a Jean-Marie Dayot, který se účastnil i útoku proti Tây Sơnům v přístavu v Qui Nhơn. Dayot se roku 1795 vrátil do Francie s titulem markýz, který mu udělil Nguyễn Ánh. Vanier se z Vietnamu vrátil do Francie až v listopadu 1824, mezitím se Chaigneau snažil stát ve Vietnamu francouzským konzulem, ale u císaře Minh Mंगा se tato iniciativa nesetkala s pochopením (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thục 1994: 10).

Z francouzských státníků věnoval Vietnamu větší pozornost Napoleon I. na základě zpráv od Cossignyho z roku 1809. 16. března roku 1817 přijel do Hué vyslanec Ludvíka Filipa hrabě de Kergariou. Požadavku obnovit dohodu z roku 1787 ale Gia Long nevyhověl a jeho nástupci přijali opatření proti šíření křesťanství. V březnu roku 1847 přijela do Đà Nẵngu flotila vice-admirála Rigaulta de Genouilly, která měla prosadit svobodu kázání evangelia. To vietnamský dvůr opět odmítnul, a zásah zahájený 15. dubna toho roku si vyžádal 10 000 mrtvých. Spor o křesťanství se tím nicméně nevyřešil a roku 1856 do Đà Nẵngu připlul vyslanec Napoleona III. Lebieur, který měl znovu zakročit proti represím. Na příkaz Napoleona se také zřídila komise k obnově smlouvy z roku 1787.

Přestože nejprve pronásledování křesťanů před hrozbou Napoleonova zásahu polevilo, v červenci 1857 císař Tự Đức vydal nový protikřesťanský dekret a 31. srpna připlulo do Đà Nẵngu 14 lodí se 2500 muži z Francie, ke kterým se připojilo 450 španělských vojáků z Filipín, protože vietnamské represe se dotkly i španělského kněze. Konfrontace začala 1. září, kdy se vojsko Nguyễnů odmítlo admirálovi de Genouilly vzdát. Francouzi zahájili palbu a vylodili se na poloostrově Sơn Trà. Vietnamské oddíly měly ale početní převahu, protože posádku 3000 mužů v Đà Nẵngu posílilo 2000 vojáků, které poslal dvůr v Huế, navíc generál Nguyễn Tri Phương nechal vystavět obranná opevnění. Francouzi neviděli perspektivu boje v této situaci dobře a po 5 měsících se de Genouilly rozhodl nechat na místě posádku 1000 mužů a odplul na jih, kde 10. února 1859 obsadil Vũng Tàu a během dalších osmi dní oblast dnešního Saigonu-Gia Định. Na místě na jihu potom ponechal jen 700 vojáků (někdy se uvádí 800) a s ostatními oddíly se v březnu vrátil do Đà Nẵngu. Většina francouzských vojáků musela v tu chvíli z Vietnamu zcela odjet jednak kvůli propuknutí války s Rakouskem (v polovině roku 1859) a také kvůli druhé Opiové válce v Číně, kde Francie prosazovala své zájmy v čínských přístavech po boku Británie proti Rusku. Na francouzskou posádku v Saigonu vietnamský dvůr reagoval sice preventivně, ale ne útokem. Do blízké pevnosti v Kỳ Hòa bylo přesunuto 12 000 vojáků pod vedením generála Nguyễn Tri Phương.

Po vítězství v opiové válce v Číně se francouzská vojska na konci roku 1860 mohla vrátit do Vietnamu. Admirál Charner za tím účelem uvolnil 4000 mužů, kteří 23. února 1861 zaútočili na pevnost v Kỳ Hòa. Tu díky lepšímu vyzbrojení a čerstvým zkušenostem z Číny Francouzi dobyli a poté si 12. dubna podrobili i Định Trường s pevností v Mỹ Tho. 15. května vystřídal Charnera admirál Pages, kterého po půl roce (29. 11.) vystřídal admirál Bonard. Za těchto dvou velitelů bylo vietnamské území dále dobýváno a dostávalo se pod správu francouzských jednotek: v prosinci 1861 Biên Hòa, v březnu 1862 Vĩnh Long (Hà Minh Hồng. 2005: 7). V roce 1862 se též začalo stavět vězení na ostrově Côn Đảo (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thục 2000: obr. 82–96).

Vzhledem k převaze lépe vyzbrojených francouzských vojsk se dvůr císaře Tự Đức rozhodl přistoupit na podmínky, které se týkaly nároků na území na jihu, zpřístupnění přístavů a řek, svobodu šíření křesťanství a platby válečných reparací Francii. Dohoda z konce roku 1862 (ratifikovaná ve Francii 1863) však zatím neměnila status quo a politickou autoritu vietnamské vlády. Fyzicky Francie Kočínčínu obsadila až roku 1867. Obsazování ostatních částí ale zůstalo na 20 let odloženo, protože ve Francii se kolonizace začala odsuzovat (Hlavatá et al. 2008: 122). Proto se v ostatních později obsazených oblastech ponechala původní formální vláda a staly se z nich nejprve protektoráty.

Francouzi ani po uzavření dohody vietnamský císařský dvůr nerespektovali. Roku 1872 začali dva francouští občané (M. J. Dupuis a M. E. Millot) obchodovat s Čínou po Rudé řece, aniž by si předtím vyžádali svolení vietnamských úřadů. Generál Nguyễn Tri Phương proti tomuto porušení dohody z roku 1862 neúspěšně protestoval u biskupa Puginiera. Vietnamci tehdy nicméně nevystoupili aktivněji a admirál Dupré chtěl jakékoli další protesty preventivně umlčet již celkovým obsazením Tonkinu. Při prvním zásahu pod vedením Francise Garniera 20. listopadu 1873 přemohlo pouhých 180 francouzských vojáků nejprve pevnost v Hanoji, kde zranili a uvěznil i generála Nguyễn Tri Phương. Ten den Francouzi odrazili i útok stovky mužů z jednotek císařských stráží. Garnierovy jednotky po posílení obsadily do 12. prosince i pevnosti v Hưng Yên, Bắc Ninh, Ninh Bình, Hải Dương a Nam Định (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: 65).

4.2 Válka Francie a Číny o Vietnam

Francouzská vojenská expanze na sever změnila mocenské poměry v oblasti, na jejíž podřízenost si mandžuská Čína navzdory výsledku opiových válek stále kladla nárok. Ještě 21. prosince proto Garniera v oblasti Cầu Giấy zabily spojené čínsko-vietnamské oddíly pod vedením generálů Lưu Vĩnh Phúc a Hoàng Ta Viêma. Z dalších událostí je patrné, že Vietnamci zvolili dvojí strategii: ustupovali francouzským požadavkům, protože sami v tu chvíli nemohli čelit modernější armádě, a na druhou stranu vyjednávali o pomoc v zahraničí. V březnu 1874 vyslal císař Tjü Ťuc delegaci Lê Tuána a Nguyễn Văn Tườnga do Saigonu, aby jednala s admirálem Duprém o francouzských požadavcích. Výsledkem byla smlouva, která ošetřila předání tří jižních provincií Francii a zpřístupnila Rudou řeku a přístavy Haiphong a Quảng Yên pro volný obchod. Po uzavření smlouvy 15. března 1874 se francouzské jednotky z Hanoje stáhly.

K druhé vlně obsazování Tonkinu přikročil Henri Rivière, protože císařský dvůr vyslal posly se žádostí o pomoc do Číny a Siamu. Rivière vyslal ze Saigonu do Hanoje 300 vojáků, kteří 25. dubna 1882 znovu obsadili hlavní pevnost a vietnamský velitel města spáchal sebevraždu. S dalšími 750 vojáky, kteří do Vietnamu připluli na začátku roku 1883, pak do 24. března obsadili pevnosti v Hồng Gai, Quảng Yên a Nam Định. V tu dobu na žádost císaře Tjü Ťuca do severního Vietnamu znovu zasáhla čínská armáda a obsadila oblasti na sever od Rudé řeky v dnešních provinciích Cao Bằng, Lạng Sơn, Sơn Tây, Bắc Ninh. Když se Rivière urychleně přesunul z Nam Định do Hanoje, čekalo ho ultimátum od čínského generála Liu Yongfua 劉永福 (vietnamsky Lưu Vĩnh Phúc).

K bitvě mezi francouzskými oddíly a Černými vlajkami¹ došlo 19. května 1883 a Rivière byl zabit na stejném místě a za podobných okolností jako o deset let před ním Garniere.

Na neúspěch v pozemních bojích v blízkosti čínských hranic Francie zareagovala intervencí v ústí řeky Hương u Hué 18. srpna 1883, kdy byly během dvou dnů obsazeny všechny pevnosti chránící město a císařský dvůr. Za této situace neměla vietnamská strana na vybranou a 25. srpna byla podepsána dohoda o francouzském protektorátu, kterou za Francii podepisovali Harmand (a De Champeaux) a za císařský dvůr Nguyễn Trọng Hợp (a Trần Đình Túc). Tuto dohodu následně rozšířil dodatek, který 6. června 1884 podepsali za Francii Patenôtre, podle kterého se smlouva i jmenuje, a za císařský dvůr Phạm Thiện Duật (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: 73–77). Dodatek ke smlouvě upravil postavení protektorátů v Tonkinu a Annamu ve vztahu k Francii na úroveň poloviční anexe.

Uzavírání smluv doprovázely střety francouzských vojáků s čínsko-vietnamskými oddíly Černých vlajek: 19. července 1883 v Nam Định byly úspěšně francouzské oddíly, které 17. listopadu 1883 odrazily i čínsko-vietnamský útok na pevnost v Hải Dương. Daleko horší boje nastaly o Sơn Tây, kdy nejprve 2. září 1883 čínsko-vietnamská armáda zahnila dva tisíce francouzských vojáků v bitvě o pevnost u vesnice Phùng. V reakci na to vyslal admirál Courbet 9000 vojáků, kteří 13. prosince 1883 napadli Phú Sá asi dva kilometry od pevnosti v Sơn Tây. Samotnou pevnost Francouzi obsadili 16. prosince a na francouzské straně již bojovali nejen vycvičení Vietnamci, ale i turečtí vojáci (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: 80–81).

12. března 1884 Francouzi obsadili pevnost v Bắc Ninh a Černé vlajky se odtamtud musely přesunout do oblasti Thái Nguyên. Do války již byla na obou stranách nasazena nejnovější vojenská technika. Oddíly Černých vlajek měly nová německá děla. Francouzské oddíly zase používaly pozorovací balóny ukotvené lanem k zemi, ze kterých navigátor z výšky informoval o manévrech nepřitele, například 11.-13. dubna 1884 při obsazování pevnosti Hưng Hoá (dnes Phú Thọ) (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: 85–87). Vzdušní navigátoři v balónech se však rychle přestali používat, protože se v době střelných zbraní stávali snadným terčem.

Dílčí vítězství a ztráty zaznamenávaly ve francouzsko-čínské válce střídavě obě strany. 22. června 1884 zahnila čínská armáda Francouze v bitvě u Bắc Lệ. Do sousední oblasti střediska Kép v provincii Bắc Giang Francouzi nasadili dosud největší armádu 40 000 mužů, které vedli generálové Brière de L'isle a Négrier. Pevnost Kép padla 9. října po několikadenním útoku a čínské oddíly,

1 Tyto oddíly tvořily z velké části vojáci etnika Zhuang z dnešní Zhuangské autonomní oblasti Guangxi v Číně.

které na místě zanechaly 600 mrtvých, se musely stáhnout na sever (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: 85–87). Podobnou ztrátu 500 mužů však zaznamenali i Francouzi v bitvě o Hoà Mộc (Tuyên Quang) 1.-3. března 1885. Pevnost Francie obsadila sice 1. června 1884, ale Černé vlajky se ji pokusily znovu dobýt a 15 000 mužů, kterým velel Lưu Vĩnh Phúc, Francouzi zahnali jen s výše zmíněnou ztrátou.

Od 6. února 1885 začal generál Négrier obsazovat pohraniční pevnosti Đông Sơn a Tuần Muội v hlavní tranzitní čínsko-vietnamské zóně Lạng Sơn. 12. února zvítězil přes ztráty v Bản Vây a druhý den při obsazování pevnosti v Lạng Sơn padlo dokonce 500 mužů. Zásah tak blízko čínských hranic ale vyvolal odpovídající reakci a rychle znásobil nasazení čínských vojsk, která 23.-28. března Francouze z oblasti zcela vyhnala a poslední den zranila i generála Négriera. Tak těžká porážka způsobila v Paříži pozdvižení a 29. března rezignoval předseda vlády Jules Ferry, generál Louis Brière de L'Isle byl odvolán a nahradil ho De Courcy. Situace vedla ke změně v přístupu. Francie pochopila, že na souši v zóně čínského vlivu nemůže bojovat proti tehdy již čtyřsetmilionové říši, a 22. června 1885 s Čínou podepsala druhou Tianjinskou smlouvu. Ta zahrnovala stažení čínských jednotek z Tonkinu a uznání francouzského protektorátu, což v praxi znamenalo konec čínské (de facto tehdy ještě stále mandžusko-čínské) suzerenity nad Vietnamem. Francie Číně na oplátku v zájmu dobrých obchodních vztahů odstoupila část sporných pohraničních oblastí v následujících dohodách z 26. ledna 1887 a 20. června 1895 (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viêt Thực 2000: 91–97).

4.3 Významní francouzští velitelé vojsk při dobývání Indočíny

Charles Rigault de Genouilly – od února do listopadu 1859 vrchní velitel francouzských vojsk v Indočíně. Jako kapitán válečné lodi bombardoval roku 1847 Đà Nẵng a definitivně ho obsadil v září 1858, v únoru 1859 pak i Saigon. Kvůli vyhlášení války Rakousku mu ale nebyly poskytnuty další posily pro ovládnutí Vietnamu a de Genouilly se vrátil do Francie.

Theogene Francois Page – byl v letech 1859–1862 v Indočíně velitelem francouzských vojsk, před návratem do Francie otevřel Saigon obchodu se západem (Whitfield 1976: 87, 217).

Joseph Hyacinthe D'Aries (1813–1878) – velitel francouzské armády v Indočíně od dubna 1860 do února 1861. Nahradil admirála Françoise Page, který byl poslán k úkolům v Číně a později v souladu s dohodou z roku 1862 předal pevnost ve Vĩnh Long Phan Thanh Giảnovi.

Leonard Victor Joseph Charner (1797–1869) – velitel francouzských vojsk v Kočinčíně od února do prosince roku 1861 – vedl obsazování tří severních provincií Biên Hòa, Gia Định, Định Tường, klíčovou bitvu u Chi Hòa a později dobyl i Mỹ Tho (Whitfield 1976: 40, 61).

Francis Garnier (1839–1873) – byl francouzský námořní důstojník, objevitel a spisovatel. Nejprve pracoval jako úředník v Chợ Lớn, dále se podílel na průzkumu řeky Mekong ve snaze objevit její potenciál jako obchodní stezky do západní Číny. Výsledkem expedice bylo zjištění, že tuto funkci může mít nejen Mekong, ale i Rudá řeka v Tonkinu. Po reportu v Paříži Garnier vystoupil z námořnictva a vrátil se do Číny, kde se chtěl věnovat obchodu a průzkumným cestám, nechal se však roku 1873 najmout od admirála Duprého k vojenské výpravě, která měla ovládnout Tonkin. Při útoku jeho oddíly poškodily pevnost v Hanoji a útočily i na menší města podél Rudé řeky směrem k moři. 21. prosince Garniera zabily Černé vlajky (Whitfield 1976: 86–87). Ve vietnamštině je v latince jeho jméno zapisováno i Gácniê (*Bách khoa thư Hà Nội. Tập 1 - Lịch sử*, 2009: 462).

Pierre Paul Rheinhardt (1840–1902) – první francouzský chargé d'affaires v Annamu a Tonkinu, který tuto funkci se sídlem v Hué vykonával po tři období: 1875–1877, 1879–1880 a 1881–1883. Obyvatelstvo ho ale napadalo a ani v jednání s císařským dvorem nebyl nijak úspěšný. Definitivně se s ním rozešel, když vznesl požadavek, aby byla odzbrojena pevnost v Hanoji, protože Francouzi se chystali Tonkin obsadit vojensky.

Amédée Anatole Prosper Courbet byl admirál francouzského loďstva a v letech 1883–1884 vrchní velitel všeho vojska v Tonkinu i Annamu. Velel útoku na Hué 20. srpna 1883.

Phillipe-Marie-Henri Roussel De Courcy byl velitel francouzské armády v Tonkinu a Annamu v letech 1885–1886 (Whitfield 1976: 50, 62, 249).

4.4 Přehled francouzsko-vietnamských smluv z 18. a 19. století

Versailleská smlouva z 28. listopadu 1787 byla vůbec první přímá smlouva Vietnamu s evropskou zemí uzavřená ovšem jen zprostředkovaně mezi Nguyễn Ánhem a Ludvíkem XVI. Nguyễn Ánh je ve smlouvě titulován jako *Roi de la Cochinchine* (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: komentář k obr. 6 a 7). Text smlouvy patrně pomáhal připravit Pigneau de Béhaine a Nguyễn

Ánh v ní žádal o poskytnutí jednoho tisíce vojáků a 4 fregat. Na oplátku měla Francie ve Vietnamu získat obchodní výhody, přístav a území města Đà Nẵng, přilehlé ostrovy a na jihu ostrov Côn Sơn = Poulo Condore. Dále Nguyễn Ánh slíbil svobodu šíření křesťanství. Za Nguyễn Ánha (budoucího císaře Gia Longa) smlouvu podepisoval biskup Pigneau de Béhaine a za francouzského krále Ludvíka XVI. smlouvu podepisoval hrabě de Montmorin (Whitfield 1976: 302–303). I když tuto smlouvu Francie sama kvůli vnitropolitickým problémům nenaplnila, odvolávala se na ni při dobývání Vietnamu v 19. století.

Smlouva z roku 1862: (též Saigonská smlouva) – smlouva mezi Francií (Napoleonem III.) a císařem Tự Đứcem, podepsaná 6. června 1862, byla ve Francii ratifikována roku 1863. Smlouva v prvním bodě ošetřila předání tří jižních provincií (Biên Hòa, Định Tường, Gia Định) a ostrova Phú Quốc Francii a v dalších pěti bodech se týkala 1) otevření tří vietnamských přístavů pro obchod se západem, 2) měla otevřít řeku Mekong plavbě francouzských válečných lodí do Kambodže, 3) měla zajistit svobodu křesťanských misí, 4) platbu válečných reparací Francii ve výši 4 milionů piastrů, 5) Francie měla získat možnost vetovat předání vietnamského území jakémukoli jinému státu (Whitfield 1976: 302). Válečné kompenzace odpovídající částce 2 880 000 stříbrných taelů se měly splácet postupně v průběhu 10 let (Nguyễn Khắc Cần & Phạm Việt Thực 2000: komentář k obr. 98).

Smlouva z roku 1874: Vietnam v ní Francii oficiálně předal Kočínčinu. Smlouva Francii zpřístupnila plavbu po Rudé řece až k hranicím Číny, potvrdila zajištění svobody pro šíření křesťanství a otevřela Tonkin zahraničnímu obchodu. Tuto smlouvu následně nahradily smlouvy o protektorátu z let 1883 a 1884, díky kterým začala Francie kontrolovat celý Vietnam (Whitfield 1976: 301–302).

Smlouva o protektorátu z 25. srpna 1883 (je známa i jako Harmandova dohoda) má 27 článků a změnila Tonkin a Annam na francouzské protektoráty. Smlouvu podepisoval za vietnamskou stranu císař Dục Đức (Corfield 2008: xvii). Čína se ale v tuto chvíli suzerentitu nad Vietnamem ještě oficiálně nevzdala a smlouva tedy neměla plnou mezinárodně-právní sílu (Cao Huy Thuần 2014: 282–284).

Smlouva o protektorátu z 6. června 1884 (také Patenôtrova smlouva) byla podepsána v Hué a aktualizovala Harmandovu dohodu poté, co se Čína v předběžné první Tianjinské smlouvě (viz níže) zřekla suzerentitu nad Vietnamem a znamenala jeho již zcela oficiální podřízení Francii. Vietnam mohla

v zahraničních stycích nadále zastupovat už jen Francie, která získala i výkonný dohled nad vnitřními záležitostmi (Whitfield 1976: 219).

Uzavření smluv o francouzském protektorátu bylo možné jen díky konfliktu Francie s mandžuskou Čínou o nadvládu ve Vietnamu. V první předběžné **Tianjinské smlouvě z 11. května 1884** uzavřené v čínském městě Tianjin (podepsali ji Fournier a Li Hongzhang; Hlavatá et al. 2008: 120), se Čína vzdala svých nároků na suverenitu a zavázala se stáhnout posádky čínských vojsk z Tonkinu. Konflikt ale i přes podpis smlouvy pokračoval a Francie kromě vlastních bojů ve Vietnamu vyslala válečnou loď na Taiwan, bombardovala přístavní město Fuzhou a obsadila Pescadorské ostrovy (Whitfield 1976: 286).

Druhou Tianjinskou smlouvu z 22. června 1885 (uvádí se i 9. června) podepisoval za Čínu znovu státník Li Hongzhang (Cotterel 1993: 163). Pro Francii tato smlouva znamenala důstojné ukončení válečného konfliktu po neúspěchu v bojích u čínské hranice. Vietnamci, kteří nesouhlasili s francouzskou nadvládou, nadále využívali nejčastěji zázemí v Číně, která se s formální „ztrátou“ Vietnamu nesmířila.

4.5 Struktura koloniální správy

První představitelé Francie spravovali přímo jen Kočincínu a až do roku 1879 šlo o vojenské guvernéry. Později šlo o civilní správce. Po oficiálním vyrovnání vztahů s Čínou Francie založila Indočínskou unii (viet. *Liên bang Đông Dương*) z Vietnamu, Laosu a Kambodže (Dương Kinh Quốc 1999: 463, Corfield 2008: xvii). Francouzská Indočína se ale ve skutečnosti skládala z pěti celků, protože kromě Laosu a Kambodže se Vietnam skládal ze tří odlišných částí (Tonkin, Annam, Kočincína) a v čele každého z nich stál francouzský *résident supérieur* (viet. *thống sứ / khâm sứ*). Všech pět rezidentů bylo podřízeno generálnímu guvernérovi (viet. *toàn quyền*), který se jako oficiální správce Indočíny zodpovídal francouzskému Ministerstvu kolonií (Müllerová 2004: 63). Každá z pěti částí Indočíny se níže dělila na provincie a v jejich čele stáli tzv. *résident provincial* (viet. *công sứ*) (Nguyễn Văn Ký 1995: 133). V nižších hierarchických jednotkách vesnic a menších méně významných měst již bývali v čele loajální etničtí Vietnamci nebo v případě obchodních záležitostí i Číňané. Vietnamce Francouzi upřednostňovali do úředních pozic v Kambodži a Laosu. V Kočincíně vznikla také Koloniální rada (viet. *Hội đồng thuộc địa Nam Kỳ*), které byly podřízeny rady jednotlivých provincií (viet. *Hội đồng Hàng tỉnh Nam Kỳ*) (Dương Kinh Quốc 2005: 87).

Generální guvernér Indočíny sídlil vždy ve Vietnamu, který byl v rámci všech pěti částí ekonomicky nejvýznamnější. Jako dnes byla i dřív ve Vietnamu dvě hlavní hospodářská centra: jednak na jihu v deltě řeky Mekong (Kočinčina se Saigonem) a jednak na severu v deltě Rudé řeky (Tonkin s Thăng Longem/Hanojí). Saigon se stal prvním sídlem generálního guvernéra proto, že Kočinčinu Francie ovládla nejdřív a spravovala ji přímo jako svou kolonii, kdežto Tonkin a Annam byly protektoráty (viet. *nhà nước bảo hộ*). Tradičnějším politickým centrem vietnamského světa byl nicméně Tonkin s Hanojí, kam se sídlo generálního guvernéra přesunulo roku 1902.

Původní vlády a administrativní orgány Vietnamu (v Tonkinu a Annamu), Laosu i Kambodže byly při instalaci koloniální správy formálně ponechány. „Překrytím“ dozorujícími koloniálními orgány však postupně přišly o faktickou moc a na každého ministra nově dohlížel francouzský úředník. Roku 1899 zakázala francouzská administrativa vietnamské královské radě vybírat daně a připravila ji tím o zbývající vliv. Finanční záležitosti spravovala Indočínská banka (*Banque de l'Indochine*, viet. *Ngân hàng Đông Dương*), která vydávala i vlastní měnu: Indočínský piastr (*Piastre Indochinoise*, viet. *Đồng bạc Đông Dương*) (Dương Kinh Quốc 1999: 454, 460). Vietnamské císaře respektovali Francouzi už jen jako formální vládce, a ty, kteří se stavěli na odpor nebo podněcovali obyvatelstvo k protestům, vyměňovali a posílali do exilu.

Zkušených vojáků měli Francouzi ve Vietnamu zpočátku asi jen 5000 (z 12 000, dalších 38 000 tvořili vietnamští vojáci, od kterých nešlo čekat zvláštní loajalitu). Výzbroj měli Francouzi na poměry války zcela nedostatečnou. Když za této situace zaútočili Siamci (Thajci), Francouzi je sice nejdřív odrazili, ale nakonec museli Siamu odstoupit část území Laosu a Kambodže. Vzhledem ke stavu vojsk Francie nedokázala čelit ani postupu Japonska na jih do Indočíny, který roku 1941 přiměl Anglii, Holandsko a USA k uvalení embarga na Japonsko, to vyhrožovalo válkou, a tak se USA staly účastníky konfliktu na straně Francie. Japonsko mělo koncem druhé světové války v Indočině asi 70 000 vojáků (Tucker 1999: 39–47) a do střetů s Japonci se zapojili i američtí výsadkáři (Hammer 1954: 9).

4.6 Limity rozvoje Vietnamu v rámci koloniální správy

K systémovým problémům řízení z francouzského ministerstva pro kolonie patřilo už to, že nebylo dlouhodobě stabilní a také vláda v Paříži se často měnila. Evropané, kteří na chod kolonie dohlíželi, nejčastěji neměli s místním prostředím dostatek zkušeností, protože většina z nich sloužila v kolonii jen krátkou dobu. První léta budování kolonie byla pro Francouze obtížná i z klimatických

důvodů a kvůli počáteční absenci hygienického zázemí. Za rok 1862 bylo zaznamenáno 699 úmrtí francouzských kolonistů ze zdravotních důvodů a ve 43,5 % případů byl příčinou úmrtí infekční průjem (dysentérie) – poměrovou úmrtnost na toto onemocnění se do roku 1877 podařilo snížit na 25 % (Meyer 1996: 99). Do Asie tedy jezdili Francouzi sloužit obecně neradi anebo dávali přednost blízkým koloniím v Africe.

Důraz Francouzi kladli na loajalitu vládců a místní elity, kterou omezeně platili ve funkcích a poskytovali jí přístup k západnímu vzdělání. Navíc i Vietové s francouzským vzděláním se rádi považovali za elitu oddělenou od obyčejných lidí. Obyčejné chudé obyvatelstvo tak z kolonie prakticky ničím neprofitovalo, protože daně vybírali i nadále pověření vietnamští úředníci a odkup zemědělských produktů měli v některých případech na starosti i Číňané, kteří na těchto službách vždy vydělali.

Francouzi se až na výjimky nenaučili vietnamštinu, laoštinu nebo khmérštinu a zůstali odděleni od výkonu skutečné správy skupinou překladatelů, které bylo snadné korumpovat.

4.6.1 Vzdělání

Rozvoji Indočíny z počátku výrazně bránil minimální zájem Francie na moderním západním vzdělávání místního obyvatelstva. Etničtí Vietnamci na tom byli v rámci celé Indočíny ještě nejlépe, protože právě oni byli nositeli tradice konfuciánského vzdělávání, úřednických zkoušek a systému čínské administrativy a koloniální úřady je proto s výhodou najímaly. V prvních dekádách francouzské správy se však tradiční konfuciánské vzdělávání výrazně redukovalo. Stav, kdy měla školu nebo učitele každá vesnice, přestal vyhovovat, protože právě v řadách místních vzdělavců vznikalo nejvíce protifrancouzských nepokojů. Vietnamské konfuciánské zkoušky se v Tonkinu konaly do roku 1915, v Annamu do roku 1918. (Pozn. upravená latinka se v Kočínčině používala od roku 1862 a takto zapisovaná vietnamština se stala povinnou součástí zkoušek od roku 1903 /Müllerová 2004: 64/.)

Potřeba budování školství západního typu začala být citelná ve 20. století, kdy rostly nároky na modernizaci. I tak se v základních školách od 20. let 20. století vzdělávalo jen asi 10 % dětí (a to zřejmě jen ve velkých městech), protože ve srovnání přelomu let 1932/1932 a 1941/1942 se celkové počty studentů zvýšily z 1,93 % na 2,67 % populace (Lê Thành Khôi 2008: 442, pozn. odpovídající počty činí 300 000 studentů z populace 15,8 milionu na začátku 30. let a 546 100 studentů z populace přes 20 milionů na začátku 40. let). K roku 1940 bylo v celém Vietnamu pouze 14 středních škol a jediná univerzi-

ta v Hanoji (Tucker 1999: 37n.). Lycea francouzská koloniální správa založila původně jen tři: v Hanoji, Hué a v Saigonu. Výuka na prvním a druhém stupni studia probíhala výhradně ve francouzštině s cílem vychovat Vietnamce pro vládní administrativu nebo pro další studium ve Francii (Whitfield 1976: 168). Střední školy pro děti ve věku 11–13 let byly zpočátku vyhrazeny jen pro děti z nejvyšší společenské elity a univerzita v Hanoji byla dostupná velmi malému počtu studentů. Roku 1923 takto studovalo 83 posluchačů, roku 1929 již 121 a roku 1939 dokonce 465, jde ale o celkové počty pro celý Vietnam (Marr 1984: 38). Počet studujících na univerzitě také kolísal podle politické situace. Roku 1931–1932 činil 571 osob (včetně francouzských studentů z rodin v koloniální správě) a zvýšil se na 795 Vietnamců ve školním roce 1941–1942 (Lê Thành Khôi 2008: 442). To se v Indočíně zakládaly už i japonské školy.

Ke konci francouzské vlády v Indočíně se počet gramotných Vietnamců odhadoval na méně než čtvrtinu (Joes 1989: 5), podle jiných názorů šlo ale po většinu doby koloniální nadvlády o pouhých 5 % (Lady Borton 1995). Vietnamská kultura byla na druhou stranu pravidelně prezentována ve Francii včetně děl významných umělců. Například známý malíř na hedvábí Nguyễn Phan Chánh měl roku 1931 výstavu v Paříži (VCW: 173).

4.6.2 Rozvoj a investice

Po roce 1863 se v Saigonu začalo stavět více hotelů, kde byl dostupný veškerý luxus ve stejné míře jako v Evropě. Srovnat lze platy, kterými byli koncem 19. stol. v Saigonu odměňováni lidé ve francouzských službách: zatímco nejvyšší postavení úředníci měli 15 000 franků ročně, hlavní tlumočníci 6000 franků ročně a pomocná úřední síla 2000 franků ročně, čínský kuchař měl 10 až 15 piastrů (= 55 až 78 franků) měsíčně, služebná v hotelu dostávala 8 až 12 piastrů a chlapec-nosič 5 až 8 piastrů (Meyer 1996: 78–80). Stavbu drahých hotelů a vznešených budov v Saigonu i Hanoji, které jsou dnes považovány za klenoty koloniální architektury, ve své době silně kritizoval český národohospodář a plantážník Cicvárek (1927: 70–73), pro kterého šlo o neuvážené rozhazování finančních prostředků, ač bylo ve Vietnamu jen několik tisíc Evropanů (Saigon 6000, Hanoj 7000 a 5000 vojáků).

V technologických novinkách se za koloniální éry čerpalo nejen z evropských, ale i asijských zdrojů. Z Japonska se do jihovýchodní Asie, Indie a dokonce až na Madagaskar rozšířily na konci 19. století rikšové vozy. V Hanoji se v roce 1884 zprovoznila první linka nejprve jen koňmi tažené tramvaje (Huard & Durand 1954: 223). Pro Saigon/Gia Định (嘉定) se již motorová tramvaj vyprojektovala roku 1880 a uvedla do provozu roku 1896. Koleje měly rozvor

60 cm, tramvaj jezdila od 5 hodin od rána do 20 hodin do večera v půlhodinových intervalech. Rychlost tramvaje byla do 20 km/h a obvyklá souprava se skládala z vagonů s oddělením první a druhé třídy. Stanice byly do r. 1902 vybudovány nejprve tři: Gia-định, La Pagode a Gò-vấp, i když se vystupovalo na více místech (*Monographie de la province de Gia Định*, 1902, s. 44–46).

Čtyřpodlažní budova francouzské koloniální správy v Hanoji postavená roku 1901 sloužila nejprve jako sídlo a palác francouzského generálního guvernéra Indočíny. Po druhé světové válce a předání moci politickému vedení Vietnamské demokratické republiky se budova stala prezidentským palácem (*Di tích danh thắng Hà Nội và vùng phụ cận* 2000: 54–57). Také na Paracelsových ostrovech (Hoàng Sa), které tvoří celkem 37 ostrůvků, bylo ve třicátých letech postaveno několik zděných budov včetně meteorologické stanice a stožáru s francouzskou vlajkou (*Kỷ yếu Hoàng Sa*: 46–47).

Nejvíce se o rozvoj Indočíny zasloužil generální guvernér Paul Doumer (ve funkci 1897–1902). Věnoval se rozsáhlým stavebním projektům od železnice přes mosty a cesty až k rozšiřování obdělávatelné půdy vysoušením bažin a mokřadů. Naneštěstí zakládání velkých polností a plantáží na pěstování čaje, kávy a kaučuku vedlo k nucenému vystěhovávání vesnic a vzpourám. Některé Doumerovy rozvojové projekty neunikly Cicvářkově kritice. Stavbu železnice z Hanoje do Yunnanu považoval za extrémně drahou, narychlo stavěnou, s minimální ekonomickou návratností a minimálními možnostmi vojenského zabezpečení.

Roku 1899 se i v Hanoji zprovoznily první tři tramvajové linky. Na přelomu století byla postavena malá elektrárna s výkonem 500 Kw, která sloužila k elektrickému osvětlení ulic obývaných Francouzi. V ostatních částech v centru města, kde bydleli jen Vietnamci, bylo nejprve 584 olejových lamp, které byly dodatečně elektrifikovány až po navýšení kapacity zdroje roku 1913. Vodovod nebyl v Hanoji žádnou samozřejmostí. První vodárna se stavěla v letech 1904–1906 na ulici Hàng Đậu a systém na filtraci vody se zabudoval roku 1909. Síť potrubí dodávala vodu na 437 koncových míst, z toho bylo 95 veřejných kohoutků a zbylá většina vedla do francouzských vil. V roce 1909 byla kapacita vodárny 4000 m³ za jeden den. V roce 1910 se postavil železný most přes Rudou řeku, který stojí dodnes (Nguyễn Khắc Cần et al. 2002: text k obr. 246–266).

I když byly francouzské investice v Indočíně limitované, přesto vedly k nárůstu urbanizace. Mezi lety 1901 až 1920 se výrazně zvýšil počet obyvatel velkých měst na jihu Vietnamu: Saigon 47 577 → 83 135, Chợ Lớn 63 237 → 83 135, Gia Định 217 351 → 276 241 (Dương Trung Quốc 2001: 20) nebo tam, kde vznikly rozvojové příležitosti jako v Rạch Giá 102 389 → 233 987, Trà Vinh 185 164 → 227 108, Long Xuyên 151 001 → 194 388, Sóc Trang 155 116 →

195 288, Bạc Liêu 87 877 → 179 305, Cần Thơ 226 978 → 317 639, Bến Tre 216 186 → 261 403. Vzhledem ke zřízení věznice se zvýšil počet obyvatel (559 → 2418) i na ostrově Poulo Condor (Côn Đảo).

4.6.3 Kultura

Na začátku dvacátého století ve Vietnamu působila řada vietnamských intelektuálů, kterým se buď z politických důvodů nedařilo, nebo se snažili zprostředkovat mezi tradiční vietnamskou a moderní kulturou. Jako první příklad může sloužit Tân Đà (1888–1939) – konfuciánský učenec, básník a novinář. Dlouho se neúspěšně pokoušel o císařské zkoušky, přitom se začal věnovat psaní a roku 1921 založil časopis *An Nam*, který byl intelektuálně vlivný, ale právě z tohoto důvodu musel být roku 1933 zrušen; Tân Đà pak žil poslední léta v chudobě na venkově, kde se živil jako astrolog a příležitostný učitel. Od roku 1913 se v Hanoji vydával literární časopis *Đông dương tập chí* na podporu užívání latinky *quốc ngữ*. Jiný populární intelektuální časopis *Nam Phong* vycházel v Hanoji v letech 1917–1934 (vyšlo celkem 210 čísel), editorem byl Phạm Quỳnh. Obsahem byly překlady, výzkumy sociálních věd a otisky literárních děl v sinovietnamštině a písmu *nôm* (Whitfield 1976: 73–74, 184–185, 262).

Mezi kulturně zprostředkující osobnosti patřil např. Nguyễn Văn Vĩnh (1882–1936) – novinář, který vydával v Hanoji a Saigonu a jako spisovatel měl i zkušenosti z Evropy. Právě jemu patří zvláště velké zásluhy o propagaci užívání latinky, v níž publikoval klasická díla čínské i vietnamské nômové literatury, kterou naopak překládal i do francouzštiny. Jiný přímo s École Française d'Extrême Orient (EFEO – viz níže) spojený intelektuál Nguyễn Văn Tố (1889–1947) měl přezdívkou Úng Hòe. Psal humanitně laděné texty na pomezí literatury, filozofie a sociologie, snažil se tak zpřístupňovat vietnamskou kulturu Francouzům, zůstal však v severním Vietnamu ve VDR, kde byl od roku 1945 ministrem sociálních věcí, než ho roku 1947 Francouzi zabili (Whitfield 1976: 208).

Výše uvedené informace neznamenaají, že by koloniální administrativa byla vůči kulturně významnému vietnamskému nacionalismu zcela netolerantní. Naopak sedmi a osmileté děti se na základních školách učily o vietnamských dějinách, panovnicích a národních hrdinkách jako byli Trưng Trắc, Trưng Nhị, Ngô Quyền, Trần Hưng Đạo, Lê Lợi, Quang Trung a další. Texty a výuka ovšem poněkud zdůrazňovaly vítězství nad Čínou, tj. v souladu s francouzskými zájmy, a dokonce se očekávala vietnamská vděčnost vůči Francii za válku proti Číně v 80. letech 19. století. Nakonec se ale vyučované národní písně beztak využívaly v bojích proti francouzské nadvládě a japonské okupaci v době druhé světové války (Hữu Ngọc 2012: 1084).

4.6.4 Ekonomika a demografie

Indočínská společnost fakticky neměla střední třídu, ale jen bohatší vlivné rody: 90 % populace tvořilo chudé obyvatelstvo omezené na zemědělskou činnost. Francouzi kontrolovali výrobní a těžební sektor ekonomiky. Monopolní kontrole podléhala v Indočíně těžba uhlí, obchod se solí, alkoholem a opiem. Finanční služby a obchod s rýží pro obyčejné lidi spravovali často Číňané.

Za koloniálního období se uplatňovalo vyvlastňování půdy a účelové udělování koncesí k zemědělské činnosti (Ngô 1973: xxvi). Výnosy z let 1862 a 1863 se měla konfiskovat veškerá půda v Kočincíně, která nepatřila místnímu zemědělsky činnému obyvatelstvu. Rolníci se měli kvůli přerozdělení půdy do září 1863 vrátit do svých provincií, potvrdit nárok na svou půdu a pracovat na ní. Půda nově ve francouzských rukou se rolníkům buď pronajímala, nebo měli možnost si ji za vysokou cenu odkoupit. V Tonkinu a Annamu Francouze „zvýhodnily“ vietnamské tradice, podle kterých byla velká část půdy (20 a 25 %) spravována a vedena jako komunální, tj. ne soukromá, a mohli ji snáze konfiskovat. V jižním Vietnamu šlo jen asi o 3 %.

Na obdělávané půdě se využívalo námezdní práce, kterou vykonávali i ti, co se kvůli neschopnosti zaplatit vyměřené daně ocitli v nevolnickém postavení. Ostatně daněmi byli nejvíce zatíženi ti, co vlastnili jen malé množství půdy. Platilo se například za cestu, dům, pramen, studnu, kromě oficiálních daní šlo i o nesčetné poplatky pro představitele vesnice. Taxa z pozemku činila např. 20 % celkové roční sklizně a při nižší úrodě byli rolníci nuceni půdu levně prodat. Za poskytnutí půdy se platily vysoké pronájmy a k finančním půjčkám se zpravidla připojovaly vysoké úroky.

V roce 1931, tj. na vrcholu francouzské koloniální moci, měli evropští usedlíci ve Vietnamu koncese na půdu o rozloze 890 000 hektarů, což bylo asi 19 % veškeré obdělávatelné půdy. Levicově orientovaný historik Stamberger (1963: 194) tedy poněkud nepřesně uvádí, že „ve Francouzské Indočíně byla většina zemědělské půdy v rukou francouzských plantážníků“. V Tonkinu koncese zabíraly asi 120 000 hektarů (10 %), v Annamu 170 000 (17 %) a v Kočincíně 600 000 (25 %) (podle Chesneau uvádí Luong Hy V. 2010: 43–44). Rozdílně byla takto nárokována půda i využívána. V koloniálně nejjobsazenější Kočincíně šlo o celou polovinu plochy koncesní půdy (300 000 hektarů), v Tonkinu však už jen o čtvrtinu (30 000) a v Annamu o ani ne šestinu (25 000). Vytvoření rozsáhlých pozemkových celků na jihu vedlo k nárůstu majetků vietnamských hospodářů a naopak se rozšiřovala vrstva námezdních zemědělců. Ti tvořili 90 % populace a jejich ekonomické podmínky a životní standard byly velmi nízké.

Dovoz do Indočíny v roce 1896 činil přes 81 milionů a vývoz 88,8 milionů franků. Později se aktivní bilance výrazně zlepšovala (dovoz 235 milionů a vý-

voz 285 milionů franků roku 1913), ale od roku 1900 byla bilance po několik let zase výrazně pasivní (dovoz 186, vývoz 155 milionů franků). Díky tomu činil dovoz z Francie do Indočíny roku 1908 jen asi 25 %. Daleko více dodávalo do Indočíny Německo (37 %) a z ostatních zemí byl nejvýznamnější import z Japonska. Kromě Německa a Japonska byla další obchodně činnou zemí v Indočíně Velká Británie. Dle Cicvárka (1927: 73–80) Francie samu sebe znevýhodnila, když i na své vlastní zboží uvalila dovozní clo 34 %. Francie také oproti jiným koloniálním mocnostem v Indočíně poněkud bránila volně působit firmám z jiných evropských zemí, přitom v jiných koloniích byla tato svého druhu soutěž klíčem k úspěchu. Navíc zatímco si Francouzi žárlivě střežili Indočínu před působením jiných Evropanů, dle Cicvárka si neuvědomovali, že stejným nebezpečím jsou Číňané (ti se do Indočíny směli stěhovat v takových počtech, že během několika dekád Francouze násobně převyšovali) a Japonci. Pozdější vývoj dal Cicvárkovi za pravdu, i když počet Číňanů v Indočíně Francii nevedl z pragmatických důvodů kvůli obchodu s Čínou, kam z kolonie vyváželi zboží nejspíše sami Číňané, a Francie měla k dispozici celní poplatky za vývoz, které se v kolonii vybíraly. Přesto se podle Cicvárka (1927: 81–82) Francii ani na tomto poli moc nedařilo:

V r. 1922 vyvezla Francie, přes svůj levný frank, do celé Číny zboží v ceně 4,555.510 HTls., neboli 3,780.000 amer. zlat. dol., tedy i s nákladem vezeným po yunnanské drahé železné dráze. V témže roce dovezly také malé státy evropské do Číny: Švýcarsky za HTls 2,300.000, Švédsko s Norskem za 3,850.000, Holandsko za HTls 7,628.000 (mimo své kolonie) a Belgie za HTls 11,152.000. (Anglie a Spoj. státy dodávají každý ročně za více než 150 mil. HTls a Japonsko přes 230 mil. HTls.) Čína kupuje také z Indočíny rýži za 13 mil. HTls, což však není žádnou zvláštní výhodou (...); je to spíše výhoda pro Čínu, že onu rýži si může prostřednictvím svých četných krajanů v Indočíně zabezpečiti, neboť celkový nákup rýže Čínou v cizině cení se ročně přes 80 milionů HTls.

Pohyby obyvatelstva za koloniální správy lze ilustrovat na příkladu provincie Vinh Long, kde mezi lety 1908 a 1928 narostl počet etnických Vietnamců z 124 000 na 174 000 a počet Číňanů (Hoa) z 2000 na 5602. Počet Evropanů se za toto období víc než zdvojnásobil z 67 na 138 a nově do provincie přibýlo 48 Indů. K negativnímu trendu došlo jen u etnika Khmère, a to z 450 na 410 osob (dle francouzského reportu citováno v *Lịch sử tỉnh Vĩnh Long /1732–2000/, 2002, s. 104). Pozoruhodný byl vývoj souhrnného počtu etnických Vietnamců, Khmérů a Číňanů v oblasti Nam Kỳ za celou dobu koloniální nadvlády, kde je růst počtu Číňanů procentuálně nejvýraznější (Trần Đức Cường 2014: 581):*

<i>období</i>	<i>Vietové</i>	<i>Khmérové</i>	<i>Číňané (Hoa)</i>
1862–1888	1.629.224	151.367	56.000
1895	1.967.000	170.488	88.000
1925	-	292.000	-
1936	3.979.000	326.000	171.000

Francouzi postupně výrazně zvýšili daň z hlavy (v Tonkinu roku 1897 na pětinasobek) a časem přestali rozlišovat mezi stálými usedlíky a „temporary residents“, kteří měli mírnější podmínky. Taxa začala být osobní daní z těla či hlavy bez ohledu na to, zda dotyčný vlastnil půdu. Zprvu přes čínské obchodníky Francouzi brzy ovládli trh s alkoholem, jen rolníci si zpočátku směli připravovat tradiční domácí alkoholické nápoje bez daně. To začalo být ale brzy vnímáno jako ilegální a monopol na výrobu se ponechal jen čínským a francouzským palírnám. Provincie byly brzy nuceny kupovat kvanta alkoholických nápojů určovaná podle počtu obyvatel, a pokud tak nečinily, byly automaticky podezírány z ilegální výroby. Správci provincií postupně začali alkohol nuceně distribuovat, aniž by si to kdokoli přál. V kontrolovaných palírnách se nicméně produkoval kvalitnější alkohol než ten, který si lidé pálili sami. Francouzská společnost indočínských palíren (viet. *Công ty Pháp Nấu cất rượu Đông Dương*, fr. *Société Française des Distilleries de l'Indochine*) byla založena 1. května 1901 s manažerským centrem v Paříži a provozními pobočkami v Hanoji, Nam Định, Hải Dương, Chợ Lớn a Phnom Penhu (Dương Kinh Quốc 1999: 270).

Těžbu soli, nerostných surovin a export rýže kontrolovali Francouzi také s cílem maximalizace zisku. Využívala se lidská práce a neinvestovalo se do průmyslu. Všechna ekonomická opatření vedla k postupující chudobě a hladovění rolníků. Zemědělci ze severu mohli být posíláni po podpisu smlouvy až na 3 roky daleko od rodin za nízký plat. Francouzský zájem na Indočíně byl dle Cicvářky především vojenský a ne ekonomický. Recept pro úspěšné řízení kolonií a plantážnictví viděl ve větších investicích a v zakládání malých usedlostí Evropanů. U Vietnamců/Annamců si Cicvářek všimnul, že jsou čilejší než ostatní etnika v Indočíně a bezpečně předpověděl konec nadvlády Francie, pokud by k Vietnamu nezlepšila svůj přístup (Cicvářek 1927: 65–85). Toho si Cicvářek všimnul v relativně příznivých dvacátých letech. Ve třicátých letech se ekonomická situace i v Evropě znovu zhoršovala a Francie začala svou kolonii čím dál tím víc jednostranně využívat, což potvrzují i data o obchodní bilanci z 30. let (podle *Bulletin économique de l'Indochine*, No. 4 [1941] cituje Phạm Hồng Tung [2008: 34]).

4.6.5 Pozitiva a negativa

Celkově patří mezi pozitiva působení Francouzů ve Vietnamu omezení šíření tropických nemocí, zavádění moderních prostředků dezinfekce a hygieny, stavba nemocnic a to, že poskytovaná zdravotní péče byla zadarmo. Zřizovaná lékařská péče však nebyla většině rolníků vůbec dostupná. Roku 1942 připadal ve Vietnamu jeden lékař na 157 000 obyvatel a jedna zdravotní sestra na 15 000 obyvatel (Ngô 1973: 76). Obyvatelstvo ve větších sídlech si proto muselo nadále vystačit s tradičními prostředky čínsko-vietnamské medicíny a také národnostní menšiny pokračovaly ve využívání přírodních léčiv.

V hospodářství se systematicky budovala zemědělská infrastruktura a soustava zavlažování, začalo se obdělávat mnoho nové půdy. Celkovým negativem bylo využívání Indočíny jako zdroje vzácných kovů a odbytiště výrobků francouzského průmyslu. Za evropské zboží místní platili vysoké ceny. Indočína sloužila Francii i jako zdroj pracovní síly: 150 000 osob mělo být přepraveno do Francie do vojska a jako pracovní síla mimo jiné i do továren (Rejsnér & Rubcov 1961: 204; Hlavatá et al. 2008: 137 uvádí odvody do francouzské armády ve výši 100 000 mužů).

K pozitivům patří výzkumy francouzských archeologů. Komplex chrámů v Mỹ Sơn objevil francouzský badatel M. C. Paris roku 1898, roku 1901–1902 provedli průzkum členové EFEO L. Finot a L. de Lajonquiere, hned po nich v letech 1903–1904 H. Parmentier. Zvláště Finotovy články se zabývají edicemi čamských textů. Výzkumy francouzských badatelů na přelomu 19. a 20. stol. měly velký dokumentární význam, protože před sjednocením roku 1975 byli v jižním Vietnamu aktivní překupníci, kteří načerno obchodovali se starožitnostmi a mnohé památky např. v Thủ Thiệt vyrabovali (Ngô Văn Doanh 2012: 152) a některé památky také nenávratně zničilo bombardování.

K negativům patřilo to, že Francie nezaváděla nové technologie a trvala na vysokých daních. Většina obyvatel byla v trvalé bídě a práce se kontrolovala někdy i s postihy tělesných trestů. Pro francouzskou správu často pracovali ziskuchtiví lidé – někteří vzdělaní konfuciáni službu odmítli z morálních důvodů. Před příchodem Francouzů se v ideálním případě stávali úředníky jen úspěšní absolventi konfuciánských zkoušek, kteří prošli i morálním tréninkem. Vysoké posty např. představitelů vesnic se nezřídka daly pořídit téměř zločinným způsobem – koupit přes půjčku, která se umořovala dalšími půjčkami. Připisování tohoto nešvaru vlivu Francie by ale bylo účelové, protože k analogickému zneužívání systému docházelo i v minulosti.

Podle krajních názorů na konci koloniálního období na tom byli Vietnamci hůře než na jeho začátku. Přisvědčit tomu lze v několika oblastech, například v případě užívání návykových látek. Koloniální správa financovala část svého

provozu z monopolu na výrobu a prodej opia. Ve Vietnamu se jeho užívání podpořovalo, zatímco ve Francii bylo ilegální (Jones 1989: 5). Jinou oblastí byly politické represe. Podrobněji počty obětí rozepisuje Nguyễn Khắc Viện (2013: 191), který navíc považuje údaje francouzské administrativy za podhodnocené: roku 1929 bylo 1490 osob zadrženo ve vazbě, 3 odsouzeni k smrti a 300 uvězněno. Roku 1930 bylo na demonstracích zabito 689 lidí, 2963 zadrženo ve vazbě, 83 odsouzeno k smrti, 543 osob odsouzeno k trestu odnětí svobody v souhrnné výši 3 648 let (tj. asi 7 let na osobu) a 780 lidí bylo vyhoštěno. Roku 1931 bylo 1419 osob zadrženo, na doživotí odsouzeno 1023 lidí a 604 (někteří asi i v kombinaci) odsouzeno k těžké práci. V roce 1932 bylo ve věznicích zadržováno již 10 000 osob.

4.6.6 Zajímavosti

V kolonii rozšířené opium nakonec citelně postihlo i francouzské vojenské oddíly, které ho užívaly hlavně díky snadné dostupnosti. Jiný problém představovaly pohlavní choroby, kterými bylo v roce 1914 v Tonkinu nakaženo 74 % francouzských vojáků.² Přitom od roku 1888 musela v Hanoji každá legálně pracující prostitutka jednou týdně absolvovat zběžnou lékařskou prohlídku a případně ihned zůstat ve stacionáři na přeléčení, než se mohla vrátit k výkonu profese. Jenže naprostá většina z nich pracovala ilegálně a z ekonomických důvodů se k prostituci uchýlovaly i dívky mladší 18 let. Společnice, z nichž část byla v koloniální Hanoji čínského původu, dělily místní úřední autority do pěti hlavních skupin: 1) prostitutky s oficiálním průkazem, 2) nelegální prostitutky, 3) zpěvačky, 4) tanečnice a 5) ženy vdané za Francouze, které byly původně jen dočasnými partnerkami-společnicemi (pozn. takto jsou často vnímány dočasné partnerky-společnice i v dnešním Vietnamu). Do těchto pěti skupin se nezapočítávaly ty, co pracovaly individuálně v hotelech, dále francouzsko-vietnamské míšenky a ve výjimečných případech i evropské nebo přímo francouzské prostitutky (Vũ Trọng Phụng 2011).

Centrální věznici (*Maison Centrale*) vybudovala francouzská koloniální administrativa na konci 19. století na místě vesnice Nam Phú (pozn. původní vesnice nazývaná také Hỏa Lò podle tradice výroby keramických pecí *bếp lò* a jiných výrobků byla přestěhována jinam). Dnes je věznice muzeem, ale za druhé Války v Indočíně sloužila i k detenci amerických pilotů sestřelených letadel a ještě jako pilot se v ní ocitl i pozdější americký velvyslanec ve Vietnamu Peterson (Burke 2010: 63).

---

² V tomto ohledu ale může jít o účelovou propagandistickou informaci, stejně jako mohla být účelová informace jednoho z křesťanských autorů, který poukazoval na až čtyři potomky, které mohl denně zplodit vietnamský panovník mající k dispozici vždy pět konkubín.

Složitě podmínky koloniální Indočíny neznamenal, že by se Vietnamci dívali na Francii pouze negativně. Je dobře známo, že samotný Ho Či Min měl k Francii a francouzské kultuře velmi vřelý vztah přesto, že proti francouzské nadvládě bojoval a naopak koloniální administrativa ho považovala za teroristu a odsoudila k smrti. Sami Vietnamci si nejvíce vážili těch Francouzů, kteří pro ně něco udělali. Mimořádně pozitivně se do vietnamského povědomí zapsal Alexandre Yersin (1863–1943). Jeden z nejoblíbenějších Francouzů ve Vietnamu pocházel z francouzské rodiny ve Švédsku, lékařství studoval v Lausanne, Marburgu a v Paříži u Pasteura. Francouzské občanství a doktorát získal roku 1887. Jako lékař do Asie odplul roku 1889. Přišel do Nha Trangu a čtyři roky (1890–1894) pak cestoval po středním Vietnamu a mimo jiné doporučil francouzské správě oblast Đà Lạt jako nejvhodnější místo pro dovolenou a odpočinek. V Hongkongu roku 1894 vyšetřoval epidemii moru a objevil nejen hlavního přenašeče (krysy a potkany), ale i samotný bacil. V Nha Trangu založil roku 1895 Pasteurův institut, který vedl i s další saigonskou pobočkou od roku 1905 do roku 1918. V letech 1902–1904 pomáhal zakládat i Lékařskou fakultu v Hanoji. Nakonec se stal generálním inspektorem všech poboček Pasteurova institutu v celé francouzské Indočině. Hlavně se zaměřoval na nemoci zvířat a pěstitelství, kdy pomáhal se zaváděním nových rostlin (kakao, koka) nebo gumovníku a stromu produkujícího chinin (Whitfield 1976: 337).

4.7 Vztah koloniální správy k národnostním menšinám

Francouzi se národnostním menšinám v Indočině nemohli vyhnout a věnovali se jim ve dvou ohledech: etnograficky a politicky. Mnoho konkrétních jmen významných osobností minoritního původu ze starší prekoloniální a raně koloniální éry se nedochovalo, protože úřední posty zastávali nejčastěji Vietnamci a Číňané. Jsou však i výjimky, kdy jsou známy osoby z etnika Khơ Me ze záznamů za dynastie Ngyuễn: Acha Cvi (1811), Te va Sôm z Trà Cú z provincie Vĩnh Long (Trần Ngọc Bình 2013: 38). Odborně se etniky postupně začali zabývat francouzští badatelé. Ve 30. letech 20. století zkoumal L. Sabatier kmenový zákoník etnika Êđê (Vũ Ngọc Khánh 2011: 294). V pozdější fázi koloniální správy měli přístup ke vzdělání už i lidé z národnostních menšin a někteří se stali známými spisovateli, jako Bàn Tài Đoàn (*1913) z etnika Dao/Mien, narozený v provincii Cao Bằng. Jeho díla jako *Nostalgie po staré vesnici* (*Nhớ làng xưa*) reflektují tíži poměrů i protijaponské a protifrancouzské nálady té doby. Jiným známým spisovatelem Nông Quốc Chấn (*1921) je z etnika Tày (Nguyễn Khắc Viện & Hữu Ngọc 1979: 705–725).

V praktickém ohledu se koloniální správě podařilo začlenit některá etnika do programu výcviku loajálních ozbrojených složek. Naopak jiná etnika se kvůli ztíženým životním podmínkám nebo projektům, které ohrožovaly jejich teritoria, zapojila do protifrancouzských hnutí. Jde například o etnikum Dao (Yao) v Phú Thọ v červnu 1893, dále v dnešních provinciích Tuyên Quang a Lào Cai roku 1901 a v Yên Bái roku 1913 (Trần Ngọc Bình 2013: 322). V mnohem širším územním rozsahu byli proti Francouzům činní Hmongové, Xơ Đăngové, Mùongové a Mnôngové. Například Chợ-Bờ bylo dříve hlavní město provincie Hòa-Binh. Roku 1891 ho ale Mùongové po dobytí vypálili a pak se sídlo provincie přesunulo více do nížin (Whitfield 1976: 42).

4.8 Přehled nejvýznamnějších oficiálních představitelů Francie v Indočíně

4.8.1 Představitelé do ovládnutí roku 1885

Louis-Aldophe Bonard (1805–1867) byl první guvernér Kočincíny. Velení francouzských jednotek převzal v listopadu 1861. Po dobytí provincie Biên Hòa a obsazení části provincie Vĩnh Long uzavřel 6. června 1862 předběžnou dohodu (vyjednanou s císařským diplomatem Phan Thanh Giãnem), která předávala Francii moc ve třech jihovietnamských provinciích (Biên Hòa, Gia Định, Định Tường) a na ostrově Côn Sơn (Puolo Condore). Smlouvu podepsal císař v Hué a její kopii kontrasignoval Napoleon III. v Paříži v kalendářním roce 1863 (k tomuto roku se někdy smlouva teprve datuje). Na základě zkušeností ze svého působení v Alžíru se Bonard nejprve snažil o zavedení podobného typu francouzského protektorátu, ve kterém měla být administrativa ponechána domácímu obyvatelstvu. Vietnamci ale s Francouzi odmítli v Kočincíně spolupracovat a mandarínští úředníci si při předávání správy záměrně odnesli i knihy se záznamy. Francouzi se proto museli chopit přímé správy sami (Whitfield 1976: 26), komunikace mezi francouzskými úředníky a Vietnamci ale zůstala vždy obtížná. Za Bonarda začal v Kočincíně působit i Paul Réveillère, který zde zastával více pozic v letech 1862–1864 a pak ještě do roku 1867 (Thế kỷ XXI: 45–46).

Pierre-Paul-Marie de la Grandière (1807–1876) byl druhý francouzský guvernér Kočincíny v letech 1863–1868. Založil měsíčník *Courrier de Saigon* a podporoval vědecký výzkum řeky Mekong. Původně sloužil jako vyšší šarže u loďstva a roku 1863 se stal guvernérem místo admirála Bonarda. V červnu 1867 dokončil francouzské dobývání Kočincíny, když obsadil provincie Vĩnh

Long, Sóc Trăng a Châu Đốc; dále se zasloužil i o vojenské ovládnutí Kambodže (Whitfield 1976: 62) a při dalším dobývání Tonkinu padl v boji s Černými vlajkami.

Marie Gustave Hector Ohier – třetí francouzský guvernér Kočincíny v letech 1868–1869 a viceadmirál francouzského loďstva, kterého v letech 1870–1871 nahradil jako prozatímní guvernér hrabě **Alphonse Cornulier-Lucinière** (1811–1886). Ten odstoupil na vlastní žádost poté, co onemocněl. Za jeho působnosti vypukla válka Francie s Německem, musel vyhlásit pohotovost a řídit přípravy na útok pruských lodí (Whitfield 1976: 50, 210).

Marie-Jules Dupré byl guvernérem Indočíny v letech 1871–1874. Za jeho působnosti se zavádělo povinné očkování a dozor nad veřejnými školami, založilo učiliště pro úředníky a zaváděly civilní úřady. Potíže francouzského obchodníka Dupuise v Tonkinu (vietnamské úřady protestovaly proti Dupuisově obchodní cestě po Rudé řece do Číny, ke které mu nedaly povolení) chtěl vyřešit vojenským obsazením celého Tonkinu. Pověřil tím jednotky Françoise Garniera, který byl zabit poblíž Hanoje při střetu s Černými vlajkami (Whitfield 1976: 78). Ve vietnamštině je v latince jeho jméno zapisováno i *Duypuy* (*Bách khoa thư Hà Nội. Tập 1 - Lịch sử*, 2009: 462).

Jules François Émile Krantz – prozatímní guvernér Kočincíny od března do prosince 1874 se později vrátil do France, kde byl od roku 1888 ministrem námořnictva (Whitfield 1976: 130).

Victor August baron Duperré – byl francouzský guvernér Kočincíny v letech 1874–1877 a také admirál francouzského loďstva. Přispěl k založení Indočínské banky, nechal postavit katolickou katedrálu v Saigonu. Více mu ale vyhovovala praktická rozvojová politika a k vojenskému dobývání Tonkinu měl spíše výhrady (Whitfield 1976: 78).

Hrabě **Louis Charles Lafont** – poslední vojenský guvernér Kočincíny v letech 1877–1879, kdy se neúspěšně pokoušel o změnu daňového systému; obzvláště narazil s exportní taxou na rýži (Whitfield 1976: 132–133). V době jeho správy současně působil v Hué jako druhý francouzský chargé d'affaires **Paul Louis Felix Philastre**. Tento zkušený muž byl v Indočíně už od roku 1871 jako znalec čínštiny a námořní důstojník. V diplomacii připravil koncept smlouvy uzavřené roku 1874, navíc přeložil *Annamite Code* i s komentáři a roku 1877 za překlad získal cenu Stanislase Juliána (Whitfield 1976: 224).

Charles Marie Le Myre de Vilers – první civilní guvernér Kočinchíny v letech 1879–1883. Zasadil se o hospodářský a právní rozvoj, založil odvolací soud, nechal postavit železnici ze Saigonu do Mý Tho, podporoval výzkumy Laosu a Kambodže. Nakonec rezignoval kvůli nesouhlasu s vojenským dobýváním Tonkinu, ač tímto původně sám musel pověřit kapitána Henriho Riviera (ten zemřel v bitvě a v Tonkinu byl po jeho ovládnutí 25. srpna 1883 vyhlášen francouzský protektorát) (Whitfield 1976: 142). Během jeho působení vynikli dva další Francouzi. Jednak **Louis-Eugène de Champeaux** jako chargé d'affaires v Hué v letech 1880–1881 a později v roce 1883 konzul v Haiphongu (Whitfield 1976: 62). Pak hlavně **François Jules Harmand** (1845–1921) civilním povoláním lékař, antropolog a diplomat, který zastával od června do září 1883 post generálního komisaře v Hué, kde vyjednal smlouvu o protektorátu (Whitfield 1976: 100).

Charles Antoine François Thomson – generální guvernér Kočinchíny v letech 1883–1885, kdy se 1885 dojednala a podepsala Patenôtrova smlouva (Whitfield 1976: 280), která finalizovala dobývání a ovládnutí všech tří částí Vietnamu pod francouzskou správou. Od té doby se funkce hlavního představitele Francie v Indočíně nazývala generální guvernér.

4.8.2 Generální guvernéri po roce 1885

Paul Bert (1838–1886). Krátce před svou smrtí byl od února do listopadu 1886 „resident general“ s působností pro Annam a Tonkin. Byl provietnamsky orientován. Přišel s plány stavby vodní elektrárny na Rudé řece. Jako profesor a lékař založil Tonkinskou akademii a Radu tonkinských učenců (Whitfield 1976: 21). Bert měl poměrně dobrou pozici, protože jeho nadřízený ministr kolonií Jules Ferry zastával názor, aby se Francie do vnitřních záležitostí kolonie příliš nevměšovala (Hlavatá et al. 2008: 123).

Jean Antoine Ernest Constans byl ve funkci jen krátce od listopadu 1887 do března 1888. Nedlouho setrval ve funkci v letech 1888–1889 i **Étienne Antoine Guillaume Richaud (Richard)**, který nicméně již od roku 1887 sloužil jako generální rezident v Annamu a Tonkinu (Whitfield 1976: 251).

Déle pobýval v Indočíně také další generální guvernér **Jean-Marie-Antoine de Lanessan** (1843–1919) ve funkci od června 1891 do prosince 1894, když zde už předtím od roku 1886 setrval v rámci studijně-výzkumného pobytu. Jako původní profesí lékař a profesor se snažil obnovit zapojení vietnamského

úřednictva do administrativní správy (Whitfield 1976: 62). Fakticky ve své době ani neměl jinou možnost, protože francouzští správci neuměli kvůli příliš velkým kulturním rozdílům s Vietnamci jednat (Hlavatá et al. 2008: 124).

Další guvernér **Paul Armand Rousseau** musel v období svého mandátu v letech 1895–1896 obnovit vojenskou pacifikaci Tonkinu a dále dostal za úkol potlačit vliv říčních a přístavních pirátů (dnešním termínem mafie) a proti-francouzských vzbouřenců (Whitfield 1976: 251).

Asi nejvýznamnější guvernér **Paul Doumer** (1857–1932) setrval ve funkci přes pět let od února 1897 do března 1902. V roce 1931 se stal i prezidentem Francie, ale 6. května 1932 byl zavražděn. V Indočíně se zasadil o mnohostranný rozvoj hospodářství, zavedl reformu financí a program veřejných prací; v oblasti vzdělávání založil roku 1899 v Hanoji EFEO = École Française d'Extrême Orient. Cílem institutu byl 1) vědecký výzkum všech zemí Blízkého a Dálného Východu, které měly jakýkoli vliv na Indočínu. 2) druhým cílem institutu bylo uchování a třídění všech historických památek ve francouzských koloniích. Za válek se logistické středisko EFEO přesunulo do Paříže (Whitfield 1976: 77, 80). Za jeho funkce se jednak roku 1897 stal představitelem Kočincíny A. Schreiner (Nguyễn Văn Trung 2014: 408), a dále se začaly projevovat rozdíly v přístupu k Tonkinu a Annamu. Zatímco v chudším Annamu, který nešlo (stejně jako Laos a Kambodžu) přílišně ekonomicky vyčerpávat, v bohatším Tonkinu se zavedly vysoké daně, které se ve výsledku vyměřovaly bez ohledu na neúrodu a korupci (Hlavatá et al. 2008: 125–127).

Jean-Baptiste-Paul Beau (1857–1926) se ve funkci v letech 1902–1908 pokusil celkově zlidštit koloniální správu. Inicioval zavedení lékařské pomoci, nechal zrušit některé druhy tělesných trestů. Založil první Indočínskou univerzitu a silněji prosazoval, aby se Vietnamci přímo podíleli na koloniální správě v pozicích nižšího úřednictva (Whitfield 1976: 20). Mezi Doumerem a Beauem zastávali funkci přechodně nebo krátce znovu Fourès, Broni a Bonhure (Dương Kinh Quốc 2005: 320–321). Na práci Beaua v letech 1908–1911 navázal guvernér **Antoni Wladislas Klobukowski** působící v koloniální správě už od roku 1880 (Whitfield 1976: 129).

Albert Sarraut byl jediný generální guvernér Indočíny, který sloužil delší dobu dvakrát, protože byl schopný řečník a Vietnamci ho měli v oblibě. Jeho jméno proto nesl i 85 metrů dlouhý honosný parník (Tam Thái 2015: 127; Whitfield 1976: 252). Poprvé byl ve funkci v letech 1911–1913. Jeho dva následníky čekaly diplomatické rozepře s císařským dvorem. **Joost van Vollenhoven** byl

ve funkci nedlouho od ledna 1914 do března 1915 a jeho následník **Ernest Nestor Roume** (ve funkci 1915–1916) musel sesadit protifrancouzského císaře Duy Tâna (Whitfield 1976: 251).

Rozjitřenou atmosféru mělo zklidnit opětovné dosazení **Alberta Sarrauta** v letech 1917–1919. V druhém funkčním období však čelil zhoršené bezpečnostní situaci a protifrancouzským povstáním (v době cest ho zastupovali **Charles** a **Monguillot** stejně jako předtím guvernéra Roumeho a následného guvernéra Longa). Do jeho druhého mandátu spadá založení tajné policie, obecné posílení pravomocí bezpečnostních složek a rozšíření vojska (Whitfield 1976: 252, Rejsnér & Rubcov 1961: 206).

Tyto kroky nemohly za absence hlubších strukturálních změn zlepšit stav veřejného mínění v Indočíně, i když se o to ministerstvo pro kolonie pokoušelo a po **Maurice Longovi** (činný od prosince 1919 do ledna 1923) byl do funkce generálního guvernéra dosazen **Martial Henri Merlin** na léta 1923–1925, který měl příznivé reference ze svého působení v Africe. Jenomže zatímco v Africe byl u obyvatelstva populární, Vietnamci ho nesnášeli a po neúspěšném bombovém útoku musel být odvolán (Whitfield 1976: 175).

Nový generální guvernér **Alexandre Varenne** (ve funkci 1925–1928) byl pověřen podporou výcviku vietnamských vojenských jednotek včetně velitelů (Whitfield 1976: 318). V následujícím období několika let se v pozici generálního guvernéra vícekrát střídali čtyři muži včetně zástupců **Monguillota** a **GraffeUILa**. Tehdy začínala éra letectví a zavádění letadel do praktického provozu, ovšem zpočátku jen pro nejvýznamnější osobnosti. Naneštěstí v počátcích byly letecké nehody častější a při jedné z nich zemřel i generální guvernér **Pierre Pasquier** (ve funkci víckrát v letech 1928–1934). I poslední funkční období (1934–1936) jeho následníka, kterým se stal **Eugène Louis Jean René Robin**, se vyznačovalo nejprve zostřením bezpečnostních opatření a politickými represemi (Whitfield 1976: 251).

Krátkodobé uvolnění přineslo vítězství socialistů ve Francii, které umožnilo propustit většinu politických vězňů v Indočíně ještě za Robina. V atmosféře uvolněnější politiky poté pokračoval **Jules Brevie** od ledna 1937 do srpna 1939. Ten zaváděl liberální reformy, autorizaci politických stran a akreditaci periodik (Whitfield 1976: 26). Tato politika skončila po další změně kabinetu ve Francii, kdy se v Indočíně od konce roku 1939 zase začalo zatýkat. V předvečer vstupu japonských vojsk a během jejich přítomnosti a pod japonskou nadvládou byli funkcí pověřeni **Georges Catroux** od srpna 1939 do červen-

ce 1940 a poslední generální guvernér **Jean Decoux** (v letech 1940–1945) byl předtím admirálem a vrchním velitelem francouzského dálně-východního letectva (Whitfield 1976: 63). Catroux i Decoux proti vstupu Japonska do Indočíny výrazně protestovali a zpravidla odmítali s japonskými generály vyjednávat. Japonsku se podařilo vyjednat vstup vojsk s vládou ve Vichy 30. srpna 1940, jinak přes dílčí konflikt s francouzskými vojáky na hranici museli Japonci zpočátku v Indočíně postupovat opatrně i proto, že dohoda ve Vichy zahrnovala zachování francouzské suverenity. Výraznější vliv Japonsko v Indočíně získalo, až když se vnutilo do role mediátora konfliktu s Thajskem, kterému výměnou za výhody a vstup vojsk nechalo odstoupit rozsáhlá území Laosu a Kambodže. Vojenskou moc převzali Japonci v Indočíně koncem roku 1941 poté, co byl Decoux nucen podepsat Prováděcí protokol o společné obraně Indočíny (Hlavatá et al. 2008: 146–148). Po většinu doby faktické dvojvlády Japonska a Francie vedlo k intenzivnějším odlivu hospodářské produkce, hladomoru, nadužívání lidské práce a stimulaci vietnamského nacionalismu, přestože se Japonsko stylizovalo do pozice vůdce asijských národů.

Po konci druhé světové války a ukončení války v Tichomoří, kdy se poražené Japonsko muselo stáhnout i z celé jihovýchodní Asie, chtěla Francie obnovit sféru vlivu a nová funkce dozorujícího reprezentanta se nazývala *Vysoký komisař pro Indočínu*. Vystřídali se v ní **George Thierry D'Argenlieu** v letech 1945–1947, **Émile Bollaert** od března 1947 do října 1948, **Léon Pignon** v letech 1948–1950 (ten pobýval v nižších funkcích v Indočíně i dříve – Whitfield 1976: 230). **Jean de Lattre de Tassigny** ve funkci od prosince 1950 do prosince 1951 byl také vrchní velitel francouzských vojsk v Indočíně (Whitfield 1976: 62). Stejně nazvanou funkci zastával ještě **Jean Letourneau** od dubna 1952 do června 1953, zatímco jeho následník **Maurice Dejean** měl upravený titul *Generální komisař* (Resident Commissioner General), ve funkci od července 1953 do června 1954 (Whitfield 1976: 63). Poslední francouzský generál v Indočíně byl v letech 1954–1955 **Paul Ely** (Whitfield 1976: 82).

4.9 Vietnamská státnost v 19. století a za francouzské koloniální správy

Od konce 19. století se Francie snažila ponechat vietnamské císaře ve funkci jen v podřízeném postavení a bývalé vládce respektovala už jen s formální obřadností, zatímco skutečnou správu převzala do svých rukou. Kandidáti na vietnamské panovníky se postupně ocitli pod pečlivým dohledem nebo dokonce v domácím vězení a nakonec je v zájmu pěstování loajality posílali za

vzděláním do Francie. Proti jakýmkoli změnám se stavěli hlavně ortodoxní konfuciánští úředníci, kteří měli zpočátku silnější vliv než ti, co cestovali do zahraničí a na základě zkušeností se vyslovovali pro postupnou modernizaci a rychlejší otevírání země cizím kulturním vlivům.

4.9.1 Vietnamští císařové pod francouzskou nadvládou

Císař **Dục Đức** byl vlastním jménem princ Ung Chân a na trůnu byl v roce 1883 pouze tři dny. Nebyl přímý, ale jen adoptovaný syn předchozího bezdětného císaře Tự Đức. Císaře Dục Đức nahradil po zatčení Hồng Dật jako král **Hiệp Hoà**, který byl sám na trůnu jen šest měsíců od června do listopadu 1883. Na rozdíl od Dục Đức byl Hiệp Hoà syn krále Thiệu Trị. Neměl ale štěstí. Na dvoře měli stále silný vliv regenti Nguyễn Văn Tường a Tôn Thất Thụyết. Císař sice souhlasil s jejich sesazením, jenže plán někdo předčasně vyrazil a regenti císaře přinutili vypít jed. Na trůn následně dosadili jiného adoptovaného syna císaře Tự Đức, prince Ung Đăng, který dostal královské jméno **Kiến Phúc**. Ale i jeho nechal regent Nguyễn Văn Tường po osmi měsících na trůnu požit jed, který přimíchal k léku, když patnáctiletý nemocný titulární panovník neudržel hněv a zahrozil regentovi popravou za to, že se nepřiměřeně sblížil s jeho opatrovníci.

Když se 1. srpna 1884 stal novým osmým císařem pod jménem **Hàm Nghi** teprve třináctiletý princ Ung Lịch, platila již 6. června podepsaná tzv. Patenôtrova smlouva a císař vládl z vietnamského pohledu jen necelý rok. Francouzský resident superior v Annamu Renard totiž nebyl o jeho korunovaci dopředu informován a odmítnul nového panovníka uznat. Navíc záhy hrozilo, že Francouzi císaře zatknou. Regent Tôn Thất Thụyết se situaci pokusil řešit neúspěšným útokem na francouzskou vojenskou posádku v Hué. Regent a císař pak uprchli na západ do provincií Quảng Trị a Quảng Bình na hranici s Laosem, kde císař vydal protifrancouzský edikt *Chiếu Cần Vương*, který vyvolal několik místních hnutí odporu. Hàm Nghiho také koloniální správa v nepřítomnosti sesadila (Corfield 2008: xvii). Bývalého císaře nakonec zradil předák jedné z vesnic, který spolupracoval s francouzskými úřady (a povstalci ho pak v odvetě zabili). Po zatčení v polovině listopadu 1888 se Francouzům nepodařilo císaře přimět ke spolupráci a deportovali ho do Alžíru, kde zemřel v roce 1947 (Whitfield 1976: 100).

Po útěku císaře Hàm Nghi z Hué se francouzští zástupci a císařský dvůr dohodli na osobě nového devátého císaře, kterým se pod jménem **Đông Khánh**

(1885/1886–1888) stal princ Ung Xuy, adoptivní syn císaře Tự Đức. Ten za dané situace raději udělil francouzským úředníkům dvorské tituly, po více než dvouletém panování onemocněl a zemřel ve věku 25 let (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 148).

O poznání méně vstřícný byl k francouzské správě následující desátý císař **Thành Thái** (1889–1907), původně princ Bửu Lân a sedmý syn císaře Dục Đức. Na trůn se dostal ve věku deseti let přímo z domácího vězení. Inteligentní císař nebyl vzhledem k předchozímu zadržování servilní a brzy se začal stavět požadavkům koloniální správy na odpor, zvlášť když musel vydat francouzským reprezentantům pod dohled přístavy Đà Nẵng, Haiphong a nakonec i hlavní město Hanoj. S dalšími požadavky císařova nechuť přerostla v zášť a císař s Francouzi přestal spolupracovat. Protektorátní správa, kterou tehdy vedl resident superior Lévecque císaře kvůli nedostatečné spolupráci sesadila 3. září 1907, ale kvůli diplomatickému protokolu musel císař sám požádat o odstoupení „ze zdravotních důvodů“. Následujících 12 let žil sesazený císař v domácím vězení nejprve v Cape Saint Jacques (Vũng Tàu), ale roku 1915 musel odjet na ostrov Reunion u Madagaskaru, než se roku 1947 směl vrátit na posledních sedm let života do Saigonu.

Nový jedenáctý císař **Duy Tân** (1907–1916) byl Francouzi dosazen na trůn jako osmiletý princ Vĩnh San a pátý syn sesazeného krále Thành Thái. Ani nový císař však nebyl ke koloniálnímu aparátu nijak loajální, naopak v 13 letech věku v roce 1914 poslal diplomatický dopis do Paříže, ve kterém upozorňoval, že Francie nedodrжуje dohodu z roku 1884. Poté na něj byl vyvíjen nátlak, kterému čelil tajnou přípravou povstání. Koncem roku 1915 se neoficiálně setkal s představiteli Phan Bội Châuova Svazu pro obnovení Vietnamu (*Việt Nam Quang phục hội*) Trần Cao Vânem a Thái Phiênem. Povstání však někdo vyzradil ještě před jeho propuknutím, francouzské oddíly zabavily připravené zbraně a popravily Trần Cao Vân a Thái Phiên. Poté, co se císař odmítl vrátit na trůn výměnou za poslušnost, byl deportován (jako o něco později i jeho otec) na ostrov Reunion. V exilu se bývalý císař nakonec přizpůsobil a později vstoupil do francouzské armády k letectvu, kde dosáhl hodnosti majora a zapojil se do bojů Druhé světové války. V roce 1945 zemřel při leteckém neštěstí ve chvíli, kdy již věděl, že se smí vrátit do Vietnamu (Whitfield 1976: 78).

Následující v dynastii dvanáctý král-císař **Khải Định** (1916–1925), před korunovací princ Bửu Đảo a syn císaře Đồng Khánh, byl vůči úřadu generálního guvernéra mnohem povolnější. Francouzi s ním snadno manipulovali a fakticky ho ovládali. Císař našel zálibu v hazardních hrách a zadlužil se. Byl ale

bezdětný a jako následníka zvolil svého adoptivního syna prince Vĩnh Thụy, kterého Francouzi nechali studovat v Paříži, kam roku 1922 zavítal i císař Khải Định (Whitfield 1976: 122).

Dvanáctiletý Vĩnh Thụy byl po Khải Địnhově smrti ještě ve Francii ve škole a na trůn ho dosadili v nepřítomnosti pod jménem **Bảo Đại** (vládl 1926–1945, zemřel ve Francii roku 1997). V letech 1926–1932 vládl v době jeho studií v Evropě královská Rada regentů. Ze středoškolských studií se Bảo Đại do Vietnamu vrátil roku 1932 a v roce 1934 se na radu francouzských poradců oženil s dcerou z jihovietnamské katolické rodiny. Císař Bảo Đại však nebyl zcela profrancouzský. Naopak vzhledem ke společenskému původu z aristokratické vrstvy patřil k bohatým kruhům, které více nebo méně přímo sponzorovaly protifrancouzská hnutí. V době japonské okupace Vietnamu za druhé světové války Bảo Đại vyhlásil nezávislost a utvořením nové vlády pověřil historika a učitele Trần Trọng Kima (1883–1953), který se stal i předsedou této vlády, ale po srpnovém převratu byl tento krátkodobý kabinet zrušen. Trần Trọng Kim po sobě zanechal historická díla *Nho Giáo* a *Việt Nam Sử Lược* (Whitfield 1976: 299–300/). Také Bảo Đại na konci 1945 abdikoval ve prospěch revolučního hnutí Việt-Minh a formálně v tu dobu ještě nikým neuznaná Vietnamská demokratická republika ho učinila členem prozatímní vlády. Při diplomatické návštěvě roku 1946 nicméně zůstal v Číně, odkud ho v dubnu roku 1949 Francie přesvědčila k návratu na obnovený post formálního představitele země. V rámci dohod uzavírajících první Indočínskou válku se stal představitelem Jižního Vietnamu, kde ho však ve volbách v říjnu 1955 nechal sesadit z postu hlavy státu Ngô Đình Diệm. Bývalý panovník roku 1956 přesídlil na zbývajících 41 let svého života do Francie, kde žil luxusním životem, protože si zpočátku udržel ekonomické vazby na ilegální zdroje příjmů jihovietnamských vlivových organizací (Whitfield 1976: 19; Hà Văn Thù & Trần Hồng Đức 2014: 151–152).

Ne všichni kandidáti z císařského rodu Nguyễn se však dočkali politické funkce. Například princ Cường Để (1882–1951) – potomek v linii císaře Gia Longa (1802–1819). Od roku 1903 ho Phan Bội Châu začal prosazovat jako vhodného kandidáta na trůn místo vládnoucího císaře Thành Thái (1889–1907) a kromě domácích zástupců protifrancouzského odboje ho zkoušeli využít i Japonci, když v Tokiu studoval od roku 1903 a později přijal čínské občanství, aby pod japonským tlakem roku 1909 do Číny i uprchnul. Roku 1912 se stal předsedou Svazu pro obnovu Vietnamu (Việt Nam Quang Phục Hội), začal cestovat a hledal podporu pro antikoloniální politiku. Po obsazení Vietnamu Japonskem v březnu 1945 se objevily hlasy na jeho podporu, aby se stal vietnamským císařem pod japonským patronátem. Vzhledem k poválečné atmosféře se však nesměl vrátit, zůstal v exilu a zemřel v Japonsku (Whitfield 1976: 52–53).

5 PROTIFRANCOUZSKÁ POVSTÁNÍ A VIETNAMSKÝ NACIONALISMUS

Početná hnutí proti francouzské koloniální správě ve Vietnamu lze rozdělit na více fází, ale je třeba mít na zřeteli, že k protivládním povstáním docházelo také v prekoloniální éře, kdy zneužívání moci a zvyšování daní nad únosnou míru nebylo nic neobvyklého. Jen nástup koloniální nadvlády přinesl systematické zvýšení odvodů, protože kromě ekonomického prospěchu pro Francii a financování koloniálního aparátu se o své příjmy nechtělo ochudit ani vietnamské úřednictvo nebo styční výběrčí. Hlavní příčinu útisku nicméně Vietnamci oprávněně viděli v koloniální Francii a v první polovině čtyřicátých let navíc i v japonské okupaci, která znamenala další převrstvení francouzských úřadů a další odvody, byť se v této době více investovalo a rozvíjelo školství. První fáze reakcí domácích aktivistů a konfuciánských učenců na francouzské dobývání Vietnamu probíhala v druhé polovině 19. století a Francie v tomto úvodním období nevnímala ozbrojené protesty Vietnamců jako vážnější problém. Zřejmě s dozríváním ozbrojených incidentů po vojenském obsazování v osmdesátých letech i počítala, takže ještě roku 1897 posílal generální guvernér Paul Doumer do Paříže zprávu, ve které konstatoval, že z politického hlediska již není v Indočíně žádný hlavní zdroj neklidu: „zdá se, že obyvatelstvo celé země přijalo naši správu.“ (cituje Trương Bửu Lâm 2012: 131–142)

Druhou přechodovou fází lze klást do první čtvrtiny 20. století (1900–1925), kdy již aktivisté měli zkušenosti s pobyty v zahraničí nebo i přímo evropské vzdělání a v zahraničí (nejvíce v Číně) organizovali část protifrancouzských aktivit – viz například v roce 1919 Ho Či Minova petice za větší míru nezávislosti na mírové konferenci ve Versailles (Corfield 2008: xvii). Vietnamci s většími vazbami na Čínu zase byli inspirováni čínským nacionalismem. Ozbrojené zásahy proti koloniálnímu aparátu byly i více násilné.

Ve vrcholné fázi (1925–1945) od roku 1925, kdy se v Guangzhou/Kantonu založila pobočka sovětské Kominterny, bylo hnutí za nezávislost řízené Vietnamci ze zahraničí ve větší míře, a to s politickou nebo někdy jen ideovou podporou ze Sovětského svazu, a nakonec vedlo k vyhlášení Vietnamské demokratické republiky (1945).

V praxi se nicméně Vietnamci nestavěli proti modernizaci z Francie, naopak vyspělejší techniku a přístroje ze západu považovali za přínos. Nedošlo tedy k účelovému ničení techniky jako v Číně za boxerského povstání. Naopak až na nejkonzervativnější konfuciány vietnamští panovníci modernizaci podporovali. Už císař Gia Long nechal opravit veřejné cesty a za účelem zrychlení pozemní přepravy nařídil zmenšit rozestupy poštovních stanic kvůli častější výměně koní. Na konci jeho vlády se doručení dopisu z jižního do severního Vietnamu po tzv. Mandarínské stezce podél pobřeží zkrátilo z tří na dva týdny. Minh Mạng nechal opravit lodní armádu, snažil se ji moderně vybavit a poslal vietnamské loďáře na zkušenou do Evropy, protože doufal, že v budoucnu by Vietnam také mohl začít vyrábět velká ocelová plavidla. Do úřadů se také postupně instalovaly západní ručičkové hodiny. To, co vietnamským vládám na zahraničním vlivu vadilo nejvíc, bylo vojenské ovládnutí země, postupné rušení základů vietnamské státnosti a vynucované šíření křesťanství (Trương Bửu Lâm 2012: 144).

Počátky odporu učenců reprezentoval Phan Thanh Giản (1796–1867) – vlivný úředník a diplomat za dynastie Nguyễn. Osudovým se mu stalo francouzské dobývání jižního Vietnamu roku 1862, kde musel za císařský dvůr vyjednávat o zřízení francouzských koncesí. Roku 1863 odjel jako velvyslanec do Paříže (kam ten rok jel i Trương Vĩnh Ký – Tam Thái 2015: 15), aby vyjednal úpravy dohody z roku 1862, které by byly příznivější pro vietnamskou stranu. Přes přijetí Napoleonem III. se mu ničeho nepodařilo dosáhnout a ve snaze o jednání bezvysledně pokračoval i poté, co se vrátil do Vietnamu. Když Phan Thanh Giản nedokázal dohodnout podmínky, které by za situace násilné anexe tří jižních provincií vietnamské straně zachovaly důstojnost, a když ani nebyl sto přesvědčit císařský dvůr k aktivnějšímu odporu, zahájil sedmnáctidenní hladovku (Whitfield 1976: 223–224).

Aktivně vystoupil rovněž úředník a učenec Phan Đình Phùng (1847–1895). Když nesouhlasil s francouzskou změnou na trůnu po smrti císaře Tự Đức, založil v několika provinciích ozbrojené oddíly (viz níže), ve kterých byl ve výrobě zbraní činný také další vlastenec Cao Thắng. Francouzi na hnutí vyvíjeli značný nátlak, dokonce nechali zneuctít ostatky Phan Đình Phùngových předků. Zatímco Cao Thắng byl zabit při útoku na město Nghệ An, Phan Đình Phùng zemřel na úplavici. Osířelé oddíly poté přijaly francouzskou nabídku na omilostnění a vzdaly se, šlo však o léčku a všichni muži byli popraveni (Whitfield 1976: 222–223).

Nejumírněněji reagoval na příchod Francouzů učenec a literát Nguyễn Đình Chiểu (1822–1888), který založil vlastní školu v Gia Định, odkud před obsazením Francouzi utekl na venkov. Vzhledem k jeho věhlasu se ho snažili získat na svou stranu jak členové protifrancouzských skupin, tak koloniální správa, ale vždy odmítl, i když ve svých dílech stál spíše na straně protifrancouzských skupin. Svá díla psal především v písmu nôm, nejznámější je báseň *Lục Vân Tiên* napsaná volně podle čínské předlohy (Whitfield 1976: 197).

5.1 Ozbrojená povstání první fáze do roku 1900

První ozbrojené protifrancouzské povstání vedl v roce 1859 Trương Công Định (1820–1864) hned poté, co Francie obsadila pevnost v Gia Định a následně se podílel na bojích o pevnost v Kỳ Hòa (1861). Vojenským vedením ho pověřil císařský dvůr v Hué. V ozbrojených akcích pokračoval i po roce 1862, kdy Francouzi obsadili i Hué a dvůr musel vydat rozkaz ke složení zbraní. Trương Công Định bojoval až do svého zranění. Navíc ho zradili jeho druhové a po dopadení zemřel násilnou smrtí 20. srpna 1864. Trương Công Địnhha formovala vlastní rodina a na politickém odporu spolupracoval už se svým otcem (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 153–155), rovněž v aktivitách do roku 1867 pokračoval i jeho syn, který stačil uprchnout do Kambodže (Whitfield 1976: 311).

Druhé povstání v Kočincíně v Tân Anu v letech 1861–1868 vedl Nguyễn Trung Trực nebo jiným jménem též Nguyễn Văn Lịch. V prosinci 1861 on a jeho muži zničili francouzskou válečnou fregatu *Espérance* na řece Vàm Cỏ Đông. A když nejjižnější části Vietnamu roku 1863 obsadila Francie, začal s odbojem z ostrovů Hòn Chồng a Phú Quốc. Do roku 1868 působil i v provinciích Hà Tiên a Rạch Giá. Francouzům se ho dlouho nedařilo zatknout. Vzdal se až poté, co využili konfuciánský požadavek úcty k rodičům a pohrozili popravou jeho matky. Za této situace dal Nguyễn Trung Trực přednost vlastní smrti, vzdal se a 27. října 1868 byl veřejně popraven na tržišti v Rạch Giá (Whitfield 1976: 206; Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 153–155).

Jako jedno z dalších protifrancouzských uskupení vystoupilo v severním Vietnamu čínsko-vietnamské hnutí *Černé vlajky*, které vedl Číňan Liu Yongfu (viet. Lưu Vĩnh Phúc). Tyto oddíly se postavily proti francouzskému dobývání pevností v severním Vietnamu a nejdříve roku 1873 zabily poblíž Hanoje F. Garniera a roku 1883 na stejném místě také H. Riviera. I později roku 1895 bojoval Lưu Vĩnh Phúc na Taiwanu proti japonské okupaci a po návratu do Číny pomáhal vietnamským politickým uprchlíkům (Whitfield 1976: 161).

Hnutí *Cần Vương* („Zachraňte krále“) označuje rozsáhlejší skupinu protifrancouzských vystoupení, která následovala protestní edikt císaře Hàm Nghi z 13. července 1885. Několik místních skupin operovalo v severním a středním

Vietnamu (Bãi Sậy, Nghĩa Hội) a většina z nich zanikla po zatčení císaře v listopadu roku 1888. Nejdéle do roku 1895 bojoval proti Francouzům Phan Đình Phùng, který zemřel na úplavici. K dalším významnějším představitelům tohoto hnutí patřili Cao Thắng, Hoàng Hoa Thám (Đê Thám) a Trần Văn Du (Whitfield 1976: 32). Níže následuje výčet vybraných skupin, které se od této iniciativy odvozují.

V provincii Hưng Yên hlavně v oblasti Bãi Sậy vedl v letech 1885–1889 odpor Nguyễn Thiện Thuật, jiným jménem Tân Thuật, původně úředník na císařském dvoře, který po potlačení povstání přehnul do Číny.

V letech 1886–1887 vedl odpor Đinh Công Tráng v Ba Đình v provincii Thanh Hóa. V této provincii propuklo roku 1886 i povstání v Hùng Lĩnh nejprve pod vedením Tống Duy Tân. Po období, kdy se ukrýval v Číně, se roku 1888 vrátil do Vietnamu, kde vzdoroval do zatčení roku 1892 (Hà Văn Thụ & Trần Hồng Đức 2014: 153–155).

Do rámce tohoto hnutí patří i větší skupina povstalců v horských oblastech Hương Khê a Hương Sơn v provincii Hà Tĩnh pod desetiletým vedením (1885–1895) výše zmíněného Phan Đình Phùng. Cao Thắng byl ve skupině zodpovědný za výcvik vojska a jeho výbroj. Roku 1893 se mu podařilo dobýt a obsadit tři pevnosti hlídané Francouzi a byl zabit při útoku na čtvrtou (Whitfield 1976: 34–35). Popsaná událost z roku 1893 je známá i jako Nghệ Tĩnhské povstání v provinciích Nghệ An a Hà Tĩnh (odtud i název povstání). Po smrti Phan Đình Phùng roku 1895 hnutí do roka zaniklo (Hà Văn Thụ & Trần Hồng Đức 2014: 153–155) a oficiálně bylo rozpuštěno i v souladu s příkazem císařského dvora, který již musel respektovat požadavky francouzské správy (Whitfield 1976: 190). (Pozn. termín Nghệ Tĩnhské povstání však označuje i povstání v letech 1930–1931, které vedli členové Komunistické strany Indočíny, proto se pozdějšímu povstání někdy říká i Nghệ Tĩnhské sovětské povstání, viz níže.)

5.2 Povstání přechodové fáze v letech 1900–1925

V přechodové fázi nejprve pokračovala povstání pod vedením místních osobností, ale postupně je začali více formovat lidé se zahraničním vzděláním a kontakty. Postupně rostla i míra užitého násilí, ale ani to nebylo vždy pravidlem a řada osobností se vyjadřovala nenásilně. Například Nguyễn An Ninh (zemřel 1943) získal vzdělání na úrovni bakaláře ve Francii, pak se ale ve Vietnamu odmítl zapojit do koloniální správy a věnoval se místo toho kritické novinářské činnosti. Skončil ve vězení a jeho noviny byly zakázány. Dalším literátem, kterého Francouzi věznili, byl Hoàng Đạo (1906–1948) (Whitfield 1976: 111, 195).

Povstání v Yên Thế (1887–1913) vedl Hoàng Hoa Thám známý spíš pod jménem Đê Thám celé čtvrtstoletí nejprve v provincii Sơn Tây a později v Yên Thế v rodné provincii Bắc Giang (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 153–155), kde se Đê Thám i narodil do protifrancouzsky zaměřené rodiny, která se skrývala v horách, odkud Đê Thám řídil nepokoje a dvakrát v letech 1898 a 1905 odtud vedl útok na francouzské jednotky v Hanoji. V tomto již hlavním městě Indočíny se později roku 1908 pokusil otrávit jedem i koloniální důstojníky. Poté se Francouzům podařilo jeho jednotky eliminovat, ale sám Đê Thám unikl zatčení. Francouzská správa s ním již před tím musela uzavřít částečné příměří, protože měl příliš velký vliv na venkově a schopně plánoval útoky na železnici do Číny (Hlavatá et al. 2008: 128). Nakonec ho v březnu roku 1913 zavraždil jeho bývalý přítel a jeho hlavu, na kterou byla vypsána odměna, prodal francouzské správě. Đê Tháma lze řadit do přechodové fáze proto, že aktivity jeho rodiny vzešly z hnutí Cần Vương, do jehož do rámce se někdy také řadí (Whitfield 1976: 63).

V přechodové fázi však postupně eskalovalo násilí. Příkladem je i učenec a aktivista Trà Quý Cáp popravený roku 1908. Původně udržoval styky s Phan Chu Trinhem a Huỳnh Thúc Khángem. Při společné cestě na jih Vietnamu se snažili získat širší podporu pro protesty proti císařskému dvoru, který byl z jejich pohledu příliš povolný Francii. Když propukly v jeho rodné provincii Quảng Nam vzpoury, vietnamská administrativa musela na francouzský podnět pozavírat především intelektuály a Trà Quý Cáp byl popraven roztržením napůl (Whitfield 1976: 296). Jiné tzv. „hnutí krátkých vlasů“ činné od roku 1908 se pojilo s odporem proti vysokým daňovým odvodům (Rejsnër & Rubcov 1961: 203).

Přechodovou fázi protifrancouzského odporu však nejlépe charakterizují **Phan Bội Châu** (1867–1940) a **Phan Chu Trinh** a jejich hnutí *Đông du*, které pomáhalo vysílat mladé Vietnamce do Japonska, kde pro ně v Tokiu založili patriotickou školu, na které se měli vzdělávat v politice, vojenství a aktivním angažování. Oba intelektuálové se lišili svým vztahem k Číně. Oba se inspirovali četbou děl čínských reformátorů Kang Youweie a Liang Qichaa. S druhým se Phan Bội Châu i osobně setkal a možná pod tímto silnějším dojmem chtěl Châu ve svém programu zesílit odkaz čínských tradic, zatímco Phan Chu Trinh se chtěl v modernizaci spíš od čínských vlivů odpoutat a v psané kultuře prosazoval latinku (Hlavatá et al. 2008: 129, 135). Phan Bội Châu měl konfuciánské vzdělání, i když u císařských zkoušek uspěl až roku 1900. Protestů proti koloniální správě se ale účastnil už od svých 19 let. Jeho strategie měla 3 kroky: 1) kontaktovat členy hnutí Cần Vương a oddíly v horách svolné s účastí na násilných akcích proti cizincům; 2) vyhledávat titulární vůdce a představitele mezi členy královské rodiny a posilovat tajné organizační vazby; a 3) vysílat osoby do zahraničí a hledat i vnější pomoc pro obnovení nezávislosti Vietnamu (Marr

1971: 101). Phan Bội Châu proto pět let cestoval po celé zemi, sháněl finanční prostředky od bohatých vietnamských rodin a navazoval kontakty s dalšími aktivisty. Návazně roku 1905 tajně odjel do Japonska, kam s sebou při druhé cestě vzal i prince Cường Đểho a první tři studenty. Roku 1906 v Japonsku založili Phan Bội Châu a Tăng Bạt Hổ *Hnutí pro modernizaci Vietnamu* (*Việt Nam duy tân hội*). Hnutí mělo tři hlavní cíle: národní osvobození, obnovení císařství a zavedení ústavy japonského typu. Roku 1907 Phan Bội Châu a Phan Chu Trinh pro studenty založili Tokijskou veřejnou školu (viet. Đông-kinh nghĩa thực) podle vzoru univerzity v japonském Keio. Vietnamských studentů postupně přijela asi stovka a finančně je podporovala nadace založená roku 1908. Činnost hnutí na území Japonska zanikla roku 1910 vyhoštěním všech aktérů, Phan Bội Châua a prince Cường Đểho (Whitfield 1976: 323). Po vyhoštění našli útočiště v Číně v Kantonu (Guangzhou), kde roku 1912 založili *Hnutí pro obnovení Vietnamu* (*Việt Nam quang phục hội*), které sdružilo všechny skupiny vietnamských politických uprchlíků a organizovalo ozbrojené útoky na Francouze a Vietnamce, kteří s francouzskou správou spolupracovali. Hnutí začalo připravovat exilovou prozatímní vládu, které měl předsedat princ Cường Để. Phan Bội Châua ale v Šanghaji roku 1925 zatkli a předali do Vietnamu, kde ho nejprve odsoudili na doživotí. Po veřejném nátlaku ho omilostnili, a když odmítl politickou funkci, žil dál pod dozorem ve vsi Bến Ngự poblíž Hué (Chương Thâu 2005: 158–159; Whitfield 1976: 221).

Phan Chu Trinh (1872–1926) se od Phan Bội Châua lišil tím, že místo ozbrojeného boje upřednostňoval reformní nenásilné kroky (též Huỳnh Lý 2002: 49). Roku 1908 ho uvěznili, protože byl s dalšími spojován s útokem v provincii Quảng Nam. Po odsouzení na doživotí se dostal do vězení na ostrov Côn Đảo. Na nátlak ho však museli roku 1910 propustit. Od roku 1911 byl dále autorsky činný v Paříži, kde ho nicméně v letech 1914–1915 také věznili pro změnu kvůli podezření, že sympatizuje s Německem. Ve Francii se Phan Chu Trinh často v Marseille věnoval pořádání konferencí a přednášek o Annamu, jinak hodně psal a stýkal se s krajany (Thu Trang 2000: 218, 260–261, 323). Do Vietnamu se vrátil roku 1925 (Whitfield 1976: 222). (Pozn. ještě za jeho života založené *Hnutí pro obnovení Vietnamu* / *Việt Nam quang phục hội* se později v exilu v Číně roku 1939 přeorganizovalo a přijalo název *Hnutí/liga pro obnovení Vietnamu* / *Việt Nam phục quốc đồng minh hội*; Whitfield 1976: 323).

Thái Phiên (1882–1916) byl další protifrancouzský aktivista a učenec, známý Phan Bội Châua v hnutí Đông Du a spoluzakladatel *Hnutí pro obnovení Vietnamu* (*Việt Nam quang phục hội*). Roku 1916 vedl povstání společně s císařem Duy Tânem, Trần Cao Vănem a po dopadení byl 17. května sťat (Whitfield 1976: 274). Také druhý vůdce tohoto povstání Trần Cao Văn (1866–1916) byl konfuciánský učitel a měl více jmen. Při výuce žákům ve škole vštěpoval

protifrancouzské postoje. Krátce ho věznili už za účast na neúspěšném povstání v Phú Yên roku 1898, později byl znovu zatčen a odsouzen na tři roky těžkých prací a později na dalších šest let ve vězení. Po propuštění se roku 1915 účastnil činnosti Hnutí pro obnovení Vietnamu. Povstání naplánované na rok 1916 ale někdo vyzradil, císař byl poslán do exilu a aktivisté popraveni (Whitfield 1976: 290).

Thái Nguyênské povstání proběhlo roku 1917 v severním Vietnamu v dnešní provincii Bắc Thái. Vzniklo ve francouzském vězení a vedli je seržant Đới Cấn a vězněný aktivista Lương Ngọc Quyến (1885–1917), který dříve jako jeden z prvních studoval v Tokiu, byl členem hnutí Đông Du a Hnutí pro obnovení Vietnamu (*Việt Nam quang phục hội*). Po návratu z Japonska přes Čínu se účastnil Hnutí národního obnovení, ale 1916 ho v Hongkongu zajali Britové a předali francouzské správě. Ta se ho snažila financemi získat na svou stranu, ale on nesouhlasil, byl uvězněn v Thái Nguyên. Vietnamci se v této lokalitě vzbouřili a byli potlačeni několikrát, hlavní útok na francouzskou posádku pak propuknul v noci z 30. na 31. srpna 1917, kdy byl zabit velitel věznice, jeho zástupce a strážce s rodinou. Osvobození vězni obsadili blízké stejnojmenné město, kde očekávali slíbené čínské posily, které však nebyly poskytnuty. Přesto drželi šest dní (dle jiných údajů tři dny) město ve své správě. Povstalci vyvěsili bílou vlajku s pěti žlutými hvězdami, které symbolizovaly 5 částí Indočíny (Tonkin, Annam, Kočincína, Laos, Kambodža) (Rejsnër & Rubcov 1961: 206). Po zásahu armády byli povstalci popraveni, ale mimo město se část hnutí udržela do ledna 1918 (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 153–155). Iniciátor Lương Ngọc Quyến spáchal sebevraždu při útěku z vězení, aby ostatní nezdržel, protože byl zmrzačen a nemohl se rychle pohybovat. Vzhledem k jeho oběti se povstání stalo trvalou součástí vietnamské nacionální rétoriky (Whitfield 1976: 71, 273–274).

Druhou přechodovou fází protifrancouzských povstání symbolicky uzavírá Phạm Hồng Thái (1896–1924), který se stal v Hanoji členem Hnutí pro obnovení Vietnamu, ale pobýval i v Číně a Japonsku. 18. června 1924 se pokusil spáchat bombový útok na generálního guvernéra M. H. Merlina. Vržená bomba však guvernéra pouze zranila a Phạm Hồng Thái unikl zatčení skokem do řeky, kde se utopil. O události se hojně publikovalo v zahraničí (Whitfield 1976: 219).

5.3 Povstání po roce 1925

Na začátku roku 1925 se čínské město Kanton/Guangzhou stalo jednou z lokalit, kam přicházeli jednak političtí uprchlíci, a kde se současně usazovali i obchodníci z celé východní a jihovýchodní Asie. Vietnamci v Kantonu tvořili

početnou skupinu a typicky zastupovali členy lépe společensky i majetkově situovaných rodů. Ti bohatší, co se navíc zapojili do komunistického hnutí, se pak z pověření vydávali do Vietnamu i proto, aby se na vlastní oči přesvědčili o skutečných podmínkách života chudého obyvatelstva. Ti, co zde hledali politický azyl, byli narozeni po roce 1885 a nezřídka s francouzsko-vietnamským vzděláním (Marr 1971: 259–260). Oblasti v Číně u vietnamských hranic včetně Hongkongu se vůbec staly zónou relativního bezpečí, kde se mohli vietnamští nacionalisté skrýt před francouzskými bezpečnostními orgány a odkud mohli organizovat a financovat své aktivity. Nikoli bezvýznamné bylo i samo čínské politické a kulturní prostředí, které Vietnamce inspirovalo.

Důležitou roli sehrála i Kominternu, která do Kantonu vyslala první zástupce. Ti měli široký diplomatický záběr, i když asi ne vždy pracovali čistě v zájmu Moskvy. Moskevská politika nicméně od dvacátých let zohledňovala odlišné politické a hospodářské podmínky v jiných zemích. Sovětská teorie revoluce i později rozdělovala tzv. lidově demokratické revoluce do dvou stadií. Do prvního stadia patřily revoluce v Koreji a ve Vietnamu. V jejich situaci bylo nejdůležitějším úkolem v celé zemi rozšířit a provést tzv. „buržoazně demokratickou revoluci“. Jinými slovy se tyto země měly nejprve soustředit na sjednocení vlasti a získání nezávislosti a až teprve potom mohly přistoupit k socialistické revoluci nebo výstavbě socialismu, která tvořila druhé stadium (Masao Okonogi 1994: 189). Dlužno říct, že Ho Či Min tento přístup SSSR dokázal plně využít a navíc ho asi sám jako řečník formoval svými aktivními projevy v Moskvě. V Guangzhou navíc Ho Či Min nahradil působení hlavních reformátorů, protože Phan Chu Trinh roku 1926 zemřel a Phan Bội Châu byl od roku 1925 v domácím vězení (Hlavatá et al. 2008: 142).

Povstání v Yên Bái 10. února roku 1930 vzniklo pod záštitou *Vietnamské národní strany* (*Việt Nam quốc dân đảng* = VNQDD), která vznikla podle vzoru čínské strany Guomindang (Kuomintang). Vietnamskou národní stranu i povstání v Yên Bái vedl Nguyễn Thái Hộc (1902–1930), který studoval v Hanoji a opakovaně francouzské správě předával petice za práva Vietnamců. Když členové strany nejprve neuspěli v atentátu na generálního guvernéra, zabili jiného Francouze Bazina. To vyvolalo represe koloniálního aparátu, které ale naopak popularitu VNQDD ve Vietnamu výrazně posílily. Členové povstání se vetřeli k vietnamské posádce francouzské pevnosti v Yên Bái a v noci z 9. na 10. února zabili deset a zranili jedenáct osob, v dalších městech (Hanoj, Sơn Tây, Phú Thọ) a vesnicích však povstání nemělo vybudovanou dostatečnou základnu a bylo potlačeno. Povstalci v Yên Bái skončili na popravišti včetně Nguyễn Thái Hoca. Jeho přítelkyně Nguyễn Thị Giang musela popravě svého druha přihlížet a po návratu do rodné provincie nejen ukončila svůj život, ale ještě předtím napsala truchlivou poezii, která se stala součástí národní politické propagandy (Whitfi-

eld 1976: 204–205). Rovněž další vůdcové strany VNQDD museli po zatčení do vězení a francouzská armáda sáhla vůbec poprvé k leteckému bombardování vietnamských vesnic. Následné násilné zásahy vyvrcholily lokálním terorem roku 1932 (Whitfield 1976: 335–336; Hà Văn Thụ & Trần Hồng Đức 2014: 153–155). Není bez zajímavosti, že podobný teror včetně použití letadel v tu dobu probíhal při sovětizaci Mongolska, kde se obyvatelstvo včetně členů Mongolské lidové revoluční strany vzbouřilo proti konfiskacím. Od zostření postupu proti vietnamským teroristům roku 1930 do propouštění v dubnu 1936 prošlo věznicí na ostrově Côn Đảo na 3912 vězňů (Lịch sử Côn Đảo: 156).

Kromě povstání se v letech 1930 a 1937 v Hanoji odehrály stávky zaměstnanců v tramvajové dopravě poprvé kvůli týrání a podruhé za zvýšení platů (Nguyễn Khắc Cần et al. 2002: text k obr. 266).

Nghệ Tĩnhské sovětské povstání (pozn. neztotožňovat s Nghệ Tĩnhským povstáním let 1893–1895) v letech 1930–1931 vedli členové Komunistické strany Indočíny počínaje prvními demonstracemi v květnu roku 1930. Hlavní konflikt propuknul po zákroku 12. září, kdy francouzská armáda letecky zaútočila na skupinu 6000 demonstrantů. Povstalci začali s odvetnými teroristickými útoky, dokud nebyli hlavní organizátoři atentátů zatčeni a v oblasti povstání zaveden zvláštní bezpečnostní režim (Whitfield 1976: 190).

Hnutí pro obnovení Vietnamu (Việt Nam phục quốc đồng minh hội), zkráceně Phục quốc, vzniklo jako odnož *Svazu pro obnovení Vietnamu* (Việt Nam quang phục hội) v únoru 1939 a vedl ho princ Cường Để. Hnutí stálo za povstáním etnika Thổ = Tày/Thái v Bắc Sơn v příhraniční provincii Lạng Sơn, které roku 1940 vedl Trần Trung Lập a záhy mu začali pomáhat Japonci (Whitfield 1976: 323), kteří nakonec uzavřeli dohodu s Vichystickou vládou o vstupu japonských vojsk do Indočíny (Whitfield 1976: 14).

5.4 Začátky vietnamského komunismu do vyhlášení nezávislosti³

Nejvýraznější zakladatelskou postavou vietnamského komunismu se stal Hồ Chí Minh.⁴ Aktivně vytvářel stranické orgány, mimo dobu politického uvěznění (v letech 1931–1933 v Hongkongu a 1942–1943 v Šanghaji – Corfield 2008: xviii) s velkým nasazením cestoval a vytvořil síť mezinárodních kontaktů, která ho učinila středobodem vietnamské politiky ve 20. století. Důležitou roli v jeho politickém formování sehrálo prostředí konfuciánských hodnot

3 Většina informací v této kapitole je čerpána z materiálů publikovaných ve Vietnamu a čtenář musí počítat s tím, že data a jejich uspořádání z většiny respektují vietnamský politický pohled a místy je citován nebo parafrázován text s původní politickou rétorikou.

4 Dále bude užíván zavedený tvar v češtině bez diakritiky, tj. Ho Či Min.

vietnamské společnosti. Z politických a jiných důvodů používal v průběhu života více jmen. Když z Vietnamu ze Saigonu odjížděl poprvé 5. června 1911, jmenoval se Nguyễn Tất Thành a používal i přezdívkou Ba. Vietnamská oficiální historie vidí už v samotném odjezdu z Vietnamu Ho Či Minovo předurčení pro osvobození země, ale lze to vidět i tak, že Ho Či Min jel do zámoří hlavně na zkušenou a k politické dráze dozrával postupně v zahraničí. Jistě odjel bez finanční podpory, protože na francouzské obchodní lodi S/S Admiral Latouch Tréville se živil jako pomocník v kuchyni a během prvních let vykonával i pomocné manuální práce. V roce 1912 obeplul na nákladní lodi Afriku, Jižní Ameriku a USA. Během zastávek se dostal do Alžíru, Tunisu, Senegalu, Guineje, do přístavů v zemích Latinské Ameriky (Panama, Uruguay, Argentina) a další rok i do New Yorku. V New Yorku pracoval krátkou dobu v Brooklynu pro květinářství a později v Bostonu v hotelu Parker House (Дашцэвал 2015: 16). Od roku 1914 žil i ve Velké Británii a v prosinci roku 1917 se přestěhoval do Francie, kde začal být politicky činný a nejprve založil Společnost vlasteneckých Vietnamců. Od června roku 1919 začal užívat jméno Nguyễn Ái Quốc (doslova „Nguyễn milující vlast“) a pod tímto jménem poslal na poválečnou mírovou konferenci ve Versailles text *Požadavky annamského lidu* (v originále *Revendications du peuple annamite*). V manifestu zveřejněném v periodiku komunistické strany *L'Humanité* 18. června roku 1919 v osmi bodech požadoval (přetiskl a cituje Vũ Án 2004: 18–19; zde volněji):

- 1) generální amnestii pro politické vězně
- 2) reformy justice v Indočíně tak, aby místní obyvatelstvo mělo zaručeno stejná práva jako občané v Evropě a úplné a trvalé zrušení exteritoriality, kterou považoval za nástroj teroru, útlaku, a nedůstojnou pro obyvatelstvo Annamu
- 3) svobodu tisku a myšlení
- 4) svobodu sdružování a schůzí
- 5) svobodu cest do zahraničí
- 6) svobodu výuky a zakládání provinčních škol s technickým a odborným vzděláním pro místní obyvatelstvo
- 7) nahradit vládu dekretů vládou zákonů
- 8) vyslat stálé zástupce obyvatelstva Indočíny do francouzského parlamentu, kde by mohli hájit vlastní zájmy.

Uvedené požadavky se ale na konferenci ve Versailles neřešily, protože Ho Či Min původně počítal s podporou Wilsona v argumentaci proti kolonialismu. Evroptští představitelé si to však nepřáli, Ho Či Min se proto více přiklonil k levicovým názorům, a k rozladění jiných vietnamských intelektuálů později vstoupil do Komunistické strany Francie (Hlavatá et al. 2008: 141–142).

V roce 1920 ho ovlivnila četba výtahu z Leninova textu o národní a koloniální otázce, příliš teoretické myšlenky však požadoval kombinovat se znalostí místních podmínek v Asii. Pro ilustraci později v řeči na pátém sjezdu Kominterny v Moskvě navrhol zakročit proti imperialismu tím, aby byly imperialistické země zbaveny svých kolonií. Snahu kolonie ignorovat a klást důraz jen na organizaci komunistických struktur Ho Či Min kritizoval přirovnáním, že se kolegové soudruzi snaží zabít hada tím, že ho místo do hlavy bijí do ocasu (cituje Pike 1987: 7–8). Koncem roku 1920 se Ho Či Min účastnil i sjezdu Francouzské socialistické strany v Tours, kde promluvil o koloniálních zločinech v Indočíně (85 Years: 1321).

Roku 1921 se Ho Či Min zúčastnil prvního sjezdu Francouzské komunistické strany v Marseilles, kde byl zvolen do předsednického výboru a jako jeden z mála asijských účastníků se začal věnovat problému evropských kolonií a v Ústředním výboru Francouzské komunistické strany vedl příslušný podvýbor, dále založil a vedl noviny věnované koloniálním otázkám *Le Paria* a v říjnu roku 1922 byl v předsednictvu druhého sjezdu Francouzské komunistické strany.

12. října 1922, tj. dva týdny poté, co vyšel Nguyễn Ái Quốcův článek v *l'Humanité* (28. září), zaslalo francouzské Ministerstvo kolonií důvěrnou zprávu indočínskému residentovi supérieur s kopií tohoto článku a upozorněním na nevhodnost jeho šíření v Indočíně a na Madagaskaru, kde se měla začít přísněji kontrolovat pošta (kopie důvěrné zprávy publikována v Thu Trang 2000: 406).

V roce 1923 Ho Či Min cestoval přes Německo do sovětizujícího se Ruska, kde se v Moskvě účastnil vedení prvního sjezdu dělnictva. V tu dobu již byl činný Orientální ústav založený roku 1921, který přijímal i zahraniční studenty a krátce jej navštívili nebo s ním byli v kontaktu i začínající vietnamští politici Nguyễn Ái Quốc, Nguyễn Thé Rục a Trần Phú (Phạm Xanh 2008: 6–7). V roce 1924 Ho Či Min napsal mimo jiné článek *Lenin a koloniální země/národy* pro sovětské noviny *Pravda* a o koloniálních problémech přednášel též rok i na pátém sjezdu Kominterny v Moskvě, kde začal předsedat jižní části orientální sekce a v prosinci odjel pod čínským jménem Li Rui do Číny do Guangzhou, kde působil v sovětské poradní delegaci pro Sunjatsenovu vládu. V roce 1925 založil v Guangzhou Spolek vietnamské revoluční mládeže. Ti, co zde prošli politickým školením, se ještě též rok vraceli do Vietnamu, aby se zapojovali do protifrancouzského hnutí. Stranický časopis spolku se jmenoval *Mládež* (*Thanh niên*). V červenci Nguyễn Ái Quốc založil i širěji zacílený Svaz utlačovaných národů Asie a Orientu, pod jehož hlavičkou vydal soubor svých přednášek nazvaný *Revoluční stezka*. Roku 1927 také vzniklo první poloformální sdružení vietnamských komunistů (studujících v Sovětském svazu), mezi které patřili z významnějších Nguyễn Thé Rục, Bùi Lâm a tajemník Trần Phú (druhým jménem Lý Quý) (85 Years: 1322n).

V roce 1927 Nguyễn Ái Quốc hodně cestoval (Thajsko, Hongkong, Čína, SSSR, Německo, Brusel, Švýcarsko, Itálie, Srí Lanka, Francie), nakonec v Thajsku/Siamu pobyl v místní vietnamské komunitě, která mu mohla poskytnout finanční prostředky.

Kromě vietnamských komunistů byly pralehně politicky aktivní i další nacionalistické skupiny, takže 1927 byla založena Vietnamská národní strana podle vzoru a s pomocí čínské strany Guomindang (Corfield 2008: xix).

Od září 1927 začali být vysíláni členové Spolku vietnamské revoluční mládeže do Vietnamu, aby se jako převážně osoby pocházející z intelektuálních a lépe postavených kruhů seznámili s podmínkami práce v továrnách, dolech a pěstelských plantážích. Po dvou letech, tj. 1929 se začátkem května v Hongkongu konal první sjezd Spolku vietnamské revoluční mládeže a přejmenoval se na Svaz vietnamské revoluční mládeže. Jeho členové 17. června 1929 založili Komunistickou stranu Indočíny v Hanoji a ještě koncem tohoto roku se plánovalo založení Komunistické strany Annamu. Francouzská policie považovala tyto politické aktivity za vysoce nebezpečné a roku 1929 byl Nguyễn Ái Quốc u soudu ve Vinh v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti.

1. ledna 1930 založili členové revoluční strany Tân Việt Komunistický svaz Indočíny a 26. ledna VNQDD svolala sněm, na kterém se měl dohodnout další postup proti Francii. 3.-7. února se v Hongkongu setkali představitelé několika vietnamských stran (ale bez zástupců Komunistického svazu Indočíny), jednali o sjednocení do Vietnamské komunistické strany a připravili první stanov. 10. února následoval nepříliš úspěšný pokus o povstání v Yên Bái.

30. srpna, 1. a 7. září propukly v provinciích Nghệ An a Hà Tĩnh demonstrace a v rámci protestů proti místní správě se utvořily dočasné sověty dělníků a pěstitelů. Událost je známá jako tzv. druhé Nghệ Tĩnhské (sovětské) povstání.

V říjnu 1930 se dle rozhodnutí pléna prozatímního ÚV měla Komunistická strana Vietnamu přejmenovat na Komunistickou stranu Indočíny (KSI). V Hongkongu se program KSI shrnul v deseti bodech (zde volněji): 1. přemoci francouzský imperialismus a vietnamské kapitalisty, 2. osvobodit Indočínu, 3. založit dělnicko-rolnickou a vojenskou vládu, 4. zestátnit banky a podniky imperialistů a dostat je pod kontrolu dělnicko-rolnické vlády, 5. zkonfiskovat všechny plantáže a majetek imperialistů a vietnamských kapitalistů a dát je chudým rolníkům, 6. zavést osmihodinový pracovní den, 7. poskytovat veřejné půjčky a zrušit nespravedlivé daně poškozující chudé lidi, 8. vrátit masám svobodu, 9. zavést všeobecné vzdělání, 10. zavést rovnost mužů a žen (Young 1991: 3–4).

V březnu 1931 se na druhém sjezdu ÚV KSI v Saigonu založil Svaz vietnamské komunistické mládeže a v dubnu byla KSI uznána Kominternou (pozn. podle jiných informací se měl první sjezd KSI uskutečnit také roku 1931, ovšem v Macau – Corfield 2008: xviii).

V červnu byli v Hongkongu zatčeni britskou policií Nguyễn Ái Quốc i tajemník KSI Trần Phú, který brzy 6. září 1931 ve vězení zemřel (85 Years: 1325). Ho Či Min byl zadržován déle a současně probíhala výměnná korespondence mezi britskými úřady a Francií, která požadovala jeho vydání. Britové se ale obávali poškození mezinárodní reputace a zhoršení zatím dobrých vztahů se sovětským Ruskem, protože v případě vydání by francouzské úřady Ho Či Mina bez diskuse popravily. Nakonec k Ho Či Minovu propuštění přispěly peníze od Cường Đễ (Hlavatá et al. 2008: 142) a samotné propuštění se zaměřilo publikací záměrně falešné informace o jeho úmrtí. Nguyễn Ái Quốc se v roce 1934 vydal z Číny do Sovětského svazu, jel železnicí přes Vladivostok a do Moskvy dorazil v červnu. Sedmého sjezdu Kominterny se účastnil pod pseudonymem Lin (*Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh với nước Nga*: 30–32) a převážně v Sovětském svazu a dalších evropských zemích setrval do roku 1938 (Corfield 2008: xviii).

V roce 1934 založila KSI na radu Kominterny zámořské (tj. exilové) vedení v Macau a v jeho čele stanul Lê Hồng Phong; vedení této zámořské pobočky zasedalo poprvé roku 1935.

V roce 1936 se konal sjezd vedení KSI v Šanghaji, když však následně většinu (8 z 13) členů ÚV ve Vietnamu zatkla francouzská policie, přešlo roku 1936 vedení KSI pod zámořskou sekci v Macau a vedoucím generálním tajemníkem se zde v letech 1936–1938 stal Hà Huy Tập (v letech 1938–1940 ho vystřídal Nguyễn Văn Cừ). Na konci roku 1938 se Nguyễn Ái Quốc přesunul ze SSSR do Číny, kde dle oficiálního výkladu připravoval „cíle a hesla pro revoluční boj“ (85 Years: 1326).

22. září roku 1940 zaútočily japonské oddíly na severovietnamské provincie u čínského pohraničí a vyhnaly francouzské jednotky. V reakci na to se v okrese Bắc Sơn provincie Lạng Sơn chopila příležitosti místní stranická buňka, sestavila a vycvičila první partyzánské oddíly s cílem převzít místní vládu. 23. listopadu KSI podnítila i nepokoje Nam Kỳ v Gia Định/Saigonu.

Koncem ledna 1941 se do Vietnamu vrátil Nguyễn Ái Quốc a další čelní politici jako Phạm Văn Đồng, Võ Nguyễn Giáp, Cao Hồng Lĩnh a zůstali v příhraniční provincii Cao Bằng v Pác Bó, kam se od června 1941 do dubna 1942 dostalo na 300 kádrů hnutí Việt Minh (Lịch sử tỉnh Cao Bằng 2009: 539). Generálním tajemníkem strany se roku 1941 stal Trường Chinh na 8. plénu ÚV KSI 10.-19. května, kdy se poslední den založil *Svaz pro nezávislost Vietnamu* (Việt Nam Độc Lập Đồng Minh Hội), zkráceně *Việt Minh*. Việt Minh od srpna 1944 šířil strategii ozbrojeného boje proti Japoncům a Francouzům ve Vietnamu. 22. prosince 1944 se v provincii Tuyên Quang pod vedením Võ Nguyễn Giáp založilo vojenské oddělení propagandy, předchůdce Vietnamské lidové armády (85 Years: 1327).

5.5 Národnostní menšiny v koloniální a antikoloniální politice

Národnostní menšiny obývaly ve Vietnamu ekonomicky méně významné oblasti a byly méně provázány s vietnamskou elitou ve velkých městech. Koloniální administrativa je proto s výhodou zapojovala do místních jednotek. Od konce roku 1945 francouzská armáda v Indočíně čítala 100 000 až 150 000 vojáků a postupně obsazovala oblasti v severním, středním a jižním Vietnamu a také Laos a Kambodžu. Celkem vietnamské oddíly francouzské armády (včetně těch z etnických menšin) hlídaly 324 z 580, tj. více než polovinu francouzských vojenských stanovišť (The 30-year war: 139). Obyvatelstvo z okupovaných zón se však často stavělo na odpor, přestože byli do francouzských jednotek najímáni lidé z místních etnik. V severním Vietnamu byli najati lidé etnik Nùng a Thái, ve středním Vietnamu lidé z etnika Ê Đê a v jižním Vietnamu zase členové politicko-náboženských církví *cao đài* a *hoà hảo*. Nedá se ale říci, že by národnostní menšiny stály výrazněji na straně koloniální administrativy. Stejný zájem o jejich zapojení projevovali i komunisté. Už Ho Či Min ve svých projevech zmiňoval, že se kromě etnických Vietnamců do osvobozené armády zapojila etnika Thố a Nùng Trại (The 30-year war: 8). Ve střední části Vietnamu ve vrchovině Tây Nguyên se lidé z některých etnik (např. Co v provincii Quảng Ngãi) v roce 1958 bránili před oddíly Diệmovy armády tak, že podpálili vlastní vesnice a utekli do lesů založit nové dočasné osady (The 30-year war: 411), kde vyčkávali, zda na ně bude vyvíjen další nátlak, protože nechtěli opouštět svá teritoria a případně v lesích nastražovali pasti.

Ho Či Minův přístup k významu propagandy mezi etniky spočíval v přesvědčení založeném na konfuciánských hodnotách. Tvrdil, že kdo zažene nepřitele v boji, je dobrý bojovník. Lepší je však ten, kdo zažene nepřitele bez boje. A to bylo možné pouze díky propagandě. Na konci 40. let se dokumenty propagandy vydávaly v Politickém oddělení VDR podle jednotlivých kampaní vícejazyčně, celkem asi ve 12 jazycích: vedle vietnamštiny v jazyce etnik Ê Đê, Tày a Thái, ze zahraničních jazyků potom v laoštině, khmérštině (ta ale je také jazykem Vietnamu), francouzštině, němčině, angličtině, čínštině, španělštině a marocké arabštině (The 30-year war: 138; pozn. francouzský protektorát v Maroku byl zrušen roku 1955 a patrně díky pobytům přinejmenším ve Francii se někteří členové VDR naučili marockou arabštinu).

Po vyhlášení nezávislosti 2. září 1945 nebyli vietnamští komunisté dostatečně finančně podporováni ze zahraničí a navzdory přítomnosti zahraničních armád se pokusili o celonárodní sbírku. 4. září 1945 Ho Či Min podepsal výnos o založení Fondu nezávislosti. Lidé byli následně vyzváni, aby do něj přispěli financemi, zlatem a šperky. Kromě individuálních darů jednotlivých rodin Čamové v Phan Rí do fondu darovali několik set let starou šperky zdobenou

pokrývku hlavy své královny. V prvním týdnu po svém založení fond údajně získal 20 milionů piastrů a 370 kilogramů zlata (The 30-year war: 36).

5.6 Hlavní představitelé vietnamského komunismu

5.6.1 Generální tajemníci perzekuovaní a popravení do roku 1945

Trần Phú (1904–1931) vystudoval střední školu v Hué a stal se učitelem na základní škole ve Vinh, kde se podílel na zakládání Svazu pro obnovení Vietnamu, stál v čele petičních akcí za osvobození Phan Bội Châu a vedl pohřeb Phan Chu Trinh. Po studiu v Moskvě se od roku 1930 zapojil do politického vedení, stal se prvním generálním tajemníkem a po zatčení zemřel ve vězení (85 Years: 1359).

Lê Hồng Phong (1902–1942) – po základní škole v rodném Nghệ Anu pracoval ve společensky méně ceněných profesích ve Vinh, kde se politizoval. Roku 1924 se dostal do Thajska a Guangzhou, kde se stal jedním z prvních posluchačů Ho Či Minových lekcí v založeném Svazu revoluční mládeže. V letech 1924–1925 studoval v Guangzhou na vojenském učilišti Hoàng Phố (jde o Whampoa/Huangpu) a ve škole letectví. V roce 1926 vstoupil také do Komunistické strany Číny. Poté ho čínská vláda v Guangzhou poslala na 14 měsíců do Sovětského svazu na Leteckou školu do Leningradu k teoretickému studiu. Pak prošel praktickým výcvikem pilotů, a navštěvoval Komunistickou univerzitu pracujících Východu. Roku 1931 se vrátil do Vietnamu, kde působil v ÚV KSI. Od roku 1933 pracoval v tajných politických strukturách v provincii Cao Bằng, kde zakládal revoluční politické orgány. Generálním tajemníkem strany se stal na prvním sjezdu v březnu 1935, následně působil v orgánech Kominterny. Roku 1939 ho v Saigonu zatkla a uvěznila francouzská tajná policie, po propuštění musel zůstat v domácím vězení. Preventivně však byl znovu zatčen a vězněn v Saigonu v lednu roku 1940, po převozu do věznice na ostrov Côn Đảo po těžkých výsleších roku 1942 zemřel (85 Years: 1360–1361).

Hà Huy Tập (1906–1941) pocházel z chudé konfuciánské rodiny v provincii Hà Tĩnh. Studoval s výbornými výsledky v Hué a začal učit v Nha Trang, odkud musel odejít kvůli své začínající politické angažovanosti. Poté učil ve Vinh, kde se přidal k tajnému vlasteneckému spolku Hội Phục Việt, který se posléze kvůli utajení přejmenoval na Hội Hưng Nam. Od roku 1927 učil v Saigonu, kde založil pobočku spolku Hội Hưng Nam a podílel se na protifrancouzských aktivitách, ke kterým podněcoval i žáky a byl proto propuštěn. Koncem roku 1928 byl vyslán za stranu Tân Việt do Číny, kde se jednalo o sloučení se Svazem

vietnamské revoluční mládeže. Od roku 1929 studoval na Komunistické univerzitě pracujících Východu. Na prvním zakládajícím sjezdu strany se dostal do ÚV a stal se i tajemníkem, roku 1936 pak i generálním tajemníkem. Po vypuknutí povstání Nam Kỳ byl úřady zatčen, obviněn z vedení povstání, odsouzen k smrti a 1941 popraven (85 Years: 1361–1362).

Nguyễn Văn Cừ (1912–1941) z provincie Bắc Ninh byl politicky aktivní již od mládí, roku 1927 vstoupil do Svazu revoluční mládeže a 1929 do KSI. V roce 1930 byl odsouzen k doživotnímu vězení, ale později 1936 i s dalšími těžkými politickými vězni propuštěn (*Lịch sử Việt Nam. Tập 9*, 2014, 311), 1937 se stal členem ÚV, 1938 generálním tajemníkem. V roce 1940 byl v Saigonu zatčen, odsouzen k smrti a 1941 popraven (85 Years: 1363).

5.6.2 Druhá generace působící po represích v severovietnamské vládě

Trường Chinh (1907–1988) se narodil v provincii Nam Định. V letech 1925 a 1926 vedl kampaně na podporu Phan Bội Châu a Phan Chu Trinh, 1927 vstoupil do Svazu revoluční mládeže, 1929 pomáhal zakládat KSI. Roku 1930 se dostal do ÚV, na konci roku však byl zatčen a odsouzen na 12 let samoty ve věznici v Sơn La. Po předčasném propuštění roku 1936 působil ve stranických výborech v severním Vietnamu, od roku 1940 vedl jako hlavní redaktor noviny *Giải Phong* „Osvobození“ a stal se členem ÚV. Roku 1941 se stal jednou z nejdůležitějších postav severovietnamské politiky, protože byl zvolen do řady klíčových funkcí: generální tajemník ÚV, šéf oddělení propagandy, hlavní redaktor stranických tiskovin *Tạp chí Cộng sản* „Komunistická revue“ a *Cờ Giải Phong* „Vlajka osvobození“ a dalších orgánů. Roku 1945 byl pověřen vedením výboru pro revoluci. Generálním tajemníkem byl znovuzvolen i roku 1951, co strana změnila název na *Vietnamská strana práce*; ve funkci zůstal do roku 1956. Pak nadále zůstal v ÚV a dalších orgánech, členem Národního shromáždění a po většinu doby předsedou jeho stálé komise. V roce 1981 byl zvolen předsedou Státní rady a Rady obrany státu. Do vedení politbyra a ÚV se vracel od roku 1982, roku 1986 byl po třech dekadách ve svých 79 letech opět zvolen generálním tajemníkem a pověřen vedením nebo místopředsednictvím několika výborů. Zemřel 30. září 1988 (85 Years: 1364–1365).

Lê Duẩn (1907–1986) se narodil do vlastenecké rodiny (ve stejném roce jako Trường Chinh) v provincii Quảng Trị. Roku 1928 vstoupil do Svazu revoluční mládeže a 1930 patřil mezi první členy strany. Za aktivní propagaci revoluce

byl 1931 v Haiphongu zatčen a odsouzen na 20 let samoty ve věznicích v Sơn La a na ostrově Côn Đảo. Propustili ho ve vlně amnestií roku 1936 a hned se zapojil do politické práce ve středním Vietnamu a 1939 se stal členem ÚV. 1940 byl v Saigonu zatčen a znovu uvězněn na 10 let na ostrově Côn Đảo, odkud se dostal na svobodu po převratu roku 1945. Ho Či Min ho pověřil vedením stranických organizací a bojů v jižním Vietnamu. Od roku 1951 byl členem politbyra a ÚV, od roku 1960 jeho prvním tajemníkem a na sjezdech v letech 1976 a 1982 se stal generálním tajemníkem. Zemřel ve funkci 10. července 1986 (85 Years: 1366–1367).

Nguyễn Văn Linh (1915–1998) druhým jménem Nguyễn Văn Cúc pocházel z provincie Hưng Yên, stal se členem Svazu revoluční mládeže a po distribuci protifrancouzských letáků byl uvězněn na doživotí, roku 1936 propuštěn. Účastnil se pak práce stranického vedení, 1941 byl ve Vinh zatčen a podruhé odsouzen do vězení, odkud ho propustili 1945. Vedl pak na jihu válečné oddíly a místní stranické orgány. Od roku 1960 byl členem ÚV a postupně zastával další funkce, 1986 se stal generálním tajemníkem VKS a 1987 tajemníkem Ústřední vojenské komise. Zemřel 27. února 1998 (85 Years: 1368–1369).

Đỗ Mười (1917–1997) druhým jménem Nguyễn Duy Cống se narodil v Hanoji. Do KSI vstoupil roku 1933, roku 1941 byl zatčen a odsouzen k 10 letům vězení. Roku 1945 se zapojil do převratu. Zastával různé stranické funkce, od roku 1958 byl ministrem vnitřního obchodu, od roku 1960 členem ÚV a zasedal ve státních komisích v oblasti řízení ekonomiky. Od roku 1971 byl viceprezidentem, v letech 1973–1977 ministr výstavby, od roku 1981 místopředseda Rady ministrů, od roku 1988 předseda Rady ministrů, nakonec se v letech 1991–1997 stal i generálním tajemníkem (85 Years: 1369–1371).

5.6.3 První představitelé nové generace působící v politice až po roce 1945

Lê Khả Phiêu (1931-) se narodil v provincii Thanh Hóa, 1949 vstoupil do KSI a v bojích zastával velitelské pozice v armádě, vedl postupně válečné operace v celé zemi a byl činný i v mezinárodní diplomacii. Od roku 1991 byl členem ÚV, v roce 1997 se stal generálním tajemníkem (85 Years: 1371–1372).

Nông Đức Mạnh (1940-) je etnický Tày a narodil se v provincii Bắc Kạn. Do politiky vstoupil roku 1958 a velkou část života po návratu ze studií pracoval v lesnických orgánech v provincii Bắc Thái, kde byl i politickým představitelem

provincie. V letech 1966–1971 studoval na Lesnickém institutu v Leningradu. Ve Vietnamu pak ještě studoval na dnešní Ho Či Minově národní politické akademii (tehdy se jmenovala Nguyễn Ái Quốcova pokročilá stranická škola). V roce 1989 se jeho členství v ÚV změnilo z náhradního na řádné a vzhledem k etnickému původu začal vést Centrální výbor pro národnostní menšiny. Předsedou Národního shromáždění se stal v roce 1992 a později roku 2001 byl zvolen generálním tajemníkem ÚV (znovuzvolen roku 2006) (85 Years: 1372–1373).

Nguyễn Phú Trọng (1944-) se narodil v Hanoji, kde v letech 1963–1967 vystudoval na univerzitě filologii. Do strany vstoupil po studiích roku 1967, prakticky celý život pracoval v různých funkcích v časopise *Komunistická revue*, kandidaturu věd získal na dnešní Ho Či Minově národní politické akademii, a po studiích ruštiny obhájil doktorát věd v Akademii sociálních věd v SSSR. Od ledna 1994 byl dlouhodobým členem stranické Ústřední výkonné komise, od 1997 člen politbyra, v letech 2006–2011 byl předsedou Národní rady a v roce 2011 se stal generálním tajemníkem ÚV (85 Years: 1374–1375).

6 VÁLKY V INDOČÍNĚ

6.1 Konec druhé světové války, posílení nacionalismu a obnovení vlivu zahraničních států

Srpnový převrat nebo srpnová revoluce je termín pro události vedoucí ke krátkodobému osvobození Vietnamu roku 1945. Předcházelo mu převzetí vojenské moci ve Vietnamu japonskou armádou. Výzvu ke kapitulaci generál Decoux sice 9. 3. odmítl, ale 10. 3. Japonci zatkli celé francouzské velení v Hanoji a popravili ty, kteří kladli odpor (Hlavatá et al. 2008: 162–164). I když Japonci porazili francouzská vojska, nebyli dostatečně připraveni na vládnutí. 11. března nechali vyhlásit Vietnamské císařství v čele s Bảo Đạiem, který ale nebyl vůbec oblíbený a nové zřízení mělo jepičí život. Zemí zmítal hladomor, je muž podlehl asi dva miliony osob. Zoufalí lidé násilně pronikali do střežených skladišť s rýží, která platila za hlavní komoditu, a provinilce japonští vojáci mučili (Lê Phúc & Chu Chí Thành 2002: 39).

Porážka a kapitulace Japonska vyhlášená 14. srpna vedla k nebývalé aktivizaci všech nacionalistických skupin. Ani další vývoj neprobíhal nezávisle a záhy začaly vnitřní politiku Vietnamu znovu formovat zájmy zemí, které stály na straně vítězů druhé světové války. Při návratu do Indočíny Francie neuznala instituce, které ustavilo Japonsko. Zatímco však v Laosu a Kambodži nastolila svou vládu snadněji, ve Vietnamu narazila na zásadní komplikace dané rozvinutým domácím politickým hnutím (Turnbull 1994: 591).

Ještě za japonské přítomnosti ve Vietnamu se založila prozatímní vláda učence Trần Trọng-Kima, ale pro vietnamské komunisty to byla stále převážně loutková projaponská vláda, a tak pokračovalo formování stranických a od roku 1944 i vojenských oddílů, které měly převzít moc. Po svržení atomové

bomby na Hirošimu a oficiální kapitulaci Japonska se na sjezdu strany Việt-Minh 15. srpna 1945 naplánovaly podrobnosti převratu, vybrala vlajka a hymna budoucí Vietnamské demokratické republiky. Následujících událostí od srpna 1945 se účastnila všechna nová hnutí včetně politicko-náboženských organizací (Brocheux & Hémery 2001: 339) a politická hesla i náměty se začaly brzy po zahájení revoluční propagandy objevovat na lidových malbách (*Vietnamese Folk Paintings*: 11, 158–167).

Útok na palác generálního guvernéra v Hanoji 19. srpna organizátorům srpnové revoluce vyšel (Lê Phúc & Chu Chí Thành 2002: 42) a hnutí se i díky dobré agitaci těšilo podpoře obyvatelstva, takže v jeho prospěch nakonec abdikoval i císař Bảo Đại, který měl předem slíbenou další spolupráci. 2. září 1945 Ho Či Min v Hanoji na Náměstí Ba Đình vyhlásil nezávislost a *Vietnamskou demokratickou republiku* (Việt Nam dân chủ cộng hòa). V deklaraci nezávislosti (mimo jiné s politickou rétorikou podle vzoru deklarace nezávislosti USA) považoval Ho Či Min za nejvýznamnějšího spojence právě Spojené státy, které tehdy Việt Minh i omezeně podporovaly. Užití jejich slovníku ale Američany záhy při bližším zkoumání popudilo a vzhledem k nejasným vazbám Vietnamců na Čínu přestali agenti a zpravodajské služby VDR podporovat (Hlavatá et al. 2008: 167–169).

Ve vyhlášené Vietnamské demokratické republice se uskutečnily všeobecné volby, kterých se účastnilo asi 90 % obyvatel a 6. ledna 1946 se utvořila první řádná vláda v čele s prezidentem Ho Či Minem. Nová vláda iniciovala nejprve pěstování rychle rostoucích plodin na jakékoli dostupné úrodné půdě včetně městských parků, aby se co nejdříve zahladily následky hladomoru z roku 1944 (kdy zemřely 2 miliony lidí) a záplav na Rudé řece roku 1945. Celoroční teplo v jižním Vietnamu umožnilo první úrodu rýže a sladkých brambor během několika měsíců. Z napláňovaných reforem se ale kvůli spěšnému návratu Francouzů nestihlo uskutečnit mnoho. Zavedla se osmihodinová pracovní doba a právo na politické shromažďování a stávky, zrušily některé daně a monopol soli, alkoholu a opia. Piastry nahradila nová měna dong (Müllerová 2004: 73–74).

Vzhledem k vývoji situace musela již v březnu 1946 nově zvolená vláda Việt Minhu podepsat dohodu s Francií, na jejímž základě měla francouzská vojska nahradit Čankajškovu čínskou armádu v severním Vietnamu. Výměnou Francie uznala VDR jako suzerénní stát v rámci Indočíny, kterou hodlali Francouzi obnovit. Nesoulad skutečných francouzských a vietnamských zájmů učinil jednání politických elit nemožným. Konference ve Fontainebleau od 6. července do 14. září měla řešit poválečný vztah Vietnamu a Francie. Ho Či Min vedl vietnamskou stranu, která se neúspěšně snažila získat francouzské koncese. Nepodařilo se domluvit nic kromě vojenského příměří, které zvýhodňovalo

Francii – ta ho navíc sama nedodržela (Whitfield 1976: 83) a 21. listopadu roku 1946 propukly otevřené boje mezi Francouzi a hnutím Việt Minh (King 1956: 300). Při francouzském bombardování Haiphongu 23. listopadu a ozbrojených střetech v Hanoji v prosinci zemřely tisíce civilistů a Ho Či Min vydal 19. 12. 1946 výzvu k celonárodnímu protifrancouzskému povstání.

V roce 1947 francouzské jednotky obnovovaly systém vojenských stanic v jednotlivých provinciích a při likvidaci odporu zničily mnoho památek, například v letech 1947–1948 i sochy a kamenné desky chrámu vesnice Hạ Lôi v provincii Vĩnh Phúc (Đỗ Phương Quỳnh 2008: 12).

V roce 1947 současně dosud mezinárodně neuznaná VDR a její orgány buďtovaly výzvědné oddíly a vojenská učiliště pro dospívající mládež. Jednou ze studentek se stala teprve třináctiletá Võ Thị Sáu, která byla roku 1951 zatčena. Na začátku roku 1952 se po zhoršení vývoje války a v reakci na zabití synů generálů de Tassigny a Lecleira dostala do skupiny několika desítek vězňů, kteří byli odvetou popraveni. Jejich rozsudek smrti podepsal francouzský premiér Edgar Faure (Nguyễn Đình Thống 2014: 33–36, 63–64).

V první fázi války přešly vietnamské jednotky na starobylé metody partyzánského boje v džungli a obtížně dostupném terénu. Gerilovou válku Vietnamců ale posílil až rozvoj vztahů s ČLR, která pomohla oddílům v lesích a horách zásobovat. Od roku 1950 Francie ve Vietnamu ovládala jen asi 10 % území (Stamberger 1963: 246), skutečný rozsah přímé kontroly vojenskými posádkami však asi nebyl větší ani za vrcholné koloniální éry, kdy se kontrolovaly jen strategické lokality a města. Francouzi navíc museli využívat hlavně vietnamské vojáky, protože v době oficiálního míru ze zákona nemohli své občany nasadit do bojových operací.

V druhé fázi přešly vietnamské oddíly do ofenzívy, protože již měly podporu ze strany ČLR, která poskytla nejen zbraně a techniku ale i zkušené velitele z Čínské lidové armády. 10. února 1950 se v Nanningu uzavřela smlouva o materiálních dodávkách do Vietnamu a v říjnu 1951 se dostavěla železnice z Nanningu přes Lạng Sơn do Năm Cầm/Quanu. Transport vojenské a materiální pomoci z Číny odhadovalo francouzské velení na 700 tun měsíčně¹ (Brocheux & Hémerly 2001: 355). Přestože se na pomoci VDR za první války v Indočíně přímo nepodílel SSSR, i tak vnímaly západní velmoci pomoc od Číny jako zprostředkované šíření komunismu a vlivu Moskvy. Francii proto začaly podporovat USA a přes uzavření mírových dohod na konferenci v Ženevě 21. července 1954 pokračoval přinejmenším na diplomatické úrovni neprodleně konflikt iniciovaný USA.

---

1 Vietnamští historikové však čínskou pomoc oficiálně příliš nevyzdvihují a z pragmatických důvodů se snaží vyhybat vyjádření vděčnosti, která by Čínu utvrzovala v nadřazeném postoji a nároku na vliv; totéž se později týkalo vztahu k SSSR.

6.2 První válka v Indočíně z vnější perspektivy

Francie se rychle snažila dobýt ztracené koloniální pozice a 22. září 1946 vojensky obsadila Saigon. Vietnamci se postavili na odpor a 20. listopadu začali střílet na francouzskou válečnou loď, protože ta zase střílela na čínskou loď převážející zboží do Haiphongu, kam se rozšířily přestřelky. Francouzi při následném leteckém bombardování Haiphongu zabili přes 6000 Vietnamců. Po nedlouhém klidu zbraní se v přístavním městě znovu začalo bojovat 19. prosince, kdy Việt Minh v odvetě zaútočil na francouzské vojáky i civilisty. Krátce na to začaly útoky na francouzské posádky v celé zemi.

Francie celkově lépe kontrolovala příbřežní pásy, zatímco vietnamské gerilové oddíly působily převážně v hůře přístupných horách a ve vnitrozemí. 8. května 1950 podepsala Francie s USA dohodu o americké vojenské a ekonomické pomoci Francii v Indočíně a 5. června vstoupil podpisem v platnost Foreign Economic Assistance Act pro běh Programu technické spolupráce (King 1956: 301).

V letech 1949–1950 naopak Việt Minh uznaly SSSR a nově založená ČLR. Následné dodávky zbraní z Číny postupně rozhodly o vietnamské převaze. Na druhém sjezdu strany v roce 1951, kdy bylo třeba povzbudit síly k většímu nasazení v boji proti Francouzům, Ho Či Min agitoval: „dnes se (náš) boj zdá být velmi nerovný. Nic víc než jako když luční kobylka kope do slona. Ale zítra uvidíte, že bude slon vykuchaný!“ (*Hồ Chí Minh Thought on the Military*: 1). Pro Ho Či Mina byly síla a úspěšnost revoluce závislé na propojení s lidem a snažil se masy „probudit, organizovat, sjednotit a vycvičit“ tak, aby každý člen pochopil, že nutně musí být s ostatními jednomyslný a spojit síly (tamtéž: 266).

V roce 1953 měla koalice západních států v celé Indočíně k dispozici asi 450 tisíc vojáků, z toho 120 tisíc tvořili vojáci z Francie, Afriky a zahraničních legií, ostatní byli vietnamští vojáci (Võ Nguyên Giáp 2014: 51; k počtu jednotek v různých částech Vietnamu v roce 1953 *Lịch sử Việt Nam. Tập 11*, 2014, 83).

Klíčovým momentem války se stala bitva u Điện Biên Phủ, ve které asi 10 tisíc francouzských vojáků padlo do zajetí. Ho Či Min a ústřední výbor se k útoku na Điện Biên Phủ rozhodli na štábní poradě v prosinci roku 1953. Bojovalo se celkem 56 dní a proti sobě stálo 13 tisíc francousko-vietských mužů proti 100 tisíc na straně Việt Minh (Joes 1989: 27). Dle jiného údaje bylo na francouzské straně 15 tisíc lidí. Hlavní náročnost bitvy spočívala z vietnamského pohledu v logistice dodávek. Potraviny a munice k bojišti musela dopravovat obtížným terénem na vzdálenost 500 km (Võ Nguyên Giáp 2014: 198). Mezi lety 1947–1954 se do (mezi)zóny č. 5 a Bình Trị Thiên údajně přepravilo na 80 000 tun materiálu, z toho 7400 kg zlata, přes 11 tun indočínských mincí, přes 41 tun vietnamských mincí, 2 tuny strojů a dalšího zboží. Sám vietnamský editor však zpochybňuje přinejmenším údaj o zlatě jako zcela nerealistický, protože pro srovnání se v tzv.

„zlatém týdnu“ celonárodní sbírky, kterou vyhlásil Ho Či Min, vybralo pouhých 376 kg zlata (Đặng Phong et al. 2012: 35–36, pozn. 1).

Jedním z čínských generálů, účastníků se bitvy o Dien Bien Phu byl předseda Delegace čínských vojenských poradců Wei Guoqing. Vývoj bitvy byl s Pekingem průběžně konzultován a Giápovi ve styku s čínskými vojenskými poradci pomáhala jeho znalost kantonštiny a částečně i obecné čínštiny, i když se vždy užívali i překladatelé (*General Võ Nguyên Giáp's Hardest Decision*, s. 111–113). V bitvě o Điện Biên Phủ se původně zvažovala strategie bleskového útoku, ale nakonec po konzultaci s čínskými kolegy dal generál Giáp přednost postupnému obléhání.

Bitva skončila 7. května 1954 porážkou francouzských vojsk a zajetím generála De Castrieho. Ztráty se dle jednotlivých zdrojů značně liší, jde ale minimálně o třetinu vojsk a později se z vietnamského dlouhodobého zajetí podařilo dostat údajně méně než stovce mužů (Simpson 1994). Francouzský štáb byl silně kritizován za výběr umístění celé posádky, protože i když byla ve strategické oblasti hor na pomezí Vietnamu a Laosu, zásobování bylo možné jen letecky přes horská údolí a štíty, odkud šlo snadno sestřelovat zásobovací letadla (Arms 1994: 162), takže francouzský generál Navare dostal vlastní vojska do pastí (Hlavatá et al. 2008: 186).

Bitva byla jen poslední kapkou, protože v tu dobu se již v Ženevě připravovala jednání o ukončení konfliktu. Podle analýz o celkovém neúspěchu ve válce rozhodla jednak nerozhodnost a frustrace na velitelství v Paříži (Whitfield 1976: 84–85) a jednak nedostatek pochopení mentality Vietnamců. Jeden z francouzských válečných veteránů v rozhovoru s Lucienem Bodardem prohlásil, že „teprve v zajateckém táboře poznali skutečný Vietminh a pochopili, že francouzští generálové osm let bojovali proti revoluci bez ponětí, o jakou revoluci šlo“ (cituje Young 1991: 20).

Po bitvě u Điện Biên Phủ se ve Vietnamu začalo obnovovat uctívání národních hrdinů. Díky pomoci měla ČLR ve VDR dobrý zvuk a zesílilo se přejímání vzorů, takže snad i proto se historik Trần Huy Liệu vyjádřil, že když Mao Zedong řekl, že Čína měla ve feudálním období národní hrdiny, tak i Vietnam musí prohlásit, že i on měl v průběhu tisíců let historie své hrdiny (cituje Pelley 2002: 170). Tvorbu vietnamských národních hrdinů pak podporovali i Sověti. Nicméně důraz na národní hrdiny kladli Vietové i dříve.

6.2.1 Konference v Ženevě

Konference probíhající od 26. dubna do 21. července 1954 měla původně řešit i válku v Koreji, ale nebyla v tomto ohledu úspěšná. K nejvýznamějším osobnostem na konferenci v Ženevě patřili za Francii Pierre Mendes, za Vietnam

Ho Či Min, za ČLR Zhou Enlai, za Sovětský svaz Molotov a za VB s USA Walter Bedell Smith a Anthony Eden (Young 1991: komentář k fotografiím po str. 50). Požadavky v osmi bodech, které tlumočil Phạm Văn Đồng, následně dvěma šestibodovými programy z 27. května a 16. června podpořil za ČLR Zhou Enlai (Luu Văn Lợi 2006: 118–122). Vietnamské požadavky zestručněně zahrnovaly: 1) uznání nezávislosti, suverenity a územní integrity Vietnamu, Laosu a Kambodže, 2) podpis dohody o stažení vojáků z těchto tří zemí v dohodnutém termínu, 3) uspořádání všeobecných svobodných voleb ve všech třech zemích, 4) pouze dobrovolné zvážení možnosti připojení k Francouzské unii zvláště pro každou ze tří zemí Indočíny, 5) země Indočíny měly respektovat ekonomické a kulturní zájmy Francie, vyhrazovaly si ale svobodné vyjednávání o vzájemných vztazích na základě rovnosti až po vytvoření vlády v každé z těchto zemí, 6) v praktických vztazích dále neměli figurovat kolaboranti, 7) výměna válečných zajatců, 8) realizace uvedených opatření měla být zahájena až po zavedení klidu zbraní v několika krocích. Zhou Enlai pak ještě například požadoval, aby do Indočíny již nebyli vysíláni noví vojáci a důstojníci, a aby na implementaci dohodnutých kroků dohlíželi všichni účastníci konference v Ženevě.

Nakonec se dohodla výměna vězňů, rozdělení země a uspořádání svobodných voleb v roce 1956 a plán monitorovací komise ze zástupců Polska, Kanady a Indie (Hlavatá et al. 2008: 190). Dohodu o ukončení vojenských útoků o 47 člancích podepsali 20. července za Francii vrchní vojenský velitel pro Indočínu generál Delteil a viceministr obrany Vietnamské demokratické republiky Tạ Quang Bửu. Konečná deklarace o 13 člancích byla podepsána 21. července (Whitfield 1976: 87).

Príměří v Indočíně začalo platit od 27. července (ve Vietnamském státu až 11. srpna). Následně se po jednáních v Manile 6.-8. srpna podepsala Obranná smlouva pro jihovýchodní Asii mezi USA, Velkou Británií, Filipínami, Francií, Austrálií, Novým Zélandem, Pákistánem a Thajskem. Separátní obrannou dohodu uzavřely USA a Filipíny už roku 1951 (King 1956: 301).

6.2.2 Důsledky první války v Indočíně

Během první Indočínské války s Francií zemřelo jeden a půl milionu lidí, dále 800 000 migrovalo ze severu do jižního Vietnamu (pozn. tato migrace nicméně nebyla důsledkem válečných hrůz, ale motivovala ji odstrašující letáková kampaň prezidenta Diěma ve spolupráci s CIA a spíš než poškodit pověst severního Vietnamu měla za cíl přesunout do jižního Vietnamu migranty, o které by se jinak zcela nepopulární Diệm mohl opřít). Naopak 200 000 osob prchlo z jižního do severního Vietnamu a 20 000 do Francie (Vũ & Taillard 1993: 100nn).

Některé buddhistické chrámy byly za francouzské okupace a první války v Indočíně zničeny a teprve uklidnění situace v poválečné éře umožňuje jejich postupnou obnovu (k chrámu Phật Tích v provincii Bắc Ninh zničenému roku 1947 viz Hà Văn Tấn et al. 2008: 86–91). Budovy buddhistických klášterů byly v nouzi využívány k hospodářským nebo obranně-výrobním účelům už i dříve. Například chrám Báo Quốc v Hué použily tâysonské povstalecké oddíly jako sklad surovin při výrobě střelného prachu (Hà Văn Tấn et al. 2008: 234).

6.3 1945–1954: Vietnamský komunismus od vyhlášení VDR a první válka v Indočíně z vnitřní perspektivy

6.3.1 Srpnový převrat a obsazení Indočíny zahraničními vojsky

Po vítězství Japonců nad Francouzi 9. března 1945 začalo vedení Việt Minh považovat za hlavního nepřítele Japonce. Vojenské revoluční oddíly se postupně přetvářely na Vietnamskou osvobozenickou armádu, která cvičila nové brance. Začátkem června již bylo v plánu zřídit osvobozené zóny v severním Vietnamu v provinciích Cao Bằng, Hà Giang, Bắc Cạn, Tuyên Quang a Thái Nguyên.

Obrat ve válce s Japonskem tehdy probíhal nejen v Tichomoří. 8. srpna zaútočila sovětsko-mongolská vojska i na japonskou Guandongskou armádu na severu Číny v Mandžusku. Po svržení bomb na Hirošimu a Nagasaki už bylo jisté, že i japonská nadvláda ve Vietnamu fakticky skončila.

Od poloviny srpna připravovaly komunistické orgány celonárodní povstání. Po stranické poradě 14. srpna byl druhý den v Hanoji založen Revoluční vojenský výbor a na sjezdu strany Việt Minh se Výbor národního povstání změnil na Výbor národního osvobození.

Přebírání moci začalo v Hanoji 19. srpna, 23. srpna v Hué a do 26. srpna celkem v 56 z 65 provincií, později se jako poslední dvě provincie připojily Đồng Nai Thương a Hà Tiên. Největší potíže měly revoluční oddíly v Saigonu, kde se jim postavili jiní nacionalisté, ale i tak 30. srpna Bảo Đại abdikoval ve prospěch hnutí Việt Minh (Corfield 2008: 41). Paralelně (od 17. srpna) a k nelibosti vietnamského velení vstupovalo do severního Vietnamu na základě Postupimských dohod 200 000 vojáků Čankajškovy republikánské armády. Ta měla dohlížet na odzbrojení japonských vojsk a zároveň nepotřebovala, aby se do čínsko-vietnamského pohraničí šířil vliv domácího nepřítele, tj. čínských komunistů. Vietnamci nicméně vnímali vstup čínských vojsk jako okupaci a přítomnost 200 000 mužů bez valných zásob dále prohloubila nedostatek potravin po hladomoru. Vlivem republikánských vojsk začalo docházet i ke srážkám mezi vietnamskými nacionalisty a komunisty (Hlavatá et al. 2008: 170–171).

I proto Ho Či Min spěchal s převzetím moci a 2. září 1945 vyhlásil v Hanoji na Náměstí Ba Đình nezávislost – Čankajškova vojska do Hanoje dorazila 14. září (85 Years: 1328–1329). V jižním Vietnamu (na jih od 16. rovnoběžky) zase proti cílům vietnamských nacionalistů zasáhli Britové se silou 100 000 mužů. Ti sice měli podle dohod v Postupimi také kontrolovat kapitulaci Japonců, jenže britská vojska (vyloďovala se od 6. září) obsadila i štáb vietnamských komunistů a naopak osvobodila vězněné Francouze. Ti krytí přítomností Britů začali 23. září v Saigonu neprodleně přebírat moc. Ještě 11. listopadu 1945 ÚV KSI oznámil zánik Komunistické strany Indočíny, aby tím přešla na utajenou formu působení (85 Years: 1330), tj. dál ve vládě VDR oficiálně pokračovala jen nacionální koaliční strana Việt Minh.

6.3.2 Dvojvládí, bezvýchodná diplomacie a první fáze války do roku 1949

Bez ohledu na návrat Francouzů do Indočíny Việt Minh pokračoval s rozvojem státních institucí s přesvědčením, že se později podaří získat trvalou nezávislost na Francii. 6. ledna 1946 se uskutečnily první všeobecné volby, 2. března se poprvé sešlo nově zvolené Národní shromáždění, které zvolilo prezidenta Ho Či Mina vedoucím představitelem dvanáctičlenné koaliční vlády. 22. července 1946 se založila Vietnamská socialistická strana a 9. listopadu 1946 přijalo Národní shromáždění první ústavu VDR.

V praktické hospodářské politice se kromě opatření proti opakování hladomoru řešil i problém vysoké negramotnosti (asi 90 %). V prvních týdnech se zrušila daň z hlavy a založil Výbor lidového vzdělávání. Kromě snížení daní pěstitelům o 20 % měly být z daňové povinnosti vyňaty oblasti postižené záplavami. Chudým rolníkům se začaly přidělovat veřejné pozemky.

6. března 1946 podepsali Ho Či Min za VDR a Jean Sainteny za Francii předběžnou mírovou dohodu, ve které francouzská vláda uznávala VDR jako svobodný stát v rámci Francouzské unie, Francie měla poslat 15 000 vojáků do severního Vietnamu (= VDR), kde měli nahradit Čankajškovu čínskou armádu, současně se každoročně měla pětina francouzských vojáků vrátit z Vietnamu do Francie. Následovala přípravná jednání (24. března Ho Či Min a Thierry d'Artingeau v Ha Long Bay, 16. dubna Phạm Văn Đồngova delegace do Francie, od 19. dubna do 11. května jednání zástupců obou vlád v Đà Lạtu). Ta měla vyvrcholit Ho Či Minovou návštěvou Francie a finální konferencí ve Fontainebleau (6. července – 10. září), kde se ale nepodařilo dosáhnout žádné shody a 14. září se uzavřela jen prozatímní dohoda o vojenském příměří a ošetřily francouzské zájmy ve Vietnamu. Pokračování rozhovorů o vietnamských zájmech se odložilo na začátek roku 1947.

17. prosince 1946 nicméně Francouzi porušili příměří a v Hanoji zahájili střelbu. ÚV VSS reagovala rozhodnutím o celonárodním odporu. Aktivní válečné střety začaly poté, co 19. prosince Francie vyzvala v ultimátu všechny vietnamské jednotky k odzbrojení a Ho Či Min vyzval v apelu lid k celonárodní válce (v knize 85 Years je Ho Či Minova výzva datována na 20. prosince, ale dle popularizujícího Ho Či Minova života v otázkách a odpovědích se apel *Lời kêu gọi toàn quốc kháng chiến* datuje ještě k 19. prosinci (*Hỏi & đáp về*: 67).

Od 7. října 1947 začali Francouzi obsazovat Việt Bắc (severovietnamské provincie Thái Nguyên, Tuyên Quang, Hà Giang, Bắc Cạn, Cao Bằng a Lạng Sơn), ale vietnamské armádě se do konce prosince podařilo francouzské jednotky ze severovietnamských provincií vytlačit (85 Years: 1331).

V lednu 1949 vydal ÚV výnos o redistribuci půdy. Chudým rolníkům se měla dočasně poskytnout půda vlastněná Francouzi nebo Vietnamci, kteří pracovali pro Francouze. Pozemková reforma se v severním Vietnamu dokončila z pocho-pitelných důvodů až po skončení války a poválečné konsolidaci v červenci 1956.

Francie nicméně dosáhla roku 1949 uzavření Elysejské dohody a v jejím rámci se do čela Vietnamu podřízeného Francii nakrátko vrátil poslední vietnamský císař Bảo Đại (Corfield 2008: xix).

6.3.3 Obrat ve válce

Rok 1950 přinesl obrat v mezinárodních vztazích. Začátkem roku navštívil Ho Či Min nového souseda: Čínskou lidovou republiku. ČLR uznala Vietnamskou demokratickou republiku 18. ledna, aby ji následně uznaly vlády SSSR, Severní Koreje a Československa. Srážky Vietnamců a Francouzů se kvůli tomu značně zostřily a v únoru podpálily revoluční síly v Hanoji 15 tramvajových vozů (Nguyễn Khắc Cần et al. 2002: obr. 266). V únoru také jednal Ho Či Min v Moskvě se Stalinem. Díky uzavřeným vztahům zahájila VDR od poloviny září obsazování provincií sousedících s ČLR (Cao Bằng 3. října) a na začátku listopadu Hanoj dostala celou příhraniční zónu Việt Bắc pod přímou kontrolu. V reakci na z určitého pohledu zjevné posílení prosovětských sil začaly USA od roku 1951 podporovat Francii v boji proti severovietnamským nacionalistům (Corfield 2008: xix).

V roce 1951 proběhl v únoru druhý sjezd před tím formálně rozpuštěné KSI, na kterém se rozhodlo, že se strana rozdělí na národní celky. Fakticky se hlavní část strany přetvořila na *Vietnamskou stranu práce/pracujících* přičemž v Kambodži a Laosu měly vzniknout vlastní odnože. Strana pracujících si zvolila ÚV, politbyro, generálním tajemníkem byl zvolen Trường Chinh (85 Years: 1332). V hospodářské sféře VDR 10. června založila státní banku

a začala vydávat vlastní bankovky. Později toho roku vznikla obdobná strana práce v Kambodži a až roku 1954 založil Kaysone Phomvihane *Laoskou lidovou stranu* (Young 1991: 30), která se také nazývá *Laoská lidová revoluční strana* (Phak pasason pativat Lao) (Lewis & Sagar 1992: 163).

3. března 1951 se sloučily Việt Minh a Liên Việt do Vietnamské národní sjednocené fronty (10. září 1955 se změnila na Vietnamskou vlasteneckou frontu).

Další léta poznamenala eskalace konfliktu a na vietnamské straně celková mobilizace ve válce s Francií, která 14. listopadu napadla provincii Hòa Bình, aby přerušila dopravní koridor mezi severní a jižní částí země. V polovině října zahájila vietnamská armáda obsazování severozápadních oblastí, tj. provincií Sơn La, Lai Châu a Điện Biên. Francie byla začátkem roku 1952 nucena evakuovat vojska ze severního vnitrozemí a dále tím uvolnila prostor Číně (Corfield 2008: xix).

Francouzské jednotky vyvíjely protitlak a soustředily se na severní Laos a Nhà Săn v provincii Sơn La, aby zabránily vazbám Vietnamců v Číně a Laosu. To se nicméně nedařilo a v dubnu roku 1953 začaly vietnamské jednotky v koordinaci s osvobozeneckými oddíly Pathet Lao obsazovat severní Laos, zejména příhraniční provincie Xieng Khuang a Phongsali.

V květnu 1953 do Saigonu dorazil francouzský generál Henri Navarre, který měl za úkol zvrátit nepříznivý poměr sil, a 20. listopadu poslal jednotky, aby ovládly oblast Điện Biên Phủ se založenou francouzskou základnou. Severovietnamská armáda s logistickou pomocí z ČLR začala lokalitu obkličovat a po útocích na první blízké strážní stanoviště Him Lam 13. března Francouzi 7. května kapitulovali.

21. července skončila konference v Ženevě dohodou o příměří, které bylo postupně vyhlášováno do 11. srpna. Do Hanoje vstoupili severovietnamští vojáci 10. října. Mezitím se 8. srpna sešla Národní bezpečnostní rada USA a rozhodla, že USA nahradí v Indočíně Francii a bude vyvíjet tlak proti šíření komunismu z Moskvy. Ještě v červnu v průběhu konferenčního jednání byl ve Francii na americký popud nahrazen předseda jihovietnamské vlády Bửu Lộc a nový premiér Ngô Đình Diệm 5. července jmenoval v Saigonu novou jihovietnamskou vládu.

6.4 Rozdělení na severní a jižní Vietnam

Demarkační linie vznikla 22. července 1954 v rámci dohod na konferenci v Ženevě jako provizorní řešení do plánovaného sjednocení, které však velmocí nerealizovaly. Na západní straně vedla demarkační linie na 17. rovnoběžce,

ale na východní straně ji tvořila řeka Bến Hải, která rovnoběžce přesně neodpovídá. VDR původně požadovala dělicí linii na jižnější 13. rovnoběžce zatímco západní spojenci požadovali hranici víc na severu. Diplomatickou intervencí ČLR se došlo ke kompromisu, který pro VDR znamenal ztrátu velkých měst ve Středním Vietnamu (Hlavatá et al. 2008: 189). Kolem dělicí linie vznikla z každé strany pětikilometrová demilitarizovaná zóna. Jižní část zóny v Republice Vietnam byla spravována jako samostatný distrikt oblasti Trung Lương. Severovietnamská část byla spravována jako zvláštní zóna Vĩnh Linh, která vznikla vyčleněním pásu území z provincie Quảng Trị (Whitfield 1976: 63–64, 326). K životě a zvláštnímu režimu v příhraniční zóně viz Tran Mai Nam (1969). Roku 1959 byla populace Indočíny cca 14 milionů v severním Vietnamu, 13 milionů v Republice Vietnam, 5 milionů v Kambodži (1958) a 1,7 milionu v Laosu (Rawson 1963: 233).

Rozdělení země vyústilo v migrace ošetřené dohodou o svobodě pohybu a možnosti se přestěhovat ještě před zřízením skutečné hranice. V letech 1954–1956 uprchlo dle odhadů ze severního Vietnamu 800 000 až milion lidí, hlavně křesťané a prakticky všichni studenti univerzity v Hanoji (Joes 1989: 32). Je však třeba podotknout, že zejména migraci křesťanů do značné míry podnítila letáková propaganda nastávajícího prezidenta Diěma (ve spolupráci s CIA), která měla za cíl vyvolat u severovietnamského obyvatelstva paniku z komunistických čistek, aby Diěma v jižním Vietnamu podporovali alespoň noví křesťanští imigranti. Přes tyto zmatky nastala v prvních letech po rozdělení (asi 1954–1956) jediná skutečná pauza mezi válkami, kdy se konflikt přesunul na úroveň propagandy.

Ta byla ve své době i z americké strany jednostranná: líčila Ho Či Mina jako revolucionáře a nacionalistu, který vede sveřepou válku, aby vyhnal Francii, vládl severnímu Vietnamu a ohrožoval Jižní Vietnam a Laos (Karnow 1962: 66). Dočasné rozdělení Vietnamu se také líčilo propagandisticky i proti duchu dohod ze Ženevy (např. Rawson 1963: 232²), zvlášť když bylo všem celkem jasné, že podpora Ho Či Minovi zcela převažovala i u obyvatelstva na jihu. Tj. jediná změna, kterou si tehdy Američané připouštěli, se týkala výhradně severního Vietnamu. A v amerických materiálech přibýlo Ho Či Minovi do sbírky jmen a přezdívek krycí jméno *Agent č. 19* nebo *Agent Lucius* (Young 1991: komentář na druhé straně fotografií následujících po str. 50; pozn. Více krycích jmen musel mít Ho Či Min asi i v případě informačních služeb jiných států).

Politické vazby Vietnamské demokratické republiky na ČLR a SSSR a jižní části Vietnamu na USA vedly k rozvoji dalších hospodářských vazeb už jen

2 Rawson zde doslova píše: *Vietnam should be divided into northern and southern portions at the 17th parallel until elections could decide whether the Communist régime which held the north or the democratic organization of the south should govern the whole state.*

v rámci nových politických bloků. Partnerem VDR se tak stalo i Československo a z asijských zemí Mongolsko, které mělo po první dohodě ze 17. listopadu 1954 (Ngô Xuân Binh 2009: 218) začít do VDR dodávat dobytek a masné výrobky. Roku 1955 se pro VDR dohodl dar 106 krav, 520 koz, 407 tun klobás mongolského typu a 25 tun másla (Дамшэвэл 2015: 72). I když se patrně ne-realizovalo vše ani z této dohody, dál se velkoryse plánovalo, že by MLR mohla Vietnamu poskytnout i 100 000 kusů dobytka (Жамъян 2005: 80nn). Mongolská plemena skotu by ale těžko snášela odlišné klimatické podmínky, na které je zvyklý místní vodní buvol z jižní Číny a jihovýchodní Asie.

Mezi VDR a Republikou Vietnam ve své době existoval například odlišný přístup k etnonymii. Podskupina Hroi etnika Čam v provinciích Bình Định a Phú Yên byla v rozdělené jižní části země klasifikována nejprve jako samostatné etnikum Hroi, ale po sjednocení a zavedení etnonymie sovětského typu byla roku 1979 překlasifikována na podskupinu Čamů (Yasuko 2011 in Trần Kỳ Phương & Lockhart 2011: 323–324).

Vietnamská demokratická republika (*Việt Nam dân chủ cộng hòa*) – v literatuře též Severní Vietnam³, se v době rozdělení rozkládala severně od řeky Bến Hải a sedmnácté rovnoběžky. Stát sice založil vyhlášením v Hanoji Ho Či Min už 2. září 1945 s platností v celém rozsahu i pro jižní Vietnam, nicméně jeho hranice oficiálně stvrdila až konference v Ženevě roku 1954, a to s omezením jen na severní část. Ta měla rozlohu 158 750 km² a počet obyvatel se později roku 1970 odhadoval na více než 21 milionů. Gramotnost odhadovaná roku 1960 asi na 65 % je patrně nadhodnocená. Země se dělila na 23 provincií a 2 administrativně samostatná města. Nová ústava z roku 1959 dávala moc do rukou Národního shromáždění, prezidentovi a vládě (radě ministrů, předsedovi a místopředsedům). Hlavní vládní stranou byla v době rozdělení *Vietnamská strana práce* (Đảng lao động Việt Nam). Prezidentem byl Ho Či Min od založení 1945 do své smrti roku 1969, poté funkci zastával Tôn Đức Thắng. Předsedou vlády se stal roku 1954 Phạm Văn Đồng (Whitfield 1976: 321–322). Stranická politika začala brzy prorůstat do všech vrstev společnosti. Na sjezdu umělců v Hanoji 14. ledna 1955 potvrdil Tó Hữu stranický požadavek na jednotu politiky a umění, kdy bylo povinností umělce být konformní se stranou, která chtěla vytvořit nového člověka (Lê Thành Khôi 2008: 525).

3 Severní Vietnam však není jen moderní politický termín – ve vietnamštině jsou geografické termíny *Bắc phần*, *Bắc-Bộ*, *Bắc-Kỳ* a *Miền Bắc* (kde *bắc* je čínský termín pro „sever, severní“, v moderní čínštině *bei* 北), které označují historické území na sever od provincie Thanh-Hóa – jde o starobylou oblast Vietů z doby před jejich expanzí na jih (Whitfield 1976: 13). Moderní politický termín značí jen Vietnamskou demokratickou republiku v době mezi vyhlášením roku 1945 (někdy se považuje za relevantní až konference v Ženevě roku 1954) a sjednocením roku 1975/1976.

Název Vietnamská demokratická republika se neoficiálně vztahuje na celou zemi po sjednocení do přejmenování na Vietnamská socialistická republika na začátku roku 1976. Po podpisu ženevské dohody o příměří se zrychlil proces mezinárodního uznávání VDR ze strany jiných států: 5. srpna Island, 21. srpna Kanada, 1. září Irsko, 20. září Malta, 21. září Japonsko, 15. listopadu Argentina a Lucembursko. Od roku 1974 VDR navázala diplomatické styky s 90 zeměmi (Nguyễn Đình Lê 2010: 213).

Republika Vietnam (*Việt Nam Cộng hòa*). Méně oficiálně Jižní Vietnam, byl státní útvar, který existoval 20 let ve 20. století od roku 1955. Rozkládal se na jih od řeky Bến Hải a sedmnácté rovnoběžky. Měl rozlohu 173 809 km² a roku 1971 asi 18,8 milionů obyvatel, tedy méně než ve Vietnamské demokratické republice a také gramotnost se tehdy odhadovala na nižší úroveň 50 %. Ještě v roce 1954 a před rozdělením země se po koordinaci mezi Francií a USA stal předsedou vlády profrancouzského jižního Vietnamu Ngô Đình Diệm (Corfield 2008: xix). S formálně nadřazenou hlavou státu císařem Bảo Đạiem se roku 1955 vypořádal referendem, kde se nechal zvolit představitelem země a s přijetím první ústavy se 26. října 1956 vyhlásila Republika Vietnam. Po puči roku 1963 se vystříдалo několik vlád, až se přijala nová ústava a prezidentem se roku 1967 stal Nguyễn Văn Thiệu. Země se administrativně dělila na 45 provincií a 11 samostatných městských oblastí. Hlavní přístavy vedle Saigonu a Vũng Tàu byly Cam Ranh a Đà Nẵng (Whitfield 1976: 320).

6.5 Vývoj v jižním Vietnamu (v Republice Vietnam)

6.5.1 Počáteční politický vývoj

Hlavní osobnost politiky v jižním Vietnamu **Ngô Đình Diệm** (1901–1963) pocházel z křesťanské aristokratické rodiny. Po studiu na francouzské katolické škole v Hué nastoupil na učiliště Quốc học, které založil jeho otec, poté studoval Fakultu práva a administrativy v Hanoji. V době vlády císaře Khải Địnhha (1916–1925) vstoupil do císařské armády, později se roku 1929 stal guvernérem v Phan Thiết, kdy začal i jeho odpor ke Svazu komunistické mládeže. Roku 1933 se za císaře Bảo Đại (1925–1945) stal ministrem vnitra, ale záhy rezignoval, protože se mu nedařilo prosadit plánované reformy, a odešel na 10 let do Hué. V rámci kontaktů s protifrancouzskými intelektuály se v roce 1940 snažil o spolupráci s Japonci a později roku 1945 odmítl císařovu nabídku stát se premiérem. Po srpnové revoluci 1945 ho zatknul Việt Minh a Ho Či Min mu měl nabídnout spolupráci, s níž nesouhlasil, později byl v souladu s dohodou roku 1946 ze zajetí propuštěn.

Roku 1949 navštívil s bratrem Ngô Đình Thụcem Japonsko (zde bratra Cường Đểho), Evropu a USA, kde od roku 1951 zůstal na 2 roky v semináři v New Jersey. Po návratu do Evropy a setkání s císařem, který mu opět nabízel post premiéra, na tuto nabídku kývnul až po porážce francouzských vojáků v bitvě u Điện Biên Phủ. Později ale odmítnul uspořádat referendum o sjednocení a místo toho 23. října 1955 uspořádal referendum, na kterém se nechal zvolit prezidentem a představitelem jižního Vietnamu namísto císaře Bảo Đại. Diệm poté 26. října 1955 vyhlásil Republiku Vietnam a 4. března 1956 se konaly volby. Diệm začal s necitlivými reformami, potlačoval buddhismus a autokratickým chováním s nepotismem si znepřátelil většinu obyvatelstva, zatímco plně stavěl na podpoře USA. Nakonec byl při armádním převratu 1. listopadu 1963 zabit i s mladším bratrem **Ngô Đình Nhu**. Po převratu byl popraven i další prezidentův mladší bratr **Ngô Đình Cẩn**. Byl méně vzdělaný než prezident a plně využíval možnosti rodového klientelismu. Spravoval střední Vietnam (tj. severní část Republiky Vietnam) a díky vazbám na bratra-prezidenta si vybudoval vlastní mocensko-policejní aparát nezávislý na centrální vládě. Ngô Đình Nhu měl v rodinném klanu k prezidentovi nejbližší a s francouzským vzděláním se stal jeho politickým poradcem a kancléřem. V roce 1955 založil *Personalistickou revoluční stranu pracujících* (Cần lao nhân vị cách mạng đảng) (Whitfield 1976: 190–193). Tato strana (zkráceně i Strana Cần-lao) se stala hlavní logisticko-lobbistickou organizací rodiny prezidenta. Původně šlo o tajnou politickou organizaci pro elitní členy významných rodů. Do strany se vybírali vlivní intelektuálové, vedoucí pracovních skupin a členové civilních služeb i vojenští úředníci. Během jejího nejvýznamnějšího období v letech 1954–1963 mohla mít podle odhadů asi 20–25 tisíc členů – údaje se oficiálně nikde nezveřejňovaly. Strana se neúčastnila voleb jako volební subjekt. Šlo o vlivovou organizaci s cílem politické kontroly. Ve volebních kampaních se organizace podílela na pořádání agitačních kampaní na podporu vybraných stran, demonstrací, tvorbě vládních programů apod. V zásadě pracovala na stejném funkčním principu metod propagandy (vytváření místních buněk, skupin pro frontovou agitaci) jako komunistická strana. Konkrétní jádro personalistické nauky (*Thuyết nhân-vị*) vytvořil jako syntézu západních a východních filozofických systémů Ngô Đình Nhu, který stranu i celkově řídil, zatímco jeho bratr Ngô Đình Cẩn řídil část strany v centrálním Vietnamu. Po pádu prezidenta Ngô Đình Diệma ustala i působnost strany, naopak se proti ní obrátila nenávisť obyvatelstva, které bylo za prezidenta Ngô Đình Diệma vystaveno velkým represím (Whitfield 1976: 31–32). Čistkám proto neušli ti, co zůstali po převratu ve Vietnamu.

Přežili je ti, co dleli v době převratu v zahraničí. Nechvalně známá madam **Ngô Đình Nhu** byla prezidentova švagrová, tj. žena jeho bratra Ngô Đình

Nhu. Byla aktivní ve sféře mocenských intrik, vytvořila si k ochraně ženské polovojenské oddíly a zavedla silně nepopulární moralistická opatření spojená s radikálním křesťanstvím: zákonem zakázala rozvody, antikoncepci, potraty a dokonce i taneční zábavu. Stejně tak už musel zůstat natrvalo v Evropě prezidentův starší bratr a arcibiskup v Hué **Ngô Đình Thục**, který založil Katolickou univerzitu v Đà Lạtu a měl velký politický vliv v centrálním Vietnamu.

S relativně kompaktní strukturou moci okolo prezidenta Diệma ostře kontrastoval vývoj v mezinárodně-politickém ohledu. Již 12. května 1955 převzaly USA velení výcviku jihovietnamské armády (Đặng Phong et al. 2012: 441). Od 8. března 1956 byli do jižního Vietnamu vysíláni ideologičtí pracovníci z VDR, aby pomáhali vytvářet politické buňky (85 Years: 1335n). 3. ledna 1957 obvinil Mezinárodní kontrolní výbor VDR i Republiku Vietnam z porušování Ženevské dohody. 22. října 1957 bylo bombardováno sídlo amerických vojenských poradců v Saigonu i o rok později se stalo cílem dalšího útoku, protože od ledna 1958 začala VDR vést gerilovou válku a například roku 1960 povstání v Bến Tre (Đặng Phong et al. 2012: 442–443).

Do prosince 1961 proto stoupl počet amerických vojáků a poradců v Jižním Vietnamu na 15 000. Vlastních vojáků z USA bylo 3200 a v tu dobu byla slíbena dodávka nových zbraní v hodnotě 40 milionů USD. V lednu 1962 byla v Republice Vietnam založena americká Military Assistance Command. V souvislosti s vnitropolitickou krizí a vnějšími tlaky vzrostl v říjnu 1963 počet amerických vojáků ve Vietnamu na 16 500 a již předtím 27. srpna 1963 přerušila oficiální styky s vládou prezidenta Diệma sousední Kambodža (Đặng Phong et al. 2012: 445–447).

Po listopadovém převratu roku 1963 se v Republice Vietnam dostala krátkodobě k moci vojenská vláda Dương Văn Minh, kterou v lednu 1964 přemohla opět Vojenská revoluční rada, vedená Nguyễn Khángem. Následovalo období častých změn a v červnu 1965 se stal premiérem již deváté vlády po svržení Diệma vicemaršál a dříve i velitel jihovietnamského letectva Nguyễn Cao Kỳ (nar. 1930) (Young 1991: komentář k fotografiím po str. 50). Kỳ zůstal ve funkci do roku 1967.

Druhým prezidentem Republiky Vietnam se stal Nguyễn Văn Thiệu (nar. 1923), vyznáním původně buddhista, který se až po svatbě přiklonil ke katolickému křesťanství. V roce 1945 se ještě připojil k hnutí Việt Minh, brzy (1948) ale přešel do vietnamských jednotek francouzské armády. Po vojenském výcviku vedl boje proti Việt Minh. Po smrti prezidenta Diệma se ocitl v nejvyšších vojenských a politických funkcích a prezidentem se stal 1967 a po znovuzvolení i 1971 (Whitfield 1976: 207–208), tj. v hlavních letech druhé války v Indočíně.

6.5.2 Vývoj ve společnosti a ekonomice

Roku 1957 měla Republika (jižní) Vietnam rozlohu 170 850 km² a počet obyvatel se uváděl 12 261 000, z toho činili etničtí Vietnamci 85 % (Nguyễn Đình Lê 2010: 36).

V Republice Vietnam ovládali v polovině padesátých let trh s rýží ve svých vlastních oblastech převážně sami Vietnamci a týkalo se to například i oblasti Saigon/Chợ Lớn (147 vietnamských vs. 85 čínských obchodů), kdy většina čínských obchodníků sídlila v Chợ Lớn – bývalé čínské čtvrti a dříve samostatném městě u Saigonu, rychlá urbanizace nicméně přispěla k jejich sjednocení (Whitfield 1976: 43). Jinde ale pokračoval vliv čínských obchodníků ještě z doby jejich imigrace za vlády rodu Nguyễn. V padesátých letech počet čínských obchodů s rýží převyšoval vietnamské v Cần Thơ, Gia Định, Sóc Trăng, Rạch Giá, Bạc Liêu, Hà Tiên, Long Xuyên a Trà Vinh. Od konce padesátých let však podíl čínských obchodníků s rýží v jižním Vietnamu velmi rychle klesal (Li Tana 2011b: 55) snad i kvůli rostoucím obavám ze špionáže pro komunisty, kteří zvítězili v ČLR.

S rostoucími represemi rostla i nespokojenost, nejprve buddhistů a lidí ve venkovských oblastech, kde působili severovietnamští komunisté. Vláda vytvořila ve spolupráci s americkými poradci program tzv. strategických vesnic, které měly být hlídáné proti severovietnamské infiltraci. Tyto internační tábory obehnané ostnatým drátem vyvolaly nesmírný odpor i kvůli násilnému přesídlování: nejvíce k němu byli nuceni etničtí Vietnamci a Khmerové – přitom jejich původní vesnice a usedlosti se ničily a vypalovaly, aby se v nich nemohl usídlit nepřítel, např. v Trà Vinh. Po pádu Diemovy vlády a zrušení projektu se lidé od listopadu 1963 vraceli zpět na své původní lokality (MGT 2003: 22, 25). Také budování armády v Republice Vietnam nebylo efektivní – vietnamští vojáci se v rámci striktních asijských pravidel hierarchie nesnažili vyvíjet aktivitu, protože by je velitelé vnímali jako konkurenci. Ve výsledku nebyla vietnamská armáda příliš efektivní a spoléhala na zásahy vojsk USA (Hlavatá et al. 2008: 205–211).

Zkušenost s násilím venkovany v protivládních náladách jen utvrdila a naopak usnadnila působnost agentů z VDR, na které se venkované dívali tím pozitivněji. S karanténní politikou proto pokračovaly i vlády po Diemovi. Například Nguyễn Văn Thiệu přijal radikální program AB 148. V rámci pacifikace venkovských oblastí se měly vybrané lokality zbavit severovietnamských buněk a osvobozených zón. Válka byla z části psychologická a největšímu tlaku čelily rodiny, jejichž členové byli činní v revolučních buňkách (Hoàng Văn Thái 2008: 52). Přesto jihovietnamské vlády postupně ztrácely kontrolu nad většinou venkovských oblastí. Už americký vyslanec Henry Cabot Lodge přišel

roku 1964 s desetibodovým programem úplné kontroly obyvatelstva, který se měl aplikovat v oblastech vojensky vyčištěných od severovietnamských agentů s cílem zabránit opakování „infekce“. Program se zakládal na doporučeních Hilsmana a jiných bývalých členů ještě Kennedyho vlády (zde stručněji podle Young 1991: 144–145): 1. uspokojit mysl obyvatel sociální a atraktivní ideologií jejímž provedení lze věřit, 2. politicky organizovat obyvatelstvo s pomocí vesnických vůdců a výborů, jejichž kroky bude jistit policie nebo armáda, 3. provést s pomocí policie či armády sčítání lidu, 4. vydávat osobní průkazy, 5. vydávat povolenky pro pohyb zboží a osob, 6. v případě potřeby vyhlásit zákaz vycházení, 7. užít všechny tyto metody v každé vesnici jako „zubní kartáček proti teroristům“, 8. po uklidnění situace angažovat experty na zemědělství, školní učitele atd., 9. organizovat vesnickou domobranu proti útokům Vietkongu (pejorativně užívaná zkratka pro severovietnamské komunisty), 10. po splnění všech předchozích kroků uspořádat volby do místních úřadů.

Zmíněný program se nicméně nedařilo realizovat, naopak i v relativně nejvíce proamerických městech narůstaly demonstrace. Nejdříve demonstrovali buddhisté, proti kterým se postavila katolická rodina prezidenta Diěma. Za vrcholných represí a v rok puče (1963) se někteří známí mniši rozhodli pro demonstrativní sebeobětování upálením. Jako první se na jaře upálil Thích Quảng Đức. Represe, kterými se jihovietnamský prezident Diệm dostal a držel u moci, vedly podle odhadu historiků k likvidaci asi 50 000 osob (Müllerová 2004: 77), což je možná i více než v případě represivního aparátu koloniální Francie. Později demonstrovali ve větší míře ve městech studenti, kteří měli levicové postoje a s prohlubující se válkou se i v jihovietnamských městech demonstrovalo proti americké přítomnosti, válce a volalo se po zodpovědnosti za válečné zločiny. Nejznámější protestující byli intelektuálové a buddhističtí mniši. Například spisovatel **Nhất Linh** (1906–1963) byl autor mnoha novel na aktuální témata a politický aktivista. Po studiích v Paříži a Hanoji, kde pak i učil, začal psát a založil Nezávislou literární skupinu *Tự lực văn đoàn*. Od roku 1939 se účastnil protifrancouzských aktivit a od roku 1942 pobýval převážně v Číně. Do Vietnamu se vrátil roku 1951 a v souvislosti s rozdělením země přesídlil roku 1954 na jih do Saigonu, kde byl v roce 1960 uvězněn za texty proti prezidentovi Diệmovi, 7. července 1963 napsal protestní dopis proti vládě a spáchal sebevraždu (Whitfield 1976: 210).

Mírnější formu protestu proti vládě jihovietnamského prezidenta Diěma zvolil několikrát vězněný **Ông Đạo Dừa** („Kokosový mnich“). Narodil se roku 1909, vzdělání získal ve Francii a po návratu do Vietnamu roku 1945 opustil rodinu a vstoupil do buddhistického řádu. Po třech letech meditací, kdy údajně nejedl nic než kokosové ořechy (odtud přezdívka) začal s veřejným

působením – volal po míru a sjednocení Vietnamu a demonstroval přímo před prezidentským palácem v Saigonu. Později roku 1964 se usídlil na ostrově v deltě řeky Mekong, kde postavil 18 metrů vysokou pagodu. Krátce vězněn byl i při návštěvě v Phnom Penhu (Whitfield 1976: 216–217).

Velký význam mělo zakládání škol v jižním Vietnamu, které do sjednocení nenesly zatížení ideologií a lze je pokládat za nejpozitivnější důsledek přítomnosti USA v jižním Vietnamu. Vedle rozvoje univerzit v Hué a Saigonu se roku 1966 založila univerzita ve městě Cần Thơ, která i dnes patří mezi nejvýznamnější vzdělávací instituce.

Od roku 1968 se v jižním Vietnamu začaly výrazněji šířit západní trendy a vedle tradičního oděvu i móda kratších sukní, tehdy ovšem jen lehce nad kolena (Đặng Trường & Hoài Thu 2013: 123). Řada tradičních vietnamských oděvů nikdy nevyšla z obliby, jako například u žen *áo dài*, který těsně obepíná tělo. Jiné typy jako např. dámské spodní prádlo *yếm* určené na vrchní část těla pochází ze staré Číny a bylo nošeno v severním Vietnamu. V moderním období se od jeho nošení nejprve upouštělo. Za dynastie Nguyễn se ve městech začaly nosit novější čínské šaty a později je v druhé polovině 20. stol. vystřídala západní podprsenka. Nicméně obnova tradic a trend elegance odhalených ženských zad vrací *yếm* do popularity na soudobých večírcích městských lepších vrstev a *yếm* je v liberalizované kultuře opěvován v populárních písních (Trần Ngọc Thâm 2008: 515–517). V oficiálním styku a v pracovní době zůstávají oděvní zvyklosti konzervativní a ve městech zvlášť v sektoru úředníků a managementu tvoří základní dress code košile či u žen košilovitá blůza a nejčastěji černé kalhoty nebo úzká sukně po kolena.

Vietnamci žili vždy soustředěně ve větších sociálních společenstvech v nížinách kvůli snazší obživě rybolovem a pěstováním rýže. Vesnice složené ze vzdálených osamocených domů jsou u nich vzácné. Více rozvinuté sociální interakce a konfuciánská morálka od každého jedince vyžadovaly řadu kompromisů a vedly k životu s nesplněnými touhami, které se dostaly do populární kultury. V jižním Vietnamu v deltě Mekongu vyvinuli na začátku 20. století amatérští hudebníci kolem Sáu Lầua zvláštní styl písní *vọng cổ* „nostalgie (po) minulosti“, který se vyznačuje harmonickou pomalou a velmi tesknou melodií (Whitfield 1976: 30). Tyto dnes mimořádně populární písně vznikaly i v rámci obnovy směru hudebního divadla *cải lương* (Trương Bửu Lâm 2012: 184), které používá západní hudební nástroje a v nostalgicky smutném zpěvu *vọng cổ* se může každý smířovat se svými stesky. Mezi původce, významné skladatele a interprety žánru *cải lương* patřili skladatelé Nguyễn Tống Triều, Tống Hữu Định (1869–1932), Trương Duy Toàn (1885–1957), Lê Thị Phỉ (1906–1954), Trương Phụng Hào (1911–2009), ke známým zpěvákům a zpěvačkám patřili např. Phùng Há, Năm Châu, Năm Phí, Út Trà Ôn, Minh Phụng, Bạch Tuyết

a Lê Thủy. U podžánru *vong cổ* nejvíce proslul Cao Văn Lầu známý i jako již uvedený Sáu Lầu (1892–1976) (více k žánru *cải lương* viz Trần Ngọc Thêm 2014: 356–372).

6.6 Exkurz k buddhismu ve 20. století

Buddhismus ve Vietnamu upadal nejvíce za dynastie Rané Lê. Obnovovat se začal ve 20. století nejprve v Saigonu díky mnichům jako byli Khánh Hòa a Thiện Chiếu. I první moderní učeně-náboženská společnost Kočínčinská asociace buddhistických studií vznikla roku 1930 v Saigonu a na Jihovietnamskou asociaci buddhistických studií se změnila roku 1951, kdy v Saigonu současně vznikla i Sangha Jižního Vietnamu. Časopisem Kočínčinské asociace byl od roku 1931 list *Từ Bi âm* „Hlasy soucitu“. Analogicky ve středním Vietnamu vznikla roku 1932 Annamská asociace buddhistických studií (s časopisem *Viên âm* „Dokonalý hlas“) a roku 1949 Sangha Středního Vietnamu. V severním Vietnamu byla roku 1934 založena Tonkinská buddhistická asociace (s časopisem *Đuốc tuệ* „Pochodeň moudrosti“) a roku 1949 Asociace pro nápravu severovietnamské buddhistické církve, která se o rok později přejmenovala na Sangha Severního Vietnamu (Nguyễn Thanh Xuân 2012: 58–60).

Japonci se po vstupu do Indočíny snažili vytipovat vlivné osobnosti a pokoušeli se získat je na svou stranu. Jedním z nich byl i Huynh Phú Sổ (1920–1947), vůdce politicko-náboženského buddhismu Hòa Hảo založeného roku 1939 (Corfield 2008: xviii). Kvůli vzrůstajícímu politickému vlivu ho nejprve francouzská koloniální vláda zavřela do psychiatrické léčebny a později poslala do exilu do Laosu. Zpět do Saigonu se vrátil s pomocí členů svého hnutí až poté, co japonská okupace oslabila výkonný vliv francouzské koloniální policie. V Saigonu navázal kontakty s představiteli několika politických stran a s japonskou podporou se také snažil zlepšit zemědělskou produkci na západě jižního Vietnamu. Huynh Phú Sổ díky tomu zvýšil svůj vliv na venkově, loajalitu však Japoncům neoplácel a už v březnu roku 1945 se snažil založit nacionalistické uskupení, které by bojovalo za nezávislost Vietnamu, neúspěšný zůstal i jeho pokus o založení Vietnamského buddhistického svazu, a nakonec založil v několika jihovietnamských provinciích buddhismus hòa hảo a v průběhu roku 1946 se aktivně podílel na organizování řady vlivových uskupení včetně Socialistické demokratické strany Vietnamu (Việt Nam Dân chủ Xã hội Đảng), která byla s vedením hòa hảo úzce provázaná (Nguyễn Thanh Xuân 2012: 245–247). V jižním Vietnamu zůstal buddhismus hòa hảo relativně silně zastoupen i po smrti svého zakladatele a sjednocení

země roku 1975 (Trần Ngọc Thê 2014: 238–239), musel se však začít přizpůsobovat novým politickým podmínkám.

Buddhistická církev ve Vietnamu však měla i dříve spojení s politikou. Sjednocení země pod severovietnamskou vládou zpočátku přineslo omezení. Vietnamská socialistická republika vyhlásila svobodu náboženského vyznání, i když ta se vztahuje spíše jen na náboženství oproštěná od výraznějšího politického vlivu. Zástupce buddhismu však šlo vzhledem k požadavku nenásilí přirozeně zapojit do protiválečného hnutí.

Buddhistická delegace z Vietnamu například navštěvovala konference proti jaderné válce a zbrojení v zemích bývalého sovětského bloku. Roku 1982 šlo nejprve o Mongolskou lidovou republiku a následující rok 1983 o Československo (Nguyễn Thanh Xuân 2012: 81). Současné směry buddhismu jsou v rámci možností zapojeny do veřejného života a buddhističtí mniši studují v univerzitních knihovnách.

6.7 Vývoj v severním Vietnamu (ve Vietnamské demokratické republice)

6.7.1 Počáteční vývoj

Severovietnamští političtí představitelé se zpočátku hlavně vyrovnávali s následky První války v Indočíně. 5.-7. září 1954 zasedalo politbyro Strany pracujících a reflektovalo novou vnitro- i mezinárodně-politickou situaci. 1. října se začala uplatňovat beztrestnost, která měla být vztahována na ty, kteří v době války spolupracovali s nepřítelem a z výkonu trestu měli být uvolněni ti, co byli odsouzeni ze stejného důvodu již dříve (85 Years: 1334n.).

Omezující dohody z konference v Ženevě kritizoval Ngô Đình Diệm 17. července 1955, stejně tak vláda VDR plánovala pokračovat v revoluci a osvobození jižního Vietnamu. Roku 1956 se ve VDR zahájily ve větší míře konfiskace a Trường Chinh se kvůli nim musel dočasně stáhnout z některých funkcí (Corfield 2008: xix).

Od přelomu let 1956 a 1957 se začala připravovat nová ústava, řada zákonů a od roku 1957 se ve vedení VDR začala revoluce rozlišovat: na socialistickou ve VDR a na národní lidově demokratickou v případě jižního Vietnamu. 3. ledna 1957 obvinil Mezinárodní kontrolní výbor VDR i Republiku Vietnam z porušování Ženevské dohody (Đặng Phong et al. 2012: 442). Národnostní menšiny byly nejen najímány do vojska, ale už i vzdělávány. V roce 1957 bylo ve VDR 60 600 (3,24 %) studentů z národnostních menšin, ze čtvrtiny dívky. Konkrétně byli zastoupeni např. Tày 8,37 %, Mường 4,525 %, Nung 3,98 %, Thái 1,73 % (*Lịch sử Việt Nam. Tập 12*, 2014, 103).

V lednu 1959 se na 15. zasedání ÚV rozhodlo i o použití násilí jako jednoho z prostředků osvobození jižního Vietnamu. Na 16. zasedání v dubnu se schválil plán kolektivizace zemědělství a reforem původně kapitalistické a soukromé průmyslové výroby a obchodu. Již předtím akutní riziko hladomoru po válce a rozdělení země zažehnala finanční pomoc od SSSR, za kterou se nakoupila rýže v Barmě. Mimo zahraniční zdroje se ve VDR znovu krátkodobě pěstovaly rychle rostoucí plodiny i v městských parcích. Po zklidnění situace však vyvolala nové nepokoje nevhodně prováděná kolektivizace a hrubé zneužívání moci, které si ve spojení s čistkami po válce s Francií vyžádalo vedle vyššího počtu perzekuovaných asi 15 000 životů (Hlavatá et al. 2008: 193). Počet zabitých v politických čistkách byl v severním Vietnamu zřejmě nižší než v jižní části země. Severovietnamská vláda si nemohla vzhledem k eskalaci tlaku USA dovolit popudit obyvatelstvo – konfiskovalo se proto opatrněji a oficiálně už pro potřebu obranné války. Naopak na jihu převládal u většiny obyvatel odpor proti instalované vládě prezidenta Diệma a mnohem rozsáhlejšími čistkami si proamerický režim obyvatelstvo natolik zneprátelil, že výrazně usnadnil pronikání severovietnamských agentů a ve výsledku nikdy neměl území pod plnou kontrolou. Navíc v květnu 1959 rozhodla Vojenská komise o výstavbě Ho Či Minovy stezky okolo pohoří Trường Sơn, která měla sloužit k zásobování operací na jihu.

Od roku 1959 Ho Či Mina na návštěvách v SSSR i v ČLR také pravidelně vyšetřovali sovětští i čínští lékaři. Ho Či Min starostlivost přijímal sice s úsměvem (Vũ Kỳ 2013: 32–33), ale z jeho komentářů lze usoudit, že si ji nepřál. Takto „ze zdravotních důvodů“ totiž Sověti sesazovali již nevyhovující představitele satelitních států (i když Vietnam se satelitním státem SSSR v pravém slova smyslu nikdy nestal). Na Ho Či Minovo sesazení nicméně tlak nevzniknul i kvůli jeho ikonické roli v nacionalismu a mimořádnému domácímu respektu. Ho byl navíc pragmatik a vedle aktivních zahraničních vztahů pružně ustupoval z požadavků. Dbal také na časté domácí veřejné vystupování a například v únoru 1960 na návštěvě provincie Cao Bằng promluvil na podporu revoluce (*Hỏi & đáp về*: 113).

Od roku 1960 se datuje zintenzívnění politiky proti jižnímu Vietnamu počínaje 17. ledna podporou povstání Đông Khê v okrese Mỏ Cày v provincii Bến Tre (85 Years: 1337). 27. ledna 1960 byla z VDR vypravena první nákladní loď do jižního Vietnamu s 5 tunami zbraní a nábojů, pultunou šatů, léků a 400 kg nylonu. Dodávce a vyložení nákladu však zabránily hlídkující lodi. První zřejmě menší severovietnamská loď z Cà Mau doplula do přístaviště na řece Nhật Lệ až v srpnu 1961 a teprve od července 1962 se začalo s intenzivnější přepravou. Zbraně byly poprvé po moři dopraveny na jih v říjnu 1962 a od března 1963 měla VDR k dispozici i ocelová plavidla.⁴ Vodní sekce Ho Či Minovy

4 Pozn. přesná data plaveb jednotlivých lodí se v různých dokumentech někdy liší (Đặng Phong et al. 2012: 444–447).

stezky ale nemohla být příliš účinná a kvůli americkým válečným lodím v jihovietnamských vodách do cíle doplulo jen málo plavidel. Náhradně lodi pluly větší oklikou do Kambodže, odkud se dodávky přepravovaly po zemi.

V květnu 1960 proběhly druhé všeobecné volby do Národního shromáždění. Na třetím Sjezdu národních zástupců v září byl přijat první pětiletý plán rozvoje hospodářství na léta 1961–1965, dále proběhly volby do ÚV a politbyra. Předsedou Strany pracujících byl zvolen Ho Či Min a prvním tajemníkem ÚV se stal Lê Duẩn. 20. prosince 1960 byla založena Národní fronta osvobození Jižního Vietnamu.

V roce 1961 se ve VDR zintenzívnily přípravy na vojenské operace. Naopak v USA potvrdil prezident J. F. Kennedy strategii *Flexible Response*, která počítala se zapojením zvláštních zbraní. V lednu 1962 byl Ho Či Min znovu na návštěvě SSSR (*Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh với nước Nga*: 135n.).

6.7.2 Přehled severovietnamských politických orgánů

Đảng Lao Động Việt Nam „Vietnamská strana práce/pracujících“. Dominantní politická strana ve VDR a zpočátku i ve Vietnamské socialistické republice – později roku 1976 se změnila na Vietnamskou komunistickou stranu a zůstává jí dodnes. Strana práce byla založena v květnu 1951 jako nástupkyně za v tu chvíli současně rozpuštěnou Việt Minh. Stranu řídilo v prvních dekádách 11-členné politbyro a 2 náhradníci. Strana měla v roce 1970 asi 1 100 000 členů, tj. asi 5 % obyvatelstva VDR. Tento poměr straníků k obyvatelstvu je udržován i dnes, kdy v dohledné době přesáhne počet obyvatel Vietnamu 100 milionů. Hlavními novinami zůstává původní tiskovina *Nhân Dân* „Lid“. Kromě hlavní Vietnamské strany práce/Vietnamské komunistické strany byla ve VDR tolerována i *Đảng xã hội Việt Nam* „Vietnamská socialistická strana“ s nevelkou členskou základnou levicových intelektuálů a stranickým časopisem *Tổ Quốc* (Whitfield 1976: 60, 209).

Mặt trận tổ quốc „Vlastenecká fronta“ – politická organizace ve Vietnamské demokratické republice založená roku 1955. Vzešla ze Sjediněné vietnamské nacionalistické fronty (*Mặt trận liên hiệp quốc dân Việt Nam*) (Whitfield 1976: 172).

Mặt trận dân tộc giải phóng Miền Nam „Národní fronta pro osvobození jižního Vietnamu“ – vojensko-politická organizace založená v Hanoji 20. prosince (dle jiných zdrojů 20. srpna) 1960 s cílem řídit povstání a šířit revoluci v Republice Vietnam (Whitfield 1976: 172).

Chính phủ cách mạng lâm thời cộng hòa Miền Nam Việt Nam „Provizorní revoluční vláda republiky Jižní Vietnam“. Vznikla jako výkonný orgán komunistů s působností pro Republiku Vietnam na Sjezdu lidových zástupců Republiky Vietnam 6.-8. června 1969; předsedou byl zvolen Huỳnh Tấn Phát (1913–1989). Tato vláda vyhlásila převzetí správy a zodpovědnosti za zahraniční vztahy osvobozených oblastí pod kontrolou komunistů v Republice Vietnam. Sídlo měla v provincii Tây Ninh. Huỳnh Tấn Phát byl původně architekt, který se zapojil do protifrancouzského hnutí, byl proto dvakrát vězněn a poté vstoupil do Národní fronty osvobození jižního Vietnamu, kde od roku 1964 působil jako generální tajemník (Whitfield 1976: 42, 119).

6.7.3 Severovietnamští politici 50. a 60. let

Zde uvádíme jen několik osobností severovietnamské politiky 50. a 60. let ve sledu dle data narození a s biografickými poznámkami čerpanými převážně z Whitfielda (1976).

Tôn Đức Thắng (1888–1980) v letech 1976–1980 byl druhý prezident VDR po Ho Či Minovi a člen ÚV Strany práce. Po vzdělání v Saigonu začal být politicky aktivní a roku 1912 prchnul před zatčením, ale paradoxně přicestoval do Francie. Jako námořníka ho suspendovali za to, že s jinými nesouhlasil v účasti Francie na komunistické revoluci v Rusku. Od roku 1927 byl zpět ve Vietnamu, kde vstoupil do Ho Či Minova Svazu revoluční mládeže, roku 1929 byl zatčen a 17 let vězněn na ostrově Poulo Condore. Po převratu roku 1945 se v severním Vietnamu připojil k hnutí Việt Minh. Roku 1955 získal Stalinovu cenu a 1967 Leninův řád. Nyní je po něm v Ho Či Minově městě pojmenována univerzita.

Trần Văn Giáp (1898–1973) byl vlivný historik, bibliograf a sinolog se vzděláním z Francie. Podporoval vládu VDR, kde pracoval i na ministerstvu školství. Byl na pracovním pobytu v Číně, kde se věnoval čínským historickým rukopisům a vedle jiných děl napsal biografii o Lưu Vĩnh Phúcovi.

Nguyễn Lương Bằng (1904–1979) byl místopředseda vlády a v letech 1952–1956 velvyslanec VDR v Sovětském svazu. Od roku 1925 působil v Ho Či Minově Svazu revoluční mládeže a následných politických stranách. Roku 1931 byl zatčen a odsouzen na 20 let do vězení. Dařilo se mu utíkat a ve vězení v provincii Sơn La nakonec strávil jen polovinu vyměřeného trestu. Při druhém útěku roku 1943 prchnul do Číny, kde se znovu zapojil do politiky.

Hoàng Văn Hoan (1905–1991) byl spoluzakladatel Komunistické strany Indočíny, později člen Việt Minh a člen politbyra Strany práce, také místopředseda stálé komise Národního shromáždění VDR.

Phạm Văn Đồng (1906–2000) byl od roku 1955 dlouholetý předseda vlády VDR. Narodil se do rodiny osobního tajemníka císaře Duy Tâna a roku 1925 se připojil k Ho Či Minovu Svazu revoluční mládeže a musel i do exilu do Číny. Vedl organizace nástupnických stran, boje a od července 1954 vedl Vietnamskou delegaci na konferenci v Ženevě.

Lê Duẩn (1907–1986) od roku 1960 několikrát působil na pozici generálního tajemníka ÚV Strany práce. Pocházel z provincie Quảng Trị, stal se členem předchozích hnutí včetně Việt Minh a byl dvakrát vězněn (1931–1936 a 1940–1945). Jako jeden z nejvlivnějších politiků ve Vietnamu psal hodně o strategii.

Nguyễn Duy Trinh (1910–1985) byl v letech 1965–1980 ministr zahraničí a člen politbyra Strany práce a Vietnamské komunistické strany. Spoluzakládal již Komunistickou stranu Indočíny.

Lê Đức Thọ (1911–1990) byl spoluzakladatel Komunistické strany Indočíny známý později jako poradce a hlavní mluvčí severovietnamské delegace na mírové konferenci v Paříži roku 1968. Byl činný ve vysokých stranických orgánech a rozhodoval o politice ve vztahu k Republice Vietnam a Kambodži.

Lê Thanh Nghị (1911–1989) byl dlouholetý politik, v letech 1955–1960 ministr vnitra a místopředseda vlády.

Phạm Hùng (1912–1988) byl čelní člen Strany práce, v letech 1955–1958 vicepremiér. Ve stranických orgánech působil už od konce 20. let a později v letech 1987–1988 zastával i pozici předsedy vlády.

Tố Hữu (1920–2002) byl hlavně básník (napsal cyklus revoluční poezie *Việt Bắc*) a člen ÚV Vietnamské strany práce, zodpovědný ve VDR za vzdělání a propagandu – byl i ministr kultury. Jeho původní jméno je Nguyễn Kim Thanh. Studoval v Hué a stal se aktivním členem Komunistické strany Indočíny.

6.8 Širší mezinárodní vztahy v Indočíně

Již od začátku 20. století se v Indočíně střetly zájmy Francie a Japonska. Francie podporovala z Tonkinu ve 30. letech dodávkami techniky a zbraní Čankajška proti Japoncům (Hammer 1954: 14). Japonci však proti dodávkám protestovali a vzápětí byli nespokojeni po snížení dodávek i Číňané. Vztah čínských komunistů k francouzské válce v Indočíně pak byl zaměřen jednoznačně proti Francii i kvůli starší válce o Vietnam a Tianjinské smlouvě z roku 1885.

S koncem 2. světové války vliv Francie v Indočíně oslabil a jihovýchodní Asie se ocitla v hledáčku Sovětského svazu, který hledal nové pozice. První přátelský kontakt navázali Sověti s nekolonizovaným Thajskem roku 1946. V ostatních částech regionu SSSR k mimořádné nelibosti a podezřívavosti vietnamských politiků zjevně respektoval zájmy Čínské lidové republiky, kterou vyhlásil 1. října 1949 Mao Zedong v Pekingu. I když Ho Či Min vyhlásil Vietnamskou demokratickou republiku o 4 roky dříve (2. září 1945) a se Stalinem se ve věci oficiálního uznání setkal tři týdny po vyhlášení nezávislosti (22. září 1945) (Nguyễn Thị Hồng Vân 2010: 100–101), SSSR oficiálně uznala VDR až 31. ledna 1950, tj. po předchozím uznání ze strany ČLR (Pike 1987: 32).

Prvním záměrem Stalinovy vlády bylo Vietnamské demokratické republice pomáhat a současně šířit vliv SSSR skrz Čínu, přitom však na její náklady. Kromě respektování čínského vlivu ve Vietnamu Kreml údajně zpočátku odmítnul Ho Či Mina a Viêt Minh otevřeně podpořit, protože se mu jevil jako příliš nezávislý a neochotný se podřídit. Stalin byl až do konce svého života krajně podezřívavý a do jeho smrti roku 1953 Moskva odmítala Hanoji jakoukoli pomoc. Stalin měl k Ho Či Minovi jako ke každému napjatý vztah a když si podle pamětí Chruščova Ho na schůzce se Stalinem roku 1951 vyprosil jeho autogram do propagačního časopisu *Výstavba SSSR*, Stalin se vzápětí začal obávat, že by Ho Či Min mohl jeho podpis zneužít, začít kopírovat a nechal raději z hotelového pokoje podepsaný exemplář časopisu odnést (Pike 1987: 33). Tj. vietnamský komunismus se za Stalinovy poválečné éry vyvíjel nuceně primárně ve vztahu k čínským kolegům a případně sovětským poradcům v Číně, i když dříve měl Ho Či Min v Moskvě daleko lepší vztahy.

Mao Zedong pomáhal Ho Či Minovi poradensky i materiálně: 12. srpna 1950 nechal do VDR poslat 79 čínských vojenských instruktorů a 250 vojáků, mimo jiné i generála Wei Guoqinga z Guangxi, zkušeného veterána z doby Dlouhého pochodu. Tajný vietnamsko-čínský plán počítal i s posíláním příslušníků Viêt Minhu k výcviku do Číny. Některé horské kmeny jako Meo, Man, Yao, Lolo a skupiny Bílých, Červených a Černých Thaiů však byly často proti Viêt Minhu a spolupracovaly případně i s francouzskými generály (Tucker 1999: 56–58,

Simpson 1994: 18nn.). Việt Minh měl zprvu nemnoho zbraní od přemožených francouzských jednotek, dále sovětské zbraně, a americké zbraně, které zabavili čínští komunisté jednak v Koreji jednak jednotkám Čankajškovy armády. Někteří vojáci Việt Minhu měli i české poloautomatické pušky.

Pomoc ze strany Číny se výrazně posílila před bitvou u Điện Biên Phủ, kdy ČLR vyslala k velení Việt Minhu uvedené poradce a generály, mnoho zbraní včetně obsluhujícího vojska, 1000 nákladních aut se šoféry (Simpson 1994: 117). Tato pomoc rozhodla o vietnamském vítězství. Způsob šíření moci komunismu ze SSSR mohl v tuto chvíli připomínat dominový efekt a jeho šíření do Číny a severního Vietnamu během pouhých pěti let (vyhlášení ČLR 1. října 1949, porážka francouzského štábu ve Vietnamu v srpnu 1954) vedlo USA ke změně taktiky, kdy se rázně postavily na stranu Francie a ani nerespektovaly výsledek konference v Ženevě.

Ze sovětských vůdců začal VDR znovu přikládat váhu ve světové politice až Chruščov. VDR však chtěl spíš využít – na četné komunikační podněty z vietnamské strany po konferenci Moskva zprvu neodpovídala. Až v červenci 1955 se Ho Či Minovi dostalo v SSSR oficiálního přijetí se všemi poctami a také od roku 1955 už Ho Či Min znovu navštěvoval Moskvu každoročně (Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh với nước Nga: 59–74). V září se podepsala smlouva o hospodářské spolupráci a na přelomu let 1955 a 1956 se v Hanoji se sovětskou pomocí stavěla nemocnice a další projekty. Kromě diplomatických návštěv Sověti roku 1957 Ho Či Minovi poskytli i letoun Iljušin IL-14 (Nguyễn Thị Hồng Vân 2010: 136–155).

Rozvoj vzájemných vztahů ohrozilo v samých počátcích sovětské vyjádření podpory vstupu obou samostatných částí Vietnamu do OSN – Moskva se neobtěžovala s Ho Či Minem nic konzultovat a uražený Ho Či Min přiměl Kreml stáhnout podporu Jižního Vietnamu. Chruščov pak postupně přestal věřit, že by Ho Či Min byl ochoten stát výhradně na jeho straně (i proti Číně), proto i Sověti přestávali podporovat severovietnamské komunisty. Číně v této chvíli šlo o to, aby žádná země nezískala ve VDR větší vliv.

Oteplení vztahů Sovětů k VDR přineslo zahájení válečného konfliktu USA ve Vietnamu a zásadní diplomatická roztržka s Čínou. Chruščov nejprve přijal severovietnamskou delegaci, kterou vedl Le Duan, jednání trvalo deset dní v únoru 1964. Vietnamci nicméně odmítli stranit SSSR ve sporu s Čínou, a zdálo se, že sovětská vstřícnost rychle klesne. V říjnu však Chruščova vystřídali Brežněv a praktický Kosygin, který zahájil od roku 1965 válečnou pomoc severnímu Vietnamu. Zvláště po zintenzivnění bombardování Moskva zcela opustila Chruščovovu politiku nezasahování a od té doby se rozvíjela sovětská válečná pomoc progresivně, i když s vzájemnými proměnlivými tlaky (Pike 1987: 106nn).

ČLR v první fázi války USA ve VDR chtěla, aby vietnamští komunisté zvítězili, ale jen s podmínkou, že jejich vítězství nesmí poškodit ani Čínu ani její mezinárodní zájmy, tj. hlavně vztahy s USA, které byly pro ČLR zajímavým partnerem pro možnost vymanit se z pověsti vazalského státu SSSR (pozn. k tomu později došlo, ale až po demonstraci síly). Čína proto VDR poskytovala nezbytnou ekonomickou a vojenskou podporu, odmítala ale nechat se do války přímo zaplést.

VDR měla nejsložitější postavení a jen málo možností. Pike (1987: 88–89) zmiňuje tři hlavní faktory politické strategie VDR ve vztahu k ČLR a SSSR, které figurovaly za americké války ve Vietnamu: 1) Zatímco VDR si přála, aby za ní stály socialistické země jednotně, SSSR i ČLR ve Vietnamu sledovaly hlavně své zahraničně-politické zájmy. 2) VDR si přála, aby se Čína cítila k pomoci plně zavázána, zatímco Čína pomoc užívala jako nástroj mezinárodního vyjednávání v čínsko-sovětské roztržce; čínská pomoc se navíc minimalizovala během Kulturní revoluce, což Vietnamci vnímali jako zradu a Maovu nezodpovědnost. 3) VDR si přála rozsáhlé zapojení čínských vojsk a zbraní.

V čínsko-sovětské roztržce přestali dočasně Číňané i SSSR s ekonomickou pomocí severnímu Vietnamu a představitelé VDR se ze dvou možností (1. obsadit jižní Vietnam a sjednotit zemi vlastními silami, 2. dosáhnout sjednocení přes mezinárodní diplomatický tlak SSSR a ČLR na světové společenství) rozhodli upřednostnit první z nich. Jinak se Ho Či Min snažil v čínsko-sovětské roztržce zprostředkovávat, protože Vietnam poškozovala. Politické špičky vietnamských komunistů však byly také rozdělené: někteří představitelé byli chováni spíš pročínsky, někteří prosovětsky; ovšem Čína jim byla kulturně bližší (Pike 1987: 58).

6.9 Americká válka v Indočíně

Druhou válku v Indočíně lze datovat z více hledisek. Vietnamští historikové někdy uvádí rozmezí let 1965–1975, protože roku 1964 docházelo teprve k eskalaci incidentů a také americké jednotky byly do Vietnamu posílány ve velkém počtu až od roku 1965. Válka samotná pro severovietnamské historiky končí teprve sjednocením a osvobozením všech částí na jihu Vietnamu 30. dubna 1975 (Hà Văn Thụ & Trần Hồng Đức 2014: 157; k zapojení USA do války Tucker 1999: 79–84). Z pohledu USA lze považovat za zahájení války incident v Tonkinském zálivu roku 1964 a ukončení lze fakticky ztotožnit s úplným stažením amerických vojsk na konci roku 1974, byť americký prezident Ford oznámil ukončení válečné účasti USA ve Vietnamu až 23. 4. 1975. Posilování americké vojenské přítomnosti v jihovýchodní Asii se však váže

už k protikomunistickému odhodlání Kennedyho administrativy a bylo vyústěním konference v Ženevě, kterou USA nerespektovaly, protože konference podle USA příliš vyšla vstříc požadavkům severního Vietnamu na znovusjednocení. To navrhnul roku 1957 předseda Rady ministrů (= premiér) Severního Vietnamu Phạm Văn Đồng a ze strany USA podporovaný jihovietnamský prezident Diệm vinil zástupce VDR z imperialistických návrhů. Tj. diplomatický tlak na znovusjednocení ze strany VDR, které by v očích Američanů odpovídalo vítězství vlivu SSSR, vedl USA k přehodnocení plánů na vojenskou přítomnost v jihovýchodní Asii (Zeigler et al. 1972: 577). Proto je v chronologicky pojatém přehledu nutné popsat i předválečné události z roku 1963.

1963

2. ledna 1963 v bitvě u vesnice Ấp Bắc u Saigonu zvítězily jednotky proseverovietnamské Národní fronty osvobození. Zatímco pro VDR se událost stala psychologickým povzbuzením, pro USA se tato tvrdá lekce stala východiskem změny ve strategii (Hlavatá et al. 2008: 206–210). Jižní Vietnam ale zůstal nesoudržný: Z USA zprvu podporovaný prezident Diệm se soustředil na své postavení, a o minimálně kontrolovaný venkov se nezajímal, ač šlo o základnu komunistů. Proti katolickému Diệmovi vystupovali buddhisté v čele s Thích Trí Quangem a také někteří z nich byli napojeni na organizace z VDR. 8. května 1963 došlo k nepokojům v Hué na veřejných oslavách Buddhových narozenin, kdy vláda na poslední chvíli necitlivě zakázala vyvěsit náboženské buddhistické vlajky. Při protestech bylo zabito 8 civilistů a Thích Trí Quang prohlásil, že nespočine, dokud Diệma nesesadí. 11. května se na protest upálil první mnich a další tvrdé zákroky Diệmovy vlády proti buddhistům vedly ke ztrátě důvěry Američanů (Joes 1989: 70–72), kteří ale kritizovali i příliš radikální buddhisty. Nejvíce pronásledovaným mnichům totiž USA nabídlý azyl a jejich sebeupálení diplomaté považovali za zradu nabídnuté pomoci.

V listopadu 1963 se odehrály vážné incidenty ve vedení Republiky Vietnam i USA. Vzhledem k neudržitelnému vývoji byl s tichým souhlasem USA prezident Diệm armádním převratem sesazen a za intrik a zmatků na útěku 2. listopadu zastřelen.

22. listopadu byl v USA zastřelen i americký prezident J. F. Kennedy, který se dostal do neřešitelného konfliktu. Během krátké návštěvy Saigonu dokázal i za ztížených podmínek (měl horečku a situace mu byla prezentována jednostranně) odhadnout politické preference Vietnamců na 70 % ve prospěch Ho Či Mina. Ústup od vojenské intervence, ke kterému se po konzultacích s několika prozíravými poradci přiklonil v úplně posledních projevech, asi neznamená, že

by později nehájil zájmy USA v oblasti jinou měkčí cestou.⁵ Většina Kennedyho administrativy si však přála užití síly a přímou konfrontaci. Nový prezident Johnson pak slíbil další aktivní podporu od USA a od roku 1964 zahájil ostrou kampaň (Đặng Phong et al. 2012: 448).

1964

30. ledna generál Nguyễn Khánh sesadil v puči vládu generála Dương Văn Minh. V tomto roce došlo v Republice Vietnam celkem ke čtyřem převratům na různých úrovních a k četným obměnám ve vládě. V červnu se šéfem amerických vojenských operací ve Vietnamu stal místo umírněného generála Harkinse proválečně orientovaný generál Westmoreland (Hlavatá et al. 2008: 212), který chápal Vietnam a Koreu jako společný problém šíření vlivu Sovětů. Do konce července 1964 vzrostl počet amerických vojáků ve Vietnamu na 21 000 a zintenzivnily se výzvědné operace.

2.-3. srpna se odehrál tzv. Incident v Tonkinském zálivu, podle prvních zpráv měla na americké válečné lodi *Maddox* a *Turner Joy*, které vpluly do severovietnamských vod, údajně zaútočit severovietnamská plavidla s torpédy. I když sami pozorovatelé radarových signálů zprávu vzápětí zpochybnili, 5. srpna následoval první odvetný nálet a bombardování Bãi Cháy a Cửa Ông u zátoky Halong. Jako hlavní důsledek incidentu v Tonkinském zálivu přijal americký kongres 7. srpna rezoluci, která udělila prezidentu L. Johnsonovi zplnomocnění užít všechny válečné prostředky. Následně byly bombardovány všechny vojenské pozice ve VDR a tehdy sestřelený americký pilot E. Alvarez se později stal nejdéle vězněným válečným zajatcem.

VDR na oplátku rozšířila aktivní válečné operace na jih: 31. října severovietnamská Osvobozenecká armáda Jižního Vietnamu (OAJ) zaútočila na americkou základnu v Biên Hòa u Saigonu, zničila několik letadel a zabila 4 americké vojáky. Johnson reagoval bombardováním v operacích Flaming Dart I, Flaming Dart II a Rolling Thunder, při kterých bylo odhadem zabito na 52 000 Vietnamců. Navíc v listopadu se neplánovaným zprvu pasivním účastníkem války stal i Sovětský svaz, protože v Hanoji byl při bombardování na návštěvě Kosygin a od té doby začal SSSR přímo pomáhat VDR (Hlavatá et al. 2008: 215). Další útoky OAJ na jihovietnamské vojáky se odehrály v prosinci nejprve v Binh Gia. Zvlášť citelný byl bombový útok v Saigonu v luxusním hotelu

⁵ Kennedyho situaci asi ani nejde objektivně zhodnotit: na jednu stranu lze jeho odvrácení od přímého válečného konfliktu považovat ze zpětného hlediska za správný odhad a postup, který mohl ušetřit mnoho životů. Na druhou stranu kdyby takový postup (pochopitelný i jako signál slabosti), uplatnily USA v jiných obdobných konfliktech, brzy by ztratily velmocenské postavení a dějiny by šly jinou cestou.

Brink, který během slavnostního večera 24. prosince zabil či zranil 155 amerických vojenských činitelů (Dao Hung 2010: 8–15; Trần Quỳnh Cư et al. 2002: 264) a přispěl k razantní eskalaci útoků z obou stran.

1965

13. února 1965 začalo na pokyn prezidenta Johnsona 38 měsíců amerického bombardování VDR a sousedních lokalit, kam se shodilo na jeden a půl milionu tun bomb. Rostl i počet vojáků z USA: ze 125 000 na konci února 1965 na 474 000 roku 1967. Korejští vojáci z Jižní Koreje byli v jižním Vietnamu nasazeni v počtu 6500 roku 1965 a jejich počet se postupně navyšoval až 50 000 koncem roku 1966. Menší oddíly do 2000 vojáků měly ze začátku Austrálie a Nizozemsko (Đặng Phong et al. 2012: 449).

Politickou nestabilitu jižní Republiky Vietnam měl omezit částečný vojenský charakter vlády. Prezidentem se stal generál Nguyễn Văn Thiệu a premiérem generál Nguyễn Cao Kỳ. Od 8. března 1965 údajně na 3 a půl tisíce plavidel (nejspíš včetně vietnamských člunů) chránilo americkou základnu v Đà Nẵngu a od 9. března se při náletech začal užívat napalm.

Na rozdíl od nasazení válečné techniky neměla VDR jinou možnost než masivní nasazení lidských zdrojů. Od února se vedla náborová kampaň buď do armády, nebo mezi pomocné síly i do režimu pohotovosti, který umožňoval organizované nasazení dle potřeby i pro výrobu. Od 19. března nová kampaň zapojila do války i ženy a od června se zakládaly dobrovolnické oddíly mládeže. Zvláště nasazením žen získala VDR výhodu psychologického efektu celonárodního snažení. 25. března se na sjezdu ÚV Vietnamské strany práce (VSP) přijala nová strategie boje a 30. března OAJ zaútočila na americkou ambasádu v Saigonu (300 obětí). VDR již měla i první sovětské přes ČLR dodané protiletectvé zbraně a v průběhu dvou dnů (3. a 4. dubna) sestřelily severovietnamské letouny čtyři americká letadla. Později 24. července sestřelily první letadlo i dělostřelci ze země (Dao Hung 2010: 8–15). Čína hrála v bombardování poněkud dvojí roli. Na jedné straně jí (na základě tajných jednání) intervence USA ze vzduchu vadily nejméně, na druhé straně situaci využila k poskytnutí postupně až 300 000 dělníků na obnovu ničené infrastruktury ve VDR, kde mohla vedle pomoci zároveň uplatnit i svůj vliv. Vietnamské vedení tento přístup velmi popudil, na druhé straně VDR mohla díky tomu uvolnit asi 100 000 osob ze stavebních prací a poslat je na jih do bojů v jižním Vietnamu (Hlavatá et al. 2008: 217).

Od poloviny roku 1965 nasadily USA bombardéry B-52 proti severovietnamským základnám v jižním Vietnamu. Od června 1965 se americké jednotky na

příkaz Johnsona a Pentagonu začaly zapojovat i do pozemních operací. Od 25. června se rozšířily nálety i nad Hanoj a VDR musela evakuovat obyvatelstvo z větších měst, kanceláří a škol. V průběhu července až prosince narostl počet amerického vojenského personálu v jižním Vietnamu na 184 300. Od roku 1965 měla americká koaliční armáda v celé jihovýchodní Asii k dispozici na 730 000 osob ze sedmi zemí (USA, Republika Vietnam, Jižní Korea, Austrálie, Nový Zéland, Thajsko, Filipíny) a kromě jižního Vietnamu byly americké základny pro JV Asii v Thajsku, na Filipínách, na ostrově Guam a na japonském ostrově Okinawa (Hà Minh Hồng 2005: 196). Tyto mohutné kontingenty neměly přímý vliv na vývoj bojů ve vietnamském vnitrozemí. V polovině listopadu začal asi měsíční boj v Centrální vrchovině o údolí řeky Ia Drang, při kterých Vietnamci zjistili, že jsou i přes ztráty schopni čelit nasazení zahraniční vojenské techniky (Hlavatá et al. 2008: 220–221).

3. prosince 1965 USA zintenzivnily bombardování Laosu, aby bránily severovietnamským vojenským dodávkám přes Ho Či Minovy stezky (Đặng Phong et al. 2012: 450).⁶

1966

Ve VDR se od začátku roku 1966 zintenzívnila veřejná propaganda a 4. ledna se v Hanoji konala konference vietnamských intelektuálů na podporu válečného nasazení.

6. února se americký prezident Johnson setkal s představiteli jihovietnamské vlády v Honolulu. 1. března bylo ve Vietnamu 215 000 amerických vojáků a Robert McNamara nařídil bombardovat zásoby ropy ve VDR a zaminovat okolí přístavu Haiphong – to bylo zaminováno znovu i později roku 1972 (Hlavatá et al. 2008: 228–231) s cílem přerušit tzv. vodní Ho Či Minovu stezku.

12.–20. dubna 1966 se zintenzívnilo bombardování letouny B-52 ze základny na ostrově Guam a vedle 50 000 námořníků narostl počet vojáků USA v jižním Vietnamu na 245 000. Také strategická silnice č. 17 v první části vnitrozemské Ho Či Minovy stezky (vedla podél hranice s Laosem na západě provincie Quảng Bình) se v dubnu stala cílem kobercových náletů. Od května 1966 začaly ve vedení VDR přípravy na boj proti bombardérům, ty však létaly z bezpečnostních důvodů ve velkých výškách a jejich sestřelení vyžadovalo speciální rakety, které mohla VDR získat jen od Sovětů, takže první letoun B-52 byl sestřelen až 17. září 1967. V červenci 1966 se založila námořní jednotka k přepravě válečného nákladu do jižního Vietnamu loděmi přes kambodžský přístav v Sihanoukville (Đặng Phong et al. 2012: 450–451). Tato cesta však

6 K vývoji rozpočtu v severním Vietnamu v prvních letech války viz (Trần Bá Đệ 2001: 422).

byla mimořádně nebezpečná, protože v jihočínském moři měly díky letecké podpoře převahu USA a do cíle připlula jen malá část lodí. Mimo dioxiny ničící rostlinný porost jako úkryt pro vojska se od roku 1966 nad Vietnamem a od roku 1969 i nad Laosem v rámci „Operation Popeye“ letecky vysoko v zóně mraků vypouštěl dusičnan stříbrný (silver nitrate). Ten vyvolával umělé deště s cílem poškození a ztížení sjízdnosti cest, kterými VDR do jižního Vietnamu dodávala zboží a zbraně (Đặng Phong et al. 2012: 110).

Nespokojenost obyvatelstva v jižním Vietnamu podporovala cílená agitace: 26. května protestovali proti americké vojenské přítomnosti studenti v Hué. I další dny byly zapalovány nebo poškozovány americké instituce včetně konzulátu. V září francouzský prezident de Gaulle v Kambodži mluvil o tom, že by USA měly stáhnout vojska a mělo by se začít jednat. 2. listopadu 1966 se před Pentagonem na protest proti válce ve Vietnamu upálil Norman Morisson, přesto se rozšířil seznam cílů náletů. V prosinci 1966 se mezi VDR a RV dohodlo dvoudenní příměří na Vánoce, Nový rok a na 8.-12. února na novoroční svátek Tét (Đặng Phong et al. 2012: 451). Amerických leteckých jednotek se však tato dohoda netýkala a ty naopak v prosinci zvýšily bombardování Hanoje. Počet amerických vojáků ve Vietnamu tou dobou přesáhl 389 000 (Dao Hung 2010: 8–15).

Vedení VDR bylo ve válce velmi odhodlané. Když byl tehdy Ho Či Min tázán na cíl všeho úsilí, tak s odkazem na požadavek odchodu Američanů prohlásil „Vše záleží na Američanech. Pokud chtějí válčit dvacet let, tak budeme válčit dvacet let. Pokud budou chtít mír, tak uzavřeme mír a pozveme je pak na čaj.“ (cituje Young 1991: 172)

1967

Jako v případě každé větší války i ve Vietnamu docházelo k bezprecedentním násilnostem a 14. ledna 1967 přijela do Vietnamu mise Bertranda Russela z Mezinárodního soudu, která se začala zabývat vyšetřováním amerických válečných zločinů. 28. února ministr zahraničí VDR Nguyễn Duy Trinh oznámil podmínky zahájení rozhovorů s USA. Nešlo však o ústupek, protože hlavním požadavkem zůstalo stažení amerických vojsk.

V květnu americké a jihovietnamské jednotky zasahovaly i u demilitarizované zóny. Na konci června mělo americké vojsko v jižním Vietnamu 463 000 osob (v srpnu jejich počet narostl na 523 000), pro srovnání OAJ měla k dispozici přibližně 294 000 osob, z toho 50 000 řádných vojáků z VDR.

8. srpna prezident Johnson schválil bombardování nových cílů. To postupně zasáhlo celé území jižního Vietnamu do té míry, že i přední antikomunistický

vojenský odborník na Indočínu Bernard Fall varoval, že Vietnam a hlavně venkov v celém jeho rozsahu přestává existovat jako kulturní a historická entita (na jeho knihu *Last Reflections on a War* odkazuje Chomsky 2003: 38–39).

3. září se prezidentem Republiky Vietnam stal Nguyễn Văn Thiệu (znovu zvolen v říjnu 1971) a 27. prosince kambodžský princ Sihanouk pohrozil, že v případě vstupu amerických vojsk do Kambodže požádá o pomoc dobrovolníky z ČLR a dalších komunistických zemí (Đặng Phong et al. 2012: 452). V tu dobu SSSR spolupracoval s VDR a ČLR reagovala na ohrožení sovětsko-vietnamským obklíčením svým angažováním v Kambodži.

Nejhorší etapou války se pro USA stal právě rok 1967, kdy průměrný počet zabitých vojáků za měsíc přesáhl 781 (přesně 781,5), z toho v květnu více než 1200. Další rok bylo více než 1000 vojáků měsíčně zabito od ledna do června, a pak v srpnu a září, z toho v únoru a květnu šlo o více než 2000 vojáků za měsíc. Zemřelých vojáků vietnamského původu z jižní Republiky Vietnam však bylo dvojnásobně, nejvíce v jednom měsíci (kolem 5000) jich bylo v únoru 1968 (Moise 2011: 232, 238).

1968

V lednu rezignoval tajemník obrany USA Robert McNamara, kterého vystřídal Clark Clifford. 21. ledna 1968 začala operace Khe Sanh: severovietnamská OAJ pronikla na jih od demilitarizované zóny a přerušila pozemní spojení silnicí č. 9 k americké vojenské základně Khe Sanh, kterou šlo dále zásobovat jen letecky. Americké jednotky si sice pozemní přístup znovu zajistily, ale základnu v nevhodné oblasti následně raději přestaly používat (Đặng Phong et al. 2012: 453).

29. ledna na novoroční svátek provedla OAJ také rozsáhlou tzv. Ofenzívu Tét na mnoha místech v jižním Vietnamu a Hué obsadila 30. ledna na 26 dní, než je Američané dobyli zpět. Vedení VDR úspěšně počítalo s momentem překvapení (podobně jako kdysi v boji proti čínské armádě za povstání Tây Sơn), kdy i přes varování amerických tajných služeb dostali jihovietnamští vojáci volno a armáda nebyla bojeschopná (Hlavatá et al. 2008: 225).

16. března došlo k masakru ve vesnici Sơn Mỹ/Mỹ Lai/Pinkville v provincii Quảng Ngãi. Tato událost vedla ke změně postoje americké veřejnosti k účasti USA ve válce.

31. března prezident Johnson oznámil omezení bombardování VDR a to, že nebude znovu kandidovat na úřad. Vyzval také k zahájení rozhovorů se severovietnamským vedením a po dohodě se od 13. května 1968 začala připravovat konference v Paříži. Přípravy provázely těžké boje, protože obě strany si chtěly vytvořit pro jednání silnou pozici. S blížícím se zahájením rozhovorů prezident

Johnson vyhlásil zastavení palby proti VDR od 1. listopadu. Krátce na to 6. listopadu se stal novým americkým prezidentem Richard Nixon, za kterého se v průběhu roku 1969 přistoupilo ke strategii tzv. vietnamizace války (Đặng Phong et al. 2012: 454).

1969

25. ledna začaly čtyřstranné rozhovory v Paříži za účasti zástupců VDR, Národní fronty osvobození jižního Vietnamu, USA a Republiky Vietnam. Severovietnamská delegace byla značně neústupná a obě strany neupustily od nátlakových akcí a dalšího vedení konfliktu. 23. února Nixon nařídil bombardovat základny Vietkongu v Kambodži. Současně se VDR začala připravovat na převzetí moci v jižním Vietnamu a 6. června založila Prozatímní revoluční vládu Republiky Jižní Vietnam.

V Midway se kvůli dohodě o zahájení stahování amerických vojáků sešli prezidenti Nixon a Nguyễn Văn Thiệu a v rámci tzv. vietnamizace války se domluvili na stažení prvních 20 tisíc vojáků. Program vietnamizace války nicméně nedával dobré výsledky, protože jihovietnamské jednotky měly špatný výcvik, kvůli korupci nízký plat a ve výsledku nevalnou disciplínu (Hlavatá et al. 2008: 226–227).

Smrt prezidenta Ho Či Mina 2. září 1969 nevedla k žádné zásadní změně, pouze pozastavila jednání v Paříži, odkud se delegace VDR vrátila do Vietnamu ke smutečním oslavám a dalšímu vyjednávání. Vzhledem k horšícímu se zdraví byl Ho Či Min se svým odchodem smířený a v principu litoval jen toho, že nemůže sloužit revoluci a své zemi delší čas. V závěti z 10. května 1969 se vyslovil pro prostý pohřeb, aby se neplývalo časem a penězi. Kromě pozdravů bylo jeho posledním přáním spojení úsilí strany a lidu za účelem „vybudování mírového, znovu-spojeného, nezávislého, demokratického a prosperujícího Vietnamu“ (cituje Vũ Kỳ 2013: 101). Novým prezidentem VDR se 22. září stal Tôn Đức Thắng.

Na konci roku zesílily protesty proti válce v USA. 20. listopadu se demonstrace ve Washingtonu účastnilo čtvrt milionu lidí.

1970

18. března se změnila politická situace v Kambodži. USA podpořily Lon Nolův převrat v době Sihanoukovy oficiální návštěvy ČLR. A od 7. srpna musel přístav v Sihanoukville přestat přijímat lodě z VDR. Sovětská alianční pomoc

VDR v reakci na to narostla a od 15. října se zprovoznila pravidelná letecká linka Hanoj-Moskva (Đặng Phong et al. 2012: 454–455). VDR také po puči Lon Nola varovala před zákroky proti Vietnamcům v Kambodži a zásah proti základnám Vietkongu v Kambodži od 30. dubna si raději vzali na starost vojáci z koaličních zahraničních vojsk, ale nepodařilo se jim odhalit vietnamské řídicí orgány (Hlavatá et al. 2008: 228–230).

1971

10. února VDR protestovala proti bombardování jižního Laosu, kudy vedly hlavní silnice tzv. Ho Či Minovy stezky do jižního Vietnamu. Američané chtěli zásobování přerušit současně i pozemní intervencí. Tzv. *Operaci Lam Sơn 719* od 18. února do 23. března 1971 považovalo americké velení za statisticky nejúspěšnější, i když mnoho nezměnila a zpětně se za úspěšnou nepovažuje (Đặng Phong et al. 2012: 455). Laosané tehdy bojovali jak na straně VDR, tak po boku USA. Kromě thajských a laoských spojenců bylo na americké straně nasazeno 40 000 jihovietnamských a 6000 amerických vojáků, 600 tanků, 300 děl a asi 1000 letadel. Na severovietnamské straně bylo asi 13 000 padlých vojáků a zničilo se na 500 vozů. Je to jeden z mála statistických údajů, na kterém se shodovaly dokumenty obou stran válečného konfliktu, i když jiné zprávy uvádí 16 224 padlých (Đặng Phong et al. 2012: 113–114). Přesto nevedla masivní vojenská operace k přerušení tras a dodávek do jižního Vietnamu. Severovietnamské jednotky se při nočních transportech snažily nalákat nálety na jedno silně osvětlené vozidlo, zatímco hlavní konvoj jel jinou trasou (Đặng Phong et al. 2012: 131; blíže též Hà Minh Hồng 2000: 82nn.). VDR protestovala i proti bombardování strategických objektů typu přehrad. Ty po poškození nedokázaly zadržet vodu z monzunových dešťů a v srpnu nastaly velké záplavy v povodí Rudé řeky. Bombardování nicméně zůstalo nejaktivněji užívanou americkou zbraní, protože jednak na rozdíl od pozemního nasazení zahraničních vojáků tolik nevadilo Číně a pilotům hrozilo jen menší riziko sestřelení. Pozemní boje zůstaly vždy problematické – těžko se rozlišovalo mezi civilisty, vojáky a jejich spolupracovníky. Navíc přítomnost polotajných jednotek VDR byla v jižním Vietnamu zjevná (Hlavatá et al. 2008: 215–216, 228–230).

Mezitím dál zesilovaly protiválečné protesty v USA. Při půlmilionové demonstraci 3. května ve Washingtonu bylo asi 7 tisíc lidí uvězněno a v červnu se v tisku v *New York Times* poprvé objevily tajné složky z Pentagonu (*Pentagon Papers*). Také američtí vojáci postupně pochopili, že proti samotným Vietnamcům v podmínkách Vietnamu bojovat nejde. Trefně a s vyvážením respektu i despektu to vyjádřil F. McCarten: „Je to jejich země, jejich podnebí, jejich

hmyz. Mohou mluvit ke každému, koho potkají. Cokoli bude chtít Vietkong udělat, to udělá. Pokud by si mysleli, že to je jejich válka, pak si ji vybojují.“ (cituje Young 1991: 281)

1972

17. února 1972 zahájil americký prezident Nixon normalizaci vztahů s Čínskou lidovou republikou, kde jednal s Mao Zedongem. Návštěva měla přímý dosah na politiku v Kambodži, která se na rozdíl od vietnamsko-sovětské kooperace orientovala na ČLR.

6. dubna Nixon požadoval novou intenzifikaci bombardování, protože severovietnamské jednotky od konce března pronikaly stále víc na jih od demilitarizované zóny a dočasně kontrolovaly severní oblasti provincie Quảng Trị. Na přelomu března a dubna 1972 dosáhly jednotky OAJ vítězství v Tây Nguyên, Trị Thiên a do poloviny dubna obsadily i Kon Tum. Od poloviny dubna a v květnu zahájila koalice jihovietnamských a amerických vojsk protiofenzívu leteckými útoky na vnitrozemské cíle a přístavy VDR, hlavně Haiphong (8. května). Nixon je nařídil i jako formu strategického nátlaku na neústupnou vietnamskou delegaci při jednáních v Paříži. Obrovské škody zesíleného bombardování si vyžádaly zvláštní plán obrany a ve svých pamětech si Võ Nguyên Giáp (2013: 2–3) neodpustil poznámku, že od roku 1969 SSSR nedodal do Vietnamu jedinou protileteckou střelu. To se ale změnilo a po sestřelech prvních letadel v červenci byl v říjnu sestřelen i letoun z řady F-111, které byly s B-52 k bombardování nejvíce používány (*Lịch sử Việt Nam. Tập 13*, 2014, 260–263).

Americká společnost byla stále více rozdělená a 8. července přijela do Hanoje na protest proti válce americká herečka Jane Fonda. Přesto byl Nixon v listopadu znovuzvolen prezidentem a 18. prosince nařídil zesílit bombardování Hanoje a Haiphongu, aby přinutil severovietnamskou delegaci k návratu na jednání v Paříži. 30. prosince musel dvanáctidenní bombardování zastavit i kvůli ztrátám letadel, SSSR již obnovil dodávky raket, protože bombardováním USA začaly získávat v konfliktu převahu. Během zmíněného dvanáctidenního bombardování v prosinci bylo prý sestřeleno 77 amerických letadel, z toho 33 bombardérů B-52, a také se poškodilo 8 válečných lodí. Řádově stovky amerických pilotů byly zatčeny, část jich zahynula při sestřelech nebo se nemohli z padajících strojů katapultovat. I sami američtí piloti začali ze strachu a z nesouhlasu s vedením války vypovídat poslušnost a Nixon si příliš tvrdou politikou podlomil pozici (Hlavatá et al. 2008: 228–230). Vietnamský vojenský štáb tehdy událost oslavoval jako „Điện Biên Phủ ve vzduchu“ (Võ Nguyên Giáp 2013: 18–21).

1973

7. ledna 1973 byla obnovena jednání v Paříži. Jihovietnamský prezident Thiệu nakonec podlehl zesílenému tlaku Nixona a vzdal se tvrdošíjného požadavku, aby jižní Vietnam opustili severovietnamští vojáci. Výměnou mu Nixon slíbil znovuoobnovení války, pokud by VDR nerespektovala dohodnuté podmínky. 15. ledna 1973 bylo vyhlášeno vůči VDR příměří a 27. ledna se podepsala Dohoda o ukončení války a obnovení míru ve Vietnamu. Dohoda počítala kromě stažení amerických vojsk s obnovením územní celistvosti, pomocí s odminováním, výměnou zajatců a závazkem se již v budoucnu ve Vietnamu neangažovat vojensky. Kromě vzniku Rady pro národní usmíření a shodu se rozhodlo i o vzniku dohledové komise ze zástupců z Kanady, Indonésie, Polska a Maďarska (Hlavatá et al. 2008: 232–233). 12. února Kissinger přijel jednat do Hanoje o poválečných vztazích. Po podpisu pařížské dohody následovalo 21. února i setkání všech zástupců politických skupin Laosu ve Vientianu, kde podepsali Dohodu o obnovení míru a smíření v Laosu (Nožina 2010: 279). V rámci implementace dohod se 1. března 1973 založil Vietnamsko-americký ekonomický výbor (Đặng Phong et al. 2012: 457) a 12. dubna VDR a Francie vzájemně obnovily diplomatická zastoupení.

Dohoda uzavřená na konferenci v Paříži 27. ledna 1973 počítala s plánem sjednocení, nevedla však k ukončení vojenského nepřátelství mezi režimy na severu a jihu. Dočasně se sice respektovalo příměří, v politické řešení vedoucí ke sjednocení však věřil jen málokdo kvůli nulové ochotě ke kompromisům z obou stran. Po několika týdnech se vedení VDR shodlo na silovém řešení. Současně jihovietnamská armáda postupně obsazovala oblasti, které na jihu kontrolovala severovietnamská Národní fronta osvobození. Přes dočasné vojenské úspěchy však Jižní Vietnam slábnul ekonomicky a z rozbombardovaných a zničených oblastí se lidé stahovali do měst, kde byly dvě pětiny praceschopného obyvatelstva bez obživy. Narůstaly přitom hlavně počty nezaměstnaných nekvalifikovaných pracovníků. Naopak kvalifikovaní, schopní a movitější lidé se snažili před sjednocením a hrozbou znárodňování uprchnout. Jihovietnamská vláda přesto nečinila žádná opatření a prezident Thiệu jen čekával slíbenou hospodářskou podporu z USA, která nebyla dostatečná a snižovala se.

1974

Dle censu z 1. dubna 1974 měla VDR 23 787 375 obyvatel a od dubna zestátnila trh s potravinami. V USA v srpnu Nixon odstoupil po aféře Watergate a do 31. prosince se dokončilo stažení amerických vojsk z Vietnamu. Už v průběhu

roku začala severovietnamská vojska obsazovat chudší provincie, které se nezdály jihovietnamskému štábu důležité, některé oblasti na pobřeží a v deltě Mekongu. Na prosinec se naplánovala ofenzíva u města Đồng Xoài a v oblasti v Phước Bình s cílem probojovat se postupně k Saigonu.

1975

Protože při obsazování Phước Long 6. ledna severovietnamské jednotky nenařazily na významný odpor, pokračovaly v tzv. Ho Či Minově kampani – frontálním útoku s cílem osvobození jižního Vietnamu od jihovietnamské armády. Během rychlého postupu OAJ byla obsazována větší města, nejprve 10. března Buôn Ma Thuột. Útokem překvapený prezident Thiệu zvolil nevhodnou strategii, když stáhl jednotky z napadené Centrální vrchoviny, aby dobyl zpět pobřeží a bránil Saigon. Tím však usnadnil postup VLA ve vnitrozemí, která zde nabyla převahu a postupně obsadila Pleiku (16.3.), Huế (17.3.) a Đà Nẵng (30.3.). Od 31. března se plánovalo obsazení Saigonu. Od 2. dubna do poloviny měsíce obsadilo vojsko VLA většinu území jižního Vietnamu. Při tažení na jih severovietnamská armáda obsazovala i pohraničí, které chtěla zbavit amerických vojáků. 12. dubna USA v rámci operace Hawk evakuovaly své vojáky a poradce z Phnom Penhu, který 17. dubna obsadili provietnamští Khmerové (Võ Nguyên Giáp 2013: 238). Od 18. dubna musely USA zahájit leteckou evakuaci svých zbývajících poradců, diplomatů a civilních zaměstnanců i z jižního Vietnamu, kde se zdržovali v zásadě už jen v Saigonu a 23. 4. americký prezident Ford oznámil ukončení válečné účasti USA ve Vietnamu.

21. dubna oznámil jihovietnamský prezident Nguyễn Văn Thiệu rezignaci a uprchl na Taiwan. Moc přenechal starému Trần Văn Hươngovi, i ten však musel po týdnu rezignovat, protože severovietnamské velení s ním nebylo ochotno vyjednávat. Novým prezidentem se stal generál Dương Văn Minh, na kterého zbylo v zásadě jen ceremoniální předání moci: 30. dubna vstoupila Vietnamská osvobozenická armáda do Paláce nezávislosti v Saigonu a Dương Văn Minh musel vyhlásit bezpodmínečnou kapitulaci. Ten den bylo také obsazeno letiště Tân Sơn Nhất a později i souostroví Trường Sa (Đặng Phong et al. 2012: 459).

6.10 Druhá válka v Indočíně v číslech, odhadech a paradoxech

Americké, jihovietnamské a další spojenecké jednotky za druhé války v Indočíně čítaly až 1,2 milionu mužů (Marr 1984: 1). V letech 1964–1973 použila americká armáda v zemích Indočíny 7 662 000 tun munice. Toto množství

představuje trojnásobek munice užití v druhé světové válce. Ničivost bomb shozených jen na Vietnam představuje v součtu stonásobek součtu dvou výbuchů atomových bomb v Hirošimě a Nagasaki (Lucius 2009: 57). Ničivé následky přetrvávaly dlouho i po aplikaci dioxinů viz např. dokumenty v *Chât độc da cam – lương tâm và trách nhiệm / The Agent Orange – Conscience and Responsibility* (TP Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản văn hóa thông tin, 2006).

Zcela objektivní údaje o škodách druhé války v Indočíně nicméně nejsou k dispozici. Jistě tato válka byla daleko krutější než první válka s Francií: podle některých odhadů zahynuly ve Vietnamu 2–3 miliony lidí (3,8–5,7 %), dále 2 500 000 lidí (4,7 %) bylo zraněno nebo zmrzačeno a 1 300 000 (2,5 %) (podle jiných údajů 2 miliony) lidí z Vietnamu v letech 1979–89 emigrovalo (Vũ & Taillard 1993: 100nn). Podle střídmějších odhadů přišlo v období let 1965–1975 o život ve Vietnamu 800 000 až 1,2 milionu lidí a bylo poškozeno 10 milionů hektarů zemědělské půdy a 5 milionů hektarů (pra)lesů. Celkově se však i přes války počet obyvatel za 20. stol. zvýšil z 13 na 84 milionů roku 2004 (Parker 2005: 23–26).

Druhá válka v Indočíně byla historicky nejkrutější nejen pro Vietnam, ale i pro Laos, který byl nejvíce zasažen bombami (Nožina 2010: 279, 281). Později si Vietnam v Laosu uchoval i politický vliv. Válka v Indočíně vedla k celkové podpoře ilegálního obchodování se zbraněmi, které začalo s jejím odezníváním klesat teprve na konci 20. stol. (Phongpaichit et al. 1998[2000]: 258). Jiným důsledkem je dodnes rapidní nárůst vojsk a celkové militarizace vlád (tzv. vojenský profesionalismus), přestože je v některých zemích na mírném ústupu (viz stati v Alagappa 2002).

Jiným následkem války bylo kromě násilí nezákonné zneužívání zdrojů. Na nalezišti drahých kamenů (hlavně modrých safírů) Pailin v Kambodži u hranice s Thajskem pracovali ilegální prospektoři od začátku osmdesátých let, kdy byly zcela vydolovány sousední oblasti v Thajsku. Oblast kontrolovali Rudí Khmerové, kteří vybírali za dolování poplatky. Za přítomnosti vietnamské armády v Kambodži bylo ilegálních Thajců, Monů a Barmánců asi 10 000 a dolovalo se ručně. Po odchodu vietnamských vojsk převzali kontrolu Rudí Khmerové nad daleko širší oblastí, počet překupníků se ztrojnásobil a začaly se používat i stroje (Phongpaichit et al. 1998[2000]: 145–146).

Válka výrazně poškodila i americkou ekonomiku: nepříznivé dopady intervence USA ve Vietnamu srovnává Kim Hakjoon (1993: 239) s obdobnými těžkostmi, které si později SSSR přivodil intervencí v Afghánistánu.

Do války ve Vietnamu bylo dohromady zapojeno 2,15 milionu vojáků z USA, z toho 1,6 milionu se jich dostalo do přímého nasazení v boji. Kvůli způsobům výběru osob patřila většina těch, co padli, k chudým, málo vzdělaným nebo

k Američanům černé pleti. S narůstající kvalitou absolvovaného středoškolského vzdělání totiž statisticky klesala možnost vyslání na misi do Vietnamu. Dokonce se zavedl *Projekt 100 000*, díky kterému se po proškolení do Vietnamu dostalo i 300 000 těch, co předtím vůbec nesplnili vstupní limit nábořového testu. Specifikem války ve Vietnamu také bylo, že američtí vojáci zde byli nasazeni ve velmi mladém věku, kdy i většina padlých měla od 17 do 21 let. Zatímco tedy průměrný americký voják ve Vietnamu měl 19 let, v jiných amerických intervencích bývá věk o pět až sedm let vyšší (Young 1991: 319). Marihuanou byli američtí vojáci zásobováni hlavně z Thajska (Phongpaichit et al. 1998[2000]: 98).

K paradoxům války patří, že přestože USA válku ve Vietnamu vedly, považovaly se současně za její oběť a požadovaly od Vietnamu dluh jako formu odškodnění, byť později Clinton navrhoval, že by část financí mohl Vietnam použít jako investici do vzdělávání (Chomsky 2003: 101). Pochopitelně nástupnická Vietnamská socialistická republika neměla potřebu převzít zodpovědnost za dědictví saigonské vlády. Požadavek platby válečných reparací je ale běžnou součástí vlivových her, kterou dominantnější státy v dějinách často uplatňují. K paradoxním vlivovým hrám patří rovněž prezentace vlastního útoku jako obrany. Z pohledu USA, které se v regionu jihovýchodní Asie snažily udržet vliv v druhé polovině 20. století, takto skutečně byla válka (coby obrana proti šíření komunismu a světového vlivu SSSR) chápána i prezentována. Zcela analogicky považovala ze svého pohledu za obranný akt ČLR vlastní útok na Vietnam v roce 1979 poté, co vietnamská vojska obsadila Kambodžu jako čínské zájmové teritorium (kde mj. ČLR společně s USA podporovala Rudé Khmery).

V paradoxech různých válečných interpretací tak vedle sebe stojí (severo) vietnamské útoky (na proamerické cíle) ve Vietnamu obhajované jako obrana vlastních zájmů ve vlastní zemi vedle útoků amerických vojáků ve Vietnamu (na protiamerické cíle) jako obrana vlastních zájmů v jiné zemi.⁷ Kombinace zmíněných pohledů zde není uvedena s potřebou morálního nebo politického poselství. Je zajímavá typologicky a bylo by zajímavé ji dále analyzovat až na úroveň biologické povahy člověka, protože sociální pudy jsou u skupinových živočichů biologicky kódované a vázané na tkáň, které nejsou pod plnou volní kontrolou, protože jsou vývojově starší než části mozku, které umožnily vývoj řeči, jazyka a intelektuálních morálních systémů.

Na závěr je vhodné upozornit, že jednostranná argumentace ve prospěch dominance supervelmocí diplomaticky snižuje rozměr a příčiny domácího vnitropolitického konfliktu v dané zemi. Proto jsou stejně často dostupné interpretace, které upřednostňují pohled na válku v Koreji (a analogicky i ve Vietnamu)

7 Vyhrčenější formulace na toto téma užívá Chomsky (2003: 104, 190, 194).

jako na válku Korejců proti Korejcům o povahu nacionalismu, a role velmocí je v jejich pohledu teprve sekundární (např. Kim Hakjoon 1993: 674–675). Tomu však odporuje fakt, že velmoci posílaly vojáky do Koreje i do Vietnamu kvůli svým vlastním zájmům. Současně měly USA více důvodů své vojáky alespoň částečně stahovat.

6.11 Dodatky k druhé válce v Indočíně

Důvody částečného stahování vojsk USA z konfliktu ve Vietnamu

(McNamara 1995: 321)

<i>data stažení</i>	<i>občané USA padlí v boji</i>	<i>důvody stažení</i>
listopad 1963	78	nestabilita po pádu Diemovy vlády
přelom 1964/1965	225	neschopnost RV se bránit i přes americký výcvik vojsk a logistickou podporu
červenec 1965	509	totéž
prosinec 1965	1594	zjištění, že vojenská taktika a trénink USA nejsou vhodné pro gerilovou válku
prosinec 1969	15 979	zprávy od CIA, podle kterých bombardování VDR nezmění její postoje a nepotlačí severovietnamské působení v RV
leden 1973	58 191	podpis dohody v Paříži

Hlavní kampaně USA

(Nguyễn Sỹ Hưng & Nguyễn Nam Liên 2014: 917–918):

Farm Gate (1. 10. 1961 – 28. 7. 1963)
Ranch Hand (7. 1. 1962 – 7. 1. 1971)
Barrel Roll (14. 12. 1963 – 17. 4. 1964)
Flaming Dart (7. – 11. 2. 1965)
Rolling Thunder (2. 3. 1965 – 31. 10. 1968)
Steel Tiger (3. 4. 1965 – 21. 2. 1973)
Arc Light (18. 6. 1965 – 15. 8. 1973)

6 Války v Indočíně

Bolo (2. 1. 1967)
Eagle Trust (17. 11. – 29. 12. 1967)
Commando Hunt (1. 11. 1968 – 30. 3. 1970)
The Menus (18. 3. 1969 – květen 1970)
Linebacker I. (10. 5. – 23. 10. 1972)
Linebacker II. (18. – 29. 12. 1972)
Home Coming (14. 2. – 27. 3. 1973)

7 SJEDNOCENÍ A POVÁLEČNÝ VÝVOJ

7.1 Znovusjednocení Vietnamu¹

K oficiálnímu sjednocení země a vyhlášení Vietnamské socialistické republiky došlo v červnu 1976. Náročný proces unifikace probíhal v několika fázích, protože bez ohledu na mezinárodně-politický konflikt se kulturní a hospodářské odlišnosti mezi severem a jihem vyvíjely již v předchozích staletích. V řadě ohledů se proto jižní Vietnam v následujících dekáдах „poseverštl“ a naopak severní Vietnam přijal více prvků z jihovietnamské kultury, například uvolněnější noční život ve městech, vzory západního odívání.

Tradiční důraz na komunální život a společenské postavení jedince v konfuciánské společnosti přispěly k tomu, že v severním Vietnamu stejně jako v Číně fungoval komunistický koncept zakládání sdružených nesoukromých hospodářství lépe a bez ohledu na sníženou produktivitu v nich lidé byli schopni aspoň z části pracovat a žít, kdežto na jihu proti novému konceptu převládal odpor – tradičně zde byly hospodářské jednotky individualizované. Navzdory ujišťování o opaku začala v jižní části Vietnamu nucená kolektivizace, zakládání družstev a přesídlování městské populace na venkov, aby se začala znovuobdělávat půda opuštěná v době války. Negativa změn umocnily špatné úrody několika prvních let a záplavy roku 1978.

Přestože byly na severu díky sovětsko-čínskému vlivu lépe vybudovány zárodky veřejného školství a zdravotnictví, Vietnam byl válkou celkově zničen a nikdo nepřišel se systémovým plánem jeho obnovy. V souvislosti s obsazením

---

1 Tato kapitola více vychází z výkladů v *Dějínách Vietnamu* (Hlavatá et al. 2008), proto na knihu odkazujeme zde souhrnně, a dále volně staví na excerpcích z několika desítek dalších publikací, které nebylo možné zařadit z kapacitních důvodů, a budou tedy východiskem dalších prací.

Kambodži a konfliktem s Čínou VSR vytlačila mnoho čínských vlastníků továren a před celkovou komunizací majetku a společnosti později z jižního Vietnamu uteklo 1,5 milionu lidí. Americká administrativa reagovala na doprovodné násilí negativně a odmítla poskytnout finance, které původně slíbila jako pomoc na poválečnou obnovu i proto, že VSR (tehdy stále ještě v době studené války) posílila hospodářskou spolupráci se SSSR. USA kvůli tomu přestaly podporovat dokonce i vstup Vietnamu do OSN.

Bezprostředně ovlivňoval dějiny Vietnamu po sjednocení problematický vztah s Kambodžou daný vzájemnými politickými vztahy a rozdílnými pozicemi v mezinárodní politice. Na Čínu přecitlivělí Vietnamci upřednostňovali spolupráci se Sověty, naopak Kambodža vztah s ČLR. A po sovětsko-čínské roztržce a nedořešené válce o Damanský ostrov se obě velmoci snažily posílit konkurenční vliv v jihovýchodní Asii.

Rudí Khmerové již roku 1975 zaútočili na vietnamské ostrovy Phú Quốc a Thổ Chu, Vietnamci zase recipročně obsadili kambodžský ostrov Poulo Wai. Střety se rozvinuly téměř v celém pohraničním pásmu. Provietnamští Kambodžané a Vietnamci byli z Kambodže vyháněni, pokud je nezavraždili. V roce 1976 dočasně oslabil vliv Pol Pota, došlo k reorganizaci státu z monarchie na demokratickou republiku. Začalo sbližování, ale pokusy o zahájení dialogu skončily návratem Pol Pota do vedoucích pozic země. Roku 1977 vtrhla vojska Kambodže do Vietnamu a zabila tisíc civilistů. Vietnamská armáda reagovala odvetou, ale ihned se stáhla. Pol Pot to propagoval jako vítězství. V květnu roku 1978 znovu zaútočily Pol Potovy jednotky na vietnamskou provincii An Giang na okres Bãy Núi a vesnici Ba Chúc, kde zabily 2500 lidí a donutily 20 000 místních vietnamských Khmerů k násilnému přestěhování do Kambodže (85 Years: 1343). Naopak masové čistky mezi provietnamským obyvatelstvem v Kambodži vedly k nárůstu emigrace a uprchlíci se ve Vietnamu začlenili do armádních oddílů. Za rostoucích konfliktů se ve Vietnamu 3. prosince založila protipolpotovská Kambodžská jednotná fronta národní spásy. Nicméně 23. prosince Pol Potova armáda obsadila vietnamské oblasti Bến Sỏi a Bến Cầu v provincii Tây Ninh a chystala se zaútočit na Ho Či Minovo město. 25. a 26. prosince 1978 proto zahájila vietnamská Kambodžská sjednocená fronta národní spásy protiútok, vstoupila do Kambodže, 7. ledna 1979 obsadila Phnom Penh a sesadila vládu Pol Pota a Ieng Sariho. 18. února uzavřely Vietnamská socialistická republika a nové provietnamské vedení v Kambodži Dohodu o míru, přátelství a spolupráci.

Posílení vojenského vztahu VSR se SSSR a obsazení Kambodže popudilo ČLR, která s tichou podporou USA (Chomsky² 2003: 22) zaútočila na Vietnam. Od 17. února do 4. března překročilo hranici odhadem asi 300 000 vojáků

---

2 Chomsky doslova píše o „US-backed Chinese invasion“.

(vietnamské zdroje uvádí 600 000 vojáků; 85 Years: 1344), zatímco další jeden a půl milion mužů jistil severní hranici ČLR se Sovětským svazem pro případ odvety. Čínská vojska pronikla desítky kilometrů na území Vietnamu, kde došla stejnojmenná města provincií Cao Bằng a Lào Cai, ale bojovala i v dalších provinciích v pohraniční zóně. Při ústupu od 5. března, kdy ČLR ohlásila vítězství, byla kompletně ničena infrastruktura, lidské životy; vše upotřebitelné od dobytka, potravin, oděvů a výrobků bylo odvezeno do Číny. Čínský zásah si vyžádal dle odhadů několik desítek až několik set tisíc obětí a oběma zemím uškodil vedle ztrát na životech ekonomicky i co do mezinárodně-politické pověsti. Přes jasný a nejen diplomatický vzkaz a opozici vůči SSSR však ČLR nepřiměla VSR, aby se z Kambodže stáhla a vietnamská vojska v zemi setrvala až do roku 1989.

Kambodžané nepohlíželi na přítomnost vietnamských vojsk pozitivně přesto, že jim pád Pol Pota přinesl jednoznačnou úlevu a ukončení vnitřního teroru. Místo něj začala vietnamizace a rovněž nesvobodný vývoj. Vietnamci podpořili provietnamskou komunistickou vládu prezidenta Heng Samrina (nar. 1934), kterého včetně sebe bránili proti partyzánským útokům Pol Potových oddílů z úkrytů na severozápadě. Vietnamská vojska se z Kambodže stáhla do 26. září 1989 až z diplomaticko-ekonomických důvodů. Ukončením okupace bylo podmíněno obnovení hospodářské pomoci a ukončení sankcí ze strany zahraničních zemí. Vstup VSR do RVHP roku 1979 je nemohl vyvážit, protože v osmdesátých letech se začala ekonomická výměna v sovětském bloku hroutit. Pozn. po sjednocení se obchodní výměna mezi Vietnamem a SSSR vyvíjela dle dat tokijského Institutu rozvojových zemí takto (v milionech USD; cituje Pike 1987: 135):

<i>Rok</i>	<i>Import</i>	<i>Export</i>	<i>Výsledná bilance</i>
1976	308,4	84,4	-224,0
1977	372,0	176,1	-195,9
1978	446,4	222,5	-223,9
1979	680,3	225,0	-455,3
1980	700,1	242,4	-457,7
1981	1.006,4	232,2	-774,2
1982	1.322,0	339,5	-982,5
1983	1.180,3	306,5	-873,8
1984	1.178,4	302,7	-875,7
1985	1.296,2	337,7	-958,5
1986 (odhad)	1.300	340	-960

Útok na Vietnam uškodil Číně v zemích, které považovala za své vlivové zóny. Vláda v Severní Koreji začala být vůči ČLR po útoku na Vietnam silně podezíravá a obávala se podobného útoku. Demonstrativně proto pozvala na návštěvu kambodžského prince Sihanouka, kterého ČLR řadila k opozici. Za trest ČLR přestala kritizovat přítomnost amerických vojsk v Jižní Koreji (Kim Hakjoon 1993: 508).

Vliv Vietnamu v sousedních zemích Indočíny vyvažovalo v posledních stáletích vždy Thajsko. Po válce se přes obavy ze změn začalo pragmaticky orientovat na nové režimy včetně ČLR a vyjednálo si stažení amerických vojsk (Bečka & Vavroušková 2010: 86). V druhé polovině 70. let se však země za premiéra Thánina Krajvičijana vrátila k radikální protikomunistické politice. Ta posílila levicové nálady a zvýšila počet členů Komunistické strany Thajska podstupujících ilegální školení v Laosu. Vojenský převrat veterána z vietnamské války Kríjangsaka Čormanana, který se stal i premiérem, situaci napravil. I když ve volbách zvítězily středopravé strany, nová vláda se zachovala smířlivě, amnestovala členy ilegální Komunistické strany Thajska, a zahájila dialog se socialistickými státy, počínaje státní návštěvou vietnamského předsedy vlády Phạm Văn Đônga a podpisem smlouvy s Laosem roku 1978. Neuklidné zůstaly vztahy s Kambodžou kvůli přeshraničním konfliktům, radikálním Rudým Khmerům a vietnamské okupaci. Na druhé straně se Vietnam, Laos a Čína od konce sedmdesátých let přestaly podílet na logistické podpoře Komunistické strany Thajska, která svou rigiditou sama ztrácela přízeň obyvatelstva a studentů. Na přelomu let 1982 a 1983 thajská armáda porazila poslední ozbrojené základny thajských komunistů na severu země. Napětí spojené s obavami z vietnamského vlivu v Laosu však v Thajsku zůstalo a projevovalo se jak pohraničními incidenty, tak obnovením vojenské spolupráce Thajska s USA (Bečka & Vavroušková 2010: 88–91). Mezinárodně politické vztahy v regionu se uklidnily až s nástupem premiéra Čaticáje Čunhanvana 4. srpna 1988, který sice měl vojenskou historii, přesto se však velmi zasadil o ekonomický, ekologický rozvoj země a mírové urovnání vztahů pod heslem přeměny Indočíny z „bojiště v tržiště“. Kromě listopadové dohody o urovnání sporu s Laosem se o rok později stáhla vietnamská vojska z Kambodže, odkud pozval na návštěvu Thajska premiéra Hun Sena a naopak sám Čaticáj navštívil mezinárodně izolovanou Barmu (Bečka & Vavroušková 2010: 94).

7.2 Migrace, etnická stratifikace a demografické důsledky války

Bezprostředně byl proces sjednocení doprovázen nárůstem migrace – jak emigrace do zahraničí z ekonomických a bezpečnostních důvodů, tak vnitřních migrací, kdy se 1) část severovietnamských bezpečnostních sil přestěhovala

na jih kvůli lepší kontrole, 2) také část jihovietnamského obyvatelstva byla z podobných důvodů přesídlena na sever či dočasně spíš na venkov kvůli snazší kontrole, přeškolení nebo převýchově apod. 3) Konečně se svobodnějším vývojem, kdy se zavedla svoboda pohybu, začala narůstat vnitřní migrace do měst.

Emigrace z Vietnamu začala narůstat teprve se zaváděním bezpečnostních opatření a částečnou reorganizací jihovietnamské společnosti. Výraznější nárůst nastal koncem roku 1976 a pokles až na přelomu let 1979/1980. Za rok 1976 emigrovalo z Vietnamu do Hongkongu a zemí jihovýchodní Asie 5619 osob, za rok 1977 šlo o 21 276 a od ledna a ještě více od března 1978 začal počet uprchlíků prudce růst. V poslední třetině roku 1978 šlo o více než 12 tisíc osob měsíčně, za listopad dokonce přes 21 tisíc. Po menším útlumu pak počet uprchlíků do jiných zemí zase rychle stoupl na 46 338 za květen a 54 871 za červen 1979, a teprve v posledních třech měsících tohoto roku jejich počet klesl pod 3000 osob měsíčně (Amer 2011: 37).

Na konci roku 1988 zůstávalo ve státech jihovýchodní Asie včetně Hongkongu asi 168 000 uprchlíků ze zemí Indočíny (Sutter 1990: 2). V Thajsku hledalo azyl v letech 1975–1978 asi 228 000 lidí hlavně z Laosu. Podle odhadů americké vlády počet uprchlíků z Indočíny v Thajsku přesáhl 575 000 osob (Sutter 1990: 100–102, včetně pozn. 16). Do Malajsie přišlo přes 235 000 uprchlíků – hlavně Vietnamců, tzv. boat people (Sutter 1990: 133). Singapur zvolil vzhledem ke strmému nárůstu počtu uprchlíků nejprísnější politiku ze všech zemí JV Asie, a počet těch, kterým zde byl udělen azyl, nepřesáhl tisíc osob (Sutter 1990: 143–144). Indonésie udělila azyl asi 100 000 uprchlíkům (Sutter 1990: 149). Uprchlíkymi tábory na Filipínách prošlo do konce roku 1987 na 221 000 osob, ale azyl získalo asi jen 1800 lidí, většinou příbuzných Filipínců, kteří pracovali v Indočině během válek a navázali tam partnerské vztahy (Sutter 1990: 152). Azylovými tábory v Hongkongu prošlo do poloviny roku 1989 asi 150 000 lidí, z nichž se mohlo v zemi usadit 14 500 (Sutter 1990: 154). Spojené státy přijaly do konce září 1988 přes 884 000 uprchlíků a ČLR přijala k roku 1979 na 263 000 etnických Číňanů, kteří prchli z Vietnamu (Sutter 1990: 165).

Jenom do Hongkongu v letech 1975–1995 uprchlo 223 302 vietnamských migrantů a postupně zde na různých místech existovalo na 40 detenčních táborů (Law 2011: 116). Hongkongská administrativa byla vůči uprchlíkům přísná a v některých záchytných táborech propukaly vzpoury. Výbuchy napětí v detenčních táborech si vyžádaly i ozbrojené zásahy a při nejhorším v táboře Shek Kong 3. února 1992 zemřelo 24 lidí a dalších 114 bylo zraněno (Law 2011: 127).

Od začátku 80. let migrace postupně ustávala. Kvůli oživení ekonomiky muselo obyvatelstvo získat více svobod, potřeba zahraničních investic byla vázána

na zrušení zákazu kontaktů s cizinci a také potřeba flexibility pracovního trhu si postupně vyžádala toleranci nárůstu vnitřní migrace z nerozvinutého venkova do měst, kde bylo nepoměrně více pracovních příležitostí. Koncem 90. let byla roční migrace z venkova do Hanoje (22 000 osob) daleko nižší než do Saigonu (80 000) (Parker 2005: 29). Saigon si přes sjednocení a přejmenování na Ho Či Minovo město uchoval postavení ekonomického centra, protože zde mnoho lidí umělo anglicky, ekonomicky nevhodná socialistická opatření se zaváděla v nižší míře (a po kratší dobu) než na severu, a také kvůli výrazněji svobodnomyslnému prostředí a například větší toleranci společnosti ke svobodným matkám, jejichž podíl u městské populace narůstá. Vztah jihovietnamské společnosti ke svobodným matkám nedosahuje úrovně přehlížení, jakému bývají ve většině zemí vystaveny národnostní menšiny i přes ochranné programy a jejich atraktivitu pro turistický ruch. I ve Vietnamu byly menšiny historicky vytlačeny z ekonomicky výhodných poloh v nížinách a na pobřeží do hor a vnitrozemí. Tomu odpovídá i ekonomická stratifikace a vývoj hospodářských ukazatelů: GINI-koeficient a HDP narůstají ze severu na jih – ovšem s výjimkou Hanoje a ekonomicky silné oblasti přístřeží a delty Rudé řeky (Rigg 1997: 103).

Charakter a faktory vyloučení lidí z etnických komunit ve více zemích jihovýchodní Asie shrnuje Rigg (1997: 118, pozn. v levé části tabulky je v originálu místo „vyloučení“ komplementární termín „marginality“):

geografické vyloučení	<ul style="list-style-type: none"> – citlivé pohraniční zóny – odlehlé horské oblasti – nedostupné lesnaté lokality – roztroušená populace
politické vyloučení	<ul style="list-style-type: none"> – postrádají <i>de facto</i> občanství nebo státní příslušnost (hlavně v pohraničních zónách) – postrádají <i>de jure</i> občanství nebo státní příslušnost (uprchlíci a neoficiální pracovní migranti) – jsou vyloučeni z mainstreamu politických aktivit
kulturní a sociální vyloučení	<ul style="list-style-type: none"> – jsou odlišní v materiální i nemateriální kultuře – většina je považuje za „primitivní“ – většina je považuje za „jiné“ – nemají potřebné vzdělání, aby se orientovali v moderním ekonomickém a politickém systému – mají minoritní náboženství a spirituální představy – hovoří minoritními jazyky
ekonomické vyloučení	<ul style="list-style-type: none"> – jsou „primitivní“ z hlediska nedostatečného zapojení do obchodních aktivit a tudíž nemoderní – mají nezvyklé způsoby obživy, které jsou často považovány za neproduktivní

---

environmentální vytlačení	<ul style="list-style-type: none"> – elity je považují za příčinu environmentální degradace – žijí a strádají v degradovaném prostředí, které často poškozuje jiní – jejich zranitelnost vyplývá i z většího vystavení riziku přírodních pohrom
------------------------------	--

7.3 Ekonomicko-politická východiska poválečného vývoje

V globálním porovnání s ostatními státy JV Asie (Vũ & Taillard 1993: 70–77) měl Vietnam na přelomu osmdesátých a devadesátých let relativně nízké procento obdělávané půdy, nízký stupeň zalesnění (31 % čímž se patrně myslí husté lesy), jednu z nejvyšších hustot obyvatelstva, nižší podíl populace žijící ve městech, nízký HDP, nízký export, vysoký podíl zemědělství a zaměstnanců na tvorbě HDP, střední podíl průmyslu na tvorbě HDP, na druhé straně ale díky lepšímu stavu ekonomiky v minulosti vyšší průměrnou délku života (Vũ & Taillard 1993: 81).

Geografické specifikum je dáno dlouhou hranicí na pobřeží Jihočínského moře a bohatým systémem řek s proměnlivým tokem vody. Na jihu jsou časté záplavy, které z vnitrozemí odnáší zeminu, písek a jíl – náplavová hmota ve vietnamských řekách činí ročně až 300 milionů tun (Lê Bá Thảo 1997: 86).³

Les původně pokrýval celé území, pokračuje však deforestace kvůli zemědělství. Na jihu se v 90. letech 20. stol. zvýšila imigrace schopných rodin ze severu, které přicházely kvůli snazším odbytištím zemědělských produktů, nicméně zemědělství se tím začalo šířit v daleko vyšší míře v horách na nově vykloučených lesních porostech. Obyvatelstvo je v současném Vietnamu nerovně zastoupeno: 27,1 % žije v deltě Rudé řeky + nejbližším okolí Hanoje, 34,7 % v deltě řeky Mekong, tj. téměř 2/3 obyvatel žijí na 1/3 území. Zalidněnými zónami je dána i nerovnoměrná distribuce ve výrobě a alokaci rozvojových investic.

Historické události drasticky omezily ekonomický rozvoj země. Zatímco v padesátých letech 20. století byla ekonomika Vietnamu a Thajska srovnatelná, v roce 1989 bylo HDP na hlavu v Thajsku 1038 USD, kdežto ve Vietnamu jen 190 USD, tj. víc než pětikrát méně. Mohlo za to jak 30 let válek s Francií a USA (přičemž Thajsko profitovalo ze spolupráce s USA), tak přijetí neefektivní socialistické politiky (Vũ & Taillard 1993: 42). Tento vývoj také vysvětluje, proč je současný ekonomický růst země rychlejší než v případě Thajska.

K negativním faktorům vývoje hospodářství patří zamoření válečnou municí, kdy podle monitorování v roce 2000 přibližně 20 % území Vietnamu ještě

---

3 Nejvyšší hora Fansipan (Phan Xi Păng) v pohoří Hoàng Liên Sơn má výšku 3.140 metrů nad mořem, druhá nejvyšší Long Cung 2.913 metrů nad mořem (Phạm & Phan 1993: 40–43).

nebylo zcela vyčištěno. Nezlikvidované množství z části i nevybuchlých bomb se k danému roku odhadovalo na 350 000 až 800 000 tun. Přitom bomby byly v různé míře shazovány na všechny vietnamské provincie (Lucius 2009: 58).

V politickém ohledu neměl Vietnam pružné ekonomické vedení a personálně zemi zatěžovala přemíra příslušníků vojenských, bezpečnostních a politických útvarů. Ve srovnání s okolními zeměmi se proto ekonomické reformy ve Vietnamu prováděly někdy i o jeden rok nebo i několik let později než např. v Barmě a Laosu (Rigg 1997: 16).

I v prvních letech po sjednocení proto zůstávaly některé komodity na přiděl (Nguyen Van Huy & Luu Hung 2007), protože s financemi se zacházelo neefektivně kvůli klientelismu. K vnitropolitickým změnám byl režim donucen nedostatkem potravin a od roku 1980 vleklým hladomorem v některých oblastech – kvůli nepřízni počasí ztratily severní pěstitelské oblasti dvě pětiny obilí. Řízení zemědělských prací se proto předalo níže na úroveň provincií, Číňané se od roku 1981 mohli znovu začít věnovat samostatným hospodářským aktivitám a začali se vracet hlavně do svých tradičních lokalit v jižním Vietnamu.

Obtížné bylo provádět vědu hlavně za válečného období. Úspěšní vědci jihovietnamského původu se zpravidla prosadili v Paříži či USA (např. astronom Nguyễn Trọng Hiên – Hàm Châu 2011: 355–362) nebo zase osobnosti z Vietnamské demokratické republiky svou kariéru začínaly na univerzitách v SSSR a ČLR. Po studiu působili ve válečném Vietnamu v obtížných podmínkách a v případě technických inženýrů například pracovali na náhradách komunikací ničených bombardováním. Zvláště šlo o mobilní mosty, které mělo být možné rychle rozebrat, protože bombardéry ničily zejména obnovovanou infrastrukturu. Jeden z konstruktérů mostů a vývojářů speciálních lan Nguyễn Văn Hường své zkušenosti po ukončení války shrnul ve vědeckých pracích a byl pověřen řídicími funkcemi ve vládě v oblasti vědy a školství (Hàm Châu 2011: 219–224).

Nejchudší vietnamské provincie ve vnitrozemí se i přes současný rychlý rozvoj dají stále řadit na úroveň rozvojových zemí a jsou velkou příležitostí pro zahraniční investory. Vietnamská vláda ani nemůže subvencovat všechny chudé oblasti, které byly poškozeny válkami. Dostatečnému výkonu někdy nenapomáhá ani vliv přetrvávajících zvyklostí socialistického státního managementu. Přes program ekonomických reforem *đổi mới* se od 80. a 90. let role státu na život v zemi nezmenšuje, naopak spíše roste. Stále se uplatňuje politická rétorika jako například zdůrazňování sociálních aspektů výroby, blaha lidu, loajality ke státu a jeho vedení – nejde však o rys, který by v Asii vznikl až v období socialismu. V tradičním čínském pojetí, které je výchozí i pro Vietnam, je císař nejvyšší služebník státu, který bez péče o blaho lidu nevyhnutelně ztrácí mandát Nebes.

Zásadní je rozdíl mezi městem a venkovem především v úrovni životních podmínek a dostupném standardu. Disproporce je například v distribuci energií ve středním a jižním Vietnamu, kde je jejich největší spotřeba. Rozvoj průmyslových možností ve vnitrozemí silně omezuje nerozvinutá dopravní síť.

Pro pěstování rýže je klíčové vodohospodářství – způsoby zavlažování a zadržování vody, stejně i její rozvádění a v deltě řeky Mekong nákladná opatření na desalinizaci, budování přečerpávacích stanic a kanálů na rozvod vody, protože slaná voda pěstování rýže znemožňuje. Ekonomicky by dokonce bylo v některých případech mnohem výhodnější přejít z pěstování rýže na chov ryb, kterým sůl nevadí.

Navíc pěstitelství zemědělských plodin je ve Vietnamu celkově naddimenzované na úkor chovu zvířat na maso a dochází ke snaze o kompenzaci navýšením rybolovu v pobřežních oblastech a chovu skotu v hornatém vnitrozemí. Přesto stojí pěstitelství za výraznou změnou vietnamské ekonomiky, která v posledních dekáдах přešla od soběstačnosti k vývozu strategických komodit, hlavně rýže. Vietnam se stal třetím největším vývozcem na světě, ale v současné době se část rýžových monokultur raději nahrazuje diverzifikovanější produkcí (Vũ & Taillard 1993: 195) a rychle roste podíl průmyslu na tvorbě HDP.

7.4 Změna v zahraniční politice a nastartování ekonomických změn

V druhé polovině osmdesátých let musel Vietnam bezpodmínečně přistoupit k hlubším změnám řízení hospodářství. Vzorovým podnětem se však stal koncept přestavby ze SSSR. Na šestém sjezdu KSV v prosinci 1986 odstoupili generální tajemník Trường Chinh, Lê Đức Thọ a Phạm Văn Đồng. Novým generálním tajemníkem se stal Nguyễn Văn Linh, který zahájil obnovné reformy hospodářství *đổi mới*, které však neměly postihnout vůdčí postavení strany v zemi. Vietnam musel začít rušit izolaci. Občanům narostla míra svobody pohybu a postupně se umožnil svobodný styk s cizinci, protože hospodářské pobídky měly zajistit především investice ze zahraničí. Ekonomicky se začaly zavádět prvky tržního hospodářství, posilování role soukromého vlastnictví, svobody individuálního podnikání, decentralizace řízení. Půda ve vlastnictví státu se začala obchodně pronajímat. Ve Vietnamu se nicméně projevila neblahá role spekulantů a v prvních letech reformu se podmínky k životu v zemi výrazně zhoršovaly, několik oblastí znovu sužoval hladomor a měna se několikrát devalvovala. Vietnam navíc ztratil možnost čerpat nasmlouvané půjčky u Mezinárodního měnového fondu, protože se předlužil u ostatních států mimo socialistický blok, neměl jak splácet a půjčky byly zablokovány. I když se půjčky obnovily po implementaci pravidel,

kteřá vyžadoval MMF, hospodářství to nepomohlo a ekonomický pokles přinutil SSSR k soustředění na vnitřní problémy, nikoli na dotování satelitních zemí včetně Vietnamu, odkud stáhnul i jednotky dislokované na základně v zátocě Cam Ranh. Pro SSSR a jeho následníka SNS přestal být chudý Vietnam na začátku devadesátých let zajímavým obchodním partnerem, vzájemná ekonomická výměna se dočasně minimalizovala a začala obnovovat až na začátku nového milénia, kdy se hlavní ekonomická centra obou zemí poněkud vzpamatovala díky liberalizaci tržního prostředí a investicím ze zahraničí.

Oteplování vztahů mezi USA a VSR probíhalo hlavně v humanitární sféře: roku 1987 Vietnam oznámil zahájení postupného propouštění politických vězňů a v červenci 1988 naznačil, že propustí 11 000 politických vězňů, kterým i s jejich 40 000 příbuznými umožní vystěhovat se do USA (Sutter 1990: 70).

Vietnam byl hlavně v důsledku mezinárodního tlaku nucen normalizovat vztahy s Kambodžou a ukončit její okupaci, čímž také uvolnil obchodní embargo ze strany USA, Velké Británie a Evropského společenství. Stahování vojsk z Kambodže probíhalo v letech 1988–1989, i když smlouva o míru se uzavřela až v Paříži v říjnu roku 1991. Ukončení okupace umožnilo Vietnamu i znovunavazování diplomatických a obchodních vztahů s Čínskou lidovou republikou od září 1990 a v říjnu téhož roku klíčové navázání oficiálních diplomatických vztahů s Evropskou unií – ty nastartovaly vzájemný obchod, investice, růst a transformaci vietnamské ekonomiky ve větším souladu s tržními principy. Nárůst zahraničních investic v prvních letech po ukončení okupace Kambodže (investice začaly v srpnu 1988) ilustrují souhrnné částky v milionech USD (v závorce rok): 360 (1988), 512 (1989), 589 (1990), 1185 (1991), 1905 (1992), 1648 (leden–červen 1993), 1800 (leden–červen 1994). Největší podíl na zahraničních investicích ve Vietnamu v letech 1988–1994 měly souhrnně v milionech USD Hongkong (1750), Taiwan (1710), Jižní Korea (782), Austrálie (760), Francie (739), Singapur (578), Malajsie (559), Japonsko (517) a Velká Británie (402) (Vu Tuan Anh 1995: 27–28).

Úprava zákonů o investicích probíhala hlavně v letech 1991 a 1992. Mezinárodní obchodní vztahy s Evropou a státy jihovýchodní Asie byly navazovány ve všech sektorech tak rychle, že nakonec roku 1993 přispěchaly i USA za Clintony administrativy, aby ještě stačily získat podíl, protože již tento rok dokázal Vietnam splatit starší dluh u MMF a získal nové velké půjčky na investice do infrastruktury i od mezinárodních rozvojových bank. I když administrativa USA dovolila působit americkým firmám ve Vietnamu od roku 1993, oficiálně se diplomatické vztahy s USA normalizovaly 11. července 1995. 5. srpna se s podepsáním protokolu o navázání diplomatických vztahů (podepsání státní tajemník W. Christopher a vietnamský ministr zahraničí Nguyễn Mạnh Cầm) otevřelo velvyslanectví VSR ve Washingtonu a druhý den zahájila svou čin-

nost i ambasáda USA v Hanoji. Teprve později 30. prosince roku 1999 VSR uzavřela dohodu s ČLR o vedení státní hranice, ovšem s výjimkou Spratlyho a Paracelských ostrovů (Vietnam 70: 148–149).

Urgentní potřebu rozvoje obchodních vztahů v polovině 90. let dokládá výše HDP 337 USD na hlavu, které bylo roku 1996 dokonce nižší než v případě Laosu (393 USD) a v porovnání nejvyšší výkonnost vykazoval ze zemí ASEAN Singapur (24 784 USD). Tyto rozdíly se začaly postupně snižovat (Nguyen Van Tam & Ngyuen Duy Loi 2006: 88). Do konce tisíciletí se Vietnamu podařilo navázat vztahy nebo vstoupit do většiny mezinárodních organizací. Asijská ekonomická krize roku 1997 přinesla oslabení ekonomiky a zvýšení inflace – zahraniční partnery to vedlo k citelnému snížení investic.

Dědictví válek s evropskými státy udrželo konzervativní frakce komunistické strany natolik silné, že přes liberalizaci v ekonomice prosadily posilování kontrolních a represivních složek, které zase začaly omezovat vztahy s cizinci. Dočasný nárůst vlivu konzervativců, kteří mírně brzdili rozvoj reform, podpořila i politická obměna křesla generálního tajemníka Komunistické strany Vietnamu, kde roku 1997 dobrovolně penzionovaného Đõ Muõie nahradil konzervativní Lê Khã Phiêu. Také v rozvoji vztahů s Čínou byl Vietnam na začátku devadesátých let velice opatrný. Kromě sporných pohraničních oblastí a ostrovů se Vietnam bránil čínské rétorice o politickém přátelství, která byla vždy spojována s nárokem na čínskou dominanci. Vietnam proto raději posiloval hospodářské vztahy zprvu s Čínskou republikou na Taiwanu, s Jižní Koreou a Japonskem. V době důsledků asijské ekonomické krize se naštěstí Vietnamu podařilo roku 1999 uzavřít sporné body kolem pozemní hranice s ČLR a díky následující oboustranné podpoře vzájemného obchodu začal Vietnam zase ekonomicky růst. Dobré předpoklady tvořil koncem devadesátých let podíl služeb na tvorbě HDP ve výši 40 % – srovnatelně s Indonésií a Malajsií (41 %). Podíl průmyslu byl relativně nejvyšší (27 %) pouze v rámci zemí Indočíny (Laos 21 %, Kambodža 15 %) a Myanmaru (10 %) (Nguyen Van Tam & Ngyuen Duy Loi 2006: 91), ale díky investicím začal rychle růst.

Posílení obchodního vlivu Číny ve Vietnamu stimulovalo i USA, které přispěchaly s uzavřením obchodní dohody v červenci roku 2000 a v prosinci do Vietnamu přijel na státní návštěvu Bill Clinton jako první prezident USA po skončení války. Roku 2005 recipročně navštívil USA a prezidenta G. W. Bushe vietnamský premiér Phan Văn Khãi. Roku 2016 ho ve vedení země vystřídal Ngyuẽn Tấn Dũng, když byl již dříve vybrán nový prezident Ngyuẽn Minh Triết. Oba prosazovali po svých konzervativních předchůdcích liberalizaci ekonomiky, snížení byrokracie, klientelismu i korupce. Snaha o reformu státní správy roku 2007 byla systémová, navíc pravidla mezinárodního obchodu se podařilo sladovat s požadavky pro vstup do WTO roku 2006 už za premiéra

Phan Văn Khàie. Rychlý rozvoj doplnilo stabilní prostředí vnitřní i zahraniční politiky.

O něco lépe na tom byla ve vztazích s USA Laoská lidově demokratická republika, která normalizovala vztahy roku 1992. Oficiálně byl Laos jako ekonomicky slabší stát angažován v mezinárodní politice jako vyjednávací hráč daleko méně než Vietnam a Kambodža. Díky tomu žádný stát s Laosem nikdy natrvalo nepřerušil diplomatické styky (Nožina 2010: 230, 280).

Na lokální úrovni jihovýchodoasijské politiky je Vietnam od roku 1995 členem ASEANu, jehož 23. generální sjezd meziparlamentní organizace zasedal roku 2002 v Hanoji. Ještě na nižší úrovni samotné Indočíny založily Vietnam, Laos a Kambodža Rozvojový trojúhelník, jehož čtvrtý summit se konal v Đà Lạtu (Vietnam 70: 146, 216).

7.5 Vývoj ekonomických a populačních ukazatelů

Přestože země prochází od zahájení reforem poměrně rychlým vývojem, ještě v roce 1998 žilo ze 78 milionů obyvatel jen 23,1 % ve městech (Trần Anh Thơ 1998: 10). S postupující migrací do měst souvisí procentuálně rychlý nárůst produktivity práce. Vývoj produktivity práce Vietnamu, Číny, Thajska a Malajsie v letech 1991–2010 v USD na osobu (Nguyễn Chí Hải & Hà Thanh Minh & Nguyễn Thanh Trùng 2015: 30):

	1991–1995	1996–2000	2001–2005	2006–2010
<i>Vietnam</i>	2.737	3.593	4.359	5.491
<i>ČLR</i>	3.236	4.238	6.398	10.632
<i>Thajsko</i>	10.857	12.598	13.455	15.311
<i>Malajsie</i>	16.136	18.743	20.608	24.228

HDP vzrostlo mezi lety 2001 a 2005 o 7,51 % (Trần Bá Đệ 2013: 587). Za celou první dekádu 21. století byl průměrný roční růst HDP 7,26 % a HDP činilo roku 2010 v přepočtu na hlavu 1168 USD. Růst HDP byl 5,02 % roku 2012, 5,4 % roku 2013 a 5,98 % roku 2014. Roku 2015 se HDP v přepočtu na jednoho obyvatele očekávalo ve výši 2200 USD (Vietnam 70: 154).

Mezi lety 1995 a 2002 vzrostla plocha rýžovišť z 53 398 000 na 69 194 000 hektarů a produkce kávy z 207 000 na 758 000 tun. Produkce soji a cukrové třtiny se zvýšila zhruba o 60 % (Parker 2005: 40–41).

Rychlé změny ve vývoji hospodářství VSR dokumentují změny mezi lety 2000 a 2003, kdy se počet pracovníků v průmyslu zvýšil z 13,1 % na 23 % a počet

osob zaměstnaných v zemědělství klesl z 65,1 % na 50 %. Rychlost urbanizace narostla z 24,1 % roku 2000 na 30 % roku 2010. Počet domácností pod hranicí chudoby měl klesat každý rok o 2 až 3 procenta. Nezaměstnanost ve velkých městech měla díky investicím a vzniku nových pracovních míst klesnout z 6,42 na 4,6 % (Vietnam 70: 151).

V Đà Nẵngu se od roku 2008 pořádá každoročně mezinárodní soutěž ohňostrojů. Stejný rok dosáhl Vietnam významného technologického milníku, když se stal 93. zemí s vlastním satelitem Vinasat-1 na zemské orbitě. V roce 2010 se Vietnam Airlines připojila ke světové letecké alianci Skyteam (Vietnam 70: 199–281). Současný mírový vývoj Vietnamu má pozitivní vliv na růst počtu příslušníků některých národnostních menšin, Například etnikum Raglai se během deseti let (1999–2009) rozrostlo z 96 tisíc na více než 122 tisíc (Nguyễn Hữu Bài et al. 2014: 17).

Ohledně Indexu vnímání korupce roku 2012 se Vietnam Podle Transparency International ocitl na nelichotivém 123. místě a kromě ČLR na 80. místě (a Taiwanu na 37. místě) ho ze zemí jihovýchodní Asie předběhly např. Singapur (5.), Malajsie (49.), Thajsko (88.), Filipíny (105.) a Indonésie (118.). Horší byla jen Kambodža (157.) (Nguyễn Hồng Nga 2015: 141). Z jiného hlediska je Vietnam naopak dle nejnovějšího monitorování chválen za výrazné investice a zkvalitňování života ve veřejném a sociálním sektoru (Beal 2016). Tento trend se týká i Číny, kde navíc výrazně rostou platy i v menších městech a jsou srovnatelné s platy v postsocialistických zemích Střední Evropy.

Nejnovější údaje pomáhají pochopit specifikum vietnamského (a asi i čínského) přístupu k tržní ekonomice. Sběr zpráv např. o vývoji v textilním průmyslu z roku 1995, které přechod k tržní ekonomice potvrzovaly ale současně i popíraly (Nørlund 1995: 142), lze analyzovat tak, že vietnamský systém státního plánovaného hospodářství nejeví ochotu přejít na úplnou liberalizaci, která by znamenala ztrátu vlivu na aspoň částečné řízení státem v souladu s národními zájmy.

7.6 Rozvoj ve vztahu k přírodnímu prostředí

Od konce 60. let probíhá koordinačně gigantický projekt na lepší využití řeky Mekong – stavba elektráren a vodních přehrad pro chov ryb, který by měl být stejně výnosný jako samy přehrady; finance mohou poskytovat hlavně Thajsko a jiné země. Vietnamu se týkala primárně stavba mostů po ukončení bombardování (Zeigler et al. 1972: 50–55). Výbor pro správu řeky Mekong byl založen 1957, později v roce 1995 se z něj stala dnešní *Mekong River Commission*. Od osmdesátých a devadesátých let se po zklidnění válečné situace v jihovýchodní

Asii začíná vyjednávat o mezinárodní synchronizaci využití řeky – velké problémy působilo zadržování vody při stavbě přehrad – první přehradu stavěli v Číně v Manwanu v letech 1984–1993, o rok později (1994) se dokončila přehrada Pak Mun v Thajsku, roku 1996 další čínská přehrada v Dachaoshanu, roku 1998 přehrada Theun Hinboun v Laosu (Osborne 2000: xvi). Mekong má poměrně velký obsah fosforu, jinak ale nízký obsah dusičnanů a kvalita vody se testuje po celém toku každé 2 měsíce (Mekong River Commission. State of the Basin Report: 2003, p. 23–28).

Legislativa na environmentální politiku a ochranu hospodářsky využívaného prostředí se začala rodit koncem 60. let v USA se zaváděním do praxe od začátku 70. let, s větším zpožděním v Evropské unii v osmdesátých letech a ve Vietnamu od roku 1994. Konkrétní projekty na rozvoj ochrany, studia a zodpovědného managementu mořských přístavů začaly pozvolna od roku 1996 a v naprosté většině případů jsou kofinancovány ze zahraničních zdrojů (Austrálie, jednotlivé evropské země, USA, Thajsko, Jižní Korea, ASEAN; Tran Dinh Lan et al. 2014: 52–54, 299–304).

Roku 1993 měla vláda VSR připojit podpis k *Úmluvě o biologické diverzitě*. Nezbytnou podmínkou bylo vypracování a předložení akčního plánu na její ochranu. Plán Vietnam vypracoval jako jedna z prvních zemí s pomocí provinčních vlád, které přijímaly podněty a konzultace od místních obyvatel (David Hulse in: Sterling et al. 2006: 355; pozn. kniha vydaná v USA ani okrajově nezmiňuje ekologické a jiné škody způsobené válkami).

Pro Vietnam platí v daleko větší míře to, co pro ostatní země jihovýchodní Asie: přes rostoucí povědomí o nutnosti aktivní ochrany přírody se poškozují habitaty rostlin a divoké zvěře (např. také pro indonéský ostrov Sumatra Whitten et al. 2000: xvii–xxiii). Kontinentální poloha Vietnamu problémy umocňuje i bez ohledu na důsledky chemického bombardování, a poválečné chudoby země jako takové, která kvůli tomu nemohla přijímat efektivní opatření. Ekologie celé kontinentální jihovýchodní Asie se vyvíjela v druhé polovině 20. stol. poměrně katastroficky hlavně kvůli válce. Například podle výzkumu dotovaného Světovou bankou mezi lety 1969–1997 ztratila Kambodža třetinu lesního porostu (Osborne 2000: 1).

Po znovuotevření hranic s Čínou a odeznění konfliktu z roku 1979 zejména od začátku 90. let narůstá pašování a černý trh s divokou faunou a flórou, která má původ dominantně ve Vietnamu, ale i v Laosu a Kambodži, a přes Hanoj a čínskou hranici je přeprořádána dál do ČLR, Japonska, Jižní Koreje, do Hongkongu a na Taiwan (Sterling et al. 2006: 315–335).

7.7 Vietnamská komunistická strana od sjednocení země do současnosti

Po přípravách od konce října se v Saigonu od 15. do 21. listopadu 1975 konala sjednocující konference zástupců VDR a za jižní Vietnam zástupců 1) Národní fronty za osvobození Jižního Vietnamu, 2) Asociace vietnamských národních, demokratických a mírových sil, 3) (severovietnamské) Prozatímní vlády Republiky (jižní) Vietnam, 4) Rady poradců vlády a zástupců intelektuálů. V čele jihovietnamského vyjednávacího týmu byl Phạm Hùng, v čele pětadvacetičlené delegace VDR Trường Chinh. Na konferenci se projednávaly kroky vedoucí ke sjednocení a dohodlo se uspořádání voleb.

Celonárodní volby v severní i jižní části Vietnamu proběhly 25. dubna 1976 a nově zvolené Národní shromáždění zasedalo poprvé od 24. června do 2. července, v proklamativní návaznosti na VDR se však toto národní shromáždění pokládalo za šesté. Na tomto zasedání byl přijat a vstoupil v platnost nový název země Vietnamská socialistická republika (VSR; viet. Cộng hòa Xã hội chủ nghĩa Việt Nam), a platnost vlajky a hymny VDR se rozšířila na celou VSR. Saigon byl přejmenován na Ho Či Minovo město a zvolila se komise pro sepsání nové ústavy.

Na šestém zasedání byli zvoleni oficiální představitelé VSR: prezident Tôn Đức Thắng, viceprezidenti Nguyễn Lương Bằng a Nguyễn Hữu Thọ, předseda vlády Phạm Văn Đồng a předseda Národního shromáždění Trường Chinh.

14.-20. prosince 1976 se na čtvrtém státním sjezdu Strany pracujících změnil její název na *Vietnamská komunistická strana*, zvolil se nový ÚV (101 stálých členů a 32 kandidátů) a politbyro (14 stálých členů a 3 kandidáti). Generálním tajemníkem byl zvolen dosavadní první tajemník Lê Duẩn.

V roce 1977 se rozhodlo o zestátnění soukromého průmyslu a obchodu v letech 1977 a 1978, současně ale představitelé čelili rychlému poklesu produktivity v sektorech výroby a ekonomického vedení. V dubnu roku 1978 se přijaly směrnice na podporu zemědělské výroby v jižním Vietnamu a proti příliš bohatým zemědělcům.

Většina sněmů vedení VSR od roku 1979 dále se bez většího úspěchu snažila řešit problém celkové hospodářské stagnace ekonomiky a státních podniků včetně zavedení zvláštních odměn za výkon a pracovní iniciativu od roku 1981. V prosinci 1980 byla přijata nová ústava (85 Years: 1344).

Na pátém sjezdu Vietnamské komunistické strany na konci března 1982 se upravoval pětiletý plán na léta 1981–1985, proběhly nové volby do ÚV (nově 116 stálých členů a 36 kandidátů) a politbyra (nově 13 stálých členů a 2 kandidáti). Generálním tajemníkem zůstal nadále Lê Duẩn.

Nepříznivý vývoj v následujících letech vedl na sjezdu začátkem června roku 1985 (koordinčně s vývojem v SSSR) k proklamaci potřeby zrušení centrálního plánování a snížení byrokracie. Nová varianta se nazývala demokratický centralismus a později se ukázalo, že toto opatření nevedlo k zásadní změně a ponechalo jen mírně obměněné byrokratické struktury stejnou míru vlivu. Ke změnám se však přikročilo v politice cen zboží na vnitrostátním trhu. Začaly se rušit subvence a uvolňovat uměle udržované ceny zboží stejně jako jeho distribuce na přidělové lístky (85 Years: 1345). V červnu byl po smrti Lê Duãna zvolen novým generálním tajemníkem Trưõng Chinh. V politbyru a ÚV se řešily plány hospodářských změn, ke kterým se vyjádřil šestý celostátní sjezd Vietnamské komunistické strany 15.-18. prosince 1986, který přijal plán reformem *đổi mới*, novým generálním tajemníkem byl zvolen Nguyễn Văn Linh a ÚV zvýšil počet stálých členů na 124 a kandidátů na 49.

V roce 1987 se v srpnu na ÚV řešily možnosti změny řízení státem podporovaných a vlastněných podniků, které měly přejít na socialistické obchodní řízení. V roce 1988 se zavedl systém smluvní práce v zemědělské výrobě (85 Years: 1346).

V březnu roku 1990 bylo vedení ÚV znepokojeno demokratickými změnami a začínajícím rozpadem socialistického bloku. Rétorika hovořila o imperialistické sabotáži. Ve Vietnamu vyvolaly demokratizační změny opačný rezonanční efekt, vedly k větší ideologizaci a potřebě „utuzení vztahů mezi stranou a masami“. Na sedmém sjezdu strany roku 1991 se plánoval hospodářský vývoj země do roku 2000 a upevnilo se stranické vedení. Po dřívější změně v politbyru nově už ani v ÚV nebyli zvoleni žádní kandidáti, zatímco počet stálých členů se zvýšil na 146 a generálním tajemníkem strany se stal Đỗ Mười. V roce 1992 byla přijata nová v pořadí čtvrtá ústava. Další sjezd roku 1996 potvrdil ve funkci generálního tajemníka Đỗ Mườie a počet členů ÚV vzrostl na 170, politbyra na 19. V roce 1997 byl generálním tajemníkem zvolen Lê Khả Phiêu (85 Years: 1347–1348).

Na devátém celostátním sjezdu strany roku 2001 se hodnotilo uplynulých 15 let od zahájení reformu od sjezdu v roce 1986. Zde se také snížil počet členů nově zvoleného ÚV na 150 a politbyra na 13. Novým generálním tajemníkem se stal Nông Đức Mạnh. V průběhu roku 2001 se přijaly důležité reformní zákony a pravidla, která poněkud reorganizovala chod ekonomiky a efektivitu vládních úřadů a státních podniků. Tyto úpravy se zanesly i formou doplňků k ústavě z roku 1992. Roku 2002 se na zasedání stranického ÚV přijaly směrnice ohledně dalšího vývoje ve vzdělání, vědě, technologii na léta 2005–2010.

Ze dvou zasedání ÚV roku 2003 vyplynuly rezoluce zejména v sociálních oblastech (náboženské a etnické otázky, opatření k půdě, platová politika, sociální pojištění). Na druhém zasedání následující rok v červenci bylo probíráno budování národní vietnamské kultury (85 Years: 1349–1350).

Desátý celostátní sjezd strany se konal v Hanoji 18.-25. dubna roku 2006, kdy již měla Vietnamská komunistická strana údajně 3,1 milionu členů, které zastupovalo 1776 delegátů. Generálním tajemníkem byl znovuzvolen Nông Đức Mạnh. Později toho roku se na sjezdu ÚV přijímala opatření na zlepšení fungování vládních orgánů, včetně potřeby boje proti korupci a pravidlům pro členy strany, kteří byli činní v soukromých firmách.

V roce 2007 se přijímala praktická opatření vyplývající ze vstupu VSR do Světové obchodní organizace (85 Years: 1351).

Od roku 2008 se pozornost věnovala „rozvíjení a zdokonalování mechanismů socialisticky orientované tržní ekonomiky“ v důsledku integrace do mezinárodních ekonomických struktur. V roce 2009 se ukázala potřeba zesílených opatření proti korupci a plýtvání. V roce 2010 probíhala na zasedání ÚV příprava na 11. celostátní sjezd strany a stanovoval se strategický plán socio-ekonomického vývoje na léta 2011–2020.

Roku 2011 proběhl 12.-19. ledna 11. celostátní sjezd VKS pod heslem „pokračovat ve zvyšování kapacit a bojovnosti vedení strany, podporovat sílu celého národa, odborně urychlit proces reforem a vytvářet základy pro to, aby se Vietnam do roku 2020 stal moderně orientovanou průmyslovou zemí“. V roce 2011 měla VKS 3,6 milionu členů. Novým tajemníkem se stal Nguyễn Phú Trọng a nově zvolený ÚV měl 175 stálých a 25 kandidátů. Po sjezdu se v průběhu roku zaváděla pevnější pravidla stranické disciplíny (85 Years: 1352–1354).

V roce 2012 probíhalo rétorické zápolení s problémy typickými pro byrokratické centralizované řízení země a další rok pokračovala dlouhodobější snaha o předávání řízení z centrální na lokální úroveň. Nový návrh revidoval ústavu z roku 1992 (85 Years: 1355).

Díky prohlubujícímu se začlenění do mezinárodních struktur se do stranických diskusí postupně dostala i témata klimatických změn a zvýšená potřeba ochrany přírodního prostředí.

V dubnu 2015 navštívil generální tajemník VKS Nguyễn Phú Trọng čínského prezidenta a generálního tajemníka KS ČLR Xi Jinpinga, v červenci 2015 byl na návštěvě i u amerického prezidenta Baracka Obamy v Bílém domě v USA (ten pak oplatil návštěvu ve Vietnamu roku 2016, kdy slíbil uvolnění embarga na dovoz zbraní). V květnu 2015 byl prezident VSR na návštěvě v Ruské federaci, kde se na pozvání Vladimira Putina účastnil oslavy sedmdesátiletého výročí vítězství nad fašismem. Z celosvětových organizací se Vietnam intenzivně účastní působení v OSN včetně mírových misí (Vietnam 70: 222–223).

Podle některých interpretací je cílem oficiálního vzdělávacího systému ve Vietnamu přesvědčit mládež i občany, že bez moderní komunistické organizace a ideologie by nemohlo být dosaženo nezávislosti a nebylo by bez ní možné ani

osvobození. Význam transformací reforem *đổi mới* je proto v politické výchově mládeže stále marginální, protože hlavním prvkem zůstává nacionalismus (Salomon & Doan Kêt 2009: 150). Současně se v přístupu ke vzdělání projevují i tradičnější předkomunistické konfuciánské hodnoty vietnamské společnosti jako požadavek vysoké úcty k učitelům a snaha o kultivaci člověka – lze je najít v Ho Či Minových citátech, které použil ve své řeči na univerzitě v Hanoji roku 1998 generální tajemník VKS Lê Khả Phiêu (2001: 73–81).

V jednom z politologicko-sociologických přístupů je řízení společnosti vietnamskými komunisty analyticky členěno na několik období (MacLean 2013: 14): první od 20. do 50. let, kdy ještě nebyla centralizována evidence úředních dokumentů (pozn. řídící orgány byly také z mezinárodního hlediska ilegální). Druhé období od 60. do poloviny 80. let, kdy již bylo řízení a dokumentace centralizované, a třetí období od poloviny 80. let do současnosti, kdy se v rámci reforem *đổi mới* přistoupilo k částečné decentralizaci, kdy je řízení a evidence úředních dokumentů para-centralizovaná. Každé z těchto tří období se vyznačuje odlišnými přístupy politických elit k venkovským oblastem. Zatímco **praktický přístup** charakterizuje v prvním období *revoluční mobilizace*, ve druhém ho nahrazuje *byrokratický profesionalismus* a ve třetím po zahájení reforem *začlenění prvků socialistického tržního hospodářství* (v angl. orig. socialist marketization). Dále je v autorově terminologii dominantní **politická logika** založena v prvním období na *masových kampaních*, ve druhém období kampaně už jen doplňují převládající *odborný management* a ve třetím období obě dvě předchozí metody doplňují *řízenou seberegulaci* jednotlivých správních jednotek. A hlavní **politickou metodou** je v první fázi *emulace* (tj. nezákonný násilný postup), ve druhé fázi je emulace už jen doprovodným jevem *technokratického řízení* a ve třetí současné fázi už obě předchozí metody jen doplňují *limitovanou místní správu* (angl. limited local government).⁴

Salomon a Doan Kêt upozorňují, že pokud se srovnají transformační reformy ve Vietnamu a v Číně, tak jejich proces ve Vietnamu je daleko méně radikální a je mnohem více spojen s tradicionalismem. Političtí představitelé ve Vietnamu se například od začátku 90. let daleko více objevují na tradičních festivalech, které oslavují národní a populární hrdiny, zatímco předtím se tolik na těchto polonacionálních a polonáboženských slavnostech neukazovali.⁵ Pro Vietnam jako malou zemi je získání nezávislosti a sjednocení roku 1975 daleko více druhým zrozením než čímkoli jiným, a to je také důvod, proč jsou jen o jedenáct let později zahájené reformy v politické rétorice (ne v rychle se

4 Je ovšem otázka, zda podobná analýza a rozčlenění vůbec mohou zachytit skutečné změny chování, protože elity se zpravidla jakýmkoli změnám brání a přistupují k nim jen v případech silného ohrožení vlastního postavení.

5 Odlišnost Číny v tomto bodě nelze potvrdit. Navíc v době moderních médií a reklamních technologií je vizuální prezentace návštěv čínských politických představitelů všudypřítomná.

vyvíjející ekonomice) daleko méně radikální, než by mohly být. Jak autoři podotýkají: esencionalizovaný nacionalismus zůstává klíčovou konstantou v oficiální reprezentaci země (Salomon & Doan Kêt 2009: 150–151).

7.8 Zahraniční vztahy poválečného Vietnamu

Současný vývoj zahraničních vztahů Vietnamu lze dělit na širší mezinárodní vztahy, kde převládá spíše pozitivní vývoj, a na regionální vztahy, kde se Vietnam vyznačuje silnějším vymezováním a držením striktních pozic. K příkladům prvního vývoje patří začleňování VSR do mezinárodních organizací. Po vstupu do OSN roku 1977 se VSR stala do konce dvacátého století členem dalších institucí: ASEAN roku 1995, ASEM roku 1996 a APEC roku 1998 (Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức 2014: 159). Pozitivně se součinnost s mezinárodními institucemi projevuje v případě monitorování civilizačních a rozvojových indikátorů, kdy výsledné zprávy pomáhají upravovat praktická politická opatření. Dalším pozitivním případem je zápis mimořádných přírodních lokalit a architektonických památek na seznam světového kulturního dědictví UNESCO, který pomáhá buď k ochraně, nebo vede k podpoře turismu a místní ekonomiky. Zátoka Ha Long byla na seznam UNESCO zapsána roku 1994 (Parker 2005: 11). Ukončení koloniální, válečné a poválečné izolace tak vede i k ekonomickému začlenění mezi země, které nebyly válkou zasaženy. Obnovu ekonomického potenciálu Vietnamu dokumentuje i rychlé tempo růstu HDP v hodnotách v přepočtu na osobu a rok: 289 USD roku 1995, dále 700 USD roku 2005 a 1749 USD roku 2014 (Nguyễn Thị Thu Thủy 2015: 64).

Příkladem přetrvávajících problematických vztahů jsou i v současnosti Vietnamem nárokováné oblasti Jihočínské moře, které jsou mnohem rozsáhlejší než samotné území pevninského Vietnamu. Velký význam má samotná hranice s mořem: 3200 km pobřežní linie dává Vietnamu mnohem větší ekonomické bohatství než by měl v případě stejně dlouhé pevninské hranice. Blízkost oceánu sice přináší i rizika v podobě tajfunů, ale ve srovnání z přínosů z přístupnosti mezinárodní lodní dopravě a z rybolovného průmyslu jde o výrazně menší problém. Citelně se v poslední době tajfun projevil v roce 1999, kdy lijáky a silný vítr zničily ve středním Vietnamu na 10 000 domů a cesty v podhorských oblastech (Parker 2005: 15).

Důraz na politiku se projevuje na vývoji vietnamského a čínského osídlení ve Vietnamu a v sousedních státech. Například vedle Laosu byla tradiční zájmovou oblastí Vietnamu i Kambodža, kde tvořili etničtí Vietnamci v roce 1970 asi 8 % obyvatelstva (z 6,8 milionů) (Zeigler et al. 1972: 376). V závislosti na ekonomickém vývoji nyní počet Vietnamců v Kambodži kolísá, stále se však udržuje v rámci stejného rozmezí 5 až 10 procent (Nožina 2007: 10).

Opačně se v posledních dekáдах vyvíjela čínská přítomnost ve Vietnamu. Vietnam je jako jediná země v kontinentální Indočíně specifický historickým vlivem dlouhodobé čínské okupace, ale především i dobrovolným přejímáním čínské kultury, zatímco ve všech ostatních zemích je mnohem výraznější vliv Indie. A i když národnostní menšiny tvoří ve Vietnamu asi jen 13 % populace, hrají veledůležitou roli v hraničních a přeshraničních oblastech, stycích, migracích a vůbec mezinárodních vztazích (migrace Khmerů z Kambodže do Vietnamu za teroru v letech 1975–1979, asi 250 000 Číňanů Hoa z Vietnamu do Číny po zhoršení vztahů roku 1979).

Historicky posiloval kulturní vztah Vietnamu s Čínou buddhismus jako významný prostředník šíření vlivu čínské kultury a filozofie. I když přišel z Číny, Vietové ho neměli tolik spojený s výkonem moci a vojenstvím a neobrátily se vůči němu protičínské nálady. Buddhismus tak významně přispěl ke konstituci kulturní identity sino-vietských elit (Langlet 2012: 42–54).

Číňané tvořili v polovině 20. století v jihovýchodní Asii asi 5 % obyvatelstva (10 z 215 milionů roku 1963 in Rawson 1963: 217–218) a s výjimkou Filipín se v nové době již nemísí s místní populací. Obchodně významné čínské komunity se v jihovýchodní Asii obvykle nezabývají zemědělskými nebo méně prestižními pracemi a vytváří odlišnou vrstvu, která prosperuje více než ostatní národy.

Kvůli problematickým historickým vztahům je nicméně podíl etnicky čínskému obyvatelstva ve Vietnamu ve srovnání s některými zeměmi jihovýchodní Asie poměrně malý (Rigg 1997: 123):

	<i>Číňané v milionech</i>	<i>Podíl na populaci země (%)</i>
Indonésie	7,2	3,8
Thajsko	5,8	10
Malajsie	5,2	28
Singapore	2,0	70
Myanmar	1,5	3,4
Vietnam	0,96 (1993)	1,4
Filipíny	0,8	1,3
Laos	0,008	0,2
Kambodža	0,33	4,0
Brunej	0,075	25

7.8 Zahraniční vztahy poválečného Vietnamu

Přitom ještě v šedesátých letech byly počty Číňanů v JV Asii následující (Karnow 1968: 122):

	<i>Celkově obyvatel</i>	<i>Číňané</i>	<i>Podíl v %</i>
Myanmar/Barma	25.246.000	375.000	1,48
Thajsko	31.508.000	3.726.000	11,82
Laos	2.635.000	40.000	1,52
Kambodža	6.250.000	350.000	5,6
Vietnamská demokratická republika	19.000.000	140.000	0,73
Republika Vietnam	16.124.000	1.450.000	8,99
Západní Malajsie	8.298.000	3.000.000	36,15
Sarawak	862.000	270.000	31,32
Sabah	551.000	124.000	22,5
Singapore	1.914.000	1.440.000	75,23
Brunej	104.000	27.500	26,44
Indonézie	104.500.000	3.100.000	2,96
Filipíny	33.477.000	400.000	1,19
celkem	250.469.000	14.442.500	5,76

Pro srovnání v padesátých letech byly počty Číňanů ve Vietnamu výrazně nižší (Karnow 1962: 122):

	<i>Celkově obyvatel</i>	<i>Číňané</i>	<i>Podíl v %</i>
Myanmar/Barma	22.000.000	380.000	1,73
Thajsko	27.850.000	3.064.000	11
Laos	2.500.000	47.000	1,88
Kambodža	5.700.000	400.000	7,01
Vietnamská demokratická republika	16.000.000	50.000	0,31
Republika Vietnam	14.000.000	800.000	5,71
Malajsie	7.450.000	2.766.000	37,13
Sarawak	777.000	241.000	31,02
Severní Borneo (= Sabah)	486.000	113.000	23,25

	<i>Celkově obyvatel</i>	<i>Číňané</i>	<i>Podíl v %</i>
Singapore	1.750.000	1.325.000	75,71
Brunej	84.000	22.000	26,19
Indonézie	98.000.000	3.000.000	3,06
Filipíny	29.600.000	350.000	1,18
celkem	226.600.000	12.558.000	5,54

7.9 Vietnam a Česko mezi velmocemi

Česko-vietnamské vztahy je v této knize nevhodně nutné odbýt téměř okrajovou poznámkou. České země nebyly světovou velmocí a ve Vietnamu se uplatňovaly v rámci dobových politických koalic, kdy se i samo Česko ocitlo na hranici zón vlivu různých států. Přesto se i v těchto podmínkách podařilo řadě Čechů ve Vietnamu výrazně vyniknout. V sedmnáctém století ve Vietnamu působila řada jezuitů z českých zemí. Za francouzské koloniální správy bylo působení zahraničních firem a podnikatelů ve Vietnamu obtížnější (Cicvárek 1927: 78–80). Přesto se i v těchto podmínkách v Saigonu usadil Čech, úspěšně zde vařil pivo a pomáhal nejen českým cestovatelům s návštěvami domorodých kmenů. Firma Baťa měla svůj kamenný obchod v Saigonu roku 1940 poblíž rohu významné ulice Rue Catinat (Tam Thái 2015: 243).

Českoslovenští vojáci také bojovali ve francouzských legiích a museli být z Indočíny v rámci akce „Vietnamci“ repatriováni. Současně z druhé strany se k vojákům na straně VDR různými cestami dostaly české zbraně z brněnské Zbrojovky. Únor roku 1948 značil přechod do vlivové sféry sovětského Ruska a díky této koalici bylo Českoslovesko po Číně, SSSR a Mongolsku čtvrtou zemí, která roku 1950 uznala Vietnamskou demokratickou republiku a stala se důležitým dodavatelem zbraní a techniky i do nástupnické Vietnamské socialistické republiky. Stejný mezinárodně politický svazek přispěl k tomu, že si severní Vietnamci vytvářeli v Československu zázemí a osobní vazby, které vedly k intenzivní pracovní migraci.

Počet Vietnamců oficiálně přebývajících v ČR překročil 60 000 v roce 2008, v roce 2009 dosáhl maxima 61 178 a od té doby klesá, ovšem skutečný počet občanů vietnamského původu je nejméně o 10 % vyšší a tvoří ho jednak ti, co české občanství získali už dříve a jednak ti, co jsou potomky z česko-vietnamských smíšených manželství (Freidingerová 2014: 82–85).

8 ZÁVĚREČNÉ REFLEXE

8.1 Poznámky k etologii politického chování

Výklady k dějinám Vietnamu moderního období lze uzavřít několika postřehy a úvahami k etologii politického jednání. Ty vzešly z práce na textu a také ze zkušeností s dějinami Mongolska (Schwarz 2010, Srba & Schwarz 2015). Extrakci a zobecnění části mechanismů etologie politického jednání lze vhodně využít jako podpůrný aparát výkladů a situačně je lze vztahovat buď na vztahy jedinců ve skupinách, nebo na vzájemné vztahy samotných skupin a na nejvyšší úrovni na vztahy států.

Vztahy mezi jedinci, jejich skupinami, etniky a státy se většinou vyznačují principem omezené tolerance, kdy míra omezení situačně kolísá. Pozoruhodná je pružná kooperace, na kterou jsou schopné státy s bohatými aliančními zkušenostmi (kam Vietnam bezesporu patří) téměř okamžitě přepnout i z prudkého nepřátelství.

Naopak přátelské vztahy a pomoc silnějšího státu nebývají vždy opětovány formou povolnosti. V případě snahy o uplatnění vlivu dochází ne-li přímo k rozkmoření, alespoň k výraznému omezení vstřícnosti. Vlastní etologii pravidel člením na body A)-C), kdy první bod A) je vstupní předpoklad, na kterém ostatní závisí.

- A) Státy a politicky aktivní jedinci se nachází v měnících se hierarchických vztazích.
- B) Jeden z cílů politického jednání subjektů v hierarchizovaném prostředí je soupeření o pozici v hierarchii, na jejíž výši závisí míra vlivu a různých výhod. Cílem politicky aktivního subjektu je nejčastěji snaha udržet své

postavení v hierarchii na co možná nejvyšší nebo aspoň stávající pozici. Ve vztahu k okolí jde v principu buď o pohyb v hierarchii nahoru na úkor jiných subjektů nebo o potlačování/kontrolu těch subjektů, které jsou níže.

- C) Prostředky, které se v soupeření nebo hierarchizaci mezi subjekty užívají nejčastěji a v kombinaci, jsou 1) spojování subjektů a vytváření aliancí [včetně přístupu k materiálně-ekonomickému zázemí], 2) jazykové vlivové prostředky (např. politická propaganda nebo uplatnění mravních norem – typicky například konfuciánská morálka hierarchizuje subjekty v rámci rodiny i státu), 3) fyzické vlivové prostředky, tj. represe, poskytnutí financí na rozvoj apod.

Takto stručnou extrakci pravidel A)-C) zde uvádím proto, že z recepce chování všech stran zapojených do konfliktů ve Vietnamu ve 20. století se zdá, že míra použitého násilí nezávisí přímo na typu politického systému nebo na druhu náboženství v dané zemi či komunitě, ale pouze na vzájemné pozici subjektů (států a politicky aktivních osob) ve vertikální hierarchii. Zdá se, že výkon násilí je dominantně spojen s vertikálními posuny; naopak v horizontálním směru a tam, kde momentálně nejde o přímý výkon hierarchického vlivu, převládá kooperace.

Výše uvedená pravidla A)-C) mohou mít obecnou platnost. Odchyly by mělo být možné vysvětlit v rámci uvedených pravidel a jejich modifikací. Pravidla se přitom omezují hlavně na subjekty, které se projevují aktivní snahou o vliv a řízení společenských procesů ať už ve svůj prospěch nebo i v obecný prospěch – na politiku se zde nepohlíží negativně.

Z extrémního pohledu může z logiky pravidel A)-C) vyplývat, že subjekt stojící v hierarchii relativně nejvýš by měl v principu užívat dominantně restriktivní prostředky, aby si udržel pozici s tím, že soupeření může mít mnoho podob, například i řízené investice do preferovaných sektorů vlastního hospodářství apod.

Dále se zdá, že každý politicky úspěšný subjekt se v určitých ohledech chová amorálně, jinak by výlučným respektováním pravidel a požadavků jiných subjektů pouze klesal v hierarchii nebo by byl postupně odsunut na periferii. Řečeno ve zkratce: v praxi mezi dvojicemi vlastností úspěšný/neúspěšný, pozitivní/negativní a morální/nemorální neplatí vztah symetrické relace. Jistou míru amorálnosti politicky úspěšných subjektů ale není možné chápat zcela negativně. Subjekt na vyšším stupni vývoje může pomoci k pozitivnímu rozvoji nižšímu podřízenému subjektu (například převážně vstřícný byl postup Velké Británie k rozvoji některých kolonií – například v Malajsii nedocházelo k dramatickým nepokojům). Omezená amorálnost zde spočívá v tom, že se pomoc provádí s ohledem na dodržení struktury v hierarchii a v tomto extrémním aspektu může být i řízeně limitovaná podpora rozvoje chápána stále jako v celkovém rámci restriktivní politika.

8.2 Možnosti budoucího výzkumu a poznámky k mentalitě ve Vietnamu

Pokud jde o směry budoucího výzkumu, chybí systémové srovnání principů komunismu a konfuciánství v rovině praktické politiky a rétoriky společenského poslání. Oba politické proudy mají v těchto oblastech společné funkce a taková studie umožní pochopit, proč se na hodnotový svět výrazněji kolektivistických společností úspěšně naroubovala rétorika komunismu, aniž by zcela zmizela původní funkční vrstva konfuciánských hodnot. Ty lze ilustrovat na příkladu Ho Či Minových pěti pravidel pro vietnamskou pionýrskou mládež (Lucius 2009: 33):

- 1) milovat vlast a krajany
- 2) dobře studovat a tvrdě pracovat
- 3) pěstovat dobrou soudržnost a dodržovat přísnou disciplínu
- 4) dodržovat dobrou hygienu
- 5) být skromný, pravdomluvný a statečný

K těmto pravidlům se navíc pojí pět dalších doporučení nebo cílů snažení: být dobrým dítětem, dobrým žákem, dobrým přítelem, dobrým občanem a stát se členem Svazu komunistické mládeže. Až na výjimky většina uvedených pravidel odpovídá konfuciánským ctnostem.

Proto se na praktické rovině konfuciánských základů snáze udržuje v konfuciánských (nebo postkonfuciánských) zemích symbolika ideologie komunismu, byť až na výjimky tyto společnosti v některých ohledech přísně vzato komunistické nejsou.¹ To také vysvětluje, proč se dnes společnosti, které nebyly tradičně silně kolektivistické (Rusko, altajská etnika) daleko rychleji zbavily ideologie komunismu (tím se nemyslí mocenských struktur, které prochází postupným přerodem dodnes). Jednoduše jim kolektivismus nebyl vlastní a komunismus ve smyslu revoluce byl využit jen k obměně mocenských struktur a s tím spojeným zábořem soukromého majetku za pokračování kapitalismu prostřednictvím výkonu moci novými vlastníky.

Samostatnou vrstvu vlivů představují lokální hodnoty, tradice a rodinné obřady ať už Vietnamců nebo jednotlivých národnostních menšin. I když u mládeže ve městech lze pozorovat výraznější synkrezi se západním uvažováním, stále jde zvláště u starší generace a především na venkově o nejsilnější kulturní východisko jen málo dotčené moderními trendy.

¹ Analýze kolektivismu v konfuciánství v Koreji se věnují Hahn Doug-Woong a Chon Kyum-Koo (1994), kteří se dotýkají i jeho souvislosti s marxismem. V tematickém sborníku (Yoon & Choi 1994) je ale severokorejský model monopolizované moci považován za případ extrémního kolektivismu (Anh Shin-Ho 1994: 317).

Vietnam byl po většinu středověku a do nástupu koloniální éry významnou regionální mocností. V posledních desetiletích se do své pozice znovuzrodil za málo záviděníhodných okolností, kdy se na jeho území střetly vlivy dvou vzdálených velmocí, které s ním ani nesdílí přímé hranice. V tomto smyslu i politické koncepty demokracie a komunismu jsou importem ze západu, kde také původně vznikly, takže vnímat vývoj Vietnamu jen z pohledu jejich politické optiky je do určité míry vždy zavádějící.

Čína dnes zůstává nejsilnějším přímým sousedem, který Vietnam musí respektovat, a zejména jihočínská kultura je současně i historicky sdíleným zdrojem hodnot vietnamského etnika. Vietnam však bude vždy klást důraz na svou vlastní autoritu. Podobně se ve 20. století stavěli k jiným zdrojům čínští komunisté, kdy již od počátku příliš nedbali na autoritu Sovětského svazu. Opravdovost čínského komunismu a jeho příslušnost k tradici Ruska například zpochybňoval novinář H. Forman (1949: 207–210) a to v textu, který byl přeložen i do češtiny a publikován už roku 1949, kdy byla ČLR teprve vyhlášena. Formanovi zdůrazňoval odlišnost čínských komunistů od Sovětů během jeho návštěvy Yan'anu sám Mao Zedong. Samozřejmě obsah kapitoly i knihy je nutno brát vzhledem k dobovému kontextu se značnou rezervou, ale odlišnosti v teoretických postojích ještě nehrály v roce 1949 mezi SSSR a politiky vznikající ČLR zásadní roli. Ve všímavé pasáži Forman (1949: 208) píše: „Je pravda, že s počátku, v době založení Komunistické strany Číny, marxistický leninismus představoval praktickou filosofii a směrnice této strany. Avšak postupem let Komunistická strana Číny se setkávala stále s většími nesnázemi ve svém úsilí přesvědčit čínského rolníka, který zůstává spíše individualistou, než aby se vzdal naděje na získání malého kousku země, aby se tak z něho stal adept kolektivismu, objeveného teprve nedávno. Došlo ke kompromisům, takže Číňané nyní nejsou většími komunisty než Američané.“

Možná že jako nejsilnější sovětská inspirace nakonec dodnes přetrvala tradice v armádě, která (v případě Číny i Vietnamu) vznikala na základě marxisticko-leninistické ideologie výcviku a s požadavkem absolutní loajality ke straně. To je patrně hlavní prvek ze sovětské doby, který ve spojení s praktickým výkonem moci armádou (prolínáním armádních a politických špiček) přetrvává ve vietnamské politice do dnešních dní, aniž by to implikovalo ochotu k podřízení Rusku v oblasti vlivových her. Ovšem i v případě vlivu marxismu-leninismu v této oblasti platí, že jde především o jeho podobu, kterou zastával Ho Či Min a další vietnamští vůdci, a ne o původní sovětskou ideologii (Thayer 2002: 137–143).

BIBLIOGRAFIE

Zdroje v latince a čínštině, pozn. řazení abecedně bez ohledu na diakritiku (zdroje v cyrilici jsou zařazeny zcela na konci)

85 Years = 85 Years of the Communist Party of Việt Nam (1930–2015). A selection of documents from eleven Party Congresses. Hà Nội: Thế Giới Publishers, 2015.

Alagappa, Muthiah (ed.). 2002. *Military Professionalism in Asia. Conceptual and Empirical Perspectives*. Ed. Muthian Alagappa. Honolulu, Hawaii: East-West Center.

Amer, Ramses. 2011. The boat people crisis of 1978–79 and the Hong Kong experience examined through the ethnic Chinese dimension. In: *The Chinese/Vietnamese Diaspora. Revisiting the boat people*. Ed. Yuk Wah Chan. London – New York: Routledge, 2011. 36–51.

Anh Shin-Ho. 1994. Collectivism in North Korea. In: Yoon, Gene & Choi, Sang-Chin (eds.). *Psychology of the Korean People. Collectivism and Individualism*. Seoul: Dong-A Publishing & Printing Co., Ltd, 1994. 317–329.

Arms, Thomas S. 1994. *Encyclopedia of the Cold War*. New York: Facts On File.

Bách khoa thư Hà Nội. Tập 1 - Lịch sử. (ed. Ủy ban nhân dân thành phố Hà Nội). Hà Nội: Nhà xuất bản văn hóa – thông tin & Viện nghiên cứu và phổ biến kiến thức bách khoa, 2009.

Beal, Douglas et al. (Eds.). 2016. *The Private-Sector Opportunity to Improve Well-Being. The 2016 Sustainable Economic Development Assessment*. Boston: The Boston Consulting Group.

Bečka, Jan & Vavroušková, Stanislava. 2010. *Thajsko*. Praha: Libri.

Bibliografie

- Brocheux, Pierre & Hémery, Daniel. 2001. *Indochine, la colonisation ambiguë 1858–1954*. Paris: Éditions la découverte.
- Brown, J. Marvin. 2007. *From Ancient Thai to Modern Dialects*. Bangkok: White Lotus Press.
- Burke, J. Wills. 2010. *Origines the street of Vietnam: A historical companion*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Cadière, Léopold. 1955. *Croyances et pratiques religieuses des Vietnamiens*. Avant-Propos par Louis Malleret. Saigon: École Française d'Extrême-Orient.
- Cadière, Léopold. 1957. *Croyances et pratiques religieuses des Vietnamiens*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- Cao Huy Thuần. 2014. *Giáo sĩ thừa sai và chính sách thuộc địa củ Pháp tại Việt Nam (1857–1914). Les missionnaires et la politique coloniale française au Viet Nam (1857–1914)*. Hà nội: Hồng Đức – Công ty Sách Phương Nam.
- Chan Yuk Wah (ed.). 2011. *The Chinese /Vietnamese Diaspora: Revisiting the boat people*. London – New York: Routledge.
- Chen Qinghao 陳慶浩, Wang Sanqing zhubian 主編. 1987–1992. *Yuenan hanwen xiaoshuo congkan* 越南漢文小說叢刊. Paris 巴黎: Yuandong xueyuan 遠東學院 – Taipei 台北: Taiwan xuesheng shuju 台灣學生書局.
- Child Abuse in Viet Nam: Final report into the concept, nature and extent of child abuse in Viet Nam*. Hanoi: UNICEF Viet Nam, 2006.
- Chomsky, Noam. 2003. *Hegemony or Survival. America's Quest for Global Dominance*. New York: Metropolitan Books Henry Holt and Company.
- Chương Thâu. 2005. *Phan Bội Châu. Nhà yêu nước – nhà văn hóa lớn*. Vinh: Nhà xuất bản Nghệ An.
- Cicvárek, R. 1927. *Asijské problémy a naše vystěhovalectví*. Praha: Grafická unie.
- Clifford, Mary Louise. 1969. *The Land and people of Malaysia* (Portrait of the Nations Series). Philadelphia – New York: J. B. Lippincott.
- Cobb, William W. 1998. *The American Foundation Myth in Vietnam. Reigning Paradigms and Raining Bombs*. Lanham – New York – Oxford: University Press of America.
- Cœdès, G. 1964. *Les états hindouisés d'Indochine et d'Indonésie*. Paris: E. de Boccard.
- Cœdès, G. 1969. *The Making of South East Asia*. Transl. H. M. Wright. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Collingwood, Dean W. (ed.). 2004. *Global Studies: Japan and the Pacific Rim*. Guilford: McGraw-Hill/Dushkin.
- Corfield, Justin. 2008. *The History of Vietnam*. Westport – London: Greenwood Press.
- Cotterel, Arthur. 1993. *East Asia from Chinese Predominance to the Rise of the Pacific Rim*. New York – Oxford: Oxford University Press.

- Đặng Phong. 2012. *Five Hồ Chí Minh trails*. Hanoi: Thế Giới Publishers.
- Đặng Phương Nghi. 1969. *Les institutions publiques du Viêt-Nam au XVIIIe siècle*. Paris: École Française d'Extrême Orient - Maisonneuve.
- Đặng Thị Hoa (ed.). 2014. *Quản lý xã hội vùng dân tộc thiểu số ở Việt Nam trong phát triển bền vững*. Hà nội: Nhà xuất bản khoa học xã hội.
- Đặng Trường & Hoài Thu. 2013. *Trang phục truyền thống của các dân tộc Việt Nam*. Hà nội: Nhà xuất bản Văn hoá Thông tin.
- Đặng Vũ Hiệp. 2012. *Memory of Tây Nguyên (The Central Highlands)*. Hanoi: Thế Giới Publishers.
- Dao Hung. 2010. *Viet Nam (1964–1975) Life behind the front line*. Hanoi: Nhà xuất bản Lao động – Artbook.
- Đào Thanh Huyền et al. 2009. *Chuyện những người làm nên lịch sử. Hồi ức Điện Biên Phủ 1954–2009*. Hà Nội: Nhà xuất bản Chính trị quốc gia.
- Déloustal, Raymond. 1902–1922. *La justice dans l'ancien Annam (suite), traduction et commentaire du Code des Lê. Překlady jednotlivých kapitol vycházely na pokračování v časopise Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient*.
- Di tích danh thắng Hà Nội và vùng phụ cận. Historical remains and beautiful places of Hanoi and the surrounding areas*. Ed. Lưu Minh Trị, transl. Đỗ Thái Anh. Hà Nội: Nhà xuất bản Hà Nội, 2000.
- Đỗ Bang & Lê Thế Vịnh (eds.). 2009. *Lịch sử Phú Yên Thế kỷ XIX*. Hà Nội: Nhà xuất bản Khoa học xã hội.
- Đỗ Phương Quỳnh. 2008. *Traditional Festivals in Việt Nam*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Dror, Olga. 2007. *Cult, culture, and authority: Princess Lieu Hanh in Vietnamese history*. Honolulu, Hawaii: University of Hawai'i Press.
- Duong Bich Hanh. 2014. Temporary Lives, Eternal Dreams: Experiences of Viet Labor Migrants in Savannakhet, Laos. In: Marston, J. A. (ed.). *Ethnicity, Borders, and the Grassroots Interface with the State*. Studies on Southeast Asia in Honor of Charles F. Keyes. Chiang Mai: Silkworm Books, 2014. 191–213.
- Dương Kinh Quốc. 1999. *Việt Nam những sự kiện lịch sử (1858–1918)*. Hà Nội: Nhà xuất bản Giáo dục.
- Dương Kinh Quốc. 2005. *Chính quyền thuộc địa ở Việt Nam trước cách mạng tháng tám 1945*. Hà Nội: Nhà xuất bản Khoa học xã hội.
- Dương Trung Quốc. 2001. *Việt Nam những sự kiện lịch sử (1919–1945)*. Hà Nội: Nhà xuất bản Giáo dục.
- Dutton, George E., Werner, Jayne S., Whitmore, John K. (eds.). 2012. *Sources of Vietnamese Tradition*. New York: Columbia University Press.

Bibliografie

- Epprecht, M. & Heinimann, A. (Eds.). 2004. *Tập bản đồ Kinh tế-Xã hội Việt Nam. Socioeconomic Atlas of Vietnam. Mô tả Tổng điều tra Dân số và Nhà ở năm 1999. A Description of the 1999 Population and Housing Census*. Berne: Swiss National Centre of Competence in Research (NCCR) North-South, University of Berne.
- Forman Harrison. 1949. *Co jsem viděl v rudé Číně*. Přel. H. Ungár a M. Vacík. Praha - Brno: Mír.
- Freidingerová, Tereza. 2014. *Vietnamci v Česku a ve světě: migrační a adaptační tendence*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- General Võ Nguyên Giáp's *Hardest Decision*. (kol. editorů). Hà Nội: Thế Giới Publishers, 2014.
- Geoff Wade (translator). *Southeast Asia in the Ming Shi-lu: an open access resource*. Singapore: Asia Research Institute and the Singapore E-Press, National University of Singapore, <http://epress.nus.edu.sg/msl>.
- Goodno, James B. 1991. *The Philippines: Land of Broken Promises*. London – New Jersey: Zed Books.
- Hà Minh Hồng. 2000. *Phong trào chống phá Bình Định nông thôn ở Nam Bộ trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước (giai đoạn 1969–1972)*. Hà Nội: Nhà xuất bản Quân đội nhân dân.
- Hà Minh Hồng. 2005. *Lịch sử Việt Nam cận hiện đại (1858–1975)*. TP Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Đại học quốc gia.
- Hà Văn Tấn et al. 2008. *Buddhist Temples in Vietnam*. Hanoi: Thế Giới Publishers.
- Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức. 1998. *Tóm tắt niên biểu lịch sử Việt Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hoá – Thông tin.
- Hà Văn Thư & Trần Hồng Đức. 2014. *A brief chronology of Vietnamese history* (5th edition). Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Hahn Doug-Woong & Chon Kyum-Koo. Individualism-Collectivism from the Perspective of Toegye's Neo-Confucianism: Analytical, Synthetical, or Intergrated Collectivism? In: Yoon, Gene & Choi, Sang-Chin (eds.). 1994. *Psychology of the Korean People. Collectivism and Individualism*. Seoul: Dong-A Publishing & Printing Co., Ltd. 27–53.
- Hàm Châu. 2011. *Vietnamese Intelligentsia: Typical Figures*. Hanoi: Thế Giới Publishers.
- Hammer, Ellen J. 1954. *The Struggle for Indochina*. Stanford: Stanford University Press.
- Hardy, Andrew. 2003. *Red Hills. Migrants and the State in the Highlands of Vietnam*. Copenhagen: Nordic Institute of Asian Studies & University of Hawai'i Press.
- Héduy, Philippe. 2015. *Historie de l'Indochine. La perle de l'Empire 1624–1954*. Paris: Soukha éditions.

- Henderson, Lary. 1967. *Vietnam and Countries of the Mekong*. Camden – Toronto: Thomas Nelson & Sons.
- Herring, George C. (ed.). 1993. *The Pentagon Papers. Abridged Edition*. New York: McGraw-Hill.
- Hlavatá, Lucie & Ičo, Ján & Karlová, Petra & Strašáková, Mária. 2008. *Dějiny Vietnamu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hồ Chí Minh Thought on the Military*. Ed. Ministry of National Defense – Institute of Military History. Hà Nội: Thế Giới Publishers, 2008.
- Hoàng Văn Thái. 2008. *How South Vietnam was liberated. Memoirs*. Fourth Edition. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Hỏi & đáp về cuộc đời & sự nghiệp của Chủ tịch Hồ Chí Minh* (Tái bản lần thứ 9). Editorské organizace: Bảo tàng Hồ Chí Minh – Chi nhánh Thành phố Hồ Chí Minh. T.P. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Trẻ, 2013.
- Hội nạn nhân chất độc da cam/dioxin thành phố Hồ Chí Minh/ Ho Chi Minh Association for Victims of Agent Orange/Dioxin (ed.). 2006. *Chất độc da cam – lương tâm và trách nhiệm / The Agent Orange – Conscience and Responsibility*. TP Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản văn hóa thông tin.
- Hội nghị Paris về Việt Nam nhìn lại 1968–1973. Paris Conference on Việt Nam Looking Back, 1968–1973*. Ed. Trần Đoàn Lâm. Hà Nội: Nhà xuất bản Thế Giới, 2013.
- Howland, Carol. 2011. *Secrets of Hoi An. Vietnam's Historic Point*. Hanoi: Thế Giới Publishers.
- Huard, Pierre & Durand, Maurice. 1954. *Connaissance du Việt Nam*. Paris – Hanoi: Imprimerie nationale - École Française d'Extrême-Orient.
- Hữu Ngọc. 2012. *Wandering through Vietnamese Culture*. Sixth edition (revised). Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Huỳnh Lý. 2002. *Phan Châu Trinh – thân thế và sự nghiệp*. Hà Nội: Nhà xuất bản Trẻ.
- Joes, Anthony James. 1989. *The war for South Viet Nam 1954–1975*. New York – London: Praeger.
- Karnow, Stanley et al. 1962. *Southeast Asia*. (LIFE World Library). New York: Stonehenge Book & Time Incorporated.
- Karnow, Stanley. 1968. *Life World Library. South-East Asia*. Netherland: Time-Life International.
- Keith, Charles. 2012. *Catholic Vietnam: A Church from Empire to Nation (From Indochina to Vietnam: Revolution and War in a Global Perspective)*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Kim, Hakjoon. 1993. *Korea's Relations with Her Neighbors in a Changing World*. Elizabeth – Seoul: Hollym.

Bibliografie

- King, John Kerry. 1956. *Southeast Asia in Perspective*. New York: The Macmillan Company.
- Kinh Tế Việt Nam. *Hội nhập và phát triển. Vietnam Economy Integration and Development*. (Ed. Ban vật giá chính phủ & Trường đại học kinh tế TP. Hồ Chí Minh.). TP. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản TP. Hồ Chí Minh, 2001.
- Knowles, James C. et al. 2009. *Health equity in Viet Nam. A situational analysis focused on maternal and child mortality*. Hanoi: UNICEF Vietnam.
- Krempf, A. 1931. *Indochine Française*. (Exposition coloniale internationale Paris 1931. Section des sciences, L'Institut océanographique de L'Indochine. Hanoi, Imprimere d'Extrême-Orient, 1931.
- Kwon, Heonik. 2008. *Ghosts of War in Vietnam*. Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Kỷ yếu Hoàng Sa. Editorské organizace: Ủy ban nhân dân Thành phố Đà Nẵng & Ủy ban nhân dân huyện Hoàng Sa. Đà Nẵng: Nhà xuất bản Thông tin và truyền thông, 2012.
- Lady Borton. 1995. *After sorrow: an American among the Vietnamese*. New York: Viking/Penguin Books.
- Langlet, Philippe. 1985. *L'Ancienne historiographie d'état au Vietnam. Tome II. Khâm định Việt sử thông giám cương mục. Texte et Commentaire du Miroir Complet de l'Histoire Việt établi par ordre impérial (1856–1884) chapitres 36 et 37 (1722–1735) traduction et notes explicatives*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- Langlet, Philippe. 1990. *L'Ancienne historiographie d'état au Vietnam. Tome I. Raisons d'être, conditions d'élaboration et caractères au siècle des NGUYỄN*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- Langlet, Philippe. 2012. *La Sagesse bouddhiste aux débuts du Việt Nam*. Paris: Les Indes savantes.
- Lào Cai 25 năm tái lập đổi mới, phát triển (1991–2015). Ed. Tỉnh ủy Lào Cai. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia - sự thật.
- Launay, Adr. l'abbé. 1884. *Histoire ancienne et moderne de l'Annam (Tong-King et Cochinchine)*. Paris: Challamel Ainé.
- Law, Sophia Suk-mun. 2011. Vietnamese boat people in Hong Kong. In: *The Chinese / Vietnamese Diaspora. Revisiting the boat people*. Ed. Yuk Wah Chan. London – New York: Routledge, 2011. 116–129.
- Lê Bá Thảo. 1997. *Viet Nam the country and its geographical regions*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Le Breton, Hippolyte. 2005. *An-Tĩnh cổ lục (Le vieux An-Tĩnh)*. Hà Nội: Nhà xuất bản Nghệ An & Trung tâm văn hóa ngôn ngữ Đông Tây.

- Lê Hữu Nghĩa & Lê Danh Vĩnh (Eds.). 2006. *Thương mại Việt Nam 20 năm đổi mới*. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia.
- Lê Khả Phiêu. 2001. *Vietnam Entering the 21st Century. Selected Speeches and Writings of the General Secretary of the Central Committee of the Communist Party of Vietnam*. Hanoi: Thế Giới Publishers.
- Lê Nguyễn. 1998. *Thành cổ Sài Gòn và mấy vấn đề về triều Nguyễn*. TP Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Trẻ.
- Lê Phúc & Chu Chí Thành (eds.). 2002. *Ảnh Việt Nam Thế kỷ XX. Vietnamese Photography in the 20th Century. La Photographie du Vietnam au 20e Siècle*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hoá – Thông tin.
- Lê Thành Khôi. 2008. *Histoire et anthologie de la littérature vietnamienne des origines à nos jours*. Paris: Les Indes savantes.
- Lewis, D.S. & Sagar, D.J. (eds.). 1992. *Political Parties of Asia and the Pacific. A Reference Guide*. Harlow: Longman Group UK Limited.
- Li Tana. 1998. *Nguyễn Cochinchina. Southern Vietnam in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. New York: Cornell University – Southeast Asia Program Publications.
- Li Tana. 2011a. In search of the history of the Chinese in South Vietnam. In: *The Chinese / Vietnamese Diaspora. Revisiting the boat people*. Ed. Yuk Wah Chan. London – New York: Routledge, 2011. 52–61.
- Li Tana. 2011b. The imported book trade and Confucian learning in seventeenth- and eighteenth-century Vietnam. In: *New Perspectives on the History and Historiography of Southeast Asia. Continuing explorations*. Ed. M.A. Aung-Thwin and K.R. Hall. London – New York: Routledge, 2011. 167–182.
- Lịch sử Côn Đảo = Lịch sử đấu tranh của các chiến sĩ yêu nước và cách mạng nhà tù Côn Đảo (1862–1975)*. Kol. autorũ. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia, 2010.
- Lịch sử ngân hàng đầu tư và phát triển Việt Nam 1957–2012 (Sơ thảo)*. Gen Ed.: Nguyễn Duy Hùng. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia - sự thật, 2012.
- Lịch sử Thành phố Đà Nẵng*. Kol. autorũ. Đà Nẵng: Nhà xuất bản Đà Nẵng, 2001.
- Lịch sử tỉnh Cao Bằng*. Kol. autorũ. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia, 2009.
- Lịch sử tỉnh Vĩnh Long / 1732–2000 /*, ed. v rámci organizací Ban tuyên giáo & Tỉnh ủy Vĩnh Long. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia, 2002.
- Lịch sử Việt Nam*. Tập 6. Eds: Võ Kim Cương et al. Hà Nội: Nhà xuất bản Khoa học xã hội, 2013.
- Lịch sử Việt Nam*. Tập 1–15. Hà Nội: Nhà xuất bản khoa học xã hội, 2013.
- Louis-Henard, Nicole & Phan Thanh-Thủy. 1996. *Hoàng Lê Nhất Thống Chí (Unification du Royaume sous le Lê). Traduction et notes*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.

Bibliografie

- Lucius, Casey. 2009. *Vietnam's Political Process: How Educations Shapes Political Decision Making* (Routledge Contemporary Southeast Asia Series). London: Routledge.
- Luong Hy Van. 2010. *Tradition, Revolution and Market Economy in a North-Vietnamese village 1925–2008*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Lưu Văn Lợi. 2006. *Fifty Years of Vietnamese Diplomacy 1945–1995*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Maclean, Kenn. 2013. *The Government of Mistrust: Illegibility and Buerocratic Power in Socialist Vietnam*. University of Wisconsin Press.
- Mann, Robert. 2001. *A Grand Delusion. America's Descent into Vietnam*. New York: Basoc Books.
- Marr, David G. 1971. *Vietnamese Anticolonialism 1885–1925*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California.
- Marr, David G. 1984. *Vietnamese Tradition on Trial, 1920–1945*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- Masao Okonogi. 1994. North Korean Communism: In Search of Its Prototype. In: *Korean Studies. New Pacific Currents*. Ed. Dae-Sook Suh. Honolulu, Hawaii: Center for Korean Studies & University of Hawaii. 177–206.
- Maspero, Georges. 1904. *L'Empire Khmèr*. Phnom-Penh: Imprimerie du protectorat.
- Maspero, George. 1928. *Le Royaume des Champa*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- McDougall, Derek. 1997. *The International Politics of the New Asia Pacific*. Boulder – London: Lynne Rienner Publishers.
- McNamara, Robert S. et al. 1995. *In Retrospect. The Tragedy and Lessons of Vietnam*. New York – Toronto: Times Books & Random House.
- Mekong River Commission. State of the Basin Report: 2003*. Ed. Ann Bishop et al. Phnom Penh: Mekong River Commission, 2003.
- Meyer, Charles. 1996. *Les Français en Indochine 1860–1910*. Paris: Hachette.
- MGT 2003 = *Kỷ ức thời oanh liệt. Ảnh phóng sự về chiến tranh Việt Nam. / Memorial of a Glorious Time. Photograph Material on the Vietnam War*. Ed. Trần Đình Việt/ Báo cựu chiến binh Việt Nam. TP Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản tổng hợp thành phố Hồ Chí Minh, 2003.
- Moïse, Edwin E. 1996. *Tonkin Gulf and the Escalation of the Vietnam War*. Chapel Hill – London: The University of North Carolina Press.
- Moïse, Edwin E. 2011. The myths of the Tet Offensive. In: *New Perspectives on the History and Historiography of Southeast Asia. Continuing explorations*. Ed. M.A. Aung-Thwin and K.R. Hall. London – New York: Routledge, 2011. 229–254.

- Monographie de la province de Gia Định/Chuyên khảo về tỉnh Gia Định*. Ed. Société des Etudes Indochinoises/Hội Nghiên cứu Đông Dương, (původní řada: Géographie physique, économique et historique de la Cochinchine, IIIe fascicule). Saigon: Imprimerie L. Ménard, 1902. Reprint in: ed. Nguyễn Đình Đầu. TP Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản trẻ, 1997.
- Müllerová, Petra. 2004. *Vietnam*. Praha: Libri.
- Ngô Huy Quỳnh. 2013. *Tìm hiểu lịch sử kiến trúc Việt Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản xây dựng.
- Ngô Văn Doanh. 2012. *Champa Ancient Towers. Reality & Legend*. Hanoi: Thế Giới Publishers.
- Ngô Vĩnh Long. 1973. *Before the Revolution. The Vietnamese Peasants under the French*. New York: Columbia University Press.
- Ngô Xuân Bình (ed.). 2009. *Mông cổ ngày nay*. Hà Nội: Nhà xuất bản Từ điển bách khoa.
- Ngọc Huy Nguyễn, Văn Tài Tạ, Văn Liêm Trần (překlad). 1987. *The Lê Code: Law in Traditional Vietnam: a Comparative Sino-Vietnamese Legal Study with Historical-juridical Analysis and Annotations*. 3 svazky. Ohio University Press.
- Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh với nước Nga. Kỷ niệm 90 năm Bác Hồ đến nước Nga. Editorská organizace: Khu di tích Hồ Chí Minh tại phủ Chủ tịch. Hà Nội: Nhà xuất bản Thông tin và truyền thông. 2013 (Tháng 6/June).
- Nguyễn Chí Hải & Hà Thanh Minh & Nguyễn Thanh Trọn. 2015. Phát triển lực lượng sản xuất và xây dựng, hoàn thiện từng bước quan hệ sản xuất xã hội chủ nghĩa. In: *Sách tham khảo. Kinh tế Việt Nam 30 năm đổi mới và phát triển*. Ed. Nguyễn Huỳnh. Thành Phố Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Đại học quốc gia, 2015. 22–46.
- Nguyễn Đăng Vinh & Lê Ngọc Tú (eds.). 2011. *Biên niên sự kiện chiến tranh Việt Nam 1945–1975*. Hà Nội: Nhà xuất bản Lao động.
- Nguyễn Đình Lê. 2010. *Lịch sử Việt Nam 1954–1975*. Hà Nội: Nhà xuất bản giáo dục Việt Nam.
- Nguyễn Đình Thống. 2014. *Vo Thi Sau. A Legendary Heroine/Võ Thị Sáu – Noc người và huyền thoại*. Transl. Nguyễn Vĩnh Trung. T.P. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Văn hóa – Văn nghệ/Literature and Arts – Culture Publishing House.
- Nguyễn Hồng Nga. 2015. Thể chế, vai trò của thể chế và các giải pháp nâng cao chất lượng thể chế tại Việt Nam. In: *Sách tham khảo. Kinh tế Việt Nam 30 năm đổi mới và phát triển*. Ed. Nguyễn Huỳnh. Thành Phố Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Đại học quốc gia, 2015. 119–147.
- Nguyễn Hữu Bài et al. 2014. *Văn hóa dân gian Raglai ở Khánh Hòa*. Thành Phố Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản văn hóa – nghệ thuật.

Bibliografie

- Nguyễn Hữu Tuyền & Nguyễn, Duy Hùng. 2011. *Vietsovpetro 30 năm xây dựng và phát triển*. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia - sự thật.
- Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viết Thực. 1994. *Từ Đà Nẵng đến Điện Biên Phủ*. Hà Nội: Nhà xuất bản Quân đội nhân dân.
- Nguyễn Khắc Cần & Phạm Viết Thực. 2000. *Việt Nam cuộc chiến 1858–1975. The War 1858–1975 in Vietnam. La Guerre 1858–1975 au Viet Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hoá dân tộc.
- Nguyễn Khắc Cần et al. (eds.). 2002. *Văn hóa Việt Nam qua bưu ảnh cổ. Knowledge on Viet Nam through ancient postcards. Connaissance du Viet Nam à travers anciennes cartes postales*. Hà Nội: Nhà xuất bản mỹ thuật – Khoa du lịch-viện đại học mở Hà Nội.
- Nguyễn Khắc Đạm. 1999. *Thành lũy, phố phường và noc người Hà Nội trong lịch sử*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hóa – thông tin.
- Nguyễn Khắc Thuần. 2010. *Tiến trình văn hoá Việt Nam từ khởi thủy đến thế kỉ XIX*. TP. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản giáo dục Việt Nam.
- Nguyễn Khắc Viện & Hữu Ngọc. 1979. *Littérature Vietnamienne*. Hanoi: Fleuve Rouge.
- Nguyễn Khắc Viện. 2008. *Miền nam. Việt Nam từ sau Điện Biên Phủ*. Hà Nội: Nhà xuất bản Tri thức.
- Nguyễn Khắc Viện. 2013. *Việt Nam. A Long History*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Nguyễn Lệ Thi (ed.). 2012. *Từ điển lịch sử và văn hóa Lào*. Hà Nội: Nhà xuất bản Từ điển Bách khoa.
- Nguyễn Phan Quang. 2004. *Thị trường lúa gạo Nam Kỳ 1860–1945*. Thành phố Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh.
- Nguyen Q. Thang. *The Hoang Sa and Truong Sa Archipelagoes. Part of Vietnam's Territory from the Standpoint of International Law*. Transl. Ngoc Bach. Ho Chi Minh City: Ho Chi Minh City Publishing House, 2013.
- Nguyễn Quang Lê (ed.). 2001. *Từ lịch sử Việt Nam nhìn ra thế giới*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hoá – thông tin.
- Nguyễn Sỹ Hùng & Nguyễn Nam Liên et al. 2014. *Những trận không chiến trên bầu trời Việt Nam (1965–1975). Nhìn từ hai phía*. Hà Nội: Nhà xuất bản Quân đội nhân dân.
- Nguyen Tan Hung. 2011. *Le Việt Nam du XVIIe siècle. Un tableau sociculturel*. Paris: Les Indes Savantes.
- Nguyễn Thanh Xuân. 2012. *Religions in Việt Nam*. Transl. Vuong Hai Yen et al. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Nguyen Thi Gam (ed.). 2009. *Emerging Issues in the Sustainable Economic Growth of Vietnam: International Experiences and Solutions*. Hanoi: Statistical Publishing House.

- Nguyễn Thị Hồng Vân. 2010. *Quan hệ Việt Nam – Liên Xô (1917 – 1991). Những sự kiện lịch sử*. Hà Nội: Nhà xuất bản từ điển bách khoa.
- Nguyễn Thị Thanh Bình & Healy, Dana. 2006. *Các khía cạnh văn hóa Việt Nam. Aspects of Vietnamese Culture. Reading material for advanced students of Vietnamese studies*. Hà Nội: Thế Giới.
- Nguyễn Thị Thu Thủy. 2015. *Tác động của xuất khẩu hàng hóa tới tăng trưởng kinh tế Việt Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản Chính trị Quốc gia - sự thật.
- Nguyễn Thiện Giáp. 1998. *Từ vựng học tiếng Việt*. (Lexikologie vietnamštiny) Hà Nội: Nhà xuất bản giáo dục.
- Nguyễn-Tran-Huan (traduction). 1989. *Vaste recueil de légendes merveilleuses de Nguyên Du*. Paris: Gallimard.
- Nguyen Van Huy & Luu Hung. 2007. *Hanoi Life under the Subsidy Economy 1975–1986*. Hanoi: Vietnam Museum of Ethnology & Thế Giới Publishers.
- Nguyễn Văn Kỳ. 1995. *La société vietnamienne face à la modernité. Le Tonkin de la fin du XIXe siècle à la seconde suezze mondiale*. Clamecy: L'Harmattan.
- Nguyen Van Tam & Ngyuen Duy Loi. 2006. Development Gap in Asean – A Challenge to Asean Economic Security and Closer Integration. In: *Development Gap and Economic Security in Asean. Conference Proceedings*. Organized by the Institute of World Economics and Politics /Vietnam Academy of Social Sciences/ & Ford Foundation. Hanoi: Social Sciences Publishing House. 85–104.
- Nguyễn Văn Thái & Nguyễn Văn Mừng. 1958. *A Short History of Viet-Nam*. Saigon: The Times Publishing Company.
- Nguyễn Văn Trung. 2014. *Hồ sơ về Lục Châu học – Tìm hiểu con người ở vùng đất mới*. T.P. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Trẻ.
- Nguyen Xuan Thang (ed.). 2006. *Development Gap and Economic Security in ASEAN*. (Vietnam Academy of Social Sciences – Institute of World Economic and Politics). Hanoi: Social Sciences Publishing House.
- Nhung Tuyet Tran. 2006. Beyond the Myth of Equality: Daughters' Inheritance Rights in the Lê Code. In: *Viet Nam: Borderless Histories*. Ed. by Nhung Tuyet Tran and Anthony J. S. Reid. Madison – London: The University of Wisconsin Press.
- Nhung Tuyet Tran. 2008. Gender, Property, and the “Autonomy Thesis” in Southeast Asia: The Endowment of Local Succession in Early Modern Vietnam. In: *The Journal of Asian Studies*, Vol. 67, No. 1 (February) 2008: 43–72.
- Niu Junkai 牛军凯. 2012. *Wangshi houyi yu panluan zhe – Yuenan Mo shi jiazu yu Zhongguo guanxi yanjiu* 王皇后裔与叛乱者——越南莫氏家族与中国关系研究. Guangzhou: Shijie tushu chubansh Guan Dong youxian gongsi 世界图书出版公司广东有限公司.

Bibliografie

- Nørlund, Irene. 1995. Vietnamese Industry in Transition. Changes in the Textile Sector. In: *Vietnam in a Changing World*. Ed. by I. Nørlund, C.L. Gates and Vu Cao Dam. Richmond: Curzon Press. 125–150.
- Nožina, Miroslav. 2007. *Dějiny Kambodže*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Nožina, Miroslav. 2010. *Dějiny Laosu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Osborne, Milton. 2000. *The Mekong. Turbulent past, uncertain future*. New York: Atlantic Monthly Press.
- Parker, Edward. 2005. *Vietnam (Countries of the world)*. London: Ewans Brothers Limited.
- Pecqueur, Jean-Pierre. 2009. *Indochine-France. Conquête et rupture 1620–1954*. ???: Allan Sutton.
- Pelley, Patricia M. 2002. *Postcolonial Vietnam: New Histories of the National Past* (Asia-Pacific: Culture, Politics, and Society). Durham, NC: Duke University Press.
- Pentagon Papers = *The Senator Gravel Edition The Pentagon Papers. The Defense Department History of United States Decisionmaking on Vietnam*. Volume One. Boston: Beacon Press, 1971.
- Peters, Erica J. 2011. *Appetites and Aspirations in Vietnam. Food and Drink in the „Long“ Nineteenth Century* [Rowman & Littlefield Studies in Food and Gastronomy]. Plymouth: AltaMira Press.
- Phạm Đức Dương. 2013. *Từ văn hóa đến văn hóa học*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hóa Thông tin.
- Phạm Minh Phúc. 2013. *Nhà ở của người Dao áo Dài ở tỉnh Hà Giang*. Hà nội: Nhà xuất bản khoa học xã hội.
- Phạm Xanh. 2008. *Hồ Chí Minh the Nation and the Times 1911–1946*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Phạm Hồng Tung. 2008. *Lịch sử cuộc vận động vì các quyền dân sinh, dân chủ ở Việt Nam (1936–1939)*. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia.
- Phạm Ngọc Toàn & Phan Tất Đắc. 1993. *Khí hậu Việt Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản khoa học và kỹ thuật.
- Phan Phương Thảo. *Land Equalization in 1839 in Bình Định Seen from the Land Records*. Hanoi: Thế Giới Publishers, 2009.
- Phan Thanh-Thủy. 1985. *Hoàng Lê Nhất Thống Chí. Traduction et notes*. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- Phongpaichit, Pasuk & Piriyaarangsarn, Sunghsidh & Treerat, Nualnoi. 1998[2000]. *Guns, Girls, Gambling, Ganja. Thailand's Illegal Economy and Public Policy*. Chiang Mai: Silkworm Books.

- Pierre, Andrew J. 2004. Vietnam's Contradictions. In: Collingwood, Dean W. (ed.). 2004. *Global Studies: Japan and the Pacific Rim*. Guilford: McGraw-Hill/Dushkin. 215–220.
- Pike, Douglas. 1987. *Vietnam and the Soviet Union. Anatomy of an Alliance*. Boulder – London: Westview Press.
- Po Dharma. 1987. *Le Pāṇḍuraṅga (Campā) 1802–1835 ses raport avec la Vietnam*. Tome I. Paris: École Française d'Extrême-Orient.
- Poison, Emmanuel. 2006. Quan và lại ở Miền Bắc Việt Nam một bộ máy hành chính trước thử thách (1820–1918) (z franc. orig. Mandarins et subalternes au nord du Viet Nam – Une bureaucratie à l'épreuve (1820–1918) Paris: Maisonneuve & Larose, 2004 přel. Đào Hùng & Nguyễn Văn Sự). Đà Nẵng: Nhà xuất bản Đà Nẵng.
- Rawson, R.R. 1963. *The Monsoon Lands of Asia*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Rejsněr, I. M. & Rubcov, B. K. 1961. *Novověké dějiny orientálních zemí*. Díl II. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
- Ren Minghua 任明華. 2010. *Yuenan hanwen xiaoshuo yanjiu* 越南漢文小說研究. Shanghai: Shanghai guji chubanshe 上海古籍出版社.
- Rigg, Jonathan. 1997. *Southeast Asia the human landscape of modernisation and development*. London – New York: Routledge.
- Salomon, Matthieu & Vu Doan Kêt. 2009. Đổi mới, education and identity formation in contemporary Vietnam. In: Marie Lall & Edward Vickers (eds.). *Education as a Political Tool in Asia*. London – New York: Routledge. 139–156.
- Schweyer, Anne-Valérie. 2011. *Việt Nam. Histoire Arts Archéologie*. Photo: Paisarn Piemmettawat. Bangkok: River Books.
- Simpson, Howard R. 1994. *Dien Bien Phu. The Epic Battle America Forgot*. Washington – London: Brassey's Inc.
- Sources of the Vietnamese tradition*. 2012. Edited by George E. Dutton, Jayne S. Werner and John K. Whitmore. New York: Columbia University Press.
- Srba, Ondřej & Schwarz, Michal. 2015. *Dějiny Mongolska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Stamberger, Walter. 1963. *Dějiny kolonialismu*. Praha: Orbis.
- Sterling, E. J. et al. *Vietnam. A Natural History*. New Haven-London: Yale University Press, 2006.
- Stories about Vietnamese Reformers*. Hà Nội: Thế Giới Publishers, 2005.
- Sun Laichen. 2006. Chinese Gunpowder Technology and Đại Việt, ca. 1390–1497. In: *Việt Nam: Borderless Histories*. Edited by Nhung Tuyet Tran and Anthony J. S. Reid. Madison – London: The University of Wisconsin Press.

Bibliografie

- Sutter, Valerie O'Connor. 1990. *The Indochinese Refugee Dilemma*. Baton Rouge – London: Louisiana State University Press.
- Swope, Kenneth M. 2015. Gunsmoke: The Ming Invasion of Đại Việt and the Role of Firearms in Forging the Southern Frontier. In: *China's Encounters on the South and Southwest. Reforging the Fiery Frontier Over Two Millennia*. Edited by James A. Anderson, John K. Whitmore, 156–168.
- Tam Thái. 2015. *150 năm hình bóng Sài Gòn (1863–2013). Reflections of 150 years' Saigon (1863–2013)*. TP Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Trẻ.
- Tao Weiying (Đào Duy Anh) 陶维英. 1964/1973. *Yuenan gudai jiangyu – Yuenan lishi dili yanjiu* 越南古代疆域——越南历史地理研究. Přeložil Zhong Minyan 钟民岩, odborná revize Yue Sheng 岳胜. Beijing: Shangwu yinshuguan 商务印书馆. (Původní vietnamské vydání Đào Duy Anh. 1964. *Đất nước Việt Nam qua các đời*. Hà Nội: NXB Khoa học.)
- Tarling, Nicholas (ed.). 2008. *The Cambridge History of Southeast Asia. Volume two – The nineteenth and twentieth centuries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, Keith Weller. 1983. *The Birth of Vietnam*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- Taylor, K. W. 2013. *A History of the Vietnamese*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, Philip. 2004. *Goddess on the rise: pilgrimage and popular religion in Vietnam*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- The 30-year war = *The 30-year war (1945–1975)*. (kol. autorů). Hanoi: Thế Giới Publishers, 2015.
- Thayer, Carlyle A. 2002. Vietnam: The Many Roles of the VPA. In: *Military Professionalism in Asia. Conceptual and Empirical Perspectives*. Ed. Muthian Alagappa. Honolulu, Hawaii: East-West Center. 137–149.
- The 2004 Vietnam Migration Survey: The Quality of Life of Migrants in Vietnam*. Hanoi: General Statistics Office & United Nations Population Fund, 2006.
- The Constitutions of Vietnam 1946 – 1959 – 1980 – 1992 – 2013*. Hà Nội: Thế Giới Publishers, 2015.
- Thế kỷ XXI = *Thế kỷ XXI nhìn về nhân vật lịch sử Phan Thanh Giản*. (kol. autorů). Hà Nội: Nhà xuất bản Hồng đức tạp chí xưa & nay.
- Thu Trang. 2000. Những hoạt động của Phan Châu Trinh tại Pháp 1911–1925. TP Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Văn nghệ TP Hồ Chí Minh & Trung tâm nghiên cứu quốc học.
- Trần Anh Thơ. 1998. *Việt Nam Hình ảnh và Ấn tượng. Vietnam – Sights and Sounds*. Hà Nội: Nhà xuất bản giáo dục.

- Trần Bá Đệ. 2001. *Lịch sử Việt Nam từ 1858 đến nay*. Hà Nội: Nhà xuất bản Đại học quốc gia Hà Nội.
- Trần Bá Đệ (ed.). 2013. *Giáo trình lịch sử Việt Nam từ 1945 đến nay*. Hà Nội: Nhà xuất bản giáo dục Việt Nam.
- Tran Dinh Lan et al. 2014. *Environmental Management of Seaports in Vietnam*. Ha Noi: Publishing House for Science and Technology.
- Trần Đoàn Lâm (ed.). 2013. *Hội nghị Paris về Việt Nam nhìn lại, 1968–1973. Paris Conference on Việt Nam Looking Back, 1968–1973*. Hà Nội: Nhà xuất bản Thế Giới/ Thế Giới Publishers.
- Trần Đức Cường (ed.). 2014. *Lịch sử hình thành và phát triển vùng đất Nam Bộ (Từ khởi thủy đến năm 1945)*. Hà Nội: Nhà xuất bản Khoa học xã hội.
- Trần Hồng Đức. 2008. *Lược sử Việt Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hoá – Thông tin.
- Tran Mai Nam. 1969. *The Narrow Strip of Land (The Story of a Journey)*. Transl. R. C. Friend. Hanoi. Foreign Languages Publishing House.
- Trần Ngọc Bình (ed.). 2013. *Đời sống văn hóa cách dân tộc Việt Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản Thanh niên.
- Trần Ngọc Thêm. 2008. *Recherche sur l'identité de la culture vietnamienne*. Hanoi: Thế Giới.
- Trần Ngọc Thêm (ed.). 2014. *Văn hóa người Việt vùng Tây Nam Bộ*. T.P. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản Văn hóa – Văn nghệ.
- Trần Ngọc Thêm (ed.). 2015. *Văn hóa người Việt vùng Tây Nam Bộ*. TP. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản văn hóa – văn nghệ TP. Hồ Chí Minh.
- Trần Quỳnh Cư et al. 2002. *Việt Nam những sự kiện lịch sử (1945–1975)*. Hà Nội: Nhà xuất bản Giáo dục.
- Trần Thùy Trang & Trần Lê Anh. 2010. *1000 năm Thăng Long – Hà Nội di tích – danh thắng*. TP Biên Hòa, Đồng Nai: Nhà xuất bản Đồng Nai.
- Trần Trọng Trung. 2014. *Commander-in-chief General Võ Nguyên Giáp*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Trình Quang Phú. 2003. *From Sen village to Nhà Rông Quay*. Transl. Nguyễn Hoàng Ngọc Dũng. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Truong Bu Lam. 2010. *A Story of Vietnam*. Parker: Outskirt Press.
- Truyện cổ tích Việt Nam. Vietnamese Legends and Folk Tales*. Hà Nội: Thế Giới Publishers, 2015.
- Tsuboi, Yoshiharu. 1987. *L'empire Vietnamien face a la France et a al Chine 1847–1885*. Paris: Éditions L'Harmattan.
- ТТ 5 2014: *Польное собрание исторических записок Дайвьета (Дайвьет шы ки тоан тхы): в 8 т.* Том 5. 2014. Перевод с ханьвета, комментарий, вступительная

Bibliografie

- статья и приложения А. Л. Федорина. Серия Памятники письменности Востока, СХХХ, 5. Москва: Восточная литература.
- TT: *Đại Việt sử ký toàn thư / Da Yue shiji quanshu* 大越史記外紀全書. Xylograf čas-
tečně digitalizovaný na <http://lib.nomfoundation.org/collection/1/subject/2> a <http://findit.library.yale.edu/catalog/digcoll:18292>, <http://findit.library.yale.edu/catalog/digcoll:37559>, <http://findit.library.yale.edu/catalog/digcoll:18367>. Porovnávám s edicí:
吳士連等. 《大越史記全書》. 陳荊和編校. 東京: 東京大學東洋文化研究所附屬東洋學文
獻センター (昭和59–61年) (1984–1986).
- Tucker, Spencer C. 1999. *Vietnam*. London: UCL Press-Taylor & Francis.
- Turnbull, C.M. 1994. Regionalism and Nationalism. In: *The Cambridge History of Southeast Asia, Vol. II. The nineteenth and twentieth centuries*. Ed. Nicholas Tarling. Cambridge: Cambridge University Press. 585–646.
- Vasiljev, Ivo. 1999. *Za dědictvím starých Vietů*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- VCW = *Vietnam cultural window: A guide to Vietnamese culture*. Hà Nội: Thế Giới Publishers, 2015.
- Vietnam – 20 Years of Reunification and Development / Việt Nam – 20 năm thống nhất và phát triển*, Vol. I. Hà Nội, 1995.
- Vietnam 70 = *Việt Nam đất nước – noc người thành tựu qua 70 năm xây dựng và phát triển (1945–2015)*. *Vietnam Country & People. Achievements of 70 Years' Establishment and Development (1945–2015)*. Ed. Vũ Quốc Khánh et al. Hà Nội: Nhà xuất bản thông tấn/Vietnam News Agency Publishing House, 2015.
- Việt Nam đất nước – noc người thành tựu qua 70 năm xây dựng và phát triển (1945–2015)*. *Vietnam Country & People. Achievements of 70 Years' Establishment and Development (1945–2015)*. Ed. Vũ Quốc Khánh et al. Hà Nội: Nhà xuất bản thông tấn/Vietnam News Agency Publishing House, 2015.
- Vietnam – The Land and the People (4th updated edition)*. Ed. Mai Lý Quảng. Hanoi: Thế Giới Publishers, 2001.
- Việt Nam thời Tây Sơn lịch sử nội chiến (1771–1802)*. kol. autorů. Hà Nội: Nhà xuất bản Công an nhân dân, 2006.
- Vietnamese Folk Paintings*. Hà Nội: Nhà xuất bản Lao động – Artbook, 2012.
- Võ Nguyên Giáp. 2013. *The General Headquarters in the Spring of Brilliant Victory (memoirs)*. Hà nội: Thế Giới Publishers.
- Võ Nguyên Giáp. 2014. *Điện Biên Phủ. Evelenth Edition (Supplemented)*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Vụ Án. 2004. *Nguyễn Ái Quốc ở Hồng Kông 1931–1933*. Hà Nội: Nhà xuất bản chính trị quốc gia - bảo tàng Hồ Chí Minh.

- Vũ Hữu San. 2014. *Địa lý biển đông với Hoàng Sa - Trường Sa*. T.P. Hồ Chí Minh: Nhà xuất bản trẻ.
- Vũ Kỳ. 2013. *How Hồ Chí Minh wrote his testament*. Hà Nội: Thế Giới Publishers.
- Vũ Ngọc Khánh. 2011. *Văn hóa bản mường Việt Nam*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hoá Thông tin.
- Vũ Trọng Phụng. 2011. *Lục xì: prostitution and Veneral Disease in Colonial Hanoi*. Transl. Shaun Kinsley Malarney. Honolulu, Hawai'i: University of Hawai' Press.
- Vũ Trung Tạng. 1997. *Biển Đông tài nguyên thiên nhiên & môi trường/Bien Dong (South China Sea) natural resources and environment/*. Hà Nội: Nhà xuất bản khoa học và kỹ thuật.
- Vu Tu Lap. 1977. *Viet Nam. Données géographiques*. Hanoi: Editions en langues étrangères.
- Vũ Tự Lập & Taillard, Christian. 1993. *Atlas du Viêt-Nam / Atlat Việt Nam / An Atlas of Vietnam*. Paris: Reclus – La Documentation Française.
- Vu Tuan Anh. 1995. Economic Policy Reforms: An Introductory Overview. In: *Vietnam in a Changing World*. Ed. by I. Nørlund, C.L. Gates and Vu Cao Dam. Richmond: Curzon Press. 17–30.
- Wheeler, Charles. 2011. Maritime subversions and socio-political formations in Vietnamese history. A look from the marginal center (mien Trung). In: *New Perspectives on the History and Historiography of Southeast Asia. Continuing explorations*. Ed. M.A. Aung-Thwin and K.R. Hall. London – New York: Routledge, 2011. 141–156.
- Whitfield, Danny J. 1976. *Historical and Cultural Dictionary of Vietnam*. Metuchen: The Scarecrow Press.
- Whitten, Tony et al. 2000. *The Ecology of Sumatra. The Ecology of Indonesia Series, Vol. I*. Singapore: Periplus Editions.
- Wong Tze Ken, Danny. 2011. Vietnam-Champa Relations during the Seventeenth and Eighteenth Centuries. In: Trần Kỳ Phương & Lockhart, Bruce M. (eds.). 2011. *The Cham of Vietnam. History, Society and Art*. Singapore: NUS Press. 238–262.
- Woodside, Alexander Barton. 1971. *Vietnam and the Chinese Model. A comparative Study of Nguyễn and Ch'ing Civil Government in the First Half of the Nineteenth Century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Yasuko, Yoshimoto. 2011. A Study of the Almanac of the Cham in South-Central Vietnam. In: Trần Kỳ Phương & Lockhart, Bruce M. (eds.). 2011. *The Cham of Vietnam. History, Society and Art*. Singapore: NUS Press. 323–336.
- Yoon, Gene & Choi, Sang-Chin (eds.). 1994. *Psychology of the Korean People. Collectivism and Individualism*. Seoul: Dong-A Publishing & Printing Co., Ltd.

Bibliografie

- Young, Marilyn B. 1991. *The Vietnam Wars 1945–1990*. New York: HarperCollins Publishers.
- Zelenda, Jiří. 2009. *Kambodža*. Praha: Libri.
- Ziegler, Oswald L. (ed.). 1972. *The World and South-east Asia*. Sydney: Oswald Ziegler Enterprises.
- Zubov, Andrej (ed.). *Dějiny Ruska 20. století – díl I*. Praha: Argo.

Zdroje v cyrilici

- Дашцэвэл, Соном-Ишийн. 2015. *Хо Ши Мин: Амьдрал, цаг үе*. Улаанбаатар: Монгол Улсын Шинжлэх ухааны Академи – Олон улсын харилцааны хүрээлэн – Вьетнам судлалын Төв.
- Деопик, Д. В. 1994. *История Вьетнама. Часть 1*. Москва: Издательство Московского университета.
- Жамъян, Ж. (ed.). 2005. *Монгол-Вьетнам хоёр улсын найрамдал, хамтын ажиллагаа 60 жил*. Улаанбаатар.
- История Вьетнама. 1983. Překlad oficiální historie Vietnamu *Lịch sử Việt Nam* (Hanoi 1971) od nejstarších dob do poloviny 19. století. Москва: Наука.
- Кнорозова Е. Ю. 2009. *Странствия в бесконечном: Вьетнамская традиционная проза малых форм*. Рук. проекта Н.В. Колпакова; отв.ред. В.П. Леонов. Санкт-Петербург: БАН; Альфаретв с.
- Леонова, К. Ю. & Никитина, А. В. 2002. *Полное собрание исторических записок Дайвьета (Дайвьет шы ки тоан тхы). В 8-ми томах. Том 1*. Москва: РАН.
- Федорин, А. Л. 2008. *Новые данные о вьетнамском летописании*. Москва: Восточная литература.

SUMMARY

Vietnam in the Era of Western Powers

The book starts with an introduction and methodical note on the difference between descriptive and political writing and on the political role of history.

The first part is dedicated to the description of a global framework, the first experiences of Westerners with the area of present day Vietnam and the inner history of this country before its conquest by France. It is worth noting that the main destination of the first European legates sailing ships along Vietnam's shore was the empire of Mongols (including China). Also the first Christian missionaries, sent by the popes to East Asia, were officially invited by the great Mongolian khans. The development of religious and political interests of the Roman Church together with the development of seafaring, led to the development of the international relations between European and East Asian states – among them the main business target of Europeans and the sphere of their interest remained in China.

The Chinese empire was free of Mongolian dominance since 1368 and was again subjugated by another Altaic nation of Manchu since 1644. In fact, these changes did not have strong impact on the ethnicity of the local governance, which remained in the hands of Chinese population especially on the lower levels of public affairs (due to the low numbers of originally nomadic rulers). Also international relations between China and Vietnam remained of the same type, based on China's suzerainty over Vietnam on the one hand, but on the relative independence of Vietnam in inner governance and local policy to present day Laos and Cambodia on the other hand. The first part of the book describes the inner history of the end of the Lê and Mạc dynasties with relation to influential and finally dominant families of Trịnh and Nguyễn. After the expansion of Vietnamese to the south to the delta of Mekong River, the country was unified by the Tây Sơn dynasty followed by the victory of Nguyễns with the help of military advisers from France. During the 19th century the country under the Nguyễns rule was quickly

Summary

developed according to the Chinese model, but the growth of economy was accompanied by restrictive policy towards foreign influences from Europe including the spheres of trade and Christianity. It is important to note that this type of attitude to foreign influences was not only adapted from China. Vietnamese like other nations in the neighborhood of the Chinese empire became especially sensitive and skilful in diplomatic and political affairs because of the long-time experience with their strong neighbor.

The second part of the book begins with the description of the most important events in the conquest of Vietnam by France and the war between France and China. In a series of treaties, the country was bound out of the Chinese suzerainty and became a French colony together with Laos and Cambodia. The colonial rule brought new changes into Vietnam, but their overview and evaluation indicate that the French policy deepened the poverty of the majority of population. Naturally, the restrictive attitude to Vietnamese nationalism also led to the growth of riots and predominant Vietnamese dissatisfaction with the foreign rule. Due to political reasons, more groups of Vietnamese nationalists had their base in China, and some of them had also an ideological support from the Soviet Union. The arrival of expanding Japanese worsened the situation in Vietnam, and the conditions of the French-Japanese “twofold” colonial dominance during the Second World War together with excessive export of rice led to extensive famine. The capitulation of Japan stimulated Vietnamese nationalists, and the declaration of independence and Democratic Republic of Vietnam in 1945 was later quickly connected with the Western fear of the global spreading of Soviet influence.

The third part of the book describes the most important events and international influences in the era of wars in Indochina from 1945 to 1975, including two decades of the division between the northern Democratic Republic of Vietnam and the southern Republic of Vietnam.

The fourth part covers the most recent history of the Vietnam Socialist Republic after its official unification in 1976. For diplomatic reasons, this part is mainly focused on the development and some analyses in the area of economy and foreign relations. The evolution of the Vietnamese government is limited on the enumeration of main personalities.

The final reflections cover two sections. The first section brings an attempt to define the main traits of political behaviour (including the role of language), which is of the same type on both lower and higher levels – the relations between individuals and their groups including states. The main guess is that the phenomenon of violence or the use of brutal force is essentially connected with vertical shifts between the subjects in their hierarchical relations. The second section brings an attempt to clarify some special features and sources of modern Vietnamese mentality.

VĚDECKÁ REDAKCE MASARYKOVY UNIVERZITY

prof. MUDr. Martin Bareš, Ph.D. (předseda)

Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.

Mgr. Michaela Hanousková

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.

prof. PhDr. Petr Macek, CSc.

PhDr. Alena Mizerová (tajemnice)

doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.

doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.

Mgr. David Povolný

Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.

prof. RNDr. David Trunec, CSc.

prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.

Mgr. Iva Zlatušková (místopředsedkyně)

doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

EDIČNÍ RADA FILOZOFICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY

prof. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D.

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

(předsedkyně)

doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.

prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.

prof. PhDr. Petr Kyloušek, CSc.

prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D.

doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.

(tajemnice)

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

prof. PhDr. BcA. Jiří Raclavský, Ph.D.

Vietnam v éře západních velmocí

Michal Schwarz • Ondřej Srba

Vydala MASARYKOVA UNIVERZITA roku 2016
v edici **Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity** / číslo 461

Odpovědná redaktorka / doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

Výkonná redaktorka / doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.

Grafická koncepce edice a návrh obálky / Pavel Křepela

Sazba / Pavel Křepela

Vydání první / 2016

Náklad / 250 výtisků

Tisk a knihařské zpracování / powerprint s.r.o., Brandejsovo nám. 1219/1,
165 00 Praha

ISBN 978-80-210-8492-6

ISSN 1211-3034

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8492-2016

#461